acces la istorie

RĂZBOIUL *celor* DOUĂ ROZE *şi* REGII CASEI DE YORK

John Warren

ALL

The Wars of the Roses and the Yorkist Kings
John Warren
Copyright © 1995 John Warren
First published in English by Hodder & Stoughton.

Războiul celor două roze și regii Casei de York
John Warren
Copyright © 2001 **ALL EDUCATIONAL**
Traducere: Daniela Mișcov

Toate drepturile rezervate Editurii **ALL EDUCATIONAL** .
Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată fără permisiunea scrisă a Editurii **ALL EDUCATIONAL** .
Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate Editurii **ALL EDUCATIONAL** .
All rights reserved. The distribution of this book outside Romania, without the written permission of **ALL EDUCATIONAL** , is strictly prohibited.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
WARREN, JOHN
Războiul celor două roze și regii Casei de York/John Warren; trad.: Daniela Mișcov - București: Editura ALL EDUCATIONAL, 2001
224 p.; 21 cm (Acces la istorie)
Bibliogr.
Index
ISBN 973-684-388-2

94(420)"15"

Editura **ALL EDUCATIONAL** Bd. Timișoara nr. 58, sector 6
București, cod 76548
☎ 402 26 00
Fax: 402 26 10

Departamentul difuzare ☎ 402 26 20

Comenzi la: comenzi@all.ro
URL: http://www.all.ro

Redactor: Constantin Vlad
Procesare copertă: Daniel Țuțunel
Ilustrația copertei: *Atacul lui Bastard de Fauconberg asupra Londrei, 1471*

Acces la istorie

27

RĂZBOIUL CELOR DOUĂ ROZE ȘI REGII CASEI DE YORK

John Warren

Traducere de

Daniela Mișcov

Cuvânt înainte

Către cititorul obișnuit

Seria „Acces la istorie" a fost inițiată mai ales la nivelul cerințelor studenților și elevilor care susțin examene legate de subiectele respective, dar oferă o mulțime de informații interesante și cititorului obișnuit. Partea principală a cărții (textul propriu-zis, mai puțin îndrumările de la sfârșitul capitolelor) reprezintă un studiu ușor de citit și incitant totodată, ce are coerența necesară unei cercetări istorice. Intenția autorilor a fost nu doar să ofere o prezentare clară și concisă a unor evenimente din trecut, ci să stimuleze cititorii (chiar și pe cei neinițiați) în a-și forma o opinie despre subiectul pus în discuție. Astfel, în loc să transmită o sumă de „adevăruri istorice" plate, lucrările din această colecție conțin puncte de vedere și interpretări diferite.

Către studenți și elevi

În funcție de subiectele care vă interesează și de timpul de studiu pe care îl aveți la dispoziție, puteți proceda în mod diferențiat atunci când folosiți această carte pentru pregătirea unui examen.

De exemplu, dacă doriți să vă formați o idee generală asupra subiectului, în cel mai scurt timp posibil, următoarele căi ar fi, probabil, cele mai eficiente:

- Citiți capitolul 1 în întregime.
- Pentru fiecare dintre capitolele următoarele, începeți cu secțiunea „Să luăm notițe" și, dacă subiectul vă interesează, citiți tot capitolul, oprindu-vă la fiecare subcapitol pentru a nota principalele probleme dezbătute.

Dacă doriți totuși să abordați întreaga tematică a cărții și dispuneți de timpul necesar, ar fi avantajos să folosiți pentru fiecare capitol următoarea procedură:

1. Citiți tot capitolul, de preferat într-o singură ședință.
2. Studiați schema de la sfârșitul capitolului, asigurându-vă că în linii mari l-ați înțeles.
3. Citiți secțiunea „Să luăm notițe" (și secțiunea „Să răspundem la întrebări-eseu") și decideți dacă mai aveți de lucrat la capitolul respectiv. În anumite secțiuni importante ale cărții, va trebui să citiți capitolul a doua oară și să vă opriți la fiecare titlu și paragraf ce începe cu * și să vă gândiți (să scrieți un rezumat) la ceea ce ați citit.
4. Abordați secțiunea „Întrebări bazate pe izvoare". Citiți întrebările și formulați-vă răspunsurile mintal sau în scris.

După ce ați citit întreaga lucrare, studiați secțiunea „Lecturi suplimentare" și alegeți acele titluri care v-ar putea completa informațiile.

Scopul nostru a fost să vă trezim interesul și să vă facem studiul cât mai agreabil. Sperăm că la încheierea lecturii veți aprecia că el a fost atins.

Cuprins

CAPITOLUL 1 Introducere: Războiul celor două roze și regii Casei de York 1
1. „Trecutul este o țară străină" 1
2. Legături de sânge și vărsări de sânge 3
3. Istoricii, istoriografia și Războiul celor două roze 4
4. Sumar al evenimentelor dintre 1399-1603 9
Îndrumări pentru studiu 17

CAPITOLUL 2 Anglia la jumătatea secolului al XV-lea 19
1. Ce era regatul englez? 19
2. Anglia, Franța și Războiul de o sută de ani 20
3. Războiul de o sută de ani și identitatea națională 22
4. Structura societății engleze – introducere ... 23
5. Rolul regelui 26
6. Nobilimea: o definiție 29
7. Nobilimea și regele 29
8. Biserica 32
9. Orașele, târgurile și comerțul 33
10. Cea de-a treia stare – lucrătorii 35
11. Agențiile guvernamentale 37
12. Lege și dezordine 45
13. Concluzii despre rolul regelui 49
Îndrumări pentru studiu 51

CAPITOLUL 3 Căderea lui Henric al VI-lea 55
1. Introducere 55
2. O trecere în revistă a evenimentelor 55
3. Cauzele căderii lui Henric al VI-lea 60
4. Sfârșitul războaielor cu Franța 80
5. Răscoala lui Cade, 1450 83
6. Concluzii 84
Îndrumări pentru studiu 85

CAPITOLUL 4 Căderea regilor de York
și sfârșitul Războiul celor două roze 90
1. Introducere 90
2. Domnia lui Eduard al IV-lea, 1461-1471 – problemele cu care s-a confruntat noul rege 92
3. Căsătoria regelui cu Elizabeth Woodville ... 96
4. Prima acțiune de răzvrătire a lui Warwick, iulie-octombrie 1469 99
5. A doua acțiune de răzvrătire a lui Warwick, martie 1470 101
6. Revenirea pe tron și recucerirea Coroanei de către Eduard al IV-lea 103
7. 1471-1783: Calmul dinaintea furtunii 104
8. Richard de Gloucester și atacul asupra familiei Woodville 105
9. Uzurparea tronului, 1483 111
10. Domnia lui Richard al III-lea, 1483-1485 115
11. Henric al VII-lea și sfârșitul Războiului celor două roze 118
12. Tema nobilului atotputernic – recapitulare 120
13. Concluzii 121
Îndrumări pentru studiu 124

CAPITOLUL 5 Impactul Războiului celor două roze 129
1. Introducere 129
2. Impactul politic al Războiului celor două roze 131
3. Impactul social al Războiului celor două roze 137
4. Impactul Războiului celor două roze asupra vieții culturale 147
5. Impactul economic al Războiului celor două roze 149
6. Concluzii 150
Îndrumări pentru studiu 152

CAPITOLUL 6 Guvernarea lui Eduard al IV-lea și Richard al III-lea 155
1. Introducere 155
2. „Noua monarhie" 156
3. Eduard al IV-lea, Richard al III-lea și națiunea politică 158
4. Legea și ordinea în timpul lui Eduard al IV-lea 163
5. Legea și ordinea în timpul lui Richard al III-lea 166
6. Sistemul financiar în timpul lui Eduard al IV-lea: veniturile regelui 168
7. Sistemul financiar în timpul regilor Casei de York 170
8. O introducere în politica externă a regilor Casei de York 176
9. Politica externă a lui Eduard al IV-lea 177
10. Politica externă a lui Richard al III-lea 182
11. Regii casei de York și problema monarhiei 184
12. Concluzii 191
Îndrumări pentru studiu 193

CAPITOLUL 7 Concluzii 198
1. Să notăm concluziile 198
2. Cauzele Războiului celor două roze 198
3. Impactul Războiului celor două roze 203
4. Războiul celor două roze în context european 204
5. Regii Casei de York 205
6. Semnificația anului 1485 206
7. Câteva cuvinte către cititor 206

Tabel cronologic 207
Lecturi suplimentare 209
Mulțumiri 210
Index 211

CAPITOLUL 1

Introducere: Războiul celor două roze și regii Casei de York

1. „Trecutul este o țară străină"

Astfel spun istoricii, dar este destul de inexact să numești trecutul drept o țară străină pentru că, poți vizita o țară străină, dar nu și trecutul. Ai putea să-l recreezi, dar e zadarnic. Dacă ai merge la un așa-zis banchet medieval, ai rămâne în urechi cu sunetele plăcute ale lăutei, iar în gură, cu puternicul gust de „mied" sau „bere". Dar dacă ai vrea chiar să recreezi trecutul – și dacă regulamentele sanitare moderne ar permite-o – atunci te-ai alege sigur cu viermi intestinali.

Ca turist străin, ai putea alege serviciile unei călăuze sau ai putea să înveți limba, însă cel mai potrivit ar fi să alegi un istoric, dar acesta s-ar putea să fie o persoană certăreață sau care să vrea să-ți inculce o viziune imprecisă despre lucruri. Bineînțeles, dacă studiezi istoria limbii engleze, atunci vei avea câteva probleme. Probabil ciudate – mai ales dacă studiezi secolul al XV-lea sau al XVI-lea – dar în final crezi că poți să fii destul de sigur de înțelesul cuvintelor. Din păcate nu e chiar așa. Să luăm de exemplu cuvântul modern „presently" care înseamnă „soon"[1]. În piesa *Othello* de Shakespeare, nefericita Desdemona îl întreabă pe Othello când are de gând să o omoare. „Presently" răspunde el. Acum, ar gândi cineva, Desdemona are un mic răgaz să se pregătească sau să încerce să-l convingă să se răzgândească. Însă atunci cuvântul „presently" însemna „imediat", ceea ce presupunea că ea nu mai avea deloc timp. Se poate spune așadar că o familiaritate exagerată cu cuvintele trecutului s-ar putea dovedi a fi plină de capcane.

[1] „presently", „soon" – în curând (n. trad.)

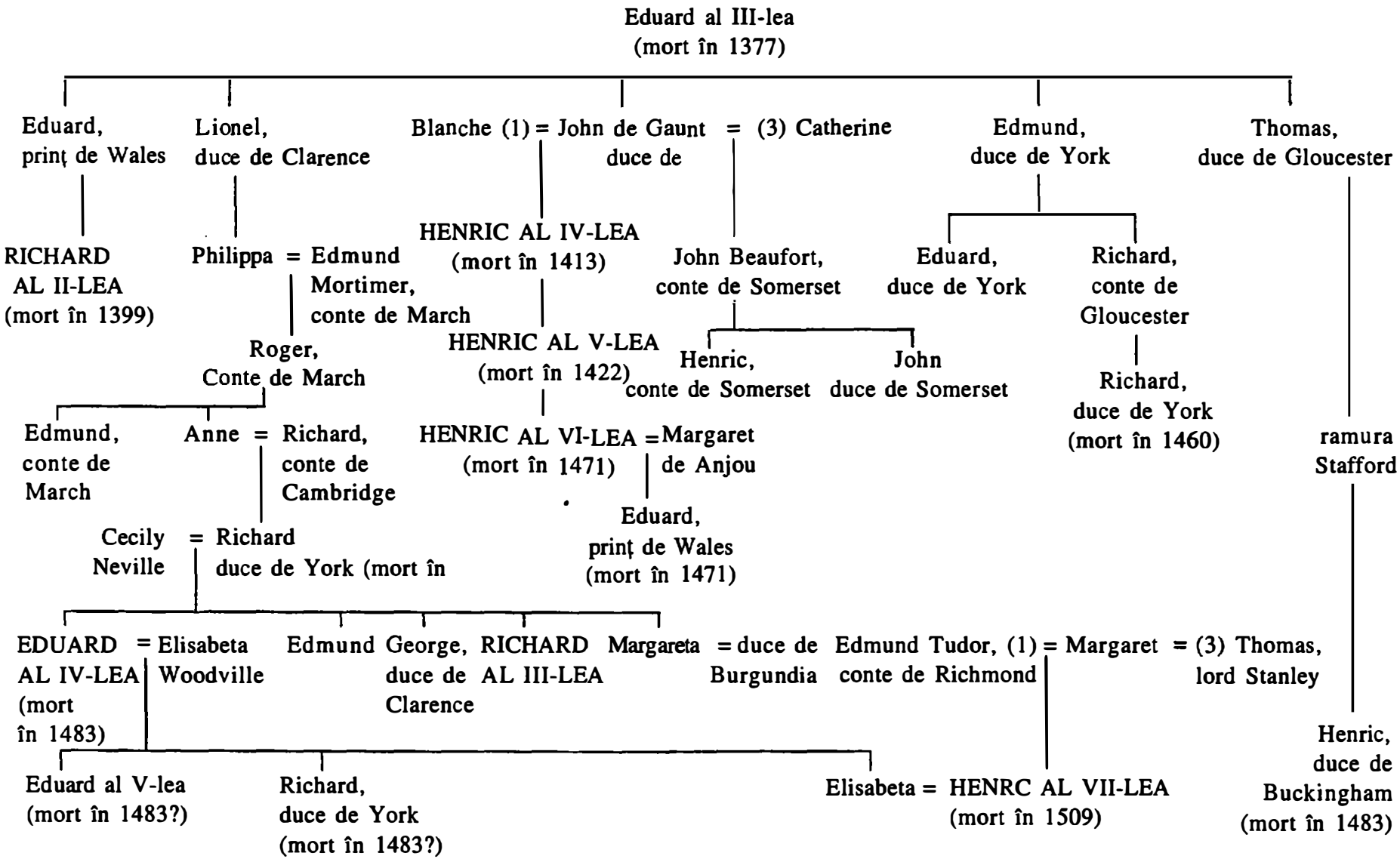

Tabel genealogic – familiile Lancaster şi York

Cuvinte cum ar fi „nobil", „parlament" și chiar „rege" au sensuri moderne care trebuie date deoparte când cercetăm trecutul.

Comentariile de mai sus nu au intenția să vă descurajeze. De fapt ele își doresc exact contrariul. Pentru mulți studenți și pentru cititorii obișnuiți în general, această carte poate că va reprezenta prima introducere în secolul al XV-lea. Pentru alții, poate că va fi primul subiect studiat la un nivel superior primelor lecții de istorie. Acesta este un lucru bun, pentru că autorul cărții consideră că o parte din fascinația pe care o exercită această perioadă rezidă tocmai în diferențele dintre ea și lumea modernă. Am putea spune că este o provocare – o explorare probabil, mai degrabă decât o vizită în trecut.

2. Legături de sânge și vărsări de sânge

Este foarte ușor de făcut o scurtă trecere în revistă asupra perioadei acoperite de această carte (aprox. 1399-1497) care să sune ca o melodramă. Eroul principal există în persoana unui rege din Casa de Lancaster (Henric al V-lea), care își încununează marile fapte de arme în condiții foarte potrivnice, murind tânăr (ceea ce este o cale bună de a-ți asigura o reputație glorioasă). Fiul său (Henric al VI-lea), instruit cu grijă în arta guvernării, își recompensează protectorii cu adevărate crize de nebunie atunci când ajunge pe tron. Pierde tronul (de două ori), iar fiul și moștenitorul său este ucis pe câmpul de luptă. Tronul este apoi ocupat de Eduard al VI-lea (din Casa de York) a cărui patimă pentru vin, femei și cântec (dar mai ales pentru femei) îl face să contracteze o căsătorie nefericită care va duce la revolte și care răspândește semințele unor dezastre. După moartea sa, tinerii fii ai lui Eduard sunt luați sub aripa ocrotitoare a atât de loialului său frate mai mic (Richard al III-lea) care onorează memoria fratelui său declarându-l nelegitim, ca și pe fiii săi, și apoi complotează (după cum s-a spus) să-și ucidă nepoții. Și Richard al III-lea are o soartă ciudată, murind spectaculos pe câmpul de luptă, părăsiți de toți (chiar și de calul său). Henric Tudor devine rege cu numele de Henric al VII-lea, încercând cu multă iscusință să împace familiile de York și Lancaster, după atâtea dezbinări, căsătorindu-se cu Elizabeth, fiica lui Eduard al IV-lea, punând astfel bazele dinastiei Tudor. Simbolul acestei dinastii avea să fie trandafirul (roza)

Tudorilor, un amestec între trandafirul roșu al Casei de Lancaster și cel alb al Casei de York.

Așa de ciudat cum este el, poate că acest tablou al perioadei numite a „Războiului[1] celor două roze" n-a rămas necunoscut supușilor mai învățați ai celor mai faimoși și mai cultivați monarhi ai dinastiei Tudorilor – Henric al VII-lea și Elisabeta I. Faptul că istoricii au creat o imagine sumbră asupra faptelor predecesorilor lor le-a fost de folos Tudorilor, pentru că în felul acesta domniile lor puteau să pară mai stabile, mai liniștite și mai demne de interes.

Istoricii contemporani sunt mai norocoși, ei nu sunt plătiți de monarhi să glorifice realizările și să-i denigreze pe adversarii acestora și nici nu concep istoria ca pe o metodă de a predica învățături morale și politice așa cum au procedat, de exemplu, istoricii din perioada Tudor. Preocupările lor sunt diferite și această carte le reflectă.

3. Istoricii, istoriografia și Războiul celor două roze

Nici un studiu aplicat asupra Războiului celor două roze nu poate ignora sau neglija să ia în discuție diferitele interpretări prezentate de istorici, vechi și moderni – adică istoriografia (scrierile istorice) perioadei. Să vedem deci care au fost temele care i-au preocupat pe istoricii timpului. În primul rând este sintagma „Războiul celor două roze". Ea a fost criticată din două motive.

Prima dată s-a spus că trebuie discreditată pentru că la data luptelor respective era nefolosită: partidele aflate în conflict – gravitând vag în jurul dinastiilor de Lancaster și York – nu foloseau trandafirul roșu sau alb ca emblemă sau însemn. Poate că și această părere poate fi la rândul ei discreditată. Este adevărat că partidele aflate în conflict se foloseau de mai multe simboluri, iar trandafirii îl reprezentau pe cel mai important. De exemplu, Henric al VI-lea prefera antilopa, iar Richard al III-lea porcul mistreț alb, dar la fel de adevărat este că trandafirii erau recunoscuți drept simboluri ale celor două case fiind folosiți în scop propagandistic de Henric

[1] Dat fiind că în istoriografia românească termenul consacrat este „războiul" (celor două roze), îl vom folosi în continuare, deși este vorba în fapt de mai multe serii de conflicte (n. trad.)

Tudor pentru a susține că el a adus reconcilierea și pacea într-o țară istovită de războaie. Mai important decât atât, această sintagmă ni se imprimă imediat în memorie. Este o etichetă convenabilă ca să te referi la o anumită perioadă și ea a rezistat în timp.

A doua obiecție adusă înțelesului sintagmei „Războiul (războaiele) celor două roze" a fost aceea că ele nu au constituit războaie propriu-zise, ci conflicte intermitente și insignifiante care cu greu pot fi numite chiar și bătălii. Această părere, la care s-au asociat mulți istorici din anii 1970 și de la începutul anilor 1980, reprezenta un atac la adresa unei alte concepții, care spunea că războaiele celor două roze reprezentau evenimentele cele mai cumplite ale unui secol cumplit și anarhic în întregul său. Acești așa-numiți istorici „revizioniști" nu doar discreditau miturile privitoare la nivelul ridicat de violență al perioadei, ci erau înclinați să sublinieze și realizările perioadei. Se pare că spre deosebire de restul Europei, Anglia era o oază de liniște, iar casele confortabile și prost fortificate ale nobililor și bisericile uriașe care se construiau reprezentau argumente contra acelora ce susțineau că perioada era caracterizată de frământări civile și de teroare. Această chestiune va fi discutată în capitolul 5, însă acum e mai bine să spunem că dezbaterile despre proporțiile și impactul războaielor continuă până în zilele noastre. Acei istorici care au susținut că efectele războaielor au fost mult mai limitate decât s-a crezut în mod obișnuit au fost contrazișiși chiar atunci, în anii 1970 și 1980, însă acum este limpede că se pot aduce suficiente dovezi care să sugereze că totul poate fi deopotrivă subestimat și supraestimat în ceea ce privește proporțiile luptelor și ale distrugerilor. Este mai sigur și mai necesar să folosim, de aceea, sintagma „războiul celor două roze".

Trebuie să recunoaștem că atât în legătură cu această perioadă cât și cu istoria în general este aproape imposibil să avem certitudini. În cel mai bun caz, izvoarele sunt fragmentare. Ne putem folosi de cronicile timpului, dar autorii lor, așa cum sugerează Antonia Gransden, deseori „treceau de cealaltă parte cu uimitoare ușurință".

De fapt, noi constatăm o înmulțire a numărului de studii istorice sponsorizate oficial sau a celor de propagandă. *The Historie of the Arrivall of King Edward IV* este un bun exemplu în acest sens, ea conține o relatare partizană a succeselor și virtuților acestui rege de York. Pe lângă istorii, mai există și colecțiile de scrisori. Dar cu toate

acestea nu putem să susținem că, de exemplu, întreaga Anglie era la fel cu Anglia de est, caracterizată de tulburări așa cum este descrisă în cronicile familiei Paston.

Lucrurile sunt chiar mai complicate pentru că nu e foarte ușor de spus când a avut de fapt loc Războiul celor două roze. Probabil că cea mai des întâlnită părere (adoptată și în cartea de față) este că el s-a desfășurat cu aproximație de la mijlocul anilor 1450 până în 1487 (sau în 1497, când a avut loc ultimul eveniment sângeros). Pe de altă parte, s-a susținut că războiul au durat peste 80 de ani, din 1399 până în 1485. Argumentarea aceasta se bazează pe următoarele fapte. În 1399 Richard al II-lea a fost detronat de Henric al IV-lea de Lancaster. Aceasta era o crimă împotriva lui Dumnezeu și a oamenilor, ceea ce avea să arunce țara în război civil. Puternica rivalitate dintre susținătorii partidei de York și cei de Lancaster a luat sfârșit doar atunci când Henric Tudor l-a învins pe Richard al III-lea pe câmpul de luptă de la Bosworth, în 1485. Nu este surprinzător că această interpretare s-a născut în timpul domniei lui Henric Tudor, iar instigatorul ei cel mai elocvent și mai persuasiv a fost Shakespeare. În piesa sa *Henric al V-lea*, înainte de marea bătălie de la Agincourt (Azincourt), regele se roagă astfel:

> Călește-mi, zeu al oștilor, soldații,
> Și nu-i lăsa să fie pradă fricii. [...]
> Și nu azi, Doamne, azi nu-ți aminti
> Păcatul săvârșit de-al meu părinte,
> Uzurpator de tron. Pe Richard eu
> L-am îngropat din nou și-am plâns asupră-i
> Cu mult mai multe lacrimi de căință
> Decât i-au curs din rană stropi de sânge.[1]

În piesa lui Shakespeare, *Henric al VI-lea, partea a II-a*, Richard, duce de York, dă glas ambițiilor sale. Regele la care se referă este Henric al VI-lea:

> Eu atunci voi scoate-n văzul lumii roza albă
> Ca laptele și dulcea ei mireasmă

[1] Traducere de Ion Vinea.

În aer pretutindeni va pluti...
Voi pune pe stindardul meu emblema
Cu armele familiei de York...
De lupți în contra casei Lancaster,
Silind pe rege ca să-ți dea coroana,

Pe regele cu înclinări bolnave
Spre cele din bucoavne și din predici,
Înseamnă moartea Angliei s-o-mpiedici...[1]

În piesa *Richard al III-lea*, contele de Richmond (mai apoi Henric al VII-lea) spune următoarele vorbe, după moartea lui Richard:

Uni-vom, apoi, roșu trandafir
Cu trandafirul alb, precum jurarăm.
Tu, Cer – prea des mâhnit de vrajba lor –
Zâmbește azi, văzându-o în mănunchi!
Au care trădător nu spune „amin"?
Mult s-a rănit, smintită, Englitera;
Ca orbii, frați cu frați s-au sângerat;
Da buzna tatăl să-și despice fiul
Și îl silea pe fiu să-și taie tatăl:
Pe învrăjbiții York și Lancaster,
De cea mai cruntă vrajbă învrăjbiți... [...]
Lăuntricul pârjol s-a stins; învie
Iar pacea; ține-o, Doamne, pururi vie![2]

Istoricii contemporani sunt mai puțin tentați decât predecesorii lor din secolul al XVI-lea să accepte că Dumnezeu a fost cauza unui conflict important. Puțini dintre ei consideră că lungile rivalități dintre familiile de York și Lancaster – având ca origine uzurparea coroanei de către Henric al IV-lea – au reprezentat cauzele războiului celor două roze. Capitole 3 și 4 tratează despre aceste cauze. Acestei chestiuni vitale i-au fost dedicate două capitole pe temeiul că războaiele nu trebuie

[1] Traducere de Barbu Solacolu.
[2] Traducere de Dan Duțescu.

văzute drept o serie de conflicte având aceeași serie de cauze. De aceea discuția noastră trebuie împărțită în acest fel.

Istoricii sunt tentați să se ciondănească datorită unui număr de cauze și a relativei lor importanțe. Este adevărat de exemplu că cele mai importante dintre cauze reflectă tensiunea și nemulțumirea existentă în sânul societății? Cu alte cuvinte erau relațiile dintre clasele și grupurile sociale din secolul al XV-lea atât de deteriorate încât să provoace un război? Sau să încercăm să explicăm conflictul prin intermediul personalităților și al unor incidente specifice? Trebuie, de exemplu, să-l învinovățim în așa de mare măsură pe Henric al VI-lea? Pentru a discuta aceste probleme este nevoie să înțelegem natura societății din secolul al XV-lea, o cerință satisfăcută în capitolul 2.

În cele in urmă, istoricii s-au interesat și de sistemele de guvernare pe care le-au avut regii de Lancaster, York și Tudor. „Sisteme de guvernare" reprezintă o modalitate prescurtată și convenabilă de a descrie felul în care era respectată autoritatea regelui de-a lungul țării, metoda de a strânge veniturile datorate Coroanei și păstrarea legii și ordinii. O analiză făcută aici ne furnizează nu numai o perspectivă asupra efectelor războaielor asupra administrației, dar ne ajută să depistăm în ce a constat schimbarea, continuitatea și evoluția felului în care era condusă țara. Una dintre controversele celebre printre istorici a fost dacă în această perioadă s-au înregistrat sau nu primele semnele ale unui stil nou de a conduce țara de către regi. Acest concept de „nouă monarhie" va fi discutat în capitolul 6. Istoricul victorian J. R. Green a fost primul care a utilizat această sintagmă și a identificat primele semne ale Noii monarhii în timpul domniei lui Eduard al IV-lea. Green le-a legat de Războiul celor două roze susținând că regii din vremea lui Eduard au reușit să zdrobească puterea nobililor, dar procedând astfel și-au mărit propria putere în dauna libertăților poporului. De fapt, regii erau tot mai despotici, adică ei conduceau ca niște tirani, neghidându-se decât după propria lor dorință. Această teză a fost semnificativ amendată la începutul secolului XX de către A. F. Pollard, printre alții. Pollard a susținut că „noua monarhie" era o caracteristică a Tudorilor, ceea ce ducea la concluzia că anul 1458, când Henric al VII-lea l-a învins pe Richard al III-lea, a reprezentat o placă turnată în istoria Angliei. Pentru câțiva istorici a fost foarte tentant să susțină că nașterea statului națiunea modern și-ar putea avea originile în „noua monarhie". Mai ales fiul lui

Henric al VII-lea, Henric al VIII-lea, respingând autoritatea papei asupra Bisericii engleze și declarându-se el șeful ei, ar fi la creșterea prestigiului și puterii monarhiei. Ceea ce nu i-a displăcut lui Pollard în concepția lui Gren despre noua monarhie a fost afirmația acestuia că „noii monarhi" acordau puțin timp Parlamentului. Pollard îi admira pe Tudori așa cum admira și rigorile sistemului democratic britanic. Așa că el a ajuns la concluzia, foarte puțin probabilă, că Henric al VIIIlea dorea să întărească puterile Parlamentului.

Teoria „Noii monarhii" ca întreg a întâlnit o mare opoziție din partea lui G. R. Elton, care a scris despre aceste lucruri în anii 1950. Elton a acceptat ideea că Anglia a fost supusă unei transformări majore – mai precis, unui proces de modernizare – în perioada dintre primul și ultimul dintre Tudori (de la Henric al VII-lea la Elisabeta I) dar el a refuzat să accepte că monarhii, noi sau altfel, erau răspunzători pentru acest lucru. În schimb, el a susținut că Thomas Cromwell, vizionarul om de stat și ministru al lui Henric al VIII-lea concepuse un plan de a înlocui arhaicele sisteme de guvernare medievală cu instrumente noi de guvernare, organizate modern. Astfel țara veche, dezbinată și fragmentată din pricina numeroaselor rivalități locale dintre atotputernicii ei nobili era transformată într-un stat centralizat datorită viziunii unui singur om. Acest argument, îndeajuns de controversat, a fost supus unor atacuri în serie. Personalitatea lui Cromwell a fost reinterpretată, istoricii îndepărtându-l conform viziunii lor din posturile sale birocratice și aruncându-l în coridoarele umbroase ale curții lui Henric Tudor, unde se puneau la cale comploturi și alianțe. El pare acum mai mult un om al timpurilor sale decât un inovator radical, iar reformele sale arată mai mult ca niște reacții la evenimente decât operele unui geniu vizionar.

Cu toate acestea, întrucât istoricii au identificat într-adevăr anumite schimbări importante survenite până la domnia reginei Elisabeta I, trebuiau să și explice cum au avut loc. Una dintre posibilele explicații l-ar putea constitui impactul Războiului celor două roze. Să studiezi domniile Tudorilor fără să ții cont de Războiul celor două roze este ca și cum ai discuta ascensiunea lui Hitler fără să iei în calcul primul război mondial.

În cele din urmă, pentru a contura perioada Războiului celor două roze este nevoie să furnizăm drept cadru de fundal, pentru ultimele capitole ale acestei cărți, un sumar al principalelor evenimente politice

întâmplate din 1399 până în 1603, de la uzurparea lui Richard al II-lea la moartea ultimului dintre monarhii familiei Tudor, Elisabeta I.

4. Sumar al evenimentelor dintre 1399-1603

a) Uzurparea lui Richard al II-lea și venirea pe tron a lui Henric al IV-lea

Pe 22 septembrie 1399, Henry Bolingbroke, fiul lui John de Gaunt, duce de Lancaster, a emis pretenții la tronul Angliei, după ce l-a înlăturat pe Richard al II-lea, a cărui domnie fusese marcată de dese încălcări ale legii și ale drepturilor de proprietate ale nobililor – ele însele, acestea din urmă, suficiente pentru a stârni opoziția care a dus la detronarea lui Richard.. Tabelul genealogic simplificat de la pagina 2 ne arată de ce noul rege, Henric al IV-lea, a simțit nevoia să-și afirme dreptul la tron în termeni mai degrabă vagi. Dacă era acceptat dreptul uzurpării (în cel mai bun caz îndoielnic), atunci lui Henric nu-i rămânea decât să susțină că este *moștenitorul de parte bărbătească* la tron – adică acea persoană care avea cel mai mare drept la tron pe linia bărbătească, care mergea înapoi la John de Gaunt, al patrulea fiu al lui Eduard al III-lea. Totuși, se poate susține că mai multă putere ar fi avut titlul de *moștenitor general*, a cărui descendență era pe linie femeiască prin Philippa, fiica lui Lionel, duce de Clarence, al doilea fiu al lui Eduard al III-lea. În 1399 *moștenitorul general* era nepotul Philippei, Edmund, conte (*Earl*) de March, dar întrucât la acea vreme era copil, nu reprezenta un adversar de luat în seamă pentru Henric de Lancaster. Pretenția la tron manifestată prin familia Mortimer nu a dispărut. A moștenit-o în special Richard, duce de York, fiul lui Anne Mortimer, după moartea unchiului său, Edmund Mortimer, în 1425. Aceasta este originea așa-zisului drept la tron al casei de York.

Henric al IV-lea a avut foarte puțin timp să se bucure de domnia sa, fiind confruntat cu răscoala din comitatul Wales, cu plângeri din partea Parlamentului privitoare la extravaganța sa, cu numeroase răzvrătiri din partea puternicilor nobili din nord, cum ar fi cei din clanul Pery, cu invazii din Scoția, cu atacuri asupra coastei sudice de către francezi, iar în ultimii ani de domnie cu probleme de sănătate. Nu e de mirare de aceea că anumiți contemporani au fost tentați să

explice necazurile regelui prin intermediul divinității, care l-ar fi pedepsit astfel pentru că și-a uzurpat predecesorul.

b) Henric al V-lea

Îndoielile cu privire la stabilitatea noii dinastii de Lancaster au fost risipite prin urcarea pe tron a lui Henric al V-lea în 1413. După cum se știe, a existat un complot din partea yorkiștilor, în 1415, care doreau să-l aducă pe tron pe Eduard Mortimer, dar Mortimer însuși l-a avertizat asupra planului pe rege. Fără să greșim trebuie să spunem că personalitatea lui Henric al V-lea era impresionantă. Părea să aibă toate calitățile unui monarh. Profitând de neînțelegerile interne ale Franței, el a câștigat celebra victorie de la Agincourt, în 1415, a cucerit jumătate din Franța, s-a căsătorit cu Catherine, fiica regelui Franței, a fost recunoscut rege al Franței de către aliatul său, ducele de Burgundia, a devenit regent și moștenitor al regelui Franței, Carol al VI-lea. În ciuda deselor absențe din țară, a reușit să-și mențină întreaga autoritate asupra Angliei. Locotenentul regal din Anglia, asistat si sfătuit de un consiliu, nu a îndrăznit niciodată să facă nimic fără știrea și sprijinul lui Henric.

c) Henric al VI-lea și izbucnirea Războiului celor două roze

Henric al V-lea a murit de dizenterie în 1422. Avea doar 34 de ani și a lăsat în urmă drept moștenitor un băiat în vârstă de 9 luni. Totuși, acest eveniment tragic nu a dus nici la un val de comploturi împotriva lancasterienilor, nici la prăbușirea guvernului. Au existat fără îndoială probleme, printre ele cea mai mare a constituit-o atitudinea plină de resentimente a fratelui mai mic al lui Henric al V-lea, Humphrey, duce de Gloucester, care a obiectat că ultimele instrucțiuni lăsate de rege în testament fuseseră trecute cu vederea de lorzii adunați în Parlament. Se pare că Henric al V-lea dorise ca Humphrey să acționeze aproape ca regent al Angliei până va fi devenit major Henric al VI-lea, dar lorzii nu au vrut să accepte acest lucru, preferând ca Anglia să fie condusă de un consiliu de 17 persoane, Gloucester fiind „Protector", dar fără să aibă puterea de a lua decizii politice fără consimțământul consiliului. Gloucester a făcut tot ce i-a stat în putință ca să distrugă acest consiliu cât a fost Henric minor, dar când Henric

al VI-lea a preluat toate puterile regale în 1437, consiliul putea fi mândru de munca sa. Băiatul de 16 ani venise la conducerea țării, iar autorității sale regale nu i se adusese nici o atingere. Tocmai Henric al VI-lea va fi acela care va atenta la ea.

Amănuntele despre dezastrul provocat de domnia lui Henric al VI-lea vor fi discutate în capitolul 3. Prin cuceririle în Franța, Henric al V-lea și-a asigurat loialitatea supușilor și stabilitatea Coroanei, dar politica de pace a fiului său nu a reușit să asigure menținerea moralului sau a obiectivelor politicii printre comandanții sau soldații săi, în cel de-al doilea regat al său (Franța). Până în 1453, el pierduse tot în afara portului Calais, o amintire amară și ironică despre ceea ce înfăptuise tatăl său și ce pierduse Henric al VI-lea. Acesta din urmă nu a reușit să controleze rivalitățile din rândul nobililor săi și datorită nepriceperii, și-a îndepărtat pe cei mai importanți supuși, printre care și pe Richard, duce de York. De fapt, el nu a demonstrat că are cu adevărat calitățile unui rege. În toamna lui 1453, s-a prăbușit de-a binelea în nebunie. Singura persoană care putea fi Protector era York dar nașterea fiului lui Henric în octombrie 1453 a făcut ca poziția lui York să fie amenințată. Regina, soția lui Henric, Margaret de Anjou, l-a perceput pe York în mod limpede ca pe o amenințare la adresa moștenirii fiului ei, astfel că viitorul lui York a devenit tot mai nesigur. De aceea el s-a decis să lupte pentru tron. Până în 1460, prin luptă și printr-o susținere oficială a dreptului său la tron, el a ajuns la un compromis curios, imposibil de rezolvat. Prin legea *Act of Accord*, el îl recunoștea rege pe Henric, dar astfel era și el recunoscut drept moștenitor al lui Henric, dându-l astfel la o parte pe fiul acestuia, Eduard. Lui York îi lipsea sprijinul nobililor însă. În decembrie 1460, el a fost omorât într-o ambuscadă lângă Wakefield, în comitatul Yorkshire. Fiul său, Eduard, conte de March, s-a dus la Londra, unde a fost proclamat rege pe 4 martie 1461.

d) Eduard al IV-lea

Eduard al IV-lea se afla într-un contrast izbitor cu Henric al VI-lea. El avea în mod limpede spontaneitatea și simțul politic cerute unui rege, fiind recompensat pentru aceste calități printr-o victorie militară decisivă asupra forțelor lancasteriene, la Towton, în martie 1461. El a avut și norocul să-l captureze pe Henric al VI-lea patru ani după

aceea, dar libertatea sa de manevră a fost împiedicată de tot mai marea superioritate a puternicului său aliat, lacomul și ambițiosul conte de Warwick. Warwick, supranumit „Făcătorul de regi"; încerca să-și mențină statutul de cel mai important supus al regelui și a fost foarte încurcat în planurile sale de căsătoria lui Eduard cu văduva Elizabeth Woodville în 1464. Aceasta se datora faptului că Warwick încerca să-i găsească o soție străină lui Eduard, pentru a întări credibilitatea noului regim și pentru că pe de altă parte, ca un om lacom și nechibzuit ce era, el cunoștea și se temea de ceea ce ar fi putut face contra sa la fel de lacomii și nechibzuiții membri ai familiei Woodville. Mai rău era că familia Woodville reprezenta un neam și de noi îmbogățiți, în mod limpede niște ariviști și niște profitori. Warwick, profitând de nemulțumirea fratelui lui Eduard, ducele de Clarence, l-a încurajat să i se alăture pentru un plan extraordinar: au trecut în ofensivă. În 1470 Eduard al IV-lea a fost nevoit să fugă peste hotare, întrucât Warwick și Clarence au dus lucrurile la starea lor din timpul lui Henric al VI-lea, așa-numita „Readeption". După un an, Eduard a revenit pe tron după ce a înregistrat două victorii decisive, la Barnet și Tewkesbury. Warwick a murit în luptă. Primul Eduard a avut o soartă asemănătoare, iar Henric al VI-lea a fost ucis la scurtă vreme după înfrângerea de la Tewkesbury.

Cât a mai domnit Eduard la suprafață a fost liniște, dar problemele create odată cu căsătoria sa cu o Woodville nu au dispărut. Ele au fost agravate de prea marea încredere pe care o avea Eduard în capacitatea sa de a controla rivalitățile iscate de căsătoria sa. Când a căzut la pat grav bolnav în primăvara lui 1483, el a realizat că din pricina vârstei mici pe care o avea fiul său mai mare, Eduard, doi dintre cei mai puternici susținători ai săi, William, Lord Hastings și fratele său mai mic, Richard de Gloucester, se vor opune familiei Woodville. De pe patul de moarte el a mai făcut o ultimă încercare de a-i reconcilia pe Hastings cu cei de Woodville, obținând doar promisiuni frumoase și nimic altceva. Când, pe 9 aprilie, Eduard a murit, Gloucester și Hastings au trecut rapid la acțiune. Eduard al V-lea, în vârstă de 12 ani, era în drum spre Londra, sub protecția unei escorte a familiei Woodville. Gloucester i-a scris reginei (Elizabeth Woodville) scrisori conciliatorii și a făcut pregătiri să-l întâlnească pe tânărul rege pe parcursul călătoriei. După ce s-a

întreținut binevoitor cu suita în Northampton, a dat poruncă a doua zi ca membrii familiei de Woodville să fie arestați. Ei au fost trimiși la una dintre fortărețele din nord pentru a fi executați. Gloucester l-a însoțit apoi pe tânărul rege la Londra, aparent dornic de a-l vedea încoronat. Probabil că Gloucester a crezut că Eduard al V-lea urma să fie arma răzbunării sale contra familiei Woodville. Crescut sub influența acestei familii și în mod limpede tulburat de dispariția rudelor sale, Eduard știa că trebuie să mai aștepte patru ani până va avea puterea în propriile mâini. Și care ar fi fost atunci soarta unchiului său Richard?

Se pare că Gloucester nu dorea deloc să aștepte ca să afle acest răspuns. Cu ajutorul soldaților lui Henry Stafford, duce de Buckingham, Gloucester a pornit un atac de intimidare asupra Londrei pentru a câștiga coroana. Posibilii adversari au fost înlăturați cu cruzime. Hastings putea constitui o bază pentru a i se opune familiei Woodville, dar la fel de bine el putea să-l și sprijine pe tânărul Eduard, așa că a fost arestat și executat cu o grabă care a șocat pe toată lumea. Bineînțeles că până și Gloucester avea nevoie de un temei oarecare ca să poată emite pretenții la tron, de aceea s-a folosit de un preot cumpărat care i-a furnizat interesanta și necesara informație că cei doi fii ai lui Eduard erau nelegitimi. Ca să fie și mai sigur de reușită, Gloucester și-a acuzat propria mamă de adulter, susținând că Eduard al IV-lea nu era fiul lui Richard de York.

e) Domnia lui Richard al III-lea

Richard de Gloucester a fost încoronat rege pe 6 iulie 1483. În ciuda eforturilor pe care le-a făcut pentru a-și asigura coroana, inclusiv uciderea „prinților din Turn", cum fuseseră numiți, el nu avea să se bucure de succesul său. Ca o ciudată paralelă cu soarta lui Warwick, făcătorul de regi, cel mai puternic și mai de încredere aliat al lui Richard, ducele de Buckingham, a organizat o rebeliune la câteva luni după urcarea pe tron a lui Richard, soldată cu un eșec, iar în 1484, unicul fiu al lui Richard a murit. În august 1485, într-o atmosferă de nesiguranță și suspiciune, Richard a încercat să-și apere coroana în lupta cu un pretendent oarecum obscur – Henric Tudor, conte de Richmond. Fiind trădat, Richard a murit pe câmpul de luptă.

f) Domnia lui Henric al VII-lea

Se pare că până acum pericolele la adresa Coroanei le-au reprezentat nobilii „atotputernici". Și Henric al VII-lea s-a confruntat cu probleme din pricina pretendenților la tron, dar cu toate acestea în timpul domniei sale a apărut o schimbare în relația dintre nobili și rege. Henric a reușit să-și încurce nobilii într-o adevărată plasă financiară și politică. Cu cât se luptau mai mult să scape, cu atât se încurcau mai tare. Principala sa armă a reprezentat-o un angajament sau un contract numit „recunoaștere". Un nobil era rugat – sau obligat – să semneze un act de recunoaștere față de rege prin care se obliga să-i fie fidel. Opusul fidelității, comportamentul rău, însemna nerespectarea ordinii și legii pe domeniile sale, ceea ce nu era deloc greu într-o epocă așa de violentă. Costul nerespectării jurământului era însă scump. Nobilii se temeau de pedepsele pe care le-ar fi primit în urma încălcării acestor contracte.

Cât despre pretendenți, e semnificativ că aceștia nu erau autentici. Aceste lucruri ne relevă cât de puține alternative mai existau la tron, în ciuda faptului că Henric Tudor nu avea mare îndreptățire să fie rege. Primul și cel mai periculos dintre pretendenți, Lambert Simnel, susținea că este conte de Warwick (ciudat, din moment ce adevăratul Warwick se afla închis în turnul Londrei la ordinele lui Henric). Simnel a primit suficient sprijin din partea contelui de Lincoln (nepotul lui Richard al III-lea) ca să-l provoace pe Henric la luptă, o bătălie aprigă care a avut loc la Stoke în 1487. Al doilea pretendent însă nu reprezenta cu adevărat un pericol. El era Perkin Warbeck (care susținea că este cel mai mic fiu al lui Eduard al IV-lea). Henric trebuia să fie pregătit ca puterile străine să speculeze în defavoarea sa asemenea pretenții.

g) Domnia lui Henric al VIII-lea

Nu e de mirare că poporul s-a bucurat cu adevărat când a murit Henric al VII-lea, în 1509. Fiul său, Henric al VIII-lea, promitea să fie generos, pe când tatăl său fusese meschin, era deschis la inimă, iar tatăl său fusese suspicios și neîncrezător. Henric părea dornic să se afle în compania nobililor, pe câtă vreme tatăl său îi ținuse la distanță. Scopul politicii externe a lui Henric al VII-lea fusese acela de a legitima dinastia Tudor în afara granițelor și de a păstra pacea, prin intermediul alianțelor,

ceea ce era o opțiune ieftină. Aceasta constituia politica rațională și în parte plină de succes dar nu și de glorie. Fiul său, pe de altă parte, îl avea ca model pe Henric al V-lea. Domnia sa a fost marcată de o adevărată ofensivă contra Franței în căutarea gloriei. Era caracterizată și de nevoia disperată de a avea un moștenitor de parte bărbătească. Consecințele tentativei de divorț de tot mai vârstnica Catherine de Aragon sunt cunoscute: desprinderea vechilor legături ale Angliei de Biserica Catolică, secularizarea averilor mănăstirești și asumarea de către rege a titlului de „Șef suprem al Bisericii Anglicane". Era de presupus că asemenea politici vor stârni revoltă, dar ar fi greșit să susținem că membrii rămași în viață ai Casei de York așteptau pur și simplu în culise, pregătiți să sară pe scenă și să-și proclame titlul. Nu se poate spune că familiile Courtenay, Neville și Pole au reprezentat o amenințare la adresa lui Henric al VIII-lea încă de la începutul domniei sale. el se manifestase cu generozitate fără de ele și îl folosise pe Reginald Pole în campania pe care o dusese pentru a câștiga aprobarea universităților străine pentru anularea căsătoriei cu Catherine de Aragon. Odată însă ce au început să se manifeste crizele și revoltele, lui Henric i-a dispărut orice dorință de a lăsa Casa de York să devină de voie sau de nevoie centrul nemulțumirilor. Courtenay, Henry Pole și Sir Edward Neville au fost toți executați în 1538. Fiii lor au fost închiși în Turn. Vârsta sau sexul nu reprezentau un atu: Margaret Pole, contestată de Salisbury și o femeie bătrână după toate criteriile, vechi sau noi, a fost executată în 1541 după ce s-a descoperit că a fost implicată într-un complot minor al lui Neville. Cu Reginald Pole a fost altă poveste. El a fost folosit de papă pentru a aduna aliați contra lui Henric, deși nu s-a grăbit suficient ca să profite de importanta revoltă procatolică din 1536, cunoscută sub numele de *Pilgrimage of Grace*.[1] Fără succes, Henric a încercat să-l răpească și să-l aducă în Anglia. Pole era mai puțin motivat de pretențiile Casei de York și mai mult de ideile catolicismului ortodox. La început cardinal, Reginald Pole avea să devină apoi arhiepiscop de Canterbury pentru un alt rege din dinastia Tudor – Mary I, fiica mai mare a lui Henric.

[1] Pelerinajul rugăciunii.

h) Ultimii regi din dinastia Tudor: Eduard al VI-lea, Mary I și Elisabeta I

În 1547 când a murit Henric al VIII-lea, unicul său fiu, Eduard, avea exact 9 ani. Deși acesta reprezenta un nou exemplu de moștenitor minor, el nu a generat lupte între Casa de York și de Lancaster, întrucât din aceste familii nu mai supraviețuise nimeni. Astfel că titlul lui Eduard al VI-lea nu a fost contestat de nimeni, iar conflictele politice s-au concentrat asupra persoanei care trebuia să dețină titlul de Protector. Ducele de Somerset, Eduard Seymour, a fost întrecut de un adversar, ducele de Northumberland, nu datorită rivalității dinastice, ci datorită incompetenței și neputinței sale de a proteja interesele celor din clasa sa socială. Când Eduard al VI-lea a murit în 1553 și Mary I Catolica a venit la tron, opoziția avea un caracter mai degrabă religios decât dinastic, așa cum avea să se întâmple și în timpul succesoarei și succesorii ei vitrege protestante, Elisabeta I. Se pare că trandafirul familiei Tudor asimilase complet și culoarea roșie și pe cea albă, nu avea însă boboci. Pe 24 martie 1603 Elisabeta I murea și odată cu ea și dinastia Tudor.

***Să luăm notițe despre** „Introducere: Războiul celor două roze și regii Casei de York"*

Să iei notițe este ceva enervant, confuz, un rău chinuitor, un mister și o mare necesitate. Studenților li se cere deseori să aleagă „părțile importante", dar cum de abia au făcut cunoștință cu subiectul respectiv, știu prea puțin sau deloc ce sunt acestea. Pentru a vă ușura această sarcină, capitolele cu titlul „să luăm notițe" din această carte vă indică unde este necesar să luați notițe și vă ghidează către problemele cele mai importante.

Capitolul I conține o trecere în revistă despre „Războiul celor două roze". Notițele pe care le luați conform titlurilor de mai jos nu vă vor oferi prin urmare decât o linie generală asupra principalelor chestiuni și evenimente. În capitolele următoare se va trata în detaliu despre chestiuni cum ar fi cauzele războaielor. Dacă după ce ați luat notițe v-ați făcut vreo idee despre această problematică, atunci înseamnă că ați lucrat bine.

1. Vești bune – aici notițele sunt inutile.
2. Istoricii, istoriografia și Războiul celor două roze.
2. 1. Ce chestiuni îi interesează pe istorici privitor la Războiul celor două roze?
3. Sumar al evenimentelor
3. 1. De ce au considerat o parte din contemporani problemele lui Henric al IV-lea drept o pedeapsă divină?
3. 2. De ce a avut Henric al V-lea o reputație atât de bună?
3. 3. Cât de eficient a fost consiliul regal în perioada cât a fost minor Henric al VI-lea?
3. 4. În linii mari, care sunt principalele evenimente de la urcarea pe tron a lui Henric al VI-lea la uzurparea sa de către Eduard, conte de March în 1461?
3. 5. Cum a avut loc Reinstalarea?
3. 6. Cum și-a recăpătat tronul Eduard al IV-lea?
3. 7. Cum a avut loc uzurparea sa de către Richard de Gloucester?
3. 8. Care au fost principalele caracteristici ale domniei lui Richard?
3. 9. Cu ce probleme s-a confruntat Henric Tudor? În ce măsură a reușit să le depășească?
3.10. Cât de important era pericolul exercitat de familia de York la adresa succesorilor lui Henric al VII-lea Tudor?

CAPITOLUL 2

Anglia la jumătatea secolului al XV-lea

1. Ce era regatul englez?

„Înainte de a vă face planul pentru eseu, identificați cuvintele cheie din titlu. Definiți-le dacă e nevoie. De abia după aceea vă puteți hotărî asupra conținutului și a tezei eseului vostru." Mulți studenți țin cont de această indicație, care este și un sfat bun. Este un sfat bun și pentru autorul acestui capitol, pentru că apar două cuvinte cheie în titlul de la secțiunea la care trebuie definite, chiar dacă par simple. Aceste cuvinte sunt „Anglia" și „regat". Înțelesurile moderne ale acestor cuvinte sunt foarte deosebite și e important să înțelegeți exact aceste cuvinte. Războiul celor două roze a avut loc într-un loc numit Regatul Angliei și fără să înțelegem ce reprezenta el este imposibil să realizăm cum era societatea de atunci și conflictele din sânul ei.

Pare ușor de definit termenul „regat", el denumește o țară condusă de un rege. Ce însemna cuvântul „rege" în secolul al XV-lea se va discuta în secțiunea 4. În ceea ce privește cuvântul „Anglia", ar fi o gravă greșeală să o confundăm cu Britania. Cuvântul „Britania" era folosit în secolul al XV-lea, dar el desemna un spațiu geografic – cum ar fi de exemplu „Insulele britanice" – nu unul politic. Scoția era un regat independent, dar unul cu o populație mult mai mică și cu mai puține bogății decât Anglia. Era semnul puterii superioare a Angliei că regii Scoției trebuiau să jure supunere regilor Angliei, însă, în practică, Angliei nu i-a fost ușor deloc să o determine să acționeze în acest fel. În primul rând, Scoția se putea îndrepta, și chiar a făcut-o, către Franța pentru a încheia o alianță cu ea împotriva Angliei. În timpul Războiului de o sută de ani (1337-1453) alianța cu scoțienii le-a fost favorabilă francezilor. În al doilea rând, regilor englezi nu le era ușor să lanseze atacuri asupra Scoției din nordul Angliei. Problema

lor era că nordul se afla departe de centrul puterii regelui, situat în sudul Angliei. Anglia nu avea staționată o armată (permanentă) în nord (sau în altă parte, în acest scop) pentru a-i lovi sau opri pe scoțieni.

În acest scop, Anglia trebuia să se bazeze pe importantele familii de nobili din nord – în special pe Percy, conți de Northumberland. Puterea lor se sprijinea și pe clasele de proprietari fără titluri de noblețe (micii proprietari), care erau foarte loiali. Apărați de turnuri fortificate și conace, micii proprietari din nord îl sprijineau pe un Percy pentru că el era acela care îi ajuta în raidurile lor de dincolo și dincoace de graniță, și nu regele.

Principatul Wales avea multe în comun cu nordul Angliei. Jurământul de vasalitate al supușilor de aici era față de Coroana engleză, dar marii nobili din estul și sudul ținutului (zona numită „the Marches") aveau puteri asemănătoare cu ale regelui. În special lorzii de aici se bucurau de anumite „libertăți", care însemnau că ei și nu regele aveau dreptul să controleze aplicarea legii în aceste zone.

Totuși, nici un nobil sau grup de nobili din nord sau din Walea nu se putea împotrivi puterii regelui sau să-i nege acestuia autoritatea. Dacă se confrunta cu răzmerițe, regele avea puterea militară, resursele și (de obicei) sprijinul pentru a le zdrobi. Situația era diferită în Irlanda, unde regele avea titlul de „Lord al Irlandei" și atât. De fapt, autoritatea regelui se limita la zona din jurul orașului Dublin, cunoscută drept Pale. Dincolo de Pale, erau lorzii anglo-irlandezi, descendenții cuceritorilor normanzi ai Irlandei. Ei se comportau ca niște regi pe domeniile lor. Dacă era interesul lor, manifestau așa numita vasalitate față de Anglia. În afara acestor domenii, se afla Irlanda, condusă de căpeteniile gaelice unde autoritatea regelui nu era recunoscută. Irlanda era însă utilă regilor Angliei fie și numai pentru că prezenta un loc unde erau trimiși nobilii englezi incomozi, cei prea ambițioși sau cei care creau prea multe probleme.

2. Anglia, Franța și Războiul de o sută de ani

Scoția, Irlanda și zonele de graniță velșe, Marches, erau importante pentru regii din Evul Mediu, dar cea care le ridica acestora pulsul făcându-le lancea să tremure era Franța. Aceasta se datora în parte originii

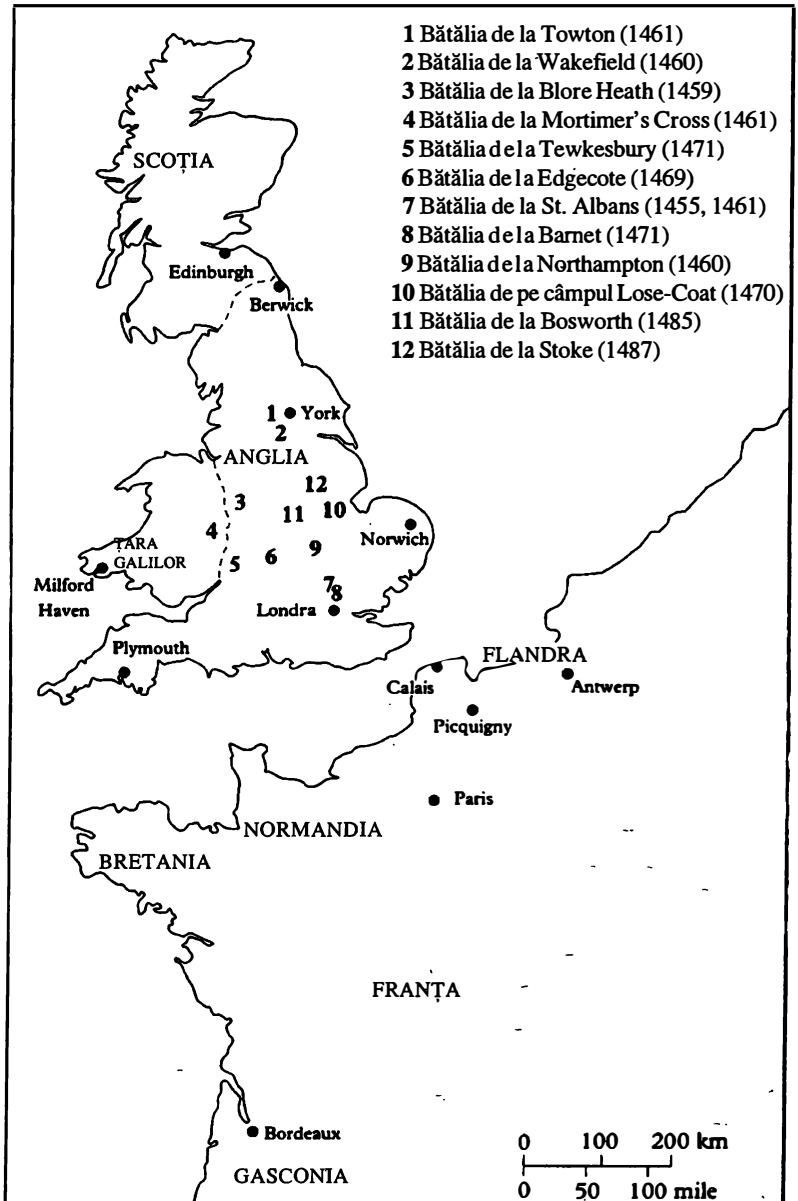

Harta Angliei, Scoției și Franței, cu principalele bătălii din Războiul celor două roze

franceze a regilor Angliei, datând tocmai din 1066 din timpul cuceririi normande, pentru că aveau domenii întinse în Franța. Pe lângă aceste lucruri, pretențiile regilor englezi la tronul Franței reprezentau în mod vag o anumită scuză morală pentru conflictele ocazionale dintre 1337-1453, denumite pompos Războiul de o sută de ani. Un război cu Franța îi făcea pe regi să mai uite problemele de acasă – mai ales acelea cu nobilii puși pe harță – dar era și o ocazie de a obține profituri mari. Scopul campaniilor engleze din primii 60 de ani și ceva de război a fost distrugerea și obținerea cât mai multor prăzi. Războaiele lui Henric al V-lea (1415-22) au fost de cucerire, scopul lor final fiind tronul Franței.

3. Războiul de o sută de ani și identitatea națională

Războiul contra francezilor probabil că a dat avânt sentimentelor naționale legate de manifestarea caracterului „englez" – printre nobilii din Anglia. În ultimă instanță, confruntarea cu un inamic pe câmpul de luptă le dădea un motiv de a simți și mai puternic ideea de comunitate. Este dificil de dovedit acest lucru, dar poate fi totuși găsit un izvor care să dovedească că naționalismul era în proces de maturizare. Acest proces avea loc și la nivelul statutului limbii engleze. La începutul secolului al XIV-lea limba preferată a claselor stăpânitoare era franceza. Nobilii puteau vorbi engleza, dar preferau franceza pentru că ea reprezenta o marcă a rangului lor. Un călugăr din Chester, Ranulf Higden, a spus în cronica sa, *Polychronicon*, (scrisă pe la aproximativ 1327) că tinerii nobili englezi erau învățați „să-și părăsească propria limbă și să-și conceapă lecțiile în franceză, ceea ce s-a întâmplat de când au venit normanzii prima dată în Anglia". Bineînțeles că Higden deplânge acest lucru și nemulțumirea sa e semnul că cel puțin câțiva oameni nu agreau această situație. În anii 1380 a fost tradusă din latină în engleză și această cronică, *Polychronicon*. Traducătorul, John Trevisa, observă că „gentilomii au renunțat în cea mai mare parte a lor să-și învețe copiii franceză". Către sfârșitul secolului al XIV-lea a înflorit mult literatura engleză pentru clasele stăpânitoare. Acestea simțeau de acum că engleza e limba lor, o limbă care îi putea sta foarte bine alături francezei.

4. Structura societății engleze – introducere

Această secțiune, împreună cu secțiunile 5, 6 și 7, dă amănunte despre structura socială a regatului englez. Scopul său nu este să furnizeze o descriere pur și simplu. Aceasta s-ar întâmpla ca atunci când scrii un eseu și povestești prea mult pe lângă subiect. Scopul discuției este să ofere cititorului cadrul general necesar pentru a înțelege cauzele Războiului celor două roze. Dacă este foarte important să știm cum arăta această societate. Prin urmare, discuția noastră nu va încerca să dea toate detaliile despre clasele și ocupațiile din Anglia. În schimb, va analiza mai atent chestiunea puterii și în acest fel se va concentra asupra acelor aspecte care sunt relevante pentru război.

Ca să explicăm structura societății și cum funcționa trebuie să răspundem la două întrebări. Prima: care era țelul ei? A doua, cine avea mai multă putere și asupra cui? Primul răspuns este simplu și reflectă viziunea creștină asupra lumii. Societatea omenească nu are un scop în ea însăși, ci reprezintă o pregătire pentru Ultimele Patru Lucruri: Moartea, Judecata, Raiul și Iadul. Era de aceea sarcina Bisericii să-i învețe, să-i convingă și să-i amenințe pe creștini, pentru ca aceștia să se poată mântui. Arhiepiscopii, episcopii, abații, călugării și mulți alți slujitori ai Bisericii erau prin urmare membrii așa-zisei „prime stări". Dar omenirea era așa de păcătoasă, viața atât de agitată și violentă încât toată această conducere bisericească nu ar fi rezolvat nimic dacă creștinii și Biserica nu ar fi fost apărte prin puterea sabiei. Aici se află justificarea și pentru monarhie. Regele era numit de Dumnezeu ca să-și apere supușii... Pentru a realiza acest lucru el trebuia să aibă autoritatea asupra lor – așa cum are un părinte asupra copilului său. O comparație tipică de secol XV asocia societatea ca întreg cu trupul omenesc. Capul era regele și el prin urmare călăuzea și conducea acea societate precum conduce și călăuzește capul trupul omului. Bineînțeles că regele nu putea realiza acest lucru singur, astfel că Dumnezeu a instituit așa-zisa „stare a doua" sau aristocrația, pentru a-l ajuta. Dar cu oamenii simpli ce se întâmpla atunci – sau „norodul" ori „cea de-a treia stare"? Rolul lor era diferit, dar în teorie cel puțin la fel de important. Trupul are nevoie de cap, iar capul are la fel de mare nevoie de trup. Cea de-a treia stare muncea pe ogoare sau la oraș pentru a furniza necesitățile pentru celelalte două stări. Astfel că cele

trei stări erau legate între ele prin interese mutuale, conflictul dintre ele ar fi însemnat auto-mutilare sau în cel mai rău caz sinucidere.

Analogia societății cu trupul și capul este bine descrisă de John Russell, episcop de Lincoln, în următorul extras dintr-un plan de discurs de-al său din 1483:

> În acest corp politic al Angliei sunt trei stări principale aflate sub un singur cap – starea lorzilor bisericești, starea lorzilor laici și starea poporului. Capul este suveranul nostru regele... Ce echilibru și armonie trebuie să fie în acest trup printre toate părțile, mari și mici, că Sf. Paul gândindu-se la comparația cu trupul omenesc spune... că, așa cum se întâmplă într-un corp viu, fie el oricât de nobil, nu poate ca o parte să-i spună celei mai mici sau mai păcătoase părți: „Nu am nevoie de tine", pentru că fiecare are munca ei necesară și potrivită, și așa se întâmplă și în comunitatea mistică sau politică de oameni în care fiecare stare este orânduită să o sprijine pe cealaltă.

Aceasta are o structură de clasă foarte rigidă. Cultura occidentală modernă și liberală ar considera-o chiar greșită. Dacă crezi în teorii precum „egalitatea șanselor" și „societatea fără clase", atunci desigur că ți se pare lipsit de gust să limitezi șansele unei persoane de a avansa în ierarhia socială doar pentru că s-a întâmplat să se nască într-o anumită clasă. Pentru concepția medievală o astfel de atitudine nu avea nici un fel de sens. Cheia mântuirii personale era să-ți faci datoria obiectivului stării în care te aflai. Ambiția de a accede pe scara socială era, din punct de vedere teoretic, un afront adus lui Dumnezeu. Această concepție era susținută de așa zisele *legi ale bogăției* (*sumptuary laws*). Ele precizau ce tip de haine erau adecvate pentru diferitele stări și pentru sub-diviziunile (sau gradele) acestor stări. *Legea bogăției* din 1363 ordona:

> Căruțașii, plugarii, conducătorii de atelaj, văcarii, păstorii... și ceilalți oameni a căror avere nu valorează patruzeci de șilingi... nu au voie să ia sau să poarte nimic altceva decât stofă și postav cafeniu, lână, care să nu coste mai mult de doisprezece pence.

Legea bogăției din 1463 oferea și câteva detalii privitoare la costumație, explicând că clasa cavaleriei și a celor inferiori lor nu avea voie să poarte haină scurtă, ci „având asemenea lungime încât să acopere șezutul și părțile rușinoase".

Trebuie spus însă că predicile și legile sunt un lucru, iar realitatea altul. Ironia face ca predica lui Russell despre ordinea naturală și unitate să nu fi putut fi rostită, pentru că respectiva ședință din Parlament a fost întreruptă din cauza unei vești care anunța o revoltă contra regelui. Ar fi bine să recunoaștem și că legile sunt deseori concepute pentru a stopa un comportament negativ care există deja. Se pare că acest lucru e valabil și pentru legile bogăției. Cel puțin câțiva oameni aveau ambiția de a se ridica mai presus de condiția lor.

Există și alte izvoare care arată că diviziunea societății în trei stări nu era așa de rigidă cum pare ea în teorie. Istoricul Maurice Keen a argumentat în cartea *English Society in the Later Middle Ages* că în jurul anilor 1500 în Anglia se poate depista o nouă configurație în societate. Keen nu vrea să spună cu asta că vechiul sistem de trei stări era discreditat, ci că în vechiul sistem trebuiau să-și facă loc noi ocupanți – noi „grade". Noua clasă prosperă de arendași – țăranii liberi și mici proprietari de pământ – reprezintă un exemplu în acest sens. Keen găsește un semn timpuriu privitor la această schimbare, în literatură, cum ar fi exuberantele „Povești din Canterbury" ale lui Geoffrey Chaucer. Acest poem neterminat din anii 1380 prezintă în Prologul general o descriere a societății engleze prin intermediul unui grup de pelerini aflați în drum spre altarul Sf. Thomas Becket din Canterbury. Chaucer își cere scuze că nu i-a pus pe pelerini în ordinea corectă a importanței sociale. Totuși, câțiva dintre cei descriși nu intră în sistemul standard. Cărei stări dintre cele trei îi corespund un om al legii, un comerciant sau un răzeș (un mic proprietar de pământ)? În orice caz, Chaucer însuși era un caz de ascensiune socială. Fiul unui negustor de vinuri, el contractase o căsătorie în sânul aristocrației și făcuse carieră în serviciul regelui ca diplomat și vameș de port în Londra.

Aceasta nu vrea să însemne că țăranii au devenit vreodată conți! Alunecările din structura socială erau mult mai subtile, diviziunile sociale nu dispăreau. Dacă ar fi dispărut, atunci s-ar putea spune că Războiul celor două roze a fost luptă de clasă – confruntări între stări pentru dominație, și nu există nici un chip de a-l interpreta în acest fel.

Schimbările pe care le-am identificat nu vor provoca o revoluție, deși ele vor crea resentimente la unul și la altul. Resentimentul ar putea proveni din partea aristocrației a cărei mândrie fusese rănită. A doua stare era obsedată de faima originii. Pedigree, vechime, obârșii nobile, toate acestea trebuiau scoase la iveală, lăudate și apărate de parveniți. Era posibil ca un nobil să-și apere orgoliul rănit de familie de orice comerciant obișnuit care trecea de bariera celei de-a doua stări. Și mai probabil ar fi fost ca nobilul nostru să fie confruntat cu cineva de origine mult mai puțin aristocrată, aflat în ascensiune. Aceasta putea provoca mari conflicte la nivel local și chiar național, dacă jignitul și încăpățânatul conservator și noi venitul făceau parte din facțiuni adverse. Termenul de „facțiune" sau grup de oameni care lucrau în comun pentru câștiguri politice vă va deveni tot mai familiar pe măsură ce vom aprofunda cauzele Războiului celor două roze, în capitolele următoare.

5. Rolul regelui

În această secțiune sunt examinate trei chestiuni. Trebuie să ne reamintim care era poziția regelui în structura socială pentru a vedea ce îndatoriri avea și ce putere. Pentru a realiza acest lucru trebuie să ținem cont de două lucruri. Primul ar fi că e destul să descriem teoretic cu exactitate care erau puterile regelui; dar în practică, aceste puteri depindeau de personalitatea regelui, de relația sa cu nobilii și de mulți alți factori. În al doilea rând, mulți cititori care vor începe să studieze această chestiune poate vor avea în minte o imagine a regelui de Evul Mediu compusă din portrete pictate aflate în galerii celebre sau în filme făcute la Hollywood. Majoritatea acestora – într-un fel sau altul – accentuează marea putere a monarhului, evidentă, deseori exprimată prin decizii arbitrare, printr-o poftă de mâncare uriașă, prin accese de furie nesănătoase și prin ordine de felul „Tăiați-i capul!" Acest bagaj cultural este amuzant, dar nu ne ajută prea mult acum. Ar fi util să-l lăsăm deoparte în timp ce examinăm chestiunile legate de rolul regelui.

Bineînțeles că regele se află dincolo de cele trei stări. Așa cum sugerează Russell, el era capul care conducea trupul său, pentru a folosi altă metaforă, axul care ținea laolaltă societatea engleză. În secolul al XV-lea se credea că regele fusese așezat în acel loc – așa

cum se întâmpla cu fiecare din membrii celor trei stări – de către Dumnezeu. În cazul regelui, această părere era viu reprezentată prin intermediul simbolurilor ritualurilor de încoronare. Regele era uns cu ulei sfințit ca semn al grației divine. Se presupune că uleiul folosit la încoronarea lui Henric al VI-lea îi fusese dat de fecioara Maria, mama lui Isus, arhiepiscopului de Canterbury și viitor martir Thomas Becket. Uleiul a fost lăsat pe capul și trupul regelui timp de opt zile și de abia după aceea spălat. Se pare că s-a luat bine cu puțin vin alb cald. Uneori efectul uleiului era mai mult decât simbolic. Se spune că în acest fel Henric s-a umplut de păduchi în cap.

Deși regele nu avea puterea tipică preoților de a spune liturghia sau de a oferi iertare pentru păcate, ceremoniile de încoronare îl plasau mai presus de oamenii obișnuiți. Încercarea de a înlătura pe cineva ce fusese uns rege reprezenta un păcat împotriva lui Dumnezeu. Aceasta nu însemna că oamenii nu se răzvrăteau, dar nu aveau loc tentative de a-l deposeda pe rege de coroană. Chiar în rarele ocazii când aceasta era intenția, conspiratorii susțineau că scopul lor era să-l scape pe rege de sfetnicii răi intenționați. Problema este că în cazul în care regele era incompetent, aceasta nu putea constitui motiv de detronare. El moștenise tronul pentru că avea în vine sânge de rege și nu pentru că reușise în fața unei comisii de examen. Nu exista perioadă de probă pentru un rege.

O întrebare importantă se poate referi la câtă putere deținea regele. Caracterul divin al numirii sale făcea cumva ca el să aibă putere divină? Cu alte cuvinte, conducea fără să țină seamă de dorințele supușilor săi? Pe scurt, răspunsul este „nu". De-a lungul anilor s-au luat anumite măsuri contra monarhilor despoți. În special, regele nu se putea descurca fără legi, nu putea lupta și nu putea conduce fără ele și nici nu putea să-și propună să ceară sub amenințare anumite dări de la supușii săi. Pentru legi și impozite era obligat să obțină acordul Parlamentului. Acest lucru este spus limpede într-o carte, *De Laudibus Legum Angliae* (Spre lauda legilor Angliei), scrisă la începutul anilor 1470 de Sir John Fortescue, judecător șef al Curții de Justiție sub Henric al VI-lea:

> Regele nu poate schimba după cum are chef legile regatului său... statutele Angliei nu au fost stabilite din voința prințului, ci conform voinței întregului regat... regele Angliei nu poate

impune singur sau prin miniștrii săi supusului nici un bir [un impozit impus fără consultări] sau nici o povară, nu poate nici schimba legile, nici face altele noi fără acordul special sau încuviințarea întregului său regat, prin Parlament.

Totuși, drepturile particulare și privilegiile regelui – prerogativele – erau considerabile. Parlamentul însuși se întrunea dacă și când i-o cerea el. Regele era de departe cel mai mare proprietar de pământuri din regat, iar pământul însemna bogăție și putere. De aici venea și sistemul de patronaj de care dispunea regele. Cu alte cuvinte, el se putea folosi de domeniile Coroanei și de alte surse de venit pentru a oferi recompense pentru bunele servicii și pentru loialitate.

Numai regele putea să hotărască și să declare războiul. Supușii săi aveau obligația de a-i acorda sprijinul militar necesar pentru a-i apăra interesele în țară și în afara ei. Observați: „interesele lui", nu ale lor. Teoretic, regatul era proprietatea personală a regelui, ca să facă ce voia cu el. Bineînțeles că în practică acțiunile regelui afectau prea mulți oameni pentru ca el să se poată comporta total iresponsabil sau să-i sfideze de-a dreptul în ceea ce privește deciziile referitoare la război și la diplomație.

Am stabilit că regele a fost perceput drept trimisul lui Dumnezeu, însă el era trimis cu un scop: să apere regatul și poporul. Nimeni nu comenta dacă monarhia era sau nu necesară sau dacă regele trebuie să fie puternic sau nu. Nimeni nu spunea că regii să fie aleși de popor după capacitatea de a împlini acest deziderat; aceasta nu însemna însă că regele avea puteri nelimitate sau că acțiunile sale nu erau niciodată criticate. Nu înseamnă nici că regele trebuie să conducă singur. În următoarele secțiuni sunt examinate relațiile regelui cu cei mai importanți supuși și cu diferitele sectoare ale guvernării, cum ar fi consiliul regelui sau Parlamentul. Când studiem aceste lucruri trebuie să avem în minte două întrebări:

i) Unde se afla puterea?

ii) De ce calități avea nevoie un rege ca să fie un conducător bun?

6. Nobilimea: o definiție

Orice termen folosit pentru a descrie o anumită clasă socială nu are cum să fie foarte precis. Cea mai largă și probabil și cea mai utilă definiție a nobilului ar fi aceea că nobil ar putea să fie oricine a cărui putere provine în primul rând din proprietatea asupra pământului. Dar aici, în interiorul acestui rang există multe alte diviziuni. La vârf avem marea nobilime sau aristocrația, probabil în număr de 50 sau de 60 de persoane, definiție prin citarea lor în calitate de lorzi cu ocazia întrunirii unui Parlament. Dintre acești nobili crema cremelor o reprezentau aceia înrudiți cu regele și / sau aceia care dețineau proprietăți foarte mari. Un termen neutru pentru a-i descrie pe acești puternici aristocrați ar fi „magnați". Un termen mai puțin neutru ar fi „supuși atotputernici", deși acesta ar spune mult despre rege și relația sa cu magnații, cât și despre magnați înșiși.

Nobilimea mai puțin importantă alcătuia clasa oamenilor instruiți și a proprietarilor fără titluri de noblețe (*gentry*). Istoricul Lander a estimat că ei reprezentau 2 până la 2,5 la sută din populație. Unui membru al acestei clase i te adresai cu apelativul „esquire" sau „gentleman"; pe de altă parte, în cazul lor există posibilitatea să fie făcuți cavaleri.

7. Nobilimea și regele

Este absolut esențial să spunem că de relația dintre rege și nobilimea sa depindea securitatea și stabilitatea Angliei. Ne amintim cu acest prilej că sarcina fundamentală a regelui era să apere Biserica și țara. Regele nu dispunea de un serviciu civil de apărare, nici de poliție și nici de autorități locale prin intermediul cărora să asigure legea și ordinea. El se baza prin urmare pe nobilime. Sursa puterii atât a regelui cât și a nobililor o reprezenta proprietatea asupra pământului. Într-o epocă violentă cum era aceea, puterea trebuia transformată în capacitate militară, dacă era necesar. Sistemul care definește relația dintre rege, nobilime și puterea armată se numește feudalism.

a) Feudalismul

Legătura dintre rege și nobilime era esențialmente una juridică – este vorba de așa-zisul „contract feudal". Vom descrie în continuare foarte pe scurt și probabil simplist specificul feudalismului. Contractul feudal se baza pe presupoziția că întreg teritoriul țării îi aparținea regelui. Regele păstra pentru sine întinsele domenii ale Coroanei, dar oferea principalilor săi sprijinitori (magnații) pământuri pe care aceștia le dețineau ca șefi arendași. Ei trebuiau în schimb să furnizeze regelui de câte ori avea nevoie un anumit număr și fel de militari. Regele putea să ceară o plată cunoscută drept *„reparație"* atunci când arendașul șef murea și lăsa moștenitorului pământurile (sau „fieful"). Regele avea drepturi și privitoare la tutelă. Dacă arendașul șef murea și moștenitorul era minor (adică era prea mic ca să țină locul tatălui său), atunci pământurile era administrate de rege. Cu schimbul, dreptul de a administra putea fi oferit aceluia care plătea mai mult. În acest context, „a administra" înseamnă „a exploata". Un nobil cu drepturi de tutelă le putea folosi pentru propria sa familie, prin căsătorie. Aceasta era o cale foarte convenabilă de întemeierea a proprietății și puterii.

Și arendașii șefi se puteau folosi de același sistem, având aceleași drepturi. În acest fel, ei ofereau părți din pământ oferite lor de rege, nobililor inferiori lor. Din punct de vedere tehnic, această operație se numea „reținere". Persoana care lua pământul se numea „deținătorul" (*retainer*) și un grup de asemenea deținători alcătuiau „suita, alaiul" (*retinue*). Contractul însuși se numea „pliat la mijloc" (pentru că documentul scris al contractului era împăturit și apoi împărțit după o linie în relief, fiecare parte păstrând o jumătate din el).

Trebuie însă să ținem cont de faptul că până în secolul al XV-lea sistemul feudal suferise schimbări semnificative. Sintagma „arendași șefi" implică faptul că regele dădea pur și simplu în arendă pământ magnaților. Totuși, la un moment dat înainte de 1400 s-a stabilit că acele pământuri erau considerate de lege ca proprietate a magnatului și nu a regelui. Ele puteau fi apărate în tribunale împotriva regelui. Ele reveneau regelui numai dacă magnatul era găsit vinovat de trădare. În acest caz, Parlamentul, la cererea regelui, vota o condamnare de înaltă trădare prin pierderea drepturilor civile și pământurile erau declarate confiscate. În mod asemănător, dacă un magnat oferea pământul unui

deținător, atunci terenul respectiv era dat în proprietate liberă și nu în arendă. Rămâneau însă „incidentele" feudale sau drepturile de tutelă și „reparațiile". Deși aceste evoluții sunt importante, probabil că cea mai semnificativă schimbare în specificul feudalismului a fost cea denumită de istorici drept „feudalismul bastard".

b) Feudalismul bastard

„Feudalismul bastard" este un termen folosit pentru a descrie interesul tot mai mare manifestat printre nobili de a oferi și de a accepta bani în locul pământului atunci când se încheia un contract feudal. Prin contract se putea cere de la deținători obișnuitul sprijin militar (în special în zonele depărtate și cu probleme, din nord și din Wales), dar era folosit și pentru asigurarea serviciilor din partea administratorilor și avocaților. Pentru magnați, perceperea, în schimbul unei arende, a unei taxe anuale avea avantaje specifice. Arendarea pe bani îi ajuta să-și mărească rețeaua de oameni influenți printre proprietarii locali și să-și constituie susținătorii (sau „apropiații", pentru a folosi un termen contemporan. Pentru a fi acceptați să devină deținători, micii proprietari se așteptau să fie sprijiniți de „puterea lordului feudal" pe care o aveau magnații. Aceasta le era de ajutor în cazul disputelor juridice sau de alt fel. Un deținător care încălca legea putea să ceară stăpânului său să-și folosească influența pentru a fi sigur că verdictul de judecată îl favorizează. Această practică a traficului de influență era numită „apărare a drepturilor" (*maintenance* – vezi pagina 47). Magnatul putea să îi ofere deținătorului său „veșmântul său de gală" (*livery*) – însemnele nobiliare sau uniforma care arătau tuturor celor interesați pentru cine lucra deținătorul. Aceasta putea fi de folos și în sala de judecată. (vezi pag. 47).

S-a susținut că feudalismul bastard a creat instabilitate, injustiție și a dus la apariția unor magneți atotputernici. În acest fel se poate spune că a constituit una din cauzele care au dus la izbucnirea Războiului celor două roze. Poate că e adevărat, poate că nu. Această problemă este discutată în capitolul 3. În acest punct, noi trebuie să reținem două lucruri. Primul: feudalismul bastard nu a fost o invenție a perioadei imediat anterioare Războaiului celor două roze. Se poate considera că se află în plină dezvoltare în secolul al XIV-lea. Al doilea: un rege slab nu prea își putea ține în frâu nobilii. Rivalitățile dintre

magnați puteau lua forma unor confruntări militare, iar autoritatea legii putea fi deseori încălcată de forța spadei. De aceea se poate spune că dacă prin feudalismul bastard marii nobili au căpătat mai multă putere, atunci un rege slab ar fi fost în acest context și mai nevolnic.

8. Biserica

Dacă spui „Biserica Anglicană din secolul al XV-lea" este greșit. Nu exista atunci asemenea instituție. Dacă spui însă, Biserica din Anglia atunci e cu totul altceva. Distincția este simplă: Biserica engleză era parte a bisericii catolice („universale") al cărei șef spiritual era papa de la Roma. Dacă ținem cont de faptul că țelul societății era să împlinească voința lui Dumnezeu și să înlesnească poporului lui Dumnezeu mântuirea, atunci nu e de mirare că teoretic, puterile papei erau foarte mari. De fapt, el susținea că are autoritate supremă asupra întregii societăți creștine. Argumentul său se baza pe cuvintele rostite de Cristos către Sf. Petru, în *Matei, 16,* unde se spune că Petru este acela care a pus bazele Bisericii. Puterile lui Petru puteau fi moștenite de către papi – Petru fiind întâiul dintre ei. Biserica avea sarcina fundamentală de a-i conduce pe credincioși spre rai, ferindu-i de focul pedepsei veșnice din iad. Societatea laică și cei care o conduceau erau prin urmare slujitorii Bisericii. Scopul cel mai important al celor care dețineau puterea laică era, după cum am văzut, să apere Biserica. Strict vorbind, papa avea dreptul de a influența alegerea – ba chiar detronarea – oricărui rege.

Foarte puțini erau aceia care negau faptul că papa era liderul spiritual al creștinătății sau că ordinele sale privitoare la învățătura (doctrina) creștină trebuiau urmate. Un atac la adresa acestor puteri ale sale era un atac la adresa unității Bisericii. Totuși, regilor din Evul Mediu le-a fost greu să accepte că Biserica din țările lor, ca o instituție mare și puternică – un important proprietar de pământuri de asemenea, și unul care afecta prin puterile sale numeroase societatea laică – trebuia să rămână complet în afara controlului lor. Evul Mediu a fost martorul a numeroase lupte acerbe dintre papă și rege, pentru câștigarea controlului asupra Bisericii. Care erau temele disputei? Probabil că „libertatea Bisericii" era una din cele mai importante. Cine alegea episcopii și abații, regele sau papa? Cei care comiteau infracțiuni, din sânul Bisericii, urmau să fie pedepsiți de Biserică sau de rege?

Din secolul al XV-lea devenise evident că regii erau aceia care câștigaseră lupta. Exista o legislație (*Statutul Clauzelor condiționale* din 1390) care putea fi folosită pentru a-l împiedica pe papă să numească pe cine dorea în funcțiile importante din ierarhia Bisericii. De asemenea, *Statute of Praemunire* (*Statutul de întărire* – 1393) putea impune legea împotriva oricui încerca să facă apel la papă în legătură cu oricare lucru care ar „aduce atingere stăpânului nostru regele Ioan, care ar fi împotriva sa, a Coroanei sau monarhiei sau a regatului său".

Regii nu solicitau dreptul de a numi episcopi de fapt – doar pe acela de a-i alege. Este o diferență aici. Actul prin excelență spiritual de a numi un om al bisericii era treaba Bisericii. Doar papa singur putea numi episcop pe cineva sau să-l mute dintr-o episcopie în alta. Era însă subînțeles că papa nu va refuza niciodată candidatul ales de rege. Pentru că membrii superiori ai clerului erau foarte importanți pentru rege în calitate de administratori ai săi, pentru el conta foarte mult cine anume era ales.

9. Orașele, târgurile și comerțul

Dacă Marea Britanie a secolului XX este în mare parte dominată de târguri și orașe, nu se poate spune același lucru despre Anglia secolului al XV-lea. În acea vreme, aproximativ nouă zecimi din populație locuia în zone rurale. Pentru cei de aici, viața evolua în jurul ciclului anotimpurilor și al strângerii recoltei. Experiența pe care o aveau se încheia la granița parohiei unde trăiau. Dacă o persoană nu călătorea cu afaceri (precum negustorul) sau nu avea banii și timpul liber ca să facă vizite de plăcere (precum micii proprietari), ea rareori părăsea mica comunitate a satului. Străinii erau observați imediat și tratați cu suspiciune.

După standardele moderne, un târg sau un oraș din secolul al XV-lea era o localitate mică. Chiar Londra avea aproximativ 45 000 locuitori și era de departe cel mai mare dintre orașele Angliei, singurul care se putea compara cu marile orașe de pe continent. Își datora poziția unică unui număr de trei factori. Primul, anume că aici se afla rezidența obișnuită a curții regale și, prin urmare, capitala politică a țării. În al doilea rând, era cel mai mare port din țară, fiind dominat de exportul de stofă. În al treilea rând, aici locuiau cei mai bogați comercianți

din țară. Norwich, probabil al doilea oraș ca mărime, avea o populație nu mai mare de 10 000 de locuitori. Alte 9 orașe aveau populația de peste 6 000 de locuitori, printre ele York și Bristol. Pentru majoritatea târgurilor, secolul al XV-lea a fost o perioadă de decădere și descreștere a populației, în parte și datorită ravagiilor făcute de ciuma bubonică. Marea majoritate a târgurilor aproape că nu funcționau decât ca piețe pentru zonele rurale din jur. Totuși, târgurile și orașele care se ocupau cu manufactura textilă nu serveau doar piața internă. De la mijlocul secolului al XIII-lea încolo Anglia a început să domine piața europeană de stofe din lână. Aceasta nu se traducea însă în creșteri sesizabile ale orașelor sau ale influenței lor (cu excepția Londrei). De fapt, se întâmpla exact contrariul. Cererea de stofă încuraja competiția micilor orășele de provincie din zone precum West Riding din Yorkshire și Cotswolds. Ele aveau avantajul că erau situate mai aproape de sursă, de materia primă (lâna) și de sursele de energie necesare pentru procesul de manufactură (cursuri de apă repezi pentru morile de apă). Chiriile din asemenea orășele erau mai mici decât în concurentele lor mai mari și comercianții lor nu făceau față deseori solicitărilor mari de timp și bani implicate de asumarea unor funcții oficiale în orașe ca Bristol sau Norwich. Există de fapt dovezi că era din ce în ce mai dificil în secolul al XV-lea să găsești cetățeni dispuși să suporte povara unor astfel de funcții.

Trebuie să luăm în considerare trei chestiuni importante în contextul temelor majore abordate de această carte. Prima ar fi în ce măsură aveau influență politică la scară națională orașele mai mari și elitele lor conducătoare alcătuite din oamenii înstăriți? Puteau ele rivaliza cu marii nobili proprietari de pământuri? Pe scurt, răspunsul ar fi că nu, chiar dacă un mare negustor era foarte bogat el nu putea deține gardă militară. Bogăția bazată pe comerț era una, iar cea bazată pe pământ și pe sistemul feudal altceva. Comerțul și conflictul armat nu fac casă bună în general. De aceea, marii comercianți din Londra evitau să ia parte la certurile magnaților. Dacă era posibil acest lucru, ei încercau să păstreze pe cât se putea neutralitatea orașului respectiv. Bineînțeles că importanța strategică, prestigiul și bogăția Londrei făceau ca ea să fie inevitabil ținta facțiunilor politice, iar menținerea neutralității era un obiectiv greu de atins. Dar, așa cum se va vedea din capitolul 5, autoritățile orașelor au încercat acest lucru. Dacă armatele magnaților puteau fi ținute la distanță de Londra, era cu atât mai bine.

A doua chestiune se referă la impactul avut de Războiul rozelor asupra orașelor și comerțului. Această temă va fi discutată în capitolul 5, ea reprezentând un element important în cadrul analizei mai cuprinzătoare despre impactul războaielor asupra societății engleze în întregul ei.

În final, vor fi analizate politicile regilor de York, în privința orașelor și comerțului. Tot atunci vor fi făcute observațiile generale. Regii nu-și puteau permite să ignore orașele, pentru că erau obligați să se intereseze de bunăstarea tuturor supușilor lor, și interesul economic își avea rolul său. Nu le displăcea nici regilor și nici magnaților să se implice în afaceri de comerț. Comercianții erau fără îndoială utili pentru că le împrumutau bani regilor, și dorința lor de a face acest lucru și altele de acest gen poate fi considerată în mare un barometru al încrederii inspirate de guvernarea unui rege. De asemenea, un import și un export activ duceau la creșterea averii regelui datorită impozitelor primite din taxele vamale. Orașele alegeau membri în Comune, iar Comunele furnizau banii din impozite. Trebuia spus însă că ultimii regi ai perioadei au fost asemănați mai mult cu aristocrația decât cu elitele orașelor. Regele se putea identifica mai ușor cu gusturile, nevoile și sistemul de valori al aristocrației proprietare de pământ și deținătoare de armată. Responsabilii cu industria și comerțul din subordinea sa erau bogați, dar preocupările lor nu le reprezentau vânătoarea, războiul sau arborele genealogic. De aceea nu trebuie să ne așteptăm ca un rege să favorizeze interesele clasei comercianților în defavoarea aristocrației sau să urmărească politici economice solide și consistente. Comerțul exterior era important, dar niciodată el nu a influențat vreodată politica externă a unui rege. Dacă era necesar ca el să fie sacrificat pentru dorința de glorie sau pentru contractarea unei anumite căsătorii menite să asigure securitatea dinastiei, atunci așa se întâmpla.

10. Cea de-a treia stare – lucrătorii

Aceasta va fi o secțiune scurtă din două motive. În primul rând este cu mult mai greu să reconstitui lumea țărănimii decât cea a claselor superioare ei. Motivul este că toate documentele au fost scrise de autorități și nu de țărani. În al doilea rând, o carte despre Războiul

celor două roze se va concentra inevitabil asupra puterii și deținătorilor ei, iar țăranii nu intrau în această categorie. Aceasta nu înseamnă că proprietarii de pământ ignorau pericolul autentic reprezentat de țărănimea unită și răzvrătită; doar aveau în memorie răscoala țărănească din 1381. Aceasta însemna însă că nici un magnat nu ar fi riscat să-și înarmeze țăranii pentru a participa la o revoltă condusă de el.

Ravagiile ciumei bubonice din secolul al XIV-lea duseră la o masivă depopulare a zonelor rurale (și urbane). Aceasta însemna că era mai mult pământ de dat în arendă țăranilor. Reversul medaliei era că nobililor le era greu să găsească țărani suficienți să le lucreze pământul. Impactul acestui lucru asupra sistemului tradițional unde cei mai săraci dintre lucrători erau legați de senior prin șerbie a fost considerabil. Un șerb – clăcaș – fusese obiectul multor asupriri seniori-ale. Acestea includeau obligativitatea de a munci un anumit număr de zile pe săptămână pe câmpul seniorului, de a-i plăti acestuia o taxă în cazul în care fiica sa se mărita și obligația de a-i ceda seniorului un anumit procentaj din proprietatea șerbului în caz că acesta murea, numit „heriot". Aceste obligații erau dificil de respectat într-o vreme de criză a mâinii de lucru, când lucrătorul avea curajul să pretindă un anumit salariu și condiții și dacă nu era mulțumit pleca din sat. Într-adevăr, poziția de forță a anumitor țărani le-a permis să ia în arendă terenuri apreciabile (să spunem cel puțin 60 de acri), să angajeze la rându-le mâna de lucru, să-și trimită copiii la școală, să-i ajute pe cei săraci și să devină personalități cu oarecare rang în sat și în împrejurimi. Această clasă nouă și prosperă a fost numită „țărănime liberă" (*yeo-men*) și era o marcă a acestui statut special faptul că unii dintre ei erau chemați să facă parte din consiliile de judecată ale comitatelor.

În ciuda avântului luat de clasa țăranilor liberi, trebuie spus că nu se prea putea vorbi de prosperitate în rândul lor în secolul al XV-lea. Prosperitatea aceasta era o condiție fragilă pentru că ea nu se sprijinea pe asigurarea unor drepturi legale țăranilor. E adevărat că țăranii scăpaseră de multe dintre poverile tradiționale ale șerbiei tipic medievale, dar numai o minoritate, anume deținătorii de pământ liberi, se bucurau cu adevărat de securitatea față de proprietarii de pământ. Ca întotdeauna, cărțile bune se aflau în mâinile aristocrației.

11. Agențiile guvernamentale

Ce înseamnă „agenții guvernamentale"? În zilele noastre când spui aceasta te gândești la departamentele de stat de la Whitehall, controlate de ministere, la armate de slujbași civili și la cabinetele din Downing Street 10. Acesta este pur și simplu un bagaj mai mare. La 1400 nu exista nici unul din aceste lucruri. În secolul al XV-lea, loialitatea față de „stat" era ceva complet incomprehensibil. Anglia era împărțită în funcție de loialitatea multor șefi care culmina cu cea deținută de regele țării. Guvernarea însemna conducerea țării de către rege. El se putea folosi de interdependența loialității dintre sine, aristocrație și slujbașii săi pentru a-și pune în aplicare deciziile.

a) Consiliul regelui

Totuși, nici un rege nu putea lua hotărâri în orice problemă. Fiecare rege avea nevoie de sfaturi. Consiliul regelui îndeplinea ambele funcții. Dacă, de exemplu, regele voia să lanseze o campanie militară în Franța, el asculta mai întâi părerea Consiliului. El putea cere părerea consilierilor săi în privința obiectivelor pe care să le aibă, despre dreptatea cauzei sale și strategia de urmat. El putea să-i roage să comenteze posibila reacție a Parlamentului față de planurile sale. Consiliul nu avea însă putere de veto. După aceea, Consiliul regelui făcea pregătiri pentru strângerea de provizii, organizarea armatei. Consiliul putea, de asemenea, lua decizii într-o serie de chestiuni particulare unde hotărârile mari fuseseră luate deja de rege. Putea de exemplu, să intervină în activitatea unui consiliu orășenesc dacă existau informații că ordinele regelui nu erau respectate. În același fel, dacă avea loc o încălcare a legii și ordinii din cauza neînțelegerilor dintre nobili, atunci Consiliul – acționând ca un tribunal – putea (cu acordul regelui) să intervină pentru a potoli lucrurile. În 1440 de exemplu, Consiliul a trebuit să rezolve o dispută violentă dintre contele de Devon și Sir William Bonville. Era limpede că Devon încerca să se folosească de statutul său de judecător de pace ca să-l distrugă pe Bonville. Avusese loc și un atac asupra unui grup nevinovat de negustători care fuseseră confundați cu oamenii lui Bonville. Atât Bonville cât și contele au făcut promisiuni de bună purtare Consiliului.

În vremuri de criză, regele putea să ceară convocarea „Marelui Consiliu", alcătuit dintr-un număr mai mare de nobili decât în mod

obișnuit. Scopul era câștigarea unui sprijin mai numeros pentru rege sau demonstrarea faptului că regele și-a recâștigat autoritatea după ce ar fi avut loc o răzmeriță. În 1469 Eduard al IV-lea a convocat tocmai acest consiliu după eliberarea sa din custodia contelui de Warwich (vezi pagina 99), iar în 1453, într-o atmosferă de disperată nesiguranță provocată de nebunia lui Henric al VI-lea, Marele Consiliu a fost convocat din nou pentru „a duce liniștea și înțelegerea între lorzii acestui pământ". S-ar putea spune că dezbinarea fusese provocată, în mare măsură, de Henric al VI-lea pe vremea când era încă sănătos. În capitolul 3 vom vedea dacă această teză este corectă sau nu.

În cele din urmă, un consiliu putea să conducă fără rege în circumstanțe foarte speciale (și neobișnuite). Dacă regele era prea mic ca vârstă pentru a veni pe tron, atunci Consiliul putea conduce în numele său până ajungea la majorat (în jurul vârstei de 16 ani). Aceasta s-a întâmplat când a murit Henric al V-lea în 1422, iar fiul său Henric al VI-lea) era doar un bebeluș de 9 luni. În ciuda faptului că atunci nu mai existase un precedent în care țara să fi fost condusă de consiliu în loc de regent, Consiliul s-a descurcat bine.

Cine devenea membru al Consiliului regelui? În primul rând, existau așa-numiții „consilieri firești". Acești membri erau numiți nu pentru că erau dăruiți cu un profund bun simț și cu abilități politice înalte, ci pentru că erau nobili importanți. Fiind de un asemenea rang înalt ei se așteptau să participe la ședințele Consiliului întotdeauna. Acest fapt nu este deloc așa de contradictoriu precum sună. Dacă un magnat era satisfăcut că interesele sale sunt în siguranță și că regele este îndeajuns de eficient, atunci considera că e mai necesar să se ocupe de lucruri mai profitabile, cum ar fi familia și pământul. Dacă interesele sale nu erau în siguranță sau dacă regele părea că nu se descurcă, atunci magnatul venea la Consiliu ca să se protejeze. Se putea întâmpla, de exemplu, ca regele să fie manipulat de o singură facțiune din care magnatul nostru nu făcea parte. În ultimă instanță, magnatul se putea trezi că este exclus de pe lista de protejați a regelui dacă nu era invitat la Consiliu. În astfel de împrejurări, el putea să creadă că adversarii săi monopolizau sistemul de protecție devenind mai puternici decât el. Mai rău, ei ar fi putut să-l ponegrească fără ca el să aibă vreo posibilitate să se apere. Și cazul cel mai rău dintre toate era când magnatul considera că nu îi rămăsese nici o alternativă decât

să ia măsuri violente contra Consiliului pentru a-i forța o anumită decizie. În consecință directă, stabilitatea unor întregi zone putea fi pusă în pericol. O astfel de situație (discutată în detaliu în capitolul 3), a apărut când ducele de York a văzut că regele Henric al VI-lea dansează după cum îi cântă inamicul lui York, ducele de Suffolk. În 1452, York a încercat să-și facă drum cu forța către Consiliu, unde intenționa să-și asume rolul de lider pe care considera că-l merită conform originii și puterii sale. Metoda aleasă de el – lipsită de succes de această dată – a fost să ridice la luptă o armată.

Care erau ceilalți membri ai Consiliului? Dat fiind rolul juridic al Consiliului, nu e de mirare că în mod frecvent membri deveneau judecătorii. Dar cel mai numeros grup – probabil chiar mai numeros decât cel al nobililor – era acela al clericilor. Arhiepiscopii, episcopii, abații și alți clerici din ordinele superioare erau utili în special ca administratori. În al doilea rând, de când Biserica îi împiedica pe membrii ei să se căsătorească, ei nu aveau fii sau fiice care să provoace lupte interne la curte. În teorie, loialitatea lor față de interesele superioare ale Coroanei nu trebuia compromisă de cea față de familie. În practică, ei se foloseau deseori de poziția lor pentru a-și promova interesele familiei. În 1438, Henry Beaufort, episcop de Winchester, l-a convins pe Henric al VI-lea să-i vândă castelul Chirk situat în zona de graniță din Wales (vezi pagina 67). Episcopul s-ar fi putut folosi de banii Bisericii ca să-l cumpere, dar instituția nu avea nici un avantaj de pe urma lui; singuri, nepoții săi l-ar fi considerat un bun pe care să-l adauge la moștenire. În mod limpede, înaltele fețe bisericești din Consiliu erau deseori părtașe la diversele lupte de interese ale facțiunilor.

Este dificil să oferim cifre exacte despre dimensiunea Consiliului sau despre numărul magnaților, al altor nobili, al judecătorilor sau al oamenilor bisericii. Parțial, aceasta se întâmplă din cauza listelor incomplete de prezență din această perioadă, și oricum, fiecare rege își avea criteriile sale de selecție a consilierilor, iar politicile lor reflectau puterea de care dispuneau și încrederea pe care o aveau în sine. De exemplu, pe măsură ce a devenit mai sigur pe tronul luat de la Henric al VI-lea, Eduard al IV-lea s-a folosit de mai puțini magnați și clerici importanți de origine nobilă; în locul lor, el a numit persoane pe care le-a promovat de la rangul de mici proprietari rurali și pe a căror loialitate se baza (vezi pagina 159).

Din cele spuse până acum, ar trebui să reiasă limpede că pentru un rege era vital să controleze Consiliul. Un Consiliu pradă luptelor intestine între facțiuni sau dominat de o singură facțiune ar fi putut destabiliza toată țara. Certurile și deciziile luate în sânul său avea un efect foarte puternic în diferitele zone ale țării controlate de către facțiuni. Obiectivul de a avea sub control Consiliul nu era ușor pentru rege. Pentru început trebuia să aleagă consilieri care să asigure echilibru dintre facțiuni. El însă trebuie să recunoască dacă averea unui nobil era mai mare decât a celorlalți, fapt prin care acesta avea dreptul la o poziție superioară în Consiliu. Aceasta însemna ca regele să fie văzut că ascultă cu atenție specială sfaturile oferite de acest nobil, dar el nu trebuia cu nici un preț să-și piardă libertatea de acțiune. Precum Eduard al IV-lea, regele trebuia să poată să-i includă în Consiliu pe cei a căror poziție depindea total de bunăvoința sa. În cele din urmă regele trebuia să aibă tăria de caracter de a se impune în fața Consiliului atunci când participa la întrunirea lui. El trebuia să dea dovadă și de suficientă încredere în Consiliu pentru a-i permite să se întrunească fără constanta și directa sa îndrumare.

În ceea ce privește controlul asupra Consiliului, regele avea avantaje importante. După cum am văzut, el alegea și numea consilierii. Dacă era necesar, îi dădea afară. În orice caz, de el depindea să hotărască cât de mare urma să fie Consiliul. El putea manipula numărul acestor membri pentru a contracara acțiunile vreunei facțiuni care amenința să devină prea puternică. Și, în final, Consiliul nu putea să înfăptuiască foarte mult fără dorința expresă a regelui. De exemplu, Eduard al IV-lea s-a confruntat cu o serioasă insurecție în 1464. Consiliul său (de la Londra) a reacționat încercând să strângă bani din vânzarea licențelor prin care li se permitea negustorilor să comercializeze lână. Practic, nu se putea face însă nimic fără acordul scris al regelui, și acesta trebuia obținut în ciuda întârzierii periculoase (regele aflându-se în Yorkshire în momentul conflictului). De fapt, nu puteau fi luate nici un fel de decizii privitoare la ordine scrise sau instrucțiuni fără semnătura regelui (așa-numitul „semn personal") și sigiliul acestuia (apostila regelui).

b) Casa regală

După cum am văzut, în Anglia secolului al XV-lea regele era cel mai important element al puterii, iar Consiliul, de asemenea, avea importanța

sa. Al treilea element era curtea: iar centrul curții regale îl reprezenta Casa regală. Ce făcea de fapt Casa regală? La nivelul cel mai concret cu putință, ea îl hrănea, îl îmbrăca, îl distra și îl expunea pe rege în stilul cel mai somptuos cu putință. Apartamentul regal reprezenta punctul central al Casei regale, el fiind alcătuit din mai multe camere de locuit. Secretarul său și șefii sigiliului funcționau tot în apartamentul regal, pregătiți să redacteze instrucțiunile dictate de rege. Lordul șambelan superviza activitatea casei regale, dar sarcina sa cea mai importantă era să controleze cine anume venea la rege. Acesta era un lucru important întrucât lumea regelui, oricât ar părea de ciudat, nu era mare. Într-o anumită măsură, el o percepea prin ochii și urechile celor apropiați lui. Important este că accesul la rege însemna influență, iar influența însemna manipulare, iar manipularea ar fi însemnat ca puterile regelui să fie exercitate greșit. Acest lucru era periculos. Exista pericolul – așa cum a subliniat Fortescue – ca regele să ia decizii bazate mai puțin pe hotărârile Consiliului și mai mult pe zvonurile colportate de Casa regală. Era ușor să cazi în această capcană, întrucât membrii cheie ai Casei regale îi acompaniau pe regi în desele călătorii. În general, consiliul nu se deplasa, el rămânea la sediul său din Westminister.

Unul dintre cele mai utile izvoare pentru istoricii care studiază Anglia în secolul al XV-lea îl reprezintă scrisorile Paston. Luptându-se pentru a-și apăra interesele de rivalii lor din zonă, familia Paston nu cunoștea o altă cale de acțiune mai bună decât aceea de a apela la contactele pe care le avea în interiorul sau în jurul Casei regale. În acest fel, regele putea fi convins să-i favorizeze. În 1479, de exemplu, John Paston al III-lea a încercat să-i asocieze pe „Sir George Browne, Sir James Radcliff și alte cunoștințe de-ale mele care îl servesc cel mai mult pe rege și noaptea dorm la Casa regală". Aceasta reprezintă doar una din tentativele de a-l influența pe rege, care trebuia să facă față unui adevărat tir de solicitări, petiții, rugăminți pentru protecție strecurate prin intermediul aparatului de la curte. Scrisoarea următoare adresată de John Paston al II-lea tatălui său este un exemplu instructiv în acest sens. Discuția se referă la proprietatea familiei Paston de la Dedham, care fusese acaparată de ducele de Suffolk:

1 Am insistat zilnic pe lângă Înălțimea sa lordul de Essex, ca să-l impresioneze pe rege... el mi-a răspuns că mă înțelege și

că l-a sensibilizat pe rege, astfel repetându-mi răspunsul regelui... care a zis că va fi un stăpân bun pentru voi așa cum va fi și pentru cel mai sărac om din Anglia. Va fi cu voi și cu dreptatea, iar în ceea ce privește favorurile, el nu înțelege să favorizeze pe cineva în Anglia în defavoarea altcuiva... Înălțimea sa lordul de Essex a spus că va face la fel de mult pentru voi ca pentru orice gentilom din Anglia, iar omul său, Baronners, mi-a spus „Stăpânul meu ține mult la tatăl vostru, pentru că îl iubește mult". Baronners m-a mai impresionat odată când mi-a spus că trebuie să faceți ceva pentru stăpânul meu și al său...

Prin urmare, nici un rege nu putea să nu țină cont de posibilele implicații ale intrigilor provocate pe coridoarele și în camerele Casei regale. El trebuia însă să fie la fel de conștient că instituția Casei regale trebuia să fie un exemplu pentru puterea și eticheta monarhului. Lumea se aștepta ca regele să se poarte și să arate ca un rege. Aceasta însemna generozitate și ospitalitate plină de fast. Mai însemna și că prezența fizică a regelui să fie impresionantă. Manierele sale, ținuta, înfățișarea, toate trebuiau să exprime puterea și bogăția țării, laolaltă cu virtuțile militare și puterea fizică personală. Trebuie ca ambasadorii străini să fie impresionați ca și oamenii simpli. Procesiunile solemne și celelalte ceremonialuri erau arme folosite pentru a demonstra prestigiul regelui, dar uneori aveau două tăișuri. În 1471, Henric al VI-lea, în ciuda unei slăbiciuni fizice, s-a dus cu suita sa la catedrala Sf. Paul. Era îmbrăcat într-o robă albastră, care apucase și vremuri mai bune. Londonezii care l-au văzut cu greu și-au putut ascunde zâmbetele batjocoritoare.

c) Parlamentul

Ce însemna Parlamentul în secolul al XV-lea și ce putere avea? Parlamentul era alcătuit din instituția „Lorzilor" și a „Comunelor" (termenii Camera Lorzilor și Camera Comunelor nu erau în uz la acea vreme). „Lorzii" erau alcătuiți din lorzi eclesiaști și lorzi laici, cu alte cuvinte, aristocrația (cu cele cinci ranguri nobiliare – baronii, viconții, conții, marchizii și ducii) și treapta superioară a clerului (arhipiescopi, episcopi și cei mai importanți abați și stareți). Toți cei eligibili și convocați în scris își dădeau silința să participe. Lorzii împreună cu un con-

siliu administrativ de experți numit de rege erau singurii ocupanți ai casei Parlamentului. Comunele ocupau o sală separată. Comunele erau alcătuite din cavaleri (cu alte cuvinte, micii proprietari – *gentry*) și orășeni (*burgesses*)[1]. Pentru fiecare comitat (*shire*) erau aleși doi cavaleri, iar orășenii de către orașe (*boroughs*), deși existau și câțiva proprietari fără titluri de noblețe (*gentry*) care doreau să fie aleși de orașe. Alegerile cavalerilor și orășenilor nu erau deloc democratice. De fapt, majoritatea locurilor din Parlament nici nu erau contestate. În orașele municipii cu reprezentativitate parlamentară, cetățenii aveau multe drepturi civile (calitatea necesară pentru a putea vota), dar deseori se întâmpla ca numai membrii consiliului orășenesc și consilierii să se bucure de ele. Ședințele Comunelor erau conduse de un *Speaker* care deși era ales de Comune, se afla invariabil în slujba regelui. Funcția omonimă la Lorzi era îndeplinită de un lord cancelar.

Conform criteriilor noastre de acum, un parlament de secol XV nu era foarte reprezentativ. Dacă ținem cont că era alcătuit dintr-un grup care exprima preocupările principalilor proprietari de pământ și ale claselor bogate ale orașelor, atunci putem spune că era reprezentativ, dar ca instituție care trebuia să reflecte nevoile tuturor oamenilor, bogați sau săraci, tineri și bătrâni, bărbați și femei atunci nu mai este același lucru. Conform criteriilor care funcționau în secolul al XV-lea, el era cu adevărat reprezentativ prin aceea că reprezenta părerile categoriilor care contau. Săracii nu aveau nici un cuvânt de spus despre soarta țării, pentru că ei dețineau o mică proprietate sau nu aveau nimic. Ar fi fost de aceea complet greșit să fie luate în discuție și părerile lor. Aceasta nu însemna că starea săracilor trebuia ignorată, pentru că o populație nemulțumită ar fi constituit o amenințare la adresa proprietății. Acest lucru însemna însă că nu aveau acces direct la puterea politică.

Cât de mare era puterea Parlamentului? Parlamentul din secolul al XV-lea era o instituție regală. Scopul ei era să ajute la implementarea – nu și la conceperea – politicii regelui. Parlamentul nu avea o existență independentă de voința regelui. El îl convoca când dorea, îl proroga (încheia sesiunea) de câte ori își atinsese scopul și îl dizolva după ce își atingea scopul pentru care îl convocase. În modul normal, acest scop însemna obținerea banilor necesari.

---

[1] *Burgesses* erau orășenii din *boroughs*, orașele cu reprezentare în Parlament. (n. trad)

Totuși, Parlamentul nu era o sală de ședințe plină de ceremonie unde regele își exersa discursul public, iar membrii parlamentari dificila artă a căscatului cu gura închisă, dar deschizând punga cuiva la cererea regelui. Strict vorbind, regele nu putea să impună taxe laicilor (aceia care nu erau în slujba Bisericii), fără acordul Comunelor. Regele nu avea dreptul să solicite taxe (sau taxe vamale) doar pentru că era rege. De fapt, se considera în general că regele trebuia, în împrejurări normale, „să trăiască din ale sale". Cu alte cuvinte, pentru a conduce țara, el trebuia să-și scoată veniturile de pe întinsele domenii ale Coroanei și din impozitele feudale. Numai în situații de urgență puteau fi rugate Comunele să accepte să se perceapă un impozit pentru rege. De exemplu, în 1463, Eduard al IV-lea a convocat Parlamentul pentru că avea nevoie de bani să pună pe picioare o armată împotriva scoțienilor. Comunele i-au reamintit regelui că banii nu puteau fi folosiți decât în acel scop și ele au fost foarte puțin încântate când Eduard și-a încălcat cuvântul. Cererile ulterioare de fonduri pentru războaiele cu Franța (vezi pagina 178) au fost întâmpinate cu suspiciune, banii fiind, în final, însoțiți de sfaturi ca regele să-și facă datoria de a respecta legea și ordinea. În mod special, parlamentul din 1472 a avut grijă ca după strângerea impozitului banii să fie păstrați într-un seif până în momentul când regele a fost gata pregătit să navigheze spre Franța. Dacă nu ar fi plecat până la o anumită dată, atunci banii s-ar fi întors la cei care îi dăduseră. Parlamentul nu își putea permite totuși să refuze net, strângerea de impozite.Comunele puteau să hotărească doar ca suma să fie redusă sau condiționată (după cum am văzut), un refuz net era însă puțin probabil.

Regele nu putea face, amenda sau respinge legi fără consimțământul Parlamentului. La fel ca și cu impozitele, era greu de imaginat un parlament care să refuze o lege propusă de rege. Totuși, în vreme de criză, era posibil ca înseși Comunele să încerce să determine votarea unor legi despre care știau că nu-i convin regelui, chiar dacă nu era posibil să-l critice direct pe rege sau să încerce să-i diminueze puterea. De exemplu, în 1450, Comunele au încercat să-l pună sub acuzație (să-l acuze de trădare) pe ducele de Suffolk și apoi să voteze un proiect de lege prin care să fie declarat vinovat (vezi pagina 56). Henric al VI-lea a fost obligat să-și apere favoritul, dar singurul lucru pe care a putut să-l facă pentru a-l proteja a fost să-l trimită în exil. Această atitudine inflexibilă din partea Comunelor era neobișnuită și probabil că reflecta o adâncă neliniște față de starea țării.

În esență, Parlamentul era, în împrejurări obișnuite, o amenințare la adresa puterii regelui, dar puterile lui erau foarte limitate. Ele puteau fi manipulate de rege prin intermediul Speaker-ului, prin influența avută asupra lorzilor și prin simplul fapt că Parlamentul se întrunea dacă și când dorea regele. Până la urmă, Parlamentul îi era foarte util regelui, pentru că reprezenta un mecanism foarte convenabil pentru a obține bani de la supușii săi. Un rege înțelept l-ar fi folosit pentru a aduce populația de partea politicii sale. Aceasta nu înseamnă că instituția Comunelor nu ar fi dat bătaie de cap regelui dacă s-ar fi îndoit de buna sa credință față de scopul solicitării banilor. În general, banii erau oricum obținuți. Există însă o excepție aici. Comunele puteau să joace rolul unui adevărate opoziții față de rege dacă țara s-ar fi adâncit într-o criză majoră ca rezultat al politicilor pe care le promova acesta. Dacă regele avea nevoie de bani foarte repede, i-ar fi fost greu să dizolve Parlamentul drept răspuns la opoziția manifestată de el. Într-o astfel de situație, un magnat ar fi putut să se folosească de Parlament ca de o armă pentru a provoca intrigi între facțiuni. Comunele ar fi putut fi convinse să-i prezinte regelui o petiție cu plângeri în care inamicii magnaților să fie cenzurați serios. Încă o dată, observăm ce important era ca regele să asigure funcționarea unei relații corecte cu toți nobilii săi.

12. Lege și dezordine

Aristocrația secolului al XV-lea era obsedată de legi. Așa cum a sugerat profesorul Bellamy în cartea sa *Bastard Feudalism and the Law*, „foarte puțini dintre bărbații și femeile făcând parte din clasa proprietarilor fără titluri de noblețe și chiar cei de deasupra lor apar altfel decât ca reclamanți sau ca acuzați în tribunale... măcar o dată în viața lor". Și totuși, acești oameni încercau deseori să intervină în cursul procesului justiției. Comportamentul aristocrației însă era acela care amenința cel mai mult principiul legii. Care să fie explicația? Răspunsul este simplu – pământul. Nevoia de a-l avea, de a-l apăra, de a-l înmulți și încercarea de a-l lăsa moștenitorilor fără plătirea taxei pentru a fi moștenit sau de a nu permite dușmanilor să-l acapareze, în toate aceste situații este clar că pământul se afla în centrul preocupărilor aristocrației. Complexitatea legilor referitoare la succesiune și la pământul însuși

furniza tema disputelor juridice și a violențelor, folosite deseori pentru promovarea interesului personal. Era o epocă violentă și o cale potrivită și preferată de a-ți susține o pretenție era să ataci conacul seniorului care îți era adversar. El și arendașii săi urmau să fie alungați, conacul urmând să fie ocupat de agresor după care urma liniștea și pregătirea pentru lupta din tribunal. Ca să fim corecți trebuie să spunem că nimeni nu murea în aceste confruntări, iar proprietatea nu era deteriorată intenționat. Totuși, existau și excepții – așa cum sugerează cele două cazuri descrise mai jos.

În continuare este prezentată o jalbă depusă în Parlament în 1450 de către Paston I. Conacul lui Paston de la Gresham din comitatul Norfolk fusese ocupat de lordul Moleyns. Ca să poată să-și recupereze conacul, Paston și-a luat o casă în Gresham. În acest punct:

numitul lord (Moleyns) a trimis la numita casă o mulțime înfuriată, numărând 1 000 de persoane... organizate ca pentru război... și astfel au sosit la numitul conac... și au dărâmat zidul camerei unde se afla soția mea, reclamantul, și au adus-o la poartă... și au distrus toate lucrurile, podoabele și banii pe care reclamantul și servitorii săi le aveau acolo...

Această a doua petiție a fost prezentată Parlamentului în 1455 de către John Radford, vărul lui Nicholas Radford de care este vorba în text.

Stăpânul nostru regele... astăzi, marți a 23-a zi din octombrie... acolo [la proprietatea lui Nicholas Radford din Devonshire] a venit Thomas Courtenay ... fiul lui Thomas conte de Devonshire ... cu alte persoane, puse pe hartă... Acești răufăcători au asediat locul, au făcut mare zarvă acolo și au deschis fereastra de la camera sa... Și apoi numitul Sir Thomas Courtenay... i-a strigat în acest chip „Vino jos, Radford, să stai de vorbă cu mine". Și numitul Nicholas Radford... a răspuns... „Domnule, dacă îmi promiți pe onoarea și pe cuvântul tău, întrucât ești un adevărat cavaler și un gentleman, că nu mi se va întâmpla nici un rău iar bunurile mele nu vor păți nimic, voi coborî să vorbesc cu tine.

[Courtenay îi promite dar odată ce se deschise ușa, Radford este jefuit.]

Și numitul Nicholas Radford văzând așa de mulți oameni în casa lui s-a înfricoșat și i-a spus lui Sir Thomas Courtenay: „Domnule, ce caută acești oameni aici?" iar el i-a răspuns din nou: „Radford, nu vei păți nimic"... Și mai apoi numitul Thomas Courtenay i-a spus: „S-a terminat, Radford, întrucât trebuie să mergi cu mine la înălțimea sa tatăl meu"... și... numitul Sir Thomas Courtenay cavalerul a vorbit în secret cu Nicholas Philip, Thomas Philip și John Amore, și-a îmboldit apoi calul și a plecat spunând: „Rămas bun, Radford". Și numitul Nicholas Philip... groaznic l-a lovit pe ascuns peste față pe numitul Radford, l-a trântit la pământ și apoi numitul Nicholas Philip l-a mai lovit o dată groaznic pe după cap încât i s-au risipit creierii... și în continuare... numitul Sir Thomas Courtenay cu toți acești răufăcători s-au dus la Tiverton... unde numitul conte... cu ticăloșie i-a bine primit și i-a găzduit și i-a ascuns.

Mai departe, conform relatării vărului victimei, a sosit fratele mai mic al lui Thomas Courtenay pentru a face o anchetă asupra crimei. El a pus crima în seama unui grup inexistent de persoane și apoi a zdrobit cu pietre cadavrul, ca să împiedice orice anchetă autentică. Ceilalți membri ai familiei Courtenay au făcut toate demersurile și au obținut iertarea din partea regelui.

Relația dintre aristocrație și lege a fost și mai mult complicată de faptul că în mod inevitabil regele trebuia să se sprijine pe aristocrați pentru conducerea din punct de vedere juridic a localităților. Șeriful – care era inevitabil membru din clasa „gentry", a proprietarilor fără titluri de noblețe, era principalul responsabil pentru buna funcționare a tribunalelor locale. Responsabilitățile sale presupuneau să-i aresteze pe infractori și să-i trimită la tribunalele corespunzătoare. Una dintre sarcinile cele mai importante era să aprobe alegerea unei comisii de jurați de două ori pe an, cu ocazia zilelor când șeriful se ocupa de treburile juridice, numite și „tourns". Întrucât, cu acest prilej, verdictul dat de jurați putea să ducă la pierderea întregii moșteniri de către un reclamat, mulți proprietari de pământ au văzut că era mai mult decât necesar să încerce să-l influențeze pe șerif pentru a-i avea de partea lor pe jurați. Practica mituirii juraților este cunoscută drept „embracery". Se întâmpla, de exemplu, ca jurații să fie intimidați de prezența

unor oameni înarmați așteptând în jurul tribunalului, purtând însemnele lordului (emblema sau uniforma) al cărui arendaș se întâmpla să fie reclamantul sau acuzatul într-un proces.

Următoarea treaptă în ierarhia juridică era ocupată de judecătorii de pace. La sesiunile lor trimestriale, judecătorii de pace audiau numai cazuri de infracțiuni (nu cazuri acuzate de persoane) având legătură cu pământul și cu contractele de diferite tipuri. Ei se ocupau și de cazurile de jaf și crimă. Dar și ei, judecătorii de pace, erau membri din „gentry" de obicei. Câteodată regii numeau magnați ca să se ocupe de procese pentru a îmbunătăți prestigiul judecătorilor de pace și pentru a reduce șansele ca aceștia să fie ținta presiunilor locale. Rar se întâmpla însă ca magnații să se ocupe personal de aceste lucruri. Au existat situații în care judecătorii de pace au fost intimidați de câte un nobil puternic. Într-unul dintre cazurile notorii a fost implicat nimeni altul decât George, duce de Clarence, fratele mai mic al lui Eduard al IV-lea. În 1477, Clarence l-a forțat pe judecătorul de pace din Warwich să acuze trei oameni nevinovați pentru presupusul omor al soției sale. Jurații au fost „convinși" să-i găsească vinovați, ceea ce au și făcut, de teama consecințelor. Cei trei nefericiți au fost executați imediat (vezi pagina 186).

Mai ales legea penală era greu de aplicat. Era extrem de complicat să aduci la judecată împricinații, chiar dacă se străduia în acest sens însuși șeriful. Pentru ducerea la bun sfârșit a unei condamnări lucrurile erau și mai complicate. Așa cum este descrisă de Charles Ross, registrul judecătoriei de pace din Shropshire, pe perioada 1400-1414, conține o statistică revelatoare. Judecătorii de pace din acest comitat au acuzat 251 de persoane pentru crime de drept comun (delict pedepsit cu moartea). Dintre ele, 156 au fost convocate în fața celebrului tribunal din King's Bench, însă numai 14 au fost judecate. Câte au fost pedepsite? Nici una.

Chiar dacă acuzarea era probabilă, exista posibilitatea de a face rost de ordin de *supersedeas* (mandat legal) pentru a evita acest lucru. Merita să faci rost de acest ordin. Să luăm spre analiză cazul unui gentleman clar vinovat de crimă. El nu a putut să influențeze jurații sau pe judecătorul de pace, riscând să fie unul dintre puținii care să îndure din plin asprimea legii. Dar face rost de ordinul de *supersedeas* – iar judecata este stopată de tot. În acest caz, gentlemanul nostru

imaginar probabil că a obținut hârtia (adică a cumpărat-o) de la rege. E posibil să fi fost cumpărată și de la judecătorii de pace. În eventualitatea unei condamnări, totuși puțin probabile, o persoană cu legături sus-puse putea întotdeauna să apeleze la rege pentru a obține iertarea. Câțiva regi – regele Henric al VI-lea reprezentând un exemplu în acest sens notoriu – erau predispuși să acorde iertarea (câteodată în schimbul banilor). Procedând astfel, ei sabotai de fapt sistemul de care răspundeau în cel mai înalt grad.

Aceasta nu înseamnă că toate numeroasele încălcări ale legii și ordinii pot fi puse în seama regelui în mod direct. Merită să ne reamintim că într-o societate cu o clasă conducătoare ajutată de armată era inevitabil ca un anumit nivel de violență să fie acceptat ca un fapt comun. Legea și violența erau mijloace favorite de a tranșa certurile, dar e semnificativ că puțini oameni considerau că ele se resping reciproc. Un membru al aristocrației care voia să-și facă dreptate putea folosi legea sau forța, sau pe amândouă. Nedispunând de poliție și de o armată permanentă, regele era obligat să se bazeze pe aceia care nu erau imparțiali. E o exagerare să spunem că legea era controlată de criminali dar, ca în toate exagerările, există și adevăr aici. În orice caz, interesul regelui față de lege și ordine era limitat. Atâta vreme cât nu existau încălcări majore sau de proporții ale ordinei publice sau acte de sfidare ale autorității regale, atâta timp cât veniturile regelui nu erau afectate, cât trădătorii nu erau ascunși, regele putea să fie mulțumit de activitatea sa. În cele din urmă, nu se făcea să piardă bunăvoința și sprijinul magnaților anchetându-i prea insistent pentru cazuri de corupție sau de trafic de influență sau de mituire. Erau foarte multe legi în secolul al XV-lea în Anglia, dar mai greu era să fie aplicate.

Trebuie în final să vedem care era legătura dintre stabilitatea politică și lege și ordine. Dacă un rege nu reușea să-și domine nobilii, atunci sistemul juridic avea de suferit. Cazurile Courtenay și Radford ne arată ce s-ar fi putut întâmpla dacă puternicii nobili nu s-ar fi temut totuși de rege.

Bineînțeles, motivul pentru care nu se temeau de lege era că nu se temeau de rege. După cum am văzut, nobilii erau tentați să se comporte de parcă sistemul juridic ar fi existat numai pentru beneficiul lor. Numai un rege eficient putea să-i oprească să se folosească abuziv de lege.

13. Concluzii despre rolul regelui

Discuția noastră despre societatea engleză în secolul al XV-lea a demonstrat că forța unui rege era probabil cel mai important element în asigurarea unei stabilități și securități relative pentru țară. Este de aceea necesar să enumerăm care ar fi calitățile unui rege ideal, dintre care multe au fost subînțelese până acum, din acest capitol. Ele vă vor fi utile pentru că vă vor furniza criterii pentru a evalua calitatea regilor și a celor ce urmează să fie regi în perioada Războiului celor două roze.

În primul rând, un rege eficient trebuie să aibă o anumită charismă. Sunt momente când lumea trebuie să-și aducă aminte de autoritatea sa. O atitudine autoritară din partea sa este esențială. Când apare în mijlocul poporului trebuie să-l impresioneze. Dat fiind rolul său în apărarea țării, el trebuie să fie un tactician abil în luptă. Mai important decât atât este că trebuie să poată lupta personal. Lașitatea sau lipsa de interes pe câmpul de luptă sunt defecte grave. Lumea se așteaptă ca el să fie un apărător al Bisericii, deși excesul de zel religios nu are cum să fie considerat o trăsătură regală de către nobilii cu vederi înguste. Regele trebuie să aibă o sănătate bună ca să poată să conducă eficient țara. Au existat situații în care a fost nevoie de intervenția energică și rapidă a regelui.

Probabil că cel mai plin de tensiune aspect al rolului regelui îl reprezintă relația sa cu aristocrația și în mod special cu magnații. În relația cu aristocrația, regele s-a confruntat cu sarcini de mare complexitate. Mare parte a acestei complexități se naște din contradicția de la nivelul structurii puterii. În primul rând, regele era mai presus de toți supușii prin statutul său divin. În practică însă, el se baza pe sprijinul militar acordat de aristocrație pentru a-și putea menține puterea. În al doilea rând, el trebuia să-și impună autoritatea asupra magnaților, dar să le și asculte și respecte sfaturile. În al treilea rând, deși trebuie să se asigure că nici o fracțiune nu este favorizată ca să se ajungă să-l domine pe el, regatul sau Consiliul său, el nu avea cum să nu recunoască faptul – și să arate că a recunoscut acest lucru – că anumiți nobili erau mai puternici decât alții. Ei trebuiau să simtă că sfatul lor era primit bine de rege. Dacă regele nu reușea să aibă o relație bună cu aristocrația, atunci sistemul juridic (așa cum era el) era fatal compromis. Dacă relația era proastă, urmau tulburări majore. Ele puteau lua forma unor asalturi asupra

fracțiunii favorizate cu care era identificat regele. Cel mai rău este când revolta îl avea drept țintă pe rege.

Atunci de ce calități trebuia să dispună un rege ca să poată conduce aristocrația? Încrederea în sine era esențială. Un monarh timid sau nehotărât ar fi fost copleșit de rivalitățile de la curte și din Consiliu. El trebuia indubitabil să fie un excelent judecător de caractere, să poată să înțeleagă punctele forte și slăbiciunile nobililor, pentru că acestea trebuiau să fie canalizate și exploatate pentru a controla rivalitățile dintre facțiuni. În acest scop, asprimea era un avantaj evident. Era necesar ca aristocrația să-l respecte pe rege, iar acest respect deriva în parte din sentimentul că regele se identifica cu valorile și obsesiile lor (adică cu pământul și problema moștenirii). Însă în principal respectul era generat de frică. Un nobil trebuia să creadă că regele va pedepsi lipsa de loialitate folosindu-se de cea mai importantă atribuție a blazonului feudal: dreptul de a-l lipsi pe un trădător de pământ și de viață.

Un rege leneș nu era un rege bun. O monarhie eficientă însemna ca regele să aibă energia să intervină unde era necesar, în certurile și în antagonismele de la curte. Însemna de asemenea să supervizeze personal lucrurile. Trebuiau să se asigure că resursele Coroanei – venitul de pe domeniile coroanei, taxele feudale și așa mai departe – erau strânse eficient. Dacă nu, atunci regele putea să ofere mai puțină protecție nobililor loiali, iar un rege trebuia să fie generos. Capacitatea de a oferi această protecție generoasă, împreună cu priceperea de a o folosi cu zgârcenie erau unelte vitale pentru manevrele politice pe care trebuia să le aplice regele în relațiile cu nobilii.

A existat vreodată un astfel de rege? E limpede că el trebuia să realizeze un echilibru deosebit între forțe ce presupuneau capacități supraumane. În secolul al XV-lea probabil că Henric al V-lea s-a apropiat cel mai mult de acest ideal de rege. Cea mai amară ironie a fost că fiul său, Henric al VI-lea, nu a moștenit aproape nici una din calitățile tatălui său.

***Să luăm notițe despre** „Anglia la jumătatea secolului al XV-lea"*

Așa cum sugerează secțiunea 1, scopul acestui capitol este să vă furnizeze necesara înțelegere despre cum funcționa societatea engleză.

Aceasta vă va ajuta să răspundeți la întrebările despre cauzele războaielor, despre impactul lor și al guvernării regilor de York asupra societății. Poate veți socoti că e inutil să revedeți acest capitol când veți avea nevoie să vă reamintiți conceptele întâlnite în ultimele capitole. Vestea bună este că trebuie să notați totul pe scurt. Anumite secțiuni nu au deloc nevoie de notițe.

1. Ce era regatul Angliei?
1.1. Care era relația dintre Anglia, Scoția, Franța și Irlanda?
1.2. Care era relația regelui cu comitatul Wales și cu zona de nord a regatului?
2. Anglia, Franța și Războiul de o sută de ani
2.1. De ce a participat Anglia la Războiul de o sută de ani?
3. Războiul de o sută de ani și identitatea națională
3.1. Ce dovezi există că în secolul al XV-lea se cristaliza conștiința identității naționale?
4. Structura societății engleze – introducere
Nu sunt necesare notițe
5. Rolul regelui
5.1. Care era scopul monarhiei? Care erau puterile regelui? Verificați dacă ați dat definiții pentru următoarele:
a) prerogativele regelui;
b) sistemul protecției.
6. Nobilimea: definiție
6.1. Care este diferența dintre un aristocrat, un magnat și un gentleman?
7. Nobilimea și regele
7.1. Feudalismul. Explicând caracteristicile feudalismului, verificați dacă ați definit următorii termeni:
a) contractul feudal
b) drepturile feudale (sau „particularitățile") privitoare la tutelă
c) deținere (retaining)
d) pierderea drepturilor civile
7.2. Feudalismul bastard, definiție. Verificați dacă v-ați referit la apărarea drepturilor și la veșmântul de gală.
8. Biserica (nu sunt necesare notițe)
9. Orașele, târgurile și comerțul

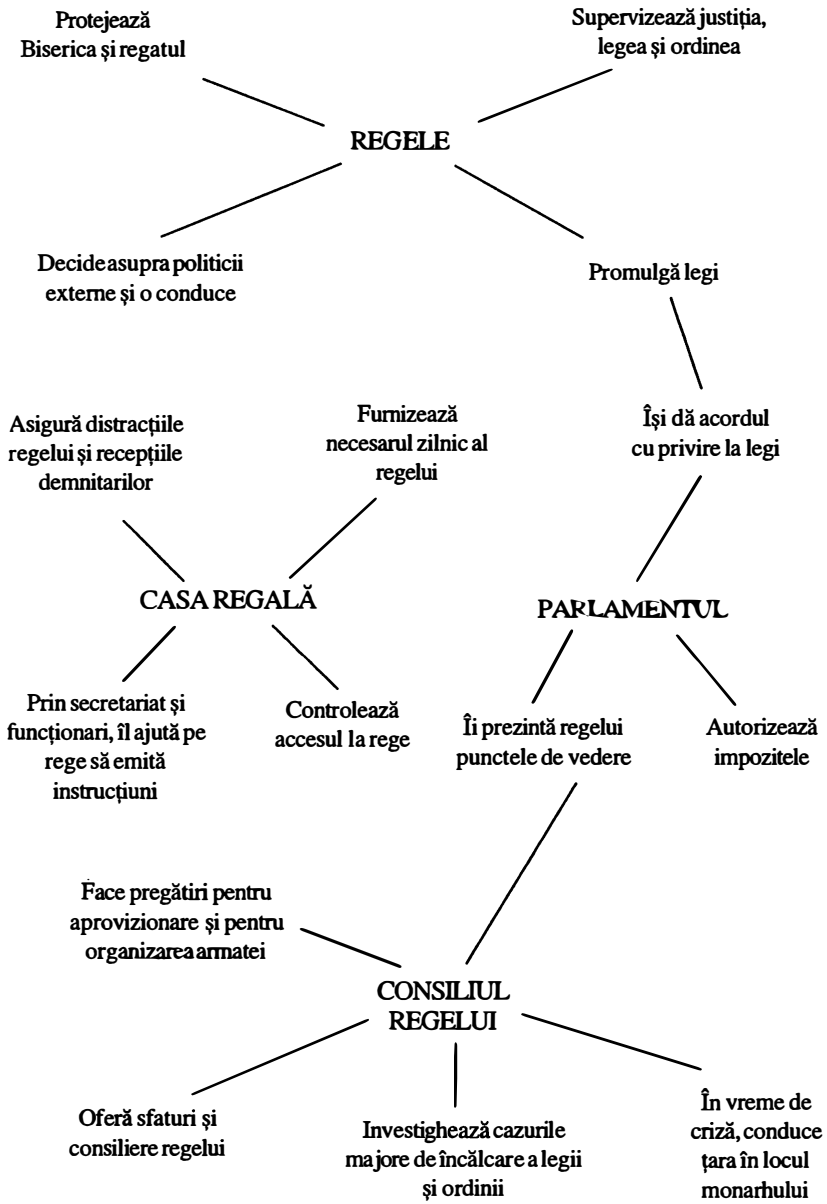

Sumar – Anglia la jumătatea secolului al XV-lea

9.1. Care era importanța economică și politică a târgurilor și a clasei negustorilor?
10. Mâna de lucru
10.1. De câtă putere dispuneau lucrătorii?
11. Agențiile guvernamentale
11.1 Descrieți cum funcționa:
a) Consiliul regelui
b) Marele Consiliu
c) Casa regală
d) Parlamentul
12. Lege și dezordine
12.1. În ce fel amenința comportamentul aristocrației aplicarea corectă a legilor?
12.2. Prin ce anume era greu de aplicat legea penală și de ce?
12.3. De ce și în ce fel era limitat interesul regelui față de justiție?
13. Concluzii despre rolul regelui
13.1. Care erau calitățile personale ale unui rege eficient?

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „Anglia la jumătatea secolului al XV-lea"*

1. Jalba lui John Radford către Parlament, 1465.
Studiați extrasul de la paginile 46-47. Răspundeți la următoarele întrebări:
a) Redactați o argumentare prin care să susțineți credibilitatea petiției.
b) Redactați o argumentare prin care să susțineți lipsa de credibilitate a petiției.
c) Cum ar putea folosi un istoric petiția pentru a evalua și a descrie cum funcționau legea și ordinea în secolul al XV-lea?

CAPITOLUL 3

Căderea lui Henric al VI-lea

1. Introducere

În introducerea de la capitolul 1 s-a sugerat că istoria – în sensul de trecut – nu există. Nu avem cum să întoarcem timpul înapoi și nu putem (slavă Domnului) să-l retrăim. Se poate spune astfel că istoria este încercarea noastră de a face inteligibil trecutul, dând o anumită ordine la ceea ce ne pare că are sens. În cazul acestui capitol, vom examina Războiul celor două roze din perspectiva ducelui de York care dorea să cucerească ceea ce el considera că i se cuvine de drept, la curtea lui Henric al VI-lea, până în momentul încoronării fiului lui York care, ca Eduard al IV-lea, l-a uzurpat pe Henric al VI-lea. În capitolul 4 va fi înfățișat regimul mai stabil al lui Eduard de după înfrângerea și moartea lui Henric al IV-lea. Va fi descris și felul în care fratele lui Eduard al IV-lea, Richard Gloucester, l-a uzurpat pe acesta luându-și titlul de Richard al III-lea.

Trebuie subliniat că nu se poate spune că această împărțire este inevitabilă sau automată, ci că ea reflectă o anumită interpretare, anume faptul că seturile de conflicte și cauzele lor nu au fost în nici un fel identice. Astfel, este important pentru studenții care scriu eseuri despre Războiul celor două roze să țină cont de faptul că examinatorii vor accepta această împărțire a evenimentelor dacă li se vor oferi argumente.

2. O trecere în revistă a evenimentelor

Studentul perspicace care a reținut comentariul făcut despre examinatori va fi poate uimit să vadă că există o secțiune care conține numai fapte și atât. În ultimă instanță, nu le displace examinatorilor să asculte

o înșiruire de fapte fără explicații? Este adevărat, dar această secțiune are drept scop să dea formă unui set complex de evenimente, dintre care multe par, la prima vedere, să implice un număr și o varietate năucitoare de oameni cu același nume și cu titluri aproape identice. Cei care studiază această perioadă au tot dreptul să se plângă de aparenta popularitate a unor nume precum Eduard, Richard și Henric în familia regală și în înalta nobilime. De aceea, va fi nevoie să fie consultat frecvent arborele genealogic de la pagina 2.

În 1422, Henry de Windsor, un copil de nouă luni, a devenit rege al Angliei cu numele de Henric al VI-lea. Tatăl său, Henric al V-lea, un adevărat războinic, murise de dizenterie – o boală tot atât de mortală pentru un soldat medieval precum o lovitură de săgeată. În 1431, Henric al V-lea a fost încoronat și rege al Franței. Domeniile sale din Anglia și Coroana au fost bine administrate de către un consiliu regal care a condus în numele său, și în 1437, când a preluat complet controlul asupra regatului, puterile monarhului erau intacte, iar moștenirea aproape neștirbită. Prin 1450 aproape totul mergea prost. Regele nu manifestase aproape deloc interes față de ce se întâmpla în război. Înfrângerile dezastruoase de pe câmpul de luptă au dus la pierderea Normandiei, cucerită de francezi în 1450, și a Gasconiei în anul următor. Din acest al doilea regat, în posesiune engleză rămânea doar orașul Calais. Acasă, regele aproape că sufocase facțiunile de la curte pe care le favoriza, cu funcții și proprietăți. El i-a permis contelui de Suffolk (numit duce în 1448) să domine asupra Casei regale și i-a ținut partea când a fost acuzat de Comune de trădare din cauza dezastrului provocat în Franța. Tentativa lui Henric de a-l salva pe Suffolk a dat greș când nava care îl ducea la loc sigur în exil a fost interceptată. Suffolk a fost decapitat de marinarii de pe corabia *Nicholas of the Tower*, în aprilie 1450. Comunele au încercat să-l determine pe rege să înapoieze darurile – pământurile Coroanei și celelalte – pe care le împrăștiase atâta de necugetat printre favoriții săi, sărăcind Coroana. Legea Retrocedării (*Act of Resumption*) – umilitoare pentru rege – a fost prompt trecută prin Parlament în mai 1450, urmată în aceeași lună de așa-numită răscoală a lui Cade. Aceasta din urmă a fost echivalentă cu o petiție susținută de forța armelor, în fața regelui, în sprijinul efortului Comunelor de a distruge puternica facțiune din jurul lui Henric. Cererile rebelilor erau semnificative: ei solicitau pedepsirea unor slujbași regali din Kent, zonă din care

proveneau mulți răzvrătiți pentru diferite infracțiuni, ei voiau să se facă dreptate, să se destrame rămășițele facțiunii lui Suffolk și doreau ca Henric să se sprijine pe sfaturile celorlalți mari lorzi, ale căror glasuri nu se făceau auzite în Consiliul regelui. În mod special, ei îl evidențiau pe Richard, duce de York, care avea sânge regesc și era considerat de unii drept moștenitorul lui Henric cel lipsit de urmași. Până la urmă răscoala lui Cade s-a stins, dar nu înainte ca regele să dea dovadă de o slăbiciune vecină cu lașitatea, fugind din capitală.

În septembrie 1450, deținând funcția de guvernator al Irlandei, York s-a reîntors din exil în mod neașteptat. Nu avusese nici o legătură cu revolta lui Cade, dar a ținut să sublinieze cât mai limpede acest lucru. El spera să ocupe locul care i se cuvenea în Consiliul regelui, și anume acela de prim ministru. Henric însă îl avea în acel moment ca mână dreaptă pe Edmund Beaufort, duce de Somerset, în ciuda eșecurilor acestuia de a-și îndeplini îndatoririle de guvernator al Normandiei. York a pus la cale un plan de acțiune la baza sa din zona de graniță cu Wales și s-a hotărât să-și impună punctul de vedere în fața regelui printr-o demonstrație de forță. În 1452, la Dartford, a avut loc o confruntare între armata sa și cea a regelui, care a fost însă mai puternică. Lui York nu i-a mai rămas altă posibilitate decât să i se supună lui Henric. S-a înfățișat în genunchi în fața regelui, iar acesta a ascultat placid, fără nici o reacție, o listă lungă de plângeri citită de el despre Somerset. York a trebuit să jure că va fi loial lui Henric, în catedrala St. Paul.

O vreme lucrurile păreau să meargă mai bine pentru rege. S-au înregistrat succesele militare din Gasconia în 1453, iar Henric părea să participe la conducere cu energie și dăruire. Cu toate acestea, ce a urmat a demonstrat că el reprezintă un caz de evidentă nebunie, probabil provocată și de vestea că șeful armatei sale din Gasconia, contele de Shrewsbury, a fost învins și ucis în bătălia de la Castillon. În final, Gasconia a fost pierdută definitiv. Din această cauză, Henric a făcut un fel de șoc, în urma căruia nu mai putea să vorbească și de abia putea să-și miște membrele. Din august 1453 până în ianuarie 1455 el nu a mai putut să conducă țara. Regatul trebuia condus – dar cum? Trebuia luată în cele din urmă în considerare varianta York. Ca mare nobil cu drepturi depline el trebuia convocat de Marele Consiliu ca să ajute la rezolvarea crizei. După ce s-a născut fiul lui Henric și al lui Margaret de Anjou, situația s-a complicat și s-a simplificat în același timp. S-a simplificat pentru că

York nu mai putea fi succesor prezumtiv la tron și nu mai putea pretinde regența, o poziție care l-ar fi făcut să exulte pentru că ar fi avut posibilitatea să se răzbune pe numeroșii săi dușmani de la curte.

Situația s-a complicat și mai mult datorită lui Margaret de Anjou. Aceasta, o femeie inteligentă și plină de energie, văzând că York reprezenta o mare amenințare la adresa fiului ei minor, Eduard, a făcut orice ca să-i distrugă dacă era posibil. Consiliul nu a putut accepta sugestia lui Margaret de a deveni ea regentă și i-a oferit titlul de protector și apărător al Angliei lui York, în martie 1454. York s-a asigurat la început că principalul său rival Somerset este trimis în Turnul Londrei, ceea ce s-a întâmplat în noiembrie 1453, după care a încercat să-l condamne pentru eșecurile din Franța, acuzându-l de trădare. Odată cu însănătoșirea lui Henric însă, protectoratul lui York a luat sfârșit. Somerset a fost eliberat, declarat nevinovat și repus în drepturi. Cu alte cuvinte, Henric al VI-lea și-a manifestat clar intenția de a reveni la vechii săi favoriți, la vechile sale facțiuni și la vechile sale procedee. Așteptându-se la tot ce e mai rău, York și aliații săi s-au retras de la curte. Singura lor șansă era să reușească să-și impună voința asupra regelui prin forță. York și susținătorii săi, familia Neville, și-au declarat loialitatea față de rege, dar au cerut ca „trădătorii" să fie îndepărtați din preajma regelui. În lupta de la St. Albans, din mai 1455, ei s-au confruntat cu forțele superioare numeric ale regelui. În busculada care a urmat au avut grijă ca Somerset să nu scape viu. A fost ucis și contele de Northumberland, aceste morți însemnând nu doar că oponenții erau rivali politici, ci că se înfruntau într-o luptă sângeroasă. Henric se afla acum în mâinile lui York și (în mod nesurprinzător), boala i-a revenit. York a devenit din nou protector până la relativa însănătoșire a regelui, în februarie 1456, când, pentru scurtă vreme și într-un fel care nu îi era caracteristic, Henric a avut buna inspirație să-l păstreze pe York într-o funcție importantă. Regina avea însă alte gânduri. După toate probabilitățile, ea l-a convins pe Henric că York îi vâna tronul. În 1459, un Mare Consiliu întrunit la fortăreața Lancasterilor de la Coventry l-a pus sub acuzație pe York și pe Richard Neville, conte de Warwich, pentru trădare. Răspunsul lui York a fost cel obișnuit – și-a reafirmat loialitatea și s-a pus în fruntea unei armate. De această dată, forțele sale au fost copleșite de armata regelui, la Ludfrod, în comitatul Shrophire, drept pentru care a fugit în Irlanda, iar Warwick la Calais.

În noiembrie 1459, facțiunea Lancaster a convocat Parlamentul la Coventry. Acest așa-numit „Parlament al diavolilor" i-a găsit pe aliații lui York vinovați de trădare, i-a condamnat la moarte în absență și – procedând cu neobișnuită răutate – a întocmit un act de interzicere a unor drepturi civile pe motiv că „sângele lor corupe" prin care moștenitorilor lor li se lua dreptul de a moșteni pământurile familiei. Facțiunea York nu a avut altă alternativă decât să lupte, drept pentru care o armată aflată sub conducerea lui Warwich și Eduard, conte de March (fiul mai mare al lui York) a învins forțele regelui la Northampton, în iulie 1460. Henric al VI-lea a fost capturat. York s-a reîntors din Irlanda și pentru prima dată a mers sub steagul regal. Sosind la Westminster, unde era întrunit Parlamentul, el a făcut un gest patetic. Și-a așezat mâna pe tron, atrăgând atenția că pretinde coroana la care are dreptul. Dacă el se aștepta să fie sprijinit, atunci a suferit o mare dezamăgire. A urmat o perioadă stânjenitoare, când York a solicitat să se ia o hotărâre imediată de către Lorzii din Parlament. Lorzii i-au pasat problema repede lui Henric, apoi juraților regelui, care au trimis-o înapoi, pentru ca până la sfârșit Lorzii să ajungă la un compromis de neaplicat, numit *Act of Accord*. Henric al VI-lea rămânea pe tron dar fiul său, Eduard, urma să fie dezmoștenit în favoarea lui York.

Când s-a ajuns la acest compromis nimeni nu a luat în calcul voința de a lupta a reginei Margaret. Ea a ridicat la luptă forțe în nord, în Wales și în vest, dovedind că poate fi o gravă amenințare pentru țară. York a încercat să o înfrunte dar a fost omorât într-o ambuscadă în fața propriului său castel din Sandal, în Yorkshire. Armata reginei s-a concentrat atunci asupra lui Warwick, care a fost învins în cea de-a doua bătălie de la St. Albans. Henric al VI-lea a fost eliberat, dar Eduard, fiul lui York (acum duce de York, desigur) se afla în libertate. A reușit să pătrundă în Londra în februarie 1461 și să adune suficiente forțe pentru a solicita să fie numit rege, pe temeiul că Henric al VI-lea încălcase înțelegerea făcută cu Richard de York.

Nu i-a fost greu lui Eduard (acum Eduard al IV-lea) să organizeze o ceremonie de încoronare scurtă și grăbită, decisiv era însă să învingă partida Lancasterilor pe câmpul de luptă. Chiar acest lucru s-a întâmplat la Towton (lângă Tadcaster) pe 29 martie 1461. Margaret, Henric și fiul lor, Eduard, au fugit în Scoția. Eduard al IV-lea avea acum răgazul să revină la Londra pentru o autentică încoronare. Prințul

Eduard a fost ascuns la loc sigur în Franța, iar Henric al VI-lea, într-un mod curios, a tot bântuit în jurul granițelor Scoției până a fost prins de oamenii lui York în iulie 1465. A fost închis în Turnul Londrei – un loc sigur, pentru că Eduard al IV-lea era suficient de isteț să-și dea seama că moartea regelui din cauza sa ar putea fi folosită de facțiunea Lancasterienilor în favoarea lor. Dacă era lipsit de generozitate, cauza Lancasterienilor nu putea decât să câștige dacă un monarh ineficient era înlocuit cu un fiu care promitea mai mult.

3. Cauzele căderii lui Henric al VI-lea

Chiar din simpla înșiruire de evenimente din secțiunea anterioară, părerile despre cauzele evenimentelor s-au contrazis unele pe altele. Acest fapt e inevitabil, întrucât o narațiune fără cauzalitate este ca o poveste fără intrigă. Fără o analiză a cauzelor, istoria politică nu ar fi decât o listă de evenimente fără formă sau înțeles. Tot rău ar fi și dacă am avea o listă de cauze fără altceva în sprijinul lor. Acum avem nevoie de o structură pentru explicarea cauzelor. O metodă general acceptată este împărțirea lor în cauze „pe termen scurt" și cauze „pe termen lung". Acest lucru este util pentru că ne ajută să identificăm ce cauze reflectau problemele care izvorau din structura societății medievale (în general cauzele pe termen lung) și care anume reflectau evenimente specifice sau erau legate de personalități (în general cauzele pe termen scurt). Aceasta va fi o listă, dar nu una complicată, după care se va opera contra ei cu o judecată de oarecare importanță (cunoscută uneori cu numele de „ierarhia factorilor"). Să sperăm că discuția care va urma va reprezenta un exemplu pentru acest tip de abordare.

a) Cauze pe termen-lung

i) A existat o alunecare de putere pe termen lung dinspre rege către nobili?

A existat într-adevăr. Începutul secolului al XIV-lea a fost caracterizat de lupte pentru putere între rege și nobilime. Eduard I (care a domnit între 1272-1307) în general a întărit puterea regală, dar fiul său, Eduard al II-lea, (1307-1327) a plătit prețul pentru o luptă care avea să ducă

la moartea sa. Sub Eduard al III-lea (1327-1377) relația s-a stabilizat, dar cu un anumit preț, ce avea să fie plătit de regii ce vor veni. Primul, Eduard al III-lea a reușit să canalizeze energia nobililor în companiile militare din Franța, care au marcat începutul Războiului de o sută de ani. În schimbul sprijinului dat, el le-a făcut concesii care au dus la creșterea puterii lor. Nobilii au jucat un rol mai mare în aplicarea legii prin faptul că au devenit membri ai comisiilor de pace. Și magnații au fost încurajați, ei înconjurându-se de un cerc permanent de militari, ca o marcă a prestigiului. Pe lângă aceste lucruri, regele a creat o nouă nobilime, situată la un nivel mai înalt: o clasă de magnați căreia i s-a dat posibilitatea să facă alianțe prin căsătorie cu familia regală și care a primit noi titluri (cum ar fi acela de duce) pentru a-și întări statutul.

Existau pericole potențiale la adresa autorității regale prin crearea unei clase de nobili cu sânge regal. Astfel de nobili se așteptau să aibă un adevărat monopol asupra influenței avute pe lângă rege. Curând consilierii importanți și miniștrii care nu făceau parte din această categorie urmau să constate că influența lor se diminuase. Rebelii lui Cade l-au rugat în 1450 pe Henric să ia „pe lângă nobila sa persoană doar pe cei care reprezintă adevăratul sânge regal, adică pe înaltul și puternicul prinț, ducele de York", lista continuând cu alți veri ai regelui. În 1469, fratele lui Eduard al IV-lea, George, duce de Clarence și Richard Neville, conte de Warwick, au adus critici regilor care fuseseră slabi și ineficienți. În aparență, eșecul lor era datorat faptului că „îi înstrăinaseră de marii lorzi de același sânge cu ei din consiliul secret și nu se lăsaseră sfătuiți de ei, luându-i pe alții care nu erau din sângele lor și lăsându-se sfătuiți și conduși de ei".

Oricare rege care prelua moștenirea aceasta de la Eduard al III-lea trebuia să dea dovadă de mare grijă. El trebuia să asigure un echilibru dificil între așteptările inevitabile ale nobililor săi și nevoia de a-și păstra o anumită libertate de acțiune, care implica și alegerea unor consilieri și oameni apropiați. Se putea realiza acest lucru dacă nu exista un conflict de interese între tot mai puternica nobilime și rege. După cum am văzut, nici un rege nu putea să conducă singur. O nobilime puternică și eficientă depinzând de rege prin legături de sânge, prin respect și interes mutual, nu trebuia să urmărească diminuarea puterii regelui, ci putea chiar să întărească această putere. Factorul crucial aici era regele însuși. Dacă regelui îi lipsea inteligența, dinamismul și cha-

risma, necesare pentru a reconcilia interesul său cu al nobililor, atunci apăreau problemele. Dacă el permitea unei facțiuni să o domine pe cealaltă – mai ales dacă îi excludea de la favoruri și Consiliu doar pe cei de sânge regal – atunci exista realmente pericolul unui conflict. În secțiunea b se va demonstra cum, în mod evident, lui Henric al VI-lea îi lipseau aceste calități. În cazul său, tot mai marea putere a nobililor, o moștenire periculoasă și de nerezolvat, a devenit o cauză majoră de instabilitate, întrucât magnații încercau să câștige și să păstreze ceea ce ei considerau că li se cuvine, anume îndreptățita poziție superioară pe lângă rege. Dar chiar și în acest caz încercările unor magnați de a se impune pe lângă rege nu trebuiau neapărat să ducă la căderea sa. Nereușita lui Henric de a răspunde adevăratelor provocări iscate datorită dominației nobililor nu explică prin ea însăși de ce Richard de York a încercat să-l înlăture. E limpede că sunt și alți factori implicați; ei urmează să fie analizați în celelalte secțiuni ale acestui capitol.

ii) În ce măsură poate fi considerat feudalismul bastard drept cauză a Războiului celor două roze?

Definiția feudalismului bastard a fost dată la pagina 31. Există câteva interpretări posibile ale relației dintre feudalismul bastard și Războiul celor două roze care trebuie examinate.

Prima dată trebuie să eliminăm din discuție orice teză care ar susține că feudalismul bastard a fost cauza directă a războaielor. Nu există nici un motiv pentru care înlocuirea banilor pentru taxe cu pământul pentru achiziționarea unui deținător ar fi trebuit să amenințe Coroana sau pe Henric al VI-lea în mod special. Aceasta ar putea părea o perspectivă surprinzătoare dacă cineva ar accepta, că cel puțin, feudalismul bastard i-a dat unui mare nobil șansa de a-și înmulți numărul de suporteri înarmați. În vreme de război – să spunem, în timpul campaniilor din Franța – feudalismul bastard a oferit, cu certitudine, unor nobili posibilitatea de a mări numărul grupului de soldați din garda proprie într-un mod rapid și convenabil. Dar dacă lăsăm deoparte marile aventuri externe, izvoarele indică faptul că nobilii în mod frecvent angajau administratori pe baza unor taxe așa cum procedau cu soldații pe care îi obțineau. Ar fi o mare greșeală să spunem că soldații cutreierau ținutul folosindu-se de mijloace violente pentru a promova interesele stăpânului lor. Prezența lor pe domeniul unui nobil era o marcă suficientă

a prestigiului său și nu era nevoie ca garda să fie înarmată până în dinți sau să rănească pe cineva pentru ca să rezulte acest lucru. În orice caz, influența unui magnat nu se limita la angajații pe care îi avea prin contract. Membrii nobilimii încercau permanent să manipuleze contractele pe care le aveau cu marii lorzi prin intermediul unei rețele mai puțin oficiale, bazate pe legământul de vasalitate și mai puțin prin cea oferită de feudalismul bastard. Un membru din „gentry" putea spera ca un magnat să devină „bunul său senior" iar, în schimb, magnatul putea cere servicii „de bună voie" pe bază de sprijin mutual în cazurile de conflict locale de natură juridică, tipice secolului al XV-lea.

În al doilea rând, din ceea ce s-a spus ar trebui să fie limpede că teza conform căreia feudalismul bastard era intrinsec destabilizator ar trebui respinsă din start. Atitudinea nobililor putea amenința pacea regelui și funcționarea corectă a sistemului juridic, ceea ce se și întâmpla, dar feudalismul bastard nici nu încuraja, nici nu descuraja astfel de amenințări. După cum a argumentat A.J. Pollard, nu suporterii fideli ai regelui duceau la încălcările majore ale legii și ordinii, ci decizia marilor nobili de a recruta ucigași pentru a participa la anumite conflicte. John Talbot, conte de Shrewsbury, reprezintă exemplul lui Pollard. Se pare că acest magnat s-a hotărât să folosească forța contra lordului Grey de Condor și a permis ca emblema sa nobiliară (un câine alb) să fie folosită de niște persoane din zonă pe perioada conflictului. Acesta este mai puțin feudalism bastard, cât război între bande.

Se poate spune în acest fel că feudalismul bastard nu poate în nici un fel fi considerat cauză a Războiului celor două roze. El nici nu a încurajat nici nu a descurajat revoltele sau discreditarea autorității regale pe plan local sau național. Totuși, exista întotdeauna posibilitatea ca un nobil să-și propună în mod deliberat să-și alcătuiască o armată cu banii de pe taxă cu intenția limpede de a-și impune interesele cu forța. Un rival din zonă putea să-i răspundă în același fel și astfel putea lua naștere o situație periculoasă. În ultimă instanță doar de rege depindea ca acest lucru să nu se întâmple. Existau și legi împotriva deținerii de către nobili a gărzilor înarmate, dar dacă se întâmpla cel mai rău lucru cu putință și regele se decidea să intervină personal, atunci intervenția sa era de obicei decisivă.

Sancțiunile de acest fel depindeau însă de prestigiul și autoritatea regelui. Dacă țara avea nenorocul să fie condusă de un rege slab,

nehotărât, iresponsabil sau leneș, atunci feudalismul bastard putea constitui o armă periculoasă în mâinile nemulțumiților sau trădătorilor.

În sub-secțiunile i) și ii) au fost examinate cauzele pe termen lung ale Războiului celor două roze. De fapt aceste cauze se completează unele pe altele. Feudalismul bastard poate fi considerat drept un simptom al unei alunecări de putere de la rege spre nobili ce a avut loc în vremea lui Eduard al III-lea. S-a sugerat însă că e ușor să se supraestimeze importanța acestor factori. Ei nu au condus direct la război, nici nu au dus la slăbirea monarhiei pe care o genera conflictul dintre rege și nobilime. Într-adevăr, nu există nici o contradicție între o nobilime puternică și o monarhie puternică, cu o condiție importantă însă. Pentru aceasta era nevoie de un rege eficient în Anglia. Așa cum s-a indicat în capitolul 2, rolul unui rege era extrem de dificil. Schimbările care s-au produs după domnia lui Eduard al III-lea au făcut ca totul să fie și mai greu. Dacă regatul nu se afla pe mâini bune, atunci tensiunile se transformau în crize, iar magnații puternici deveneau magnați periculoși. Sângele regal era folosit drept justificare pentru comploturile trădătorilor, iar feudalismul bastard devenea gangsterism sau metodă de a aduna sprijin pentru armatele trădătorilor. Întregul sistem de vasalități care se intersectau și care legau laolaltă aristocrația devenea combustibil pentru confruntările dintre facțiuni.

b) Cauzele imediate

i) Personalitatea lui Henric al VI-lea

Date fiind comentariile de la sfârșitul secțiunii anterioare, ar fi o ideea bună să examinăm cu atenție personalitatea lui Henric al VI-lea. În capitolul 2 s-a demonstrat cum stabilitatea unei guvernări depindea de eficiența cu care se descurca regele. Într-adevăr, personalitatea regelui venea în atingere și afecta fiecare fațetă a puterii și autorității din regat. Această caracteristică avea un rol atât de important încât e greu de găsit o analogie potrivită pentru ea. Poate ar fi nimerit să-l comparăm pe rege cu un vizitiu la o trăsură, trasă de niște cai instruiți dar focoși. Fără controlul ferm și disciplina imprimată de conducător, de forța brațului său, de spiritul său de orientare, trăsura poate goni nebunește, răsturnând totul în calea ei.

Tocmai această marcă importantă a personalității regelui ne face să spunem că cea mai importantă cauză a căderii lui Henric al VI-lea

a fost el însuși. Foarte puțini regi pot să răspundă la toate criteriile enumerate în capitolul 1, dar puțini au dat dovadă însă de incompetența tragică și spectaculoasă demonstrată de Henric al VI-lea.

E limpede că Henric nu era așa cum trebuia să fie un rege, mai puțin limpede este cum era el, pentru că izvoarele nu ne dau prea multe informații. Totuși, există câteva mărturii de epocă sau aproape contemporane despre el. De exemplu, mai jos este punctul de vedere al unui cronicar englez anonim de la mijlocul anilor 1460. El descrie ce s-a întâmplat în 1459.

1 În acest timp, regatul Angliei era lipsit de o conducere bună, așa cum fusese pe vremuri, pentru că regele era naiv și se lăsa condus de un Consiliu lacom, poftind la mai mult decât i se cuvenea... toate posesiunile și domeniile lorzilor care aparțineau
5 Coroanei regele le înstrăinase, unele lorzilor, altele unor persoane obișnuite, așa că lui nu-i mai rămăsese aproape nimic.

Istoricii au folosit așa-zisul opuscul al lui Blacman, *A compilation of the meekness and good life of King Henry VI* ca argument pentru personalitatea și reputația regelui. Există anumite controverse dacă John Blacman, membru al Colegiului Eton și mai târziu călugăr, a scris el însuși această carte. După cum e scrisă, amintește în mare parte de educația unui capelan al regelui. Putem fi aproape siguri că a fost scrisă în timpul anilor 1490, în timpul domniei lui Henric al VII-lea. Opusculul ne prezintă imaginea unui rege auster, cast și credincios, iar minunile care au avut loc în numele regelui mort, în jurul mormântului său, se potrivesc cu această imagine. În acest context se potrivesc și eforturile făcute de Henric al VII-lea de a-l convinge pe papă să-l declare pe predecesorul său sfânt. Date fiind aceste fapte, acuratețea cărții nu are cum să nu fie pusă la îndoială.

1 El [Henric] era, ca un al doilea Iov, un om simplu și cinstit, cu frica lui Dumnezeu, alungându-l de la el pe cel rău... un anumit sfânt prelat din Anglia spunea că timp de zece ani fusese duhovnicul regelui Henric și că nici un păcat mare nu îi murdărea
5 sufletul... Acest rege Henric a fost cast și pur din tinerețe... și-a respectat jurământul căsătoriei în adevăr, chiar când doamna sa

nu îi era alături, absențele ei fiind câteodată foarte lungi, nu s-a încurcat cu păcat niciodată cu altă femeie... S-a întâmplat odată ca în vremea Crăciunului un anumit mare lord i-a înfățișat un dans sau niște tinere doamne cu sânii dezgoliți care trebuiau să danseze în acest costum în fața regelui, probabil... să-i aprindă poftele. Regele nu a fost orb sau neștiutor de păcatul diavolesc și foarte furios și-a deschis ochii, le-a întors spatele și a plecat în odăile sale spunând: „Piei, piei, ce rușine..." Altă dată, călătorind spre Bath... regele privind în băi a văzut în ele bărbați complet goi... ceea ce nu i-a plăcut, și s-a îndepărtat degrabă, lepădându-se de această goliciune ca de o mare jignire... Aș vrea să mai știți că era împodobit cu marea virtute a umilinței. Acest prinț pios nu se rușina să fie slujitorul credincios al unui preot ținând slujba în prezența sa... A făcut asta deseori și cu mine, un umil preot.

La începutul secolului al XVI-lea avem comentariile lui Polydore Vergil. Acest respectat învățat italian și-a scris opera *Anglica Historia* la comanda lui Henric al VII-lea:

1 Regele Henric [al VI-lea] era un om blând și simplu, care prefera războaielor pacea, liniștea necazurilor... și tihna treburilor, pe scurt, nu exista pe lume o ființă mai pură, mai cinstită și mai sfântă. Era rușinos, modest, inocent și avea multă răbdare...

O caracterizare mai moderată a vieții religioase duse de Henric ar ține cont și de pietatea sa și ar atrage atenția asupra timpului neobișnuit de lung petrecut de el în rugăciune în ultima parte a domniei. Era însă ceva ostentativ în pietatea sa, dovadă planurile sale extravagante pentru fundarea lui Eton College și King's College la Cambridge, drept colegii pentru preoți, pentru a marca ieșirea sa din vârsta minoră. Semnificativ este și faptul că Henric s-a tot răzgândit în privința mărimii clădirii de la Eton. La un moment dat (în 1449) a fost gata sa se demoleze munca a șapte ani ca să se pună în aplicare ultimul său plan. După cum a subliniat Bertram Wolffe, este simptomatic pentru personalitatea regelui că a hotărât să-și marcheze urcarea pe tron cu un plan complex de înălțare a unei construcții religioase. Alți regi ar fi preferat calea mai tradițională și tipic cavalerească de a purta o campanie militară contra Franței. Henric

al VI-lea a cheltuit mari sume de bani din cauza nehotărârii și a lipsei unui scop precis ceea ce a influențat și viața politică sub domnia sa.

Aceasta nu înseamnă că Henric al VI-lea nu a avut ocazia să învețe arta de a fi rege. Cât a fost minor, Consiliul regal și-a pierdut mult timp cu problema educării sale în arta militară și în alte virtuți regești. Richard Beauchamp, conte de Warwick, a fost numit tutore al lui Henric în 1428, când acesta avea doar șapte ani. I-a dat lecții de limbi străine, de artă curtenească și l-a instruit cum să poarte armura. Când era nevoie, îi aplica și pedepse fizice, deși cu grijă. Warwick a fost o alegere fericită. În noiembrie 1437, Henric se apropia de majorat și nu erau motive să se creadă că băiatul de 16 ani nu se va dovedi un rege demn de toate investițiile făcute în educația sa. Apropierea lui Henric de vârsta majoratului reprezenta un fapt foarte important. Consiliul regelui nu mai avea de acum nici un control asupra lui Henric. Putea să-i dea sfaturi, să-i atragă atenția că e neexperimentat, să pledeze, să sugereze, să sublinieze în termenii cei mai duri, dar nu-l puteau forța. Orice chestiune de importanță trebuia să-i fie arătată lui Henric.

Au existat de la început semne că judecata tânărului rege era slabă. Este foarte semnificativ că primele greșeli ale lui Henric – care ar putea cu mare indulgență fi interpretate drept erori tipice ale vârstei tinereții – s-au repetat la intervale regulate de-a lungul întregii sale domnii. Istoricul Bertram Wolffe ne furnizează câteva exemple. Pe 11 februarie 1438 reprezentantului Consiliului i s-au dat instrucțiuni să atragă atenția regelui că nu era o idee bună să acorde grațierea unor oameni ale căror infracțiuni costaseră Coroana 2 000 de mărci. Chiar a doua zi, același slujbaș a trebuit să-i atragă atenția lui Henric asupra deciziei neînțelepte de a oferi în dar funcția de guvernator și maestru de ceremonii al Castelului Chirk. Acest act de generozitate a costat coroana 1 000 de mărci. Mai rău încă decât atât, mai târziu el a vândut chiar castelul lui Henric Beaufort, episcop de Winchester, care îl voia pentru nepoții săi.

Generozitatea necugetată nu era singura sa problemă. În 1441, Henric i-a oferit administrația ducatului de Cornwall contelui de Devon. Procedând astfel, el a dat dovadă de o lipsă totală de interes față de folosirea protecției pentru a promova relații decente între nobili. Regele era foarte conștient că o ceartă era pe punctul să izbucnească între unul dintre cavalerii săi, Sir William Bonville și acest conte.

Bonville era administratorul în funcție al Cornwall-ului în acea vreme și se vedea înlocuit de adversarul său. I-a revenit Consiliului sarcina penibilă de a rezolva această chestiune.

De ce făcea regele aceste greșeli iresponsabile? O explicație ar fi că îi lipsea orice abilitate și simț practic. E foarte simplu, lui îi era greu să se gândească la implicațiile deciziilor sale. În al doilea rând, se pare că regele era manipulat de apropiații săi – oamenii Casei regale. Există dovezi ample că ei știau să exploateze dărnicia regelui cu privire la acordarea protecției. Drepturi de tutelă, castele, domenii ale Coroanei, înstrăinarea drepturilor comercianților care încălcau regulamentele vamale, titlul de maestru de echitație asupra cailor regelui, funcții de administrator, pensii, apartamente la Westminster, chiar domenii ale conților, toate erau dăruite, iar în schimbul acestei generozități regale primea foarte puțin, problema este că el făcea aceste favoruri din motive personale și nu politice. După cum știm, sistemul protecției reprezenta un instrument vital prin care regele își putea manifesta influența lărgindu-și afinitățile (sau sprijinitorii). Un rege înțelept s-ar fi folosit de protecție pentru a echilibra tensiunile dintre facțiuni și a bloca rivalitățile locale. În mâinile lui Henric, protecția și-a redus influența, a dus la agravarea luptei facțiunilor și a intensificat rivalitățile locale.

Influența pe termen lung a regelui s-a diminuat, pentru că el și-a secătuit propriile resurse. Cel mai grav element al acestui proces a fost înstrăinarea (sau dăruirea) domeniilor Coroanei, ceea ce a dus imediat la micșorarea puterilor lui Henric. Venitul său s-a micșorat și el inevitabil și odată cu el capacitatea de a oferi protecție. În aceste condiții, și numărul susținătorilor săi a descrescut. După cum am aflat în capitolul 2, un rege medieval din această perioadă trebuia „să trăiască din ale sale", cu excepția vremilor de criză, dar micșorarea domeniilor regale l-a împiedicat pe Henric să mai poată să se întrețină doar din veniturile sale. În această situație, Henric trebuia să facă rost de bani – dar cum? Comercianții din Londra nu doreau să ofere împrumuturi unui rege atât de cheltuitor, la fel și bancherii străini. Până la urmă, regele a ajuns să împrumute bani de la magnații săi, ceea ce i-a redus libertatea de acțiune și l-a făcut să intre sub influența lor. Mai mult decât atât, după cum vom vedea în continuare, el nu mai putea să plătească soldele nobililor care luptaseră pentru el în Franța sau la granița cu Scoția. Aceasta făcea ca accesul la favorurile pe care le

acorda regele în mod nediscriminatoriu să fie de importanță vitală. Un nobil care voia să profite de protecția pe cale de epuizare trebuia să fie prezent la curte, ca să vadă cât de mult reușea să insiste personal. Proporțiile problemei provocate de protecția extravagantă și nechibzuită oferită de rege se vădesc în încercările făcute de Comune de a-l convinge pe rege să renunțe la o seamă din premiile pe care le oferea. În primăvara lui 1450, a fost votată o lege, *Act Resumption* (Legea Retrocedării), dar Henric a avut grijă să introducă diverse clauze de exceptare; au fost adăugate legii nu mai puțin de 186 de clauze. Rezultatul net a fost că slujitorii casei regale nu au primit decât o treime din câștiguri. În 1451 Comunele au făcut a doua încercare și au avut îndrăzneala să includă o prevedere care spunea că orice dar făcut de rege să fie supervizat de o comisie de consilieri. Aceasta reprezenta o tentativă extraordinară de a limita prerogativele regelui și probabil că reflecta disperarea Comunelor față de stadiul în care ajunseseră finanțele Coroanei. De fapt, orice act de control era o măsură disperată, întrucât îl umilea și pe rege, dar ducea și la destabilizarea relației sale cu nobilimea. Putea în aceste condiții un nobil să fie sigur că un dar primit de la rege îi va rămâne permanent? Regele a refuzat să accepte această limitare a dreptului său de a oferi protecție, dar trebuie spus că cea de-a doua lege a fost mult mai fermă decât prima, în ce privește recuperarea proprietăților Coroanei.

Este clar că din punct de vedere temperamental, Henric era incapabil să se comporte ca un reprezentant al dreptății și ca cel mai de seamă apărător al legii și ordinii. Cum se sugerează și în capitolul 2, aceasta era o sarcină grea, dat fiind că cei însărcinați cu aplicarea legii – nobilii – erau chiar aceia gata să o exploateze pentru propriul lor interes dacă aveau ocazia. Henric al VI-lea le oferea cu promptitudine această șansă. El își sabota cu eficiență rolul în două feluri. Primul era că oferea grațieri cu prea mare larghețe celor care i se adresau. De exemplu, unul dintre numeroasele cazuri din 1437, când el a acordat iertarea unui număr de șapte persoane din Devonshire care fuseseră puse sub acuzare că ar fi orbit, mutilat și apoi ucis un slujbaș al Bisericii. Jalba adresată regelui nu menționează de ce trebuia să fie regele așa de îngăduitor. În al doilea rând, regele a permis facțiunilor pe care le favoriza să se folosească de el pentru a-și promova interesele personale și pe ale apropiaților lor. Scrisorile Paston sunt pline de informații

despre probleme provocate de aceia care se puteau baza pe protecția unor persoane ca Suffolk, care avea acces la rege.

Eșecurile înregistrate cu împărțirea protecției și cu supervizarea legii și ordinii reflectă, bineînțeles, eșecul mai mare al lui Henric al VI-lea, mai ales neputința de a întemeia relații de respect cu toți magnații și în care cei mai importanți supuși ai săi să se simtă apreciați și în siguranță. Secțiunea următoare analizează felul în care Richard, duce de York, a fost tot mai mult îndepărtat de la curtea lui Henric al VI-lea. Vom sublinia concluziile privitoare la personalitatea regelui, emise în secțiunile anterioare. Este foarte important să-l analizăm pe ducele de York, întrucât acțiunile sale au condus direct la izbucnirea conflictului militar și la încercarea de a-l detrona pe Henric al VI-lea.

ii) Richard, duce de York

Dacă aruncăm o privire pe arborele genealogic de la pagina 2 vedem că într-adevăr Richard era un magnat care avea sânge regal. Uzurparea tronului de către Henric al IV-lea, în 1399, făcea desigur ca sângele regal să reprezinte o armă periculoasă dacă s-ar fi aflat în venele unui magnat nemulțumit (vezi pagina 9). De fapt, tatăl lui York, Richard, conte de Cambridge, fusese executat datorită unui complot împotriva lui Henric al V-lea pentru a sprijini pretențiile rivale ale lui Edmund, conte de March (care nu voia să aibă nimic de-a face cu o astfel de trădare).

Faptul că tatăl său trădase nu l-a împiedicat pe Richard să moștenească ducatul de York. Când Henric al VI-lea se apropia de vârsta majoratului, în 1437, Richard era și conte de March și de Ulster. Prestigiul și puterea tânărului magnat a dus, în ciuda relativei sale tinereți și a lipsei de experiență militară, la numirea sa pe timp de un an în funcția de comandant militar și de guvernator în Franța.

Nimic nu sugera în 1437 că York avea să încerce să uzurpe tronul. Avea legături de familie cu majoritatea familiilor magnaților – inclusiv cu favoriții lui Henric, Beaufortii – și nu era liderul unei facțiuni de opoziție, nici real, nici potențial. Cum de a avut loc această răsturnare spectaculoasă?

Primul motiv era de ordin financiar. După expirarea mandatului său de un an în funcția de comandant militar, guvernul englez îi datora considerabile sume de bani. A fost re-numit în 1440. Când a revenit în țară i se datorau încă 38 666 de lire, o cifră năucitoare, care neplătită

i-a provocat dificultăți foarte mari. Efecte mult mai grave a avut totuși favoritismul practicat de Henric al VI-lea și protecția prost împărțită. John Beaufort, duce de Somerset, a primit guvernarea Gasconiei și titlul de *căpitan general* al Gasconiei și Franței în 1443, fapt care a fost perceput de York drept o sfidare la adresa sa. Mai mult decât atât, probabil că York s-a simțit tot mai izolat de Casa regală, a cărei influență asupra regelui părea să fi crescut alarmant. Începând cu mijlocul anilor 1440, monopolul protecției și al puterii îl deținea o facțiune de sub comanda lui William de la Pole, conte de Suffolk. După cum spune Ralph Griffith (vezi Lecturile suplimentare, pagina 210):

> Pentru cei care nu aveau audiență la acest cerc de favoriți din ultima perioadă a anilor 1440... fără îndoială că părea că Henric s-a înconjurat de o oligarhie de nepătruns, ce se înmulțea singură și care (după cum afirma ea) îl proteja, dar în același timp îl și izola de sursele de consiliere alternativă.

La această dată, generozitatea extravagantă a regelui față de acești favoriți devenise de notorietate și cu toate acestea, York, care îl slujea pe rege în niște condiții foarte dificile în Franța lancasteriană, era nevoie să se împrumute de bani de la prieteni ca să se descurce. La revenirea sa din Franța, în 1445, nu a mai fost numit încă o dată. A fost înlocuit, inevitabil, cu alt Beaufort – Edmund, duce de Somerset, care îi succedase fratelui său la conducerea ducatului. York a fost numit la guvernarea Irlandei în 1447, ceea ce l-a făcut să creadă că era înlăturat. De abia în 1449 a fost confirmată numirea sa. El și-a dat seama că dacă se va duce în Irlanda, poziția sa se va eroda treptat. Aceste locuri reprezentau o adevărată batjocură pentru cineva care fusese prezumtiv moștenitor la tron, după moartea lui Humphrey, duce de Gloucester în 1447. Aceasta nu însemna că York dorea să încurajeze îndepărtarea timpurie a lui Henric sau dispariția neamului său. De fapt, York sprijinise cu adevărat căsătoria lui Henric al VI-lea cu Margaret de Anjou, în 1445 și se aștepta ca de aici să rezulte, la timpul potrivit, copii. York dorea însă să dețină un loc privilegiat în consiliile lui Henric al VI-lea și considera firesc ca regele să-i accepte și să-i recunoască drepturile cuvenite prin naștere. Existau însă semne că până și acest statut de moștenitor prezumtiv era amenințat. Rivalii lui York încercau să-l convingă pe Henric să ia în

considerare și alte variante în afară de York, în caz că din căsătoria lui Henric cu Margaret nu ar fi rezultat copii. Ca întotdeauna cel ce trăgea sforile era Suffolk. El a plănuit ca fiul său să se însoare cu o moștenitoare a familiei Beaufort la începutul lui 1450, pentru că aceștia aveau în vine sânge regal.

York s-a întors din Irlanda (fără permisiune) în septembrie 1450. Avuseseră loc evenimente dramatice, chiar tragice, dar din punctul de vedere al lui York problemele majore rămâneau aceleași. Avusese loc o răscoală populară, condusă de Jack Cade (vezi paginile 56 și 83). Dar ducele de Somerset, chiar omul din pricina căruia, se pare, fusese pierdută Normandia, se întorsese în Anglia, din nou copleșit de favorurile lui Henric al VI-lea și trăgând sforile guvernului. Așa că de ce s-a întors York? Nu avem cum să știm cu certitudine care au fost motivele sale, dar se pare că era și furios și speriat. Era furios pentru că fusese înlocuit cu Somerset, pentru că își pierduse proprietatea din Franța din pricina gafelor jalnice ale lui Somerset. Era înspăimântat pentru că, precum Suffolk înaintea sa, Somerset avea un interes întemeiat să-l distrugă pe Richard de York, iar Henric al VI-lea bine-înțeles că putea să-i ofere mijloacele în acest scop. În ultimă instanță, Somerset era de sânge regal și dacă putea fi inventat un motiv pentru ca York să fie găsit vinovat de trădare, atunci nu era greu ca Somerset să devină el moștenitorul prezumtiv.

Pare probabil că York s-a reîntors în țară pentru două scopuri: să-i fie recunoscut de rege statutul de moștenitor prezumtiv și să-l distrugă pe Somerset. Numai așa se putea simți el sigur de drepturile sale. Această interpretare asupra motivelor lui York justifică și plângerea pe care a adresat-o lui Henric și prin care își justifica revenirea și de asemenea acțiunile din sesiunea parlamentară din mai 1451, unde a încercat să-și capitalizeze situația determinându-l pe unul din consilierii săi, Thomas Yonge, să propună Comunelor ca să-l recunoască drept moștenitor real. Comunele au acceptat imediat, dar York și-a dat seama că nu luase corect în calcul atitudinea aristocrației și a regelui. Nu l-a sprijinit nici un magnat, iar regele, stârnit de această chestiune dinastică, a dizolvat imediat Parlamentul. Ca primă măsură, Yonge a fost trimis în turnul Londrei, pentru îndrăzneala sa.

Ne dăm seama de tulburarea care l-a cuprins pe York datorită încercării sale extrem de riscante declanșate în 1452 pentru a-și atinge

scopul printr-o demonstrație de forță. El s-a asigurat că va primi sprijin militar din partea contelui de Devon și a lordului Cobham, apoi și-a declarat oficial supunerea față de Henric VI dar a solicitat ca Somerset să fie înlăturat. Somerset a fost acuzat că a complotat ca York să fie dezmoștenit și că a provocat catastrofa militară din Franța. Cele două armate, destul de mari, s-au întâlnit față în față la Dartford, în Kent. York a fost convins să accepte negocierile, dar când s-a dus să-și pledeze cauza în fața regelui, l-a găsit pe Henric însoțit de nimeni altul decât Somerset. York a fost dezarmat, dus la Londra și obligat să jure că nu se va mai răzvrăti niciodată împotriva regelui. Aceasta a fost o acțiune neobișnuit de hotărâtă din partea lui Henric al VI-lea. Eșecul lui York reflectă propria sa naivitate politică pe de-o parte, iar pe de altă parte reticența oricărui magnat de a ridica armele împotriva regelui și a rebelilor, care au rămas loiali monarhului.

În acest punct nu este complicat să simpatizăm cu ducele de York. Și el este una dintre victimele politicii proaste a lui Henric al VI-lea. Pentru Suffolk și Somersat regele era „seniorul cel bun", iar pentru York „seniorul cel rău". El demonstrase că putea să ofere protecția doar unora, să ignore că sistemul juridic putea fi folosit doar în favoarea unei facțiuni și să permită ca din pricina unor incompetenți Coroana să piardă proprietățile din Franța. Pe scurt, York nu putea avea încredere în rege că-l va proteja, darămite să-i mai ofere și funcții în consiliile regale la care avea dreptul datorită originii.

iii) Nebunia lui Henric al VI-lea: Richard de York ca Lord Protector
În august 1453, pe neașteptate Henric a înnebunit. Nebunia sa se manifesta printr-o izolare totală de lume. Nu voia sau nu putea să vorbească sau să comunice în nici un fel cu nimeni. Nici mult așteptatul eveniment al nașterii fiului său, în octombrie 1453, nu l-a putut face să iasă din această izolare. Când i-a fost înfățișat bebelușul, Eduard a clipit repede de câteva ori și asta a fost totul. S-au făcut încercări disperate ca să se obțină o reacție cât de mică din partea regelui. În martie 1454, Lorzii i-au trimis diverse solii, diverse atât ca număr cât și ca structură socială, în final mandatând 12 reprezentanți din Parlament. Cu toate acestea:

1 nu au obținut nici un răspuns și nici un semn de la el, la nici o rugăciune, nici o dorință, nici un strigăt vesel, nici un îndemn,

nimic din ceea ce au putut face sau spune, spre marea lor tristețe și tulburare. Și apoi episcopul de Winchester a spus Înălțimii sale regale că lorzii nu prânziseră și că să se ducă să prânzească cu ei și că el îl va aștepta pe Înălțimea sa după prânz. Așa că după prânz ei au venit la Înălțimea sa în același loc ca și mai înainte și l-au mișcat și l-au scuturat în toate chipurile care le-au venit în minte, ca el să le răspundă la problemele înfățișate mai înainte, dar nu au obținut nimic; apoi l-au rugat pe Înălțimea sa să se ducă în altă cameră, așa că doi oameni l-au dus în camera unde zace acum.

Ce a provocat această nebunie? Cel mai probabil este că ea a fost determinată de veștile copleșitoare primite de rege, anume că Anglia pierduse Gasconia, că marele comandant John Talbot, conte de Shrewsbury, fusese ucis în timpul importantei bătălii de la Castillon. Mai importante decât cauzele nebuniei au fost efectele ei, care au durat până în perioada Crăciunului anului 1454. Poate nebunia regelui a fost considerată una dintre cauzele Războiului celor două roze.

Fără îndoială că da. În primul rând, este limpede că impactul imediat al absenței regelui a fost izbucnirea unor manifestări de violență la nivel local și regional. Am văzut deja că fenomenul corupției era larg răspândit și că aceia care aveau influență la rege se aflau în mijlocul manifestărilor de intimidare, ei se ocupau de arendare ilegală, de mituire și de trafic de influență (vezi pagina 69). Totuși, din momentul în care a devenit evident că regele era imposibil de abordat și că mâna sa tremurătoare nu se mai afla la cârmă, câțiva magnați au profitat de ocazie ca să se răfuiască, organizând serioase conflicte armate. Un bun exemplu în acest sens este ceea ce s-a întâmplat cu familiile Percy și Neville. În august 1453, câteva sute de arendași de-ai lui Percy au surprins într-o ambuscadă un grup de oameni de-ai lui Neville, lângă York. Ar fi însă o exagerare să spunem că țara a fost cuprinsă de război civil din cauza acestor violențe. Acest tip de confruntare reprezenta un exemplu periculos de ilegalitate și nu o luptă pentru tron. De mai mare semnificație este faptul că golul de putere lăsat de regele nebun trebuia umplut. Această necesitate a condus la declanșarea unei lupte între regina Margaret și ducele de York, care ar trebui considerată drept o cauză directă a Războiului celor două roze, pentru că în acest fel York a ajuns să emită pretenții la tron.

Nu e nici o îndoială că York a profitat de nebunia regelui. Deși după nașterea prințului Eduard, York nu mai putea fi moștenitor prezumtiv, era totuși magnatul cel mai apropiat de rege ca grad nobiliar și cu greu putea fi exclus de la guvernare. De fapt, ducele de York nu prea putea fi imaginat în alt rol în afară de acela de lider. În acest fel era mai ușor să-l atace pe Somerset. Se pare că nu numai Somerset l-a perceput pe York drept o amenințare. Nebunia regelui a adus-o în centrul vieții politice pe regină, care a simțit imediat că York este un pericol la adresa fiului său. Pe de altă parte, ea, la fel ca și soțul ei, avea mare încredere și afecțiune în Somerset. Conform unei scrisori de epocă, se pare că ea a încercat să preia controlul asupra guvernării:

> regina a făcut o lege din cinci articole, dorind ca ele să-i fie aprobate; primul era acela că dorea să aibă sub conducere întregul pământ al țării, al doilea, că putea să numească pe cancelar, pe vistiernic, pe păstrătorul sigiliului și pe ceilalți slujbași din țară, de la șerif sau orice altceva, așa cum ar fi procedat și regele; al treilea este că ea putea să ofere posturi în toate episcopiile din regat, și alte beneficii ce erau daruri ale regelui, al patrulea este că putea să aibă întreținerea asigurată pentru rege, pentru prinț și pentru ea însăși... iar despre al cincilea articol încă nu știu care era.

Nu exista însă un caz precedent de regență asigurată de o femeie în Anglia, de aceea, în final, Consiliul regelui a hotărât să se asigure un protectorat asemănător cu cel din perioada cât fusese minor regele Henric al VI-lea. York, care era magnatul cel mai apropiat de tron, a fost numit protector și apărător al regatului pe 27 martie 1454. Somerset a fost trimis în Turn în noiembrie 1453, datorită acuzațiilor de trădare pe care i le-a trimis ducele de Norfolk datorită înfrângerilor suferite în Franța. York nu se afla în poziția care să-i permită să-l distrugă pe Somerset sau să controleze întreg guvernul. Funcția sa era nesigură, pentru că ea putea să înceteze de îndată ce se însănătoșea regele. Nu putea să înlocuiască personalul casei regale ce-l servea pe rege sau pe regină sau pe prinț cu oamenii săi, pentru că acest act ar fi însemnat că-și depășește atribuțiile. Nu putea nici măcar să scoată orașul Calais de sub controlul susținătorilor lui Somerset. În perioada Crăciunului

anului 1454, Henric al VI-lea și-a revenit în simțire, deși nu-și mai amintea nimic din cele ce se întâmplaseră în perioada de nebunie. S-a declarat împăcat cu toți și toate și spera ca și ceilalți să fie la fel. Nu i-a luat prea mult timp să înlăture toate acuzațiile aduse lui Somerset și apoi să-i înlăture pe York și pe apropiații săi (în special pe cei din familia Neville) din toate funcțiile importante. Temerile lui York au revenit, mila regelui nu se manifestase și asupra sa. Ca întotdeauna, Henric al VI-lea nu-și dădea seama de implicațiile favoritismului pe care îl practica. Un rege eficient – și dotat cu înțelepciune – n-ar fi dat ocazie unor griji ca acelea ale lui York, nu și Henric însă. York știa că, neîndoielnic, Somerset căuta să se răzbune. Mai știa și că neîncrederea reginei în el crescuse în cursul tentativei sale de a controla țara în timpul cât fusese nebun Henric. York nu a fost invitat la consiliul ținut în luna aprilie, la care s-a decis convocarea Marelui Consiliu la Leicester (în centrul fiefului lancasterian din Midlands), ceea ce probabil l-a făcut să își dea seama că acesta este preludiul pentru acuzațiile de trădare care ar fi urmat la adresa sa. El și familia Neville s-au retras de la curte fără să ceară permisiunea.

iv) Bătălia de la St. Albans, mai 1455

Tot ceea ce îi rămânea lui York de făcut era să-și organizeze cât de cât o armată. Se anunța din nou o luptă ca cea de la Dartford. S-au făcut auzite aceleași declarații de loialitate și aceleași rugăminți de a fi înlăturați consilierii „trădători" – toate ignorate de către rege. Diferența acum a fost că spada a reușit ce nu a reușit cuvântul. În toiul ambuscadei de la St. Albans, Somerset și contele de Northumberland au fost uciși. Henric a fost ușor rănit (din greșeală) și a căzut în mâinile lui York. Răspunzător în mare parte pentru această înfrângere militară a fost Henric însuși. El s-a hotărât – din senin – să nu țină seamă de sfatul înțelept al lui Somerset (tocmai de al lui dintre toți), care propunea ca regele să-și organizeze o poziție fortificată pentru a face față provocării lui York. În schimb, Henric a urmat sfatul catastrofal al lui Buckingham, care a fost de părere că York nu vrea propriu-zis să lupte. În consecință, lancasterienii au fost luați pe nepregătite când a avut loc asaltul lui York.

Cu greu se poate spune despre bătălia de la St. Albans că a avut vreo semnificație militară, dar însemnătatea ei politică a fost considerabilă. Aici s-a vărsat sânge și fiii și celelalte rude ale lui Somerset

și Northumberland cu greu ar fi acceptat un compromis de acum încolo cu York. Ei nu doreau acum decât să se răzbune, și aceasta cât mai repede cu putință. În acest fel, moartea lui Somerset nu punea capăt luptei între facțiuni, ci o accentua. În al doilea rând, Margaret era acum mai convinsă ca niciodată că numai distrugerea definitivă a lui York ar fi putut salva succesiunea fiului ei la tron. Existau îndoieli foarte mari dacă Henric al VI-lea își va mai recăpăta luciditatea mintală până la sfârșit sau nu. Aceasta însemna mai mult ca niciodată luptă acerbă pentru a-l controla pe rege. Conducerea partidei lancasteriene a căzut pe umerii unei femei intransigente și neîndurătoare, care avea toate intențiile de a-l convinge pe pacifistul ei soț să-i zdrobească pe cei din familia York definitiv, ceea ce este extrem de important.

Este important să observăm și că York nu a avut nici o pretenție la tron de această dată, iar Henric nu mai avea probleme cu el din această cauză. Aproape imediat însă Henric a suferit o cădere nervoasă, și York a fost din nou numit „protector".

v) Regina Margaret preia conducerea

La începutul lui 1456, regele și-a revenit suficient cât să poată lua anumite decizii și pentru prima dată a luat și o hotărâre inteligentă. Deși York nu mai era protector, Henric a avut grijă să-i fie recunoscută importanța și l-a numit consilier șef. Aliatul său din partea lui Neville, contele de Warwick, a reușit să intre în Calais în calitate de căpitan datorită sprijinului acordat de Henric. Dar acest semn îmbucurător, venit cu atâta întârziere, s-a stins când Henric s-a refugiat la castelul reginei din Kenilworth, unde au început imediat fortificațiile pentru apărare. Apărarea contra cui? Răspunsul este din nou „ducele de York", în ciuda faptului că York servea cu loialitate interesele regelui la granița cu Scoția. De fapt, guvernul se retrăsese pe domeniile lancasteriene centrale, iar funcționarii care manifestau dorința de a întreține relații decente cu York au fost înlocuiți cu aceia care erau limpede oamenii regelui – sau ai reginei. York a fost convocat să se prezinte înaintea Marelui Consiliu la Coventry, dându-se limpede de înțeles că regina urma să-l aresteze. Regele nu era așa de pornit pe răzbunare, dar York și Warwick au fost obligați să depună un jurământ că nu vor întreprinde nimic care să pună în pericol siguranța regelui și a regatului. Ca să fim cinstiți cu Henric ar trebui să spunem că el a făcut o încercare de a reconcilia

facțiunile dușmane ale lui York și Beaufort, organizând o „zi a dragostei" în martie 1459, când inamicii au mimat cu solemnitate reconcilierea participând la o posesiune la catedrala St. Paul din Londra. Spectacolul era impresionat dar găunos. Ura și neîncrederea create în aproape două decenii de intrigi nu aveau cum să dispară printr-o serbare de fațadă. Comentatorii de epocă sunt cu toții de părere că regele era tot mai mult controlat de regină. Ziua efuziunilor sentimentale a trecut apoi, iar lancasterienii au continuat pregătirile. Au fost trimise ordine lorzilor aleși, prin care li se cerea să se prezinte echipați militari la Coventry. Fiecăruia din cei care nutreau și cea mai mică simpatie pentru York, le-a fost clar că aceasta era o capcană. Cei care nu s-au prezentat – York, Warwick, contele de Salisbury și Thomas Bourchier, arhiepiscop de Canterbury, printre alții – au fost puși sub acuzare, la insistențele reginei. Conform obiceiului lor binecunoscut, yorkiștii s-au ridicat la luptă, pretinzând fidelitatea, cerând înlăturarea consilierilor trădători și cerându-și dreptul în consiliile regelui în octombrie 1459. Nevoit să facă față unei armate superioare numeric, la podul din Ludford, York s-a refugiat în Irlanda, iar Warwick, Salisbury și fiul lui York, Eduard, conte de March, la Calais.

A fost convocat un parlament la Coventry chiar înainte ca membrii partidei de York să fi fugit. Până la urmă, regina a avut grijă ca toate coșmarurile lui York să se adeverească. La acest așa-zis „Parlament al Diavolilor" (1459) s-a luat hotărârea să fie dezonorați York și aliații săi, cu alte cuvinte, să „li se corupă sângele", iar familiile lor să fie dezmoștenite definitiv.

După aceasta, partida de York a revenit în triumf, învingând în bătălia de la Northampton din iulie 1460. Este foarte important să subliniem că victoriosul York a cerut tronul Angliei. De ce acum? e o întrebare dificilă, dar e important să răspundem la ea pentru că toate conflictele de acum au căpătat mai apoi o semnificație mai mare. Dacă vreți să definiți Războiul celor două roze ca un mănunchi de conflicte dinastice a căror țintă era tronul Angliei, atunci data de la care trebuie să luați în considerare acest lucru trebuie să fie 1459. Este o abordare perfect posibilă, deși va trebui să explicați care au cauzele acestui conflict. După cum am văzut, aceste cauze nu au fost de origine dinastică. Pe de altă parte, s-ar putea susține că ducele de York își ascundea ambițiile de un număr de ani, înainte să profite de ocazia oferită în 1459. Este dificil să aducem probe totuși pentru această teză. În primul

rând, nu avem cum să știm ce era în mintea lui York. În al doilea rând, chiar trebuie să acceptăm că toate manifestările de credință ale lui York au fost rodul purei ipocrizii? Dacă el ar fi reușit să-și asigure acel loc pe care îl considera a fi un drept al său în consiliile regelui și o anumită siguranță pentru el și familia sa, ar mai fi căutat el să obțină mai mult? În cel din urmă, reacțiile lui York de până la 1459 reprezintă reacții la o amenințare, mai degrabă decât comploturi ale unui uzurpator.

De ce atunci această schimbare de atitudine, de la un supus loial deși nemulțumit la un pretendent rival? Certitudinea și istoria rareori fac casă bună, dar ca să oferim o explicație trebuie să ne bazăm pe niște teze probabile. Merită să spunem că York nu avea altă alternativă, fusese pus la colț de Henric al VI-lea, de Somerset, de regina Margaret, și de fiecare dată când a scăpat a fost împins la loc. „Parlamentul Diavolilor" avea în mod limpede scopul de a-l elimina definitiv. Până la urma el văzuse că victoria în luptă și capturarea regelui îi aduseseră puține avantaje, ce mai putea să piardă?

Este posibil ca York să se fi așteptat la un sprijin din partea lui Warwick pentru a-și pune în aplicare planul. E greu de crezut că cei doi nu au discutat această chestiune. În secțiunea 2 este înfățișat răspunsul plin de stânjeneală dat de aliații săi și compromisul de neacceptat în care Henric al VI-lea păstra, tronul dar York urma să fie succesorul său. În aceeași secțiune ne este descris momentul morții lui York la Sandal și cum a reușit fiul său, Eduard, să preia tronul, devenind Eduard al IV-lea. Motivele lui Eduard al IV-lea nu erau diferite de acelea ale tatălui său, el a continuat de fapt lupta tatălui său, cu diferența că la ea se adăuga dorința de răzbunare. Ne amintim că pretenția la tron a lui Eduard se sprijinea pe acuzația că Henric al VI-lea îl deposedase de acest drept nerespectând *Act of Accord*, lege semnată cu tatăl lui Eduard. Ca să-și asigure proclamarea ca rege, Eduard a speculat teama londonezilor de armata din nord a reginei Margaret și de regimul lancasterian.

S-a susținut că tensiunile din jurul ducelui de York au fost una dintre cele mai importante cauze ale Războiului celor două roze. Conflictul nu a fost provocat de ambiția personală a lui York și nici de greșelile, slăbiciunile și nebunia regelui, ci de manipulările la care a fost supus regele de către consilierii săi și în final, de către soția sa, care a încercat să-l elimine complet pe York. Aceasta nu înseamnă că York nu s-a gândit la perspectiva de a fi rege. Era și prea aproape de

acest vis ca să și-l poată scoate din minte, el însă a luptat pentru că acest loc de sus era cel mai sigur pentru el. Din nefericire pentru el, a rămas ca fiul său să verifice adevărul acestei presupuneri.

Până acum am discutat despre cauzele pe termen lung și care reprezintă probleme ce țin în parte de natura societății medievale târzii și care ar fi putut – în anumite împrejurări – să creeze o situație în care să fie posibilă izbucnirea războiului civil. Am identificat de asemenea cauze imediate, care ne-au pus în lumină cum și când s-a dezvoltat și a izbucnit criza. S-a susținut că cea mai importantă cauză imediată pentru izbucnirea Războiului celor două roze – și, într-adevăr, cea mai importantă cauză de orice fel – a fost tipul de personalitate și starea sănătății mintale a lui Henric al VI-lea. Când am discutat cauzele imediate, am relevat și momentul în care ducele de York a încercat în final să-l înlăture pe Henric al VI-lea. Această situație, agravată de conflictul cu regina Margaret, poate fi considerată o cauză *imediată*. Un alt fel de a vorbi despre cauze ar fi împărțindu-le în cauze „directe" și „indirecte". O cauză directă ar fi aceea care conduce inexplicabil la conflict, iar una indirectă este cea care ar permite și alte consecințe sau care nu e așa importantă. Este mai puțin important dacă spunem „directe" și „indirecte" în loc de „pe termen scurt", pe „termen lung" și „imediat", dar această abordare are meritul că îl determină pe istoric să clarifice legăturile dintre cauze, sau măcar să stimuleze problematizarea. Probabil că cele mai evidente dintre cauzele directe ale războaielor sunt cele identificate mai sus a fi cele mai importante, adică personalitatea și nebunia lui Henric al VI-lea, împreună cu ostilitatea tot mai mare dintre York și regină. Există totuși și alte cauze pe termen scurt care pot fi discutate și nici o interpretare nu va fi completă fără analiza acestora, subliniind care a fost importanța lor. Sunt ele cauze directe sau indirecte?

4. Sfârșitul războaielor cu Franța

A condus cumva înfrângerea suferită de englezi în Normandia, în 1450, la Războiul celor două roze? E adevărat însă că Anglia a fost invadată după acestea de veterani, deziluzionați că își pierduseră proprietățile din Franța sau sursele de venit, dar dornici încă de luptă. S-ar putea de asemenea argumenta că șocul înfrângerilor a fost așa de puternic încât regimul lancasterian a rămas cu prestigiul pătat.

Înainte de toate, noi am putea să renunțăm să mai susținem teza cu „veteranul avid de vărsare de sânge", așa cum a subliniat Pollard, pentru că reîntoarcerea acestora acasă a fost întâmpinată mai degrabă cu manifestări de compasiune decât cu teamă. „Șocul înfrângerii" este o teză mult mai ușor de combătut. Era inevitabil faptul că regimul urma să fie ținta unor critici dure și, întrucât acestea nu-l puteau viza direct pe rege, ele urmau să fie îndreptate împotriva consilierilor. Exact așa s-au petrecut lucrurile la ședința Parlamentului din 6 noiembrie din 1449. Capitala normandă Rouen tocmai se predase francezilor, iar membrii Comunelor îl învinovățeau pe Suffolk, cerând arestarea lui imediată. Acuzele lor se subînțeleg foarte limpede din acest act de condamnare a favoritului regelui. S-a spus că Suffolk îl încurajase pe Carol al VII-lea („care își spune rege al Franței") să îi declare război lui Henric cu scopul nu numai de a distruge posesiunile normande ale regelui, ci și de a-l înlătura de la tron în favoarea fiului lui Suffolk (care, după cum ne amintim, se căsătorise cu o Beaufort). El a fost acuzat de asemenea că a nesocotit legea, ignorând-o de câte ori a vrut. Capetele de acuzare au continuat după cum urmează:

1 Numitul duce... pentru că a poftit la câștiguri prea mari... a tulburat-o și a supărat-o pe Înălțimea voastră... voi fiind atunci în prosperitate și având întinse posesiuni a trebuit să dăruiți mare parte din numitele posesiuni la diverse persoane din numitul
5 regat al Angliei, sărăcind foarte mult... și prin sfatul său viclean, prin strădania sa insistentă și fără de folos pentru domniile alese ale Coroanei, veniturile de pe moșiile și pământurile voastre... au fost așa de strâmtate și destrămate [adică împuținate și devastate] încât poporul regatului vostru a fost prea împovărat,
10 aproape a fost adus la sapă de lemn.

Cel care l-a salvat pentru o vreme pe Suffolk a fost Henric al VI-lea. Regele a înlăturat acuzele care îi fuseseră aduse și l-a trimis pe prietenul său în exil vreme de cinci ani (pentru a-l proteja). În secțiunea 2 este descris tristul său sfârșit, când corabia sa a fost interceptată, iar el decapitat cu sabia, și încă una mâncată de rugină.

Este semnificativ că adunarea Comunelor a asociat pierderii Normandiei și celelalte numeroase motive de nemulțumire pe care le

avea. De pierderea Normandiei a fost acuzat Somerset bineînțeles, dar principala răspundere îi aparținea lui Henric însuși. Dorința autentică de a avea relații pașnice cu Franța a lui Henric al VI-lea (dorință încurajată de soția sa franțuzoaică) îl făcuse să îi dăruiască provincia Maine regelui francez Carol al VII-lea în 1448. Regele nu a câștigat nimic din această afacere. Ca o consecință directă, consilierii regelui au fost confuzionați, iar soldații săi din Franța demobilizați și demoralizați. Somerset nutrea aceleași speranțe lipsite de realism pentru menținerea păcii precum Henric al VI-lea și nu îl descurajase prea mult pe Carol al VII-lea din acțiunea sa de cucerire a Normandiei. El a condus trupele acceptând umilință după umilință, în timp ce trupele franceze cuceream toate teritoriile considerate în mod tradițional engleze din Franța.

Așa cum s-a sugerat la începutul acestui capitol, Henric realiza cu greu care erau implicațiile politice ale deciziilor sale. Nu putea nega faptul că apărarea Franței într-un mod eficient cerea fonduri greu de obținut. Nu era ușor de obținut bani suficienți de la Comune. A fost acest lucru cu adevărat imposibil atunci când Comunele și-au pierdut definitiv încrederea în capacitatea regelui de a folosi banii într-un mod eficient. Era mult prea probabil că ei vor ajunge în buzunarele favoriților lui Henric.

Cu toate acestea, căderea Normandiei nu a dus la căderea regimului lancasterian. Situația lui a fost poate agravată de răscoala lui Cade (vezi secțiunea 5) dar, așa cum s-a sugerat mai devreme, s-a redresat. În 1451 și 1452 Henric s-a manifestat cu o deosebită energie și devoțiune față de treburile statului – chiar față de lege și ordine. Pentru prima dată de când era rege, și-a asumat participarea la judecăți, asistând la procesele celor care încălcau legea. După cum am văzut, au avut loc vremelnice succese în Franța sub conducerea contelui de Shrewsbury, iar poziția nesigură a lui York a fost pusă în evidență cu prilejul incidentului de la Dartford. Pierderea definitivă a Gasconiei din 1453 nu a fost întâmpinată cu atâta nemulțumire și proteste precum cea a Normandiei. În esență deci, putem respinge teza conform căreia pierderea Normandiei și Gasconiei au fost cauze directe ale Războiului celor două roze. Înfrângerea a fost un eveniment semnificativ, putând fi considerată drept o cauză indirectă, în sensul că i-a furnizat ducelui de York noi motive pentru a-i ataca pe consilierii lui Henric și l-a făcut să-l urască și mai tare pe Somerset. Dar, așa cum am observat

mai devreme, nu era nevoie de înfrângerile din Franța ca York să realizeze că dinastia era în pericol. Felul în care a perceput York pericolul a condus direct la izbucnirea Războiului celor două roze.

5. Răscoala lui Cade, 1450

Răscoala a avut loc în Kent, Surrey, Middlesex și în anumite părți din comitatul Sussex, ca reacție la amenințările făcute de șerifii din Kent și din Sussex că regiunea Kent urma să fie transformată într-un parc de căprioare datorită așa-zisei participări a oamenilor din Kent la uciderea ducelui de Suffolk. Bineînțeles că adevăratele cauze erau mai adânci, și aceasta sugerează faptul că răzvrătiții proveneau din toate clasele sociale (cu excepția magnaților). Așa cum s-a descris în secțiunea 2, ei nu se considerau lipsiți de loialitate față de rege, dar doreau ca acesta să-i înlăture de lângă sine pe consilierii și membrii casei regale care, așa cum susțineau ei, împovăraseră Coroana, corupseseră sistemul juridic și contribuiseră la pierderea Normandiei. Conducătorul lor, Jack Cade, emisese diverse pretenții prin care susținea că ar fi de sânge regal, dar gândul său nu a fost niciodată să-l înlăture de la tron pe Henric al VI-lea. Răzvrătiții s-au retras imediat când s-a vădit că Henric era gata să conducă personal o armată împotriva lor, deși ei i-au ucis fără complexe pe oamenii Casei regale atunci când o parte a armatei regale a pornit în căutarea lor. În mod tipic, Henric nu a reușit să manifeste curajul necesar pentru a se confrunta personal cu rebelii, ci s-a retras în Midlands, lăsând Londra în mâinile lor. Cade i-a executat pe trezorierul Angliei, lordul Saye, și pe William Cromer, șeriful comitatului Kent, pentru acuzația de corupție și fapte reprobabile. Apoi răsculații au plecat din Londra și s-au împrăștiat, aceasta însă numai după o luptă cruntă cu garnizoana Turnului (instigată de câțiva londonezi) și după ce li s-a oferit grațierea din partea regelui. Mai apoi Cade a fost prins și omorât.

Răscoala a fost un eveniment semnificativ prin aceea că a demonstrat încă o dată cât de nemulțumită era populația din pricina corupției și a faptelor rele ale guvernului condus de facțiunea de Lancaster. Ea demonstrează și lipsa flagrantă de chibzuință a lui Henric și chiar lașitatea sa. Prin urmare, răscoala reflectă factorii evidenți care au condus la Războiul celor două roze, dar nu poate fi considerată nici o cauză directă, nici indirectă prin ea însăși.

6. Concluzii

Odată cu împlinirea vârstei majoratului, tânărul Henric al VI-lea a fost confruntat cu multe provocări printre care și aceea de a păstra titlul de rege al Franței. Tatăl său, Henric al V-lea, făcuse un lucru relativ simplu, cucerise acest teritoriu. Moartea sa timpurie îl scutise de dificila sarcină a administrării lui. Cu toate acestea, moștenirea aceasta a rezistat în timpul lung cât a fost minor Henric, putând fi apărată. După cum se știe, a fost nevoie de întreg sprijinul națiunii pentru a se strânge fondurile pentru apărare și pentru campaniile militare. Probabil că era nevoie ca și regele să-și îndeplinească rolul tradițional de a conduce armata în luptă. Existau însă și alte provocări. Desigur că timp de câteva generații, marea putere a nobilimii tot crescuse, iar regele trebuia să o adapteze propriilor sale nevoi. Atunci, era treaba regelui să răspundă unei asemenea provocări. Aceasta nu era o sarcină imposibil de înfăptuit. Dacă ea ar fi fost de nerezolvat, am fi asistat de-a lungul secolelor XV și XVI la declinul monarhiei în Anglia. Ceea ce nu s-a întâmplat. După cum vom vedea, atât Eduard al IV-lea cât și Henric al VII-lea au reușit să depășească multe din aceste probleme și să-și asigure – pentru ei înșiși, cel puțin – o autoritate sporită și o țară relativ stabilă.

În acest fel se poate spune că așa-zisele cauze pe termen lung ale războiului nu sunt propriu-zis cauze. În cel mai bun caz, pot fi considerate „cauze potențiale". Sporirea puterii nobilimii și feudalismul bastard au fost factori destabilizatori numai în măsura în care un rege slab nu a reușit să-i controleze pentru a-i subordona scopurilor sale. Totuși, dacă relația regelui cu părți importante ale nobilimii se deteriora, atunci era posibil să izbucnească și conflicte. Ghinionul lui Henric al VI-lea a fost că s-a născut rege. Personalitatea sa a fost atât de nepotrivită cu acest rol încât el a făcut toate greșelile imaginabile. I-a lipsit înțelepciunea politică de a echilibra factiunile. Nu și-a putut înfrâna generozitatea și nici nu i-a ghicit implicațiile. El a ignorat funcția militară pe care o avea ca rege și a făcut din pace țelul politicii sale în Franța, fără să identifice și mijloacele prin care s-ar fi putut realiza ea. S-a lăsat cu ușurință influențat de consilieri și de soția sa. Nu a reușit să supervizeze sistemul juridic, permițând ca el să fie folosit de cei puternici pentru propriile interese.

Incidentul cu York de la Dartford și răscoala lui Cade ne arată că nemulțumirea provocată de comportamentul regelui putea foarte repede genera conflicte militare. Moartea lui Somerset și Northumberland la St. Albans a pus gaz peste foc, pentru că aceste vărsări de sânge au făcut imposibilă reconcilierea dintre familiile importante de magnați. Nebunia regelui a fost aceea însă care a cronicizat instabilitatea politică, făcând câteodată ca lupta dinastică să capete și un caracter violent. Aceasta se întâmpla nu pentru că regele era nebun, ci pentru că golul de putere a scos la lumină și a intensificat lupta dintre ducele de York și regina Margaret. Regina a văzut în York o amenințare la adresa succesiunii ce trebuia asigurată de fiul ei și de aceea s-a folosit de toate mijloacele ca să îl distrugă. Confruntat cu pericolul de a fi șters, împreună cu familia sa, de pe harta politică a Angliei, York a luptat pentru ocuparea tronului ca singura garanție de siguranță pe care o putea avea.

Să luăm notițe despre „Căderea lui Henric al VI-lea"

Acum este momentul să luați notițe amănunțite cu atenție. Când faceți acest lucru, amintiți-vă că scopul acestui capitol este să răspundă la întrebarea: „Care au fost cauzele izbucnirii Războiului celor două roze (de până la 1461)?" Amănuntele pe care le veți alege trebuie să vă furnizeze întotdeauna dovezi pentru sau contra unei anumite teze. Aceasta explică faptul pentru care titlurile de mai jos (și cele din interiorul capitolului) sunt formulate deseori ca întrebări.

1. Introducerea. În această scurtă secțiune, notițele ca atare nu sunt necesare, dar asigurați-vă că ați înțeles raționamentul din spatele conținutului din capitolele 3 și 4.
2. O trecere în revistă a evenimentelor. Informațiile de aici sunt cel mai bine prezentate în mod cronologic (să spunem din 1431 până în 1461).
3. Cauzele căderii lui Henric al VI-lea. Nu sunt necesare notițele, dar verificați dacă ați înțeles ce înseamnă „cauze pe termen lung", „pe termen scurt" și, de asemenea, „ierarhizarea factorilor".

Cauzele pe termen lung

3.1. A existat o alunecare de putere pe termen lung dinspre rege către nobilime?

3.2. În ce măsură poate fi considerat feudalismul bastard drept cauză a Războiului celor două roze?

3.3. Care sunt legăturile dintre alunecarea de putere pe termen lung și feudalismul bastard?

Cauzele pe termen scurt

3.4. Cât de importantă a fost personalitarea lui Henric al VI-lea în acest context? Vă va fi de folos dacă veți încheia notițele la această secțiune făcând o comparație între calitățile regelui ideal enumerate în capitolul 2 și eșecurile lui Henric.

3.5. Richard, duce de York. Exista ceva anume în originea lui York care să îl predispună la provocările adresate lui Henric al VI-lea? Care au fost motivele tot mai marii lui nemulțumiri față de poziția pe care o deținea? A fost justificată această nemulțumire? De ce a recurs la forță cu prilejul întâlnirii de la Dartford?

3.6. Nebunia lui Henric al VI-lea: Richard de York ca „protector". Care au fost acțiunile întreprinse de Henric atunci când s-a însănătoșit?

3.7. Bătălia de la St. Albans. Care au fost factorii care au condus la bătălia de la St. Albans? Ce rezultat a avut ea?

3.8. Regina Margaret preia conducerea. Care au fost măsurile luate de regină împotriva lui York și de ce? De ce și în ce împrejurări și-a formulat York pretențiile asupra tronului? În ce măsură au constituit înfrângerile din Normandia și Gasconia cauze ale Războiului celor două roze?

5. Răscoala lui Cade, 1450. Dacă răscoala nu poate fi considerată drept o cauză a Războiului ca atare, atunci care este semnificația ei?

6. Concluzii. Vă sfătuiesc insistent să folosiți o diagramă păianjen pentru a comenta concluziile. Majoritatea cititorilor probabil cunosc cum se folosește ea, dar câteva cuvinte în sprijin s-ar putea dovedi utile. Corpul păianjenului îl reprezintă principala întrebare sau problematică: în orice caz, cauzele căderii lui Henric al VI-lea (până în 1461). Picioarele păianjenului sunt formate din principalele teme aflate în interiorul acestei tematici; în acest caz, diferitele cauze. Se poate spune că aceste picioare au terminații, care sunt amănuntele ce alcătuiesc temele. Marele avantaj al diagramelor păianjen este

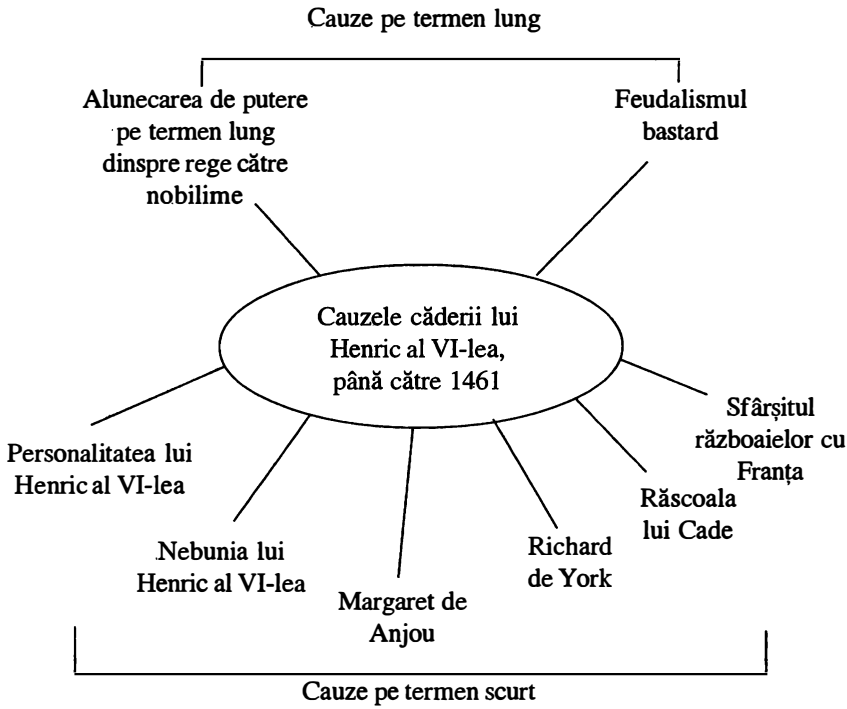

Sumar – Căderea lui Henric al VI-lea

că ele înfățișează legăturile dintre informații (picioarele și terminațiile lor, bineînțeles). Sumarul de mai sus vă exemplifică amănuntele privitoare la „picioare". Vă sugerez să completați „terminațiile" lor.

***Să răspundem la întrebări eseu despre** „Căderea lui Henric al VI-lea"*

Este posibil ca un examinator să pună o întrebare ce se referă la perioada acoperită de acest capitol, deși este mult mai probabil să se folosească de o arie de timp mai largă. Una dintre întrebări s-ar putea referi la cauzele conflictelor, de la izbucnirea lor la moartea lui Henric

al VI-lea (1471), sau până la acțiunea de uzurpare a lui Richard al III-lea (1483), sau până la moartea lui Richard al III-lea și uzurparea lui Henric al VII-lea în 1485. Ele pot atinge chiar o perioadă mai îndepărtată și să se refere la bătălia de la Stoke (1487); o posibilitate mai îndepărtată (totuși o posibilitate) ar fi să se refere la capturarea lui Warbeck în 1497. O arie mai largă de timp le permite candidaților să compare cauzele. Trebuie să știți bine toate aceste date! Totuși, ar trebui să luăm în considerare cel puțin și întrebări care să se refere la perioada din jurul lui 1450 până la 1461. Iată câteva exemple:

1. „Izbucnirea Războiului celor două roze până la uzurparea tronului de către Eduard de York a fost cauzată în mare parte de instabilitatea existentă în societate". Comentați această părere.
2. În ce măsură este răspunzătoare personalitatea lui Henric al VI-lea de înlăturarea sa în 1461?
3. În ce măsura era nobilimea atotputernică răspunzătoare pentru izbucnirea Războiului celor două roze, până la aproximativ 1461?
4. Cum de a reușit Eduard de York să-l înlăture de pe tron pe Henric al VI-lea în 1461?

Trebuie să vă fie limpede că nu veți avea de răspuns la nici o întrebare de genul „Care au fost cauzele Războiului celor două roze?". În cele din urmă, o astfel de întrebare v-ar cere pur și simplu să întocmiți o listă și ar solicita puțină abilitate, ce ar fi dedusă din cunoașterea limbii engleze și din exersarea memoriei. Înainte de toate, un eseu bun este o demonstrație. Fiecare dintre eseurile de mai sus vă solicită o linie de argumentare clară drept răspuns. Poate că ar fi bine să vă gândiți care dintre ele ar fi cel mai greu de scris și de ce.

Din fericire, ca să răspundeți la această întrebare trebuie mai întâi să analizați formularea ei. Multora dintre voi poate că vi s-a spus să *identificați* pentru început CUVINTELE CHEIE. Acesta este un sfat bun – mai ales pentru întrebările mai complexe și mai greoi formulate, unde e posibil să nu înțelegeți exact ce vi se cere. Încercați acest lucru cu răspunsurile de mai sus.

Poate că întrebarea 4 vi se va părea cea mai directă. Singurul pericol real este să nu ratați cumva data și să încercați să discutați chestiuni care a condus la răscoala lui Warwick sau la *„readeption"* – reinstaurarea pe tron a lui Henric al VI-lea (așa cum sunt discutate în capitolul 4). Când discutați cauzele trebuie să vă asigurați că sunteți

pregătiți să oferiți explicații referitoare la cea mai importantă sau cele mai importante cauze. De exemplu, nici un examinator nu va fi impresionat dacă oferiți o simplă listă drept răspuns la întrebarea 4. Dacă v-ați dat seama de cuvintele cheie „în ce măsură" și „cât de mult", existente în alte întrebări, atunci cel puțin ați realizat că o simplă listă nu e suficientă.

Întrebarea 1 ar putea fi considerată „un enunț provocare". Anumiți studenți consideră dificile aceste întrebări. Cea mai potrivită abordare este să vă formulați limpede teza în introducere. Dacă doriți, puteți să folosiți ca introducere „intenționez să argumentez o teză" pentru a demara discuția. Poate vi se va părea mecanic, dar cel puțin vă va determina să vă articulați demonstrația, iar aceasta, după cum am văzut, este cheia pentru a face un eseu bun. Încercați să scrieți introducerea la eseurile de mai sus.

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „Căderea lui Henric al VI-lea"*

1. Izvoare despre personalitatea lui Henric al VI-lea

Citiți cu atenție citatele din broșura lui Blacman și din *Anglica Historia* de Polydore Vergil, de la paginile 65-66. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Ce imagine a lui Henric al VI-lea este realizată din cele două izvoare?
b) Dintre cei doi scriitori, care credeți că îl favorizează pe rege cel mai mult? Explicați.
c) „Izvoarele pot fi îndoielnice, dar pentru istoric ele au totuși valoare". Cât de mult sunteți de acord cu acest punct de vedere referitor la Blacman și Vergil?

CAPITOLUL 4

Căderea regilor Casei de York și sfârșitul Războiului celor două roze

1. Introducere

Capitolul 3 s-a încheiat cu actul uzurpatorii tronului de către Eduard de York în anul 1461. O enumerare simplă a conflictelor care au urmat în timpul domniilor lui Eduard al IV-lea, Richard al III-lea și Henric al VII-lea a fost oferită în capitolul 1 (vezi paginile 12-15). Ar fi util să recitiți această secțiune acum.

Scopul acestui capitol este să analizeze acele probleme cu care s-au confruntat monarhii și care au condus la conflictele politice. La fel ca în capitolul 3, interesul nostru îl reprezintă cauzele acestor conflicte. Clasificarea cauzelor în capitolul 3 – pe termen lung, pe termen scurt, imediate, directe și indirecte – se va dovedi utilă atunci când vom încerca să identificăm și apoi să comparăm cauzele conflictelor pentru fiecare rege în parte.

Nu este ușor să compari conflictele în acest fel. Ar fi prin urmare de ajutor să evidențiem teza principală a acestui capitol. Trebuie însă să subliniem că cele ce urmează reprezintă interpretarea autorului și de aceea ea este deschisă discuțiilor critice. Bineînțeles că, în general, un cercetător vrea să-și convingă cititorii de validitatea punctului de vedere pe care îl prezintă. Aceasta înseamnă că informațiile furnizate vor fi selectate și folosite pentru a sprijini această interpretare. Cititorii care de abia acum încep să studieze istoria trebuie să țină cont de câteva sugestii pentru a putea evalua o interpretare, sugestii care sunt utile și pentru alcătuirea eseurilor. În primul rând, sunt argumente clare? În al doilea rând, sunt dovezile și exemplele aduse drept sprijin convingătoare? În al treilea rând, este istoricul pregătit să recunoască

faptul că există și alte puncte de vedere și / sau alte izvoare care nu permit niște concluzii ferme?

Să schițăm acum teza noastră. Primii ani ai domniei lui Eduard al IV-lea au fost caracterizați de manifestări de nemulțumire și de răscoale. Acestea au fost în parte provocate de rezistența lancasterienilor față de noua dinastie și pe de altă parte, de manifestările violente moștenite din timpul lui Henric al VI-lea. Cea mai importantă cauză însă a reprezentat-o ambiția personală și resentimentele atotputernicului conte de Warwick. Totuși, Warwick nu trebuie considerat un nobil tipic, iar răzvrătirea sa nu trebuie văzută drept un rezultat al alunecării puterii dinspre rege către nobilime. Superioritatea sa a fost produsul unui set particular de evenimente: în principal, faptul că a fost cel mai important susținător al Casei de York în încercările acesteia de a uzurpa tronul, din care cauză a și fost recompensat. După înfrângerea lui Warwick și a lancasterienilor în 1471, Eduard al IV-lea a domnit asupra unui regat stabil. Acesta este un fapt semnificativ, întrucât sugerează că societatea nu era genetic auto-distructivă și că un rege puternic putea într-adevăr să îi controleze pe puternicii nobili. Cu toate acestea, existau tensiuni serioase între clasa magnaților și familia regală, pe care Eduard putuse să le controleze, dar care au ieșit din nou la suprafață după moartea sa. Aceste tensiuni erau provocate de relația plină de tensiune dintre fratele regelui, Richard de Gloucester, și familia Woodville din care provenea regina. Faptul că fiii lui Eduard al IV-lea fuseseră crescuți în spiritul idealurilor familiei Woodville a fost un motiv în plus pentru lovitura de stat a lui Gloucester din 1483. Ea a fost în esență determinată de o mare ambiție personală. Ea a fost aceea care a dus la uzurparea tronului de către Gloucester. Există asemănări între acțiunile lui Warwick și Gloucester – amândoi aveau resentimente față de poziția familiei Woodville, de exemplu – dar ambițiile lor erau diferite, la fel și împrejurările care le-au alimentat. Încă o dată, trebuie să ne îndoim de argumentele care susțin că instabilitatea pe termen lung din societatea engleză a fost principala cauză a conflictelor. Crizele din timpul domniei lui Richard al III-lea reflectă suspiciunea și furia cu care a fost întâmpinată acțiunea sa de uzurpare. Totuși, moartea sa în luptă a fost rezultatul unei greșeli de ordin militar. Ultimele conflicte din timpul Războiului celor două roze, survenite în timpul domniei lui Henric al VII-lea, sunt în mod esențial de origine dinastică, ele reflectându-se în încercările de a exploata pretenția relativ

șubredă la tron a regelui prin susținerea pretendenților de York. După înfrângerea pretendenților Simnel și Warbeck, Henric a reușit să controleze și să manipuleze nobilimea. Trecuseră zilele de aur ale nobilimii atotputernice. Existența nobililor atotputernici fusese posibilă datorită eșecurilor unor regi, iar averea lor era produsul anumitor succese, înregistrate de alți regi.

2. Domnia lui Eduard al IV-lea, 1461-1471 – problemele cu care s-a confruntat noul rege

a) Vechea problemă a puterii nobilimii

În capitolul 3, am văzut că avusese loc o alunecare de putere dinspre rege către nobilime, ceea ce reprezenta o problemă pentru un nou rege. Noi am argumentat de asemenea că o nobilime mai puternică nu însemna neapărat un rege mai slab, dacă puterea era canalizată în interesul regelui. Totuși, problemele lui Eduard al IV-lea au fost neîndoielnic sporite de frământările ce existaseră în timpul domniei lui Henric al VI-lea. Nobilimea văzuse că violența și revolta puteau fi o unealtă bună atât în conflictele locale cât și în cele naționale. Eduard însuși nu trebuia decât să-și analizeze trecutul pentru a constata adevărul acestui lucru. Propria sa familie se folosise de insurecția armată ca de o tentativă – la început – de a-și recupera ce ea considera că îl constituia locul ei de drept în consiliile regelui. Până la urmă, fiul unui nobil proscris devenise rege al Angliei datorită unei răscoale. În primul rând, această luptă lăsase în urma ei o dâră de sânge și vechi socoteli neîncheiate. Poate că am exagera dacă am spune că un nobil nemulțumit apuca imediat sabia, dar drept rezultat al izbucnirii Războiului celor două roze, sabia totuși a rămas în preajmă, ea putând fi ridicată însă împotriva regelui. În secțiunile următoare vom analiza implicațiile acestei probleme și de asemenea succesul avut de Eduard și de alții în rezolvarea ei.

b) O problemă imediată: învinsa nobilime lancasteriană

Deși lancasterienii au fost învinși la Towton, (vezi pagina 59), cauza lor nu era deloc pierdută. Cu ajutor din partea scoțienilor, francezilor sau amândurora, ei puteau spera să reîntoarcă sorții de partea lor. Prin 1465, Henric al VI-lea fusese capturat în Lancashire, dar aceasta nu

avea mare importanță. Ce conte era Eduard, fiul și moștenitorul lui Henric, care de acum era la adăpost în Franța, un centru puternic de instrucție pentru viitorul rebel, fie că el urma să fie un lancasterian încăpățânat, fie un nobil nemulțumit de soarta sa sub primul rege de York. Cauza lancasteriană era de asemenea o armă bună și în mâinile oricărui conducător care dorea să i se opună regelui Angliei. Politica externă a lui Eduard al IV-lea a trebuit să țină cont atât de nevoia de legitimitate a noii dinastii în ochii celorlalți monarhi cât și de necesitatea de a-i împiedica să sprijine o invazie din partea lancasterienilor asupra regatului (vezi paginile 177-179).

Ce trebuia să facă atunci regele cu susținătorii lancasterieni din rândul nobilimii? Dacă el nu putea să se asigure măcar de loialitatea a câțiva, atunci nu-i mai rămânea decât să se bazeze pe un mic grup de nobili yorkiști pentru a controla țara. Aceasta ar fi însemnat să se apropie periculos de mult de guvernarea prin fracțiuni. Dovedind suficientă înțelepciune, Eduard a făcut toate eforturile ca să-i atragă pe cei mai importanți aliați ai lui Henric al VI-lea de partea sa. În loc să caute să se răzbune, el a oferit multe grațieri. Chiar familiei Beaufort – vechi dușmani ai Casei de York – i s-au oferit și iertare și recompense. Lui Henry Beaufort, duce de Somerset, regele i-a oferit prietenia sa. Somerset îl însoțea pe rege la vânătoare, împărțea cancelaria regală cu regele și ca premiu a fost organizat un turnir în cinstea sa. În 1463, i s-a restituit titlul, pământurile și castelele. Eduard i-a oferit și bani pentru a-l face să se simtă ca pe vremuri. Gratitudinea lui Somerset s-a manifestat după un an. A luat parte la o răscoală în Northumbria, a căzut în mâinile familiei Neville și a fost executat în 1464.

Nu numai Beaufort a fost nerecunoscător. De exemplu, fidelul lancasterian Sir Ralph Percy a predat fortăreața din Northumbria, Dunstanburgh, yorkiștilor, în toamna lui 1461. În loc să-l înlocuiască cu un yorkist, Eduard i-a permis lui Percy să rămână la conducerea castelului. În octombrie anul viitor, Percy a oferit adăpost unei forțe expediționare aflate sub comanda lui Margaret de Anjou. Lancasterienii s-au retras, dar în mod incredibil, Percy a fost iertat din nou și lăsat să mai trădeze o dată. Acest lucru s-a întâmplat în martie 1463, când el a deschis porțile dușmanilor regelui, sfidând interesul și ordinele primite de la Eduard. Meritase ca regele să facă aceste încercări, dar ele nu au fost reușite: Eduard nu a reușit să-i câștige de partea sa pe foștii

lancasterieni. Probabil că el a dat dovadă de un optimism nemăsurat. Percy își rugase slujitorii să nu țină cont de jurăminte și de declarația de loialitate către rege, deși în conflictele cu el pieriseră membrii familiilor lor. În schimb, ei urmau să primească recompense din partea unui intrus al cărui succes nu era deloc sigur. Caracteristic pentru Eduard este că se baza pe capacitatea de persuasiune în relația cu nobilii.

Confruntat cu eșecul repetat al politicii sale, Eduard a fost nevoit să recurgă la sprijinul venit de la o bază de putere mai mică, construită din susținătorii săi yorkiști. Aceasta avea să-l facă vulnerabil pe Richard Neville, conte de Warwick. În secțiunile următoare ne vom ocupa mai îndeaproape de Warwick, pentru că poziția pe care a avut-o sub Eduard al IV-lea luminează în același timp problema instabilității reprezentate de „nobilul atotputernic". Ne edifică și asupra personalității regelui și a politicii de protecție pe care a susținut-o.

c) Problema lui Warwick

Poate că într-adevăr Warwick este un „făcător de regi", dar ce mai face o astfel de persoană după ce regele a fost încoronat? Cu greu se poate concepe că a face regi poate deveni un obicei sau un hobby: Warwick se aștepta ca Eduard al IV-lea să-i recunoască loialitatea oferindu-i o protecție generoasă, și exact acest lucru s-a și întâmplat. Comandant al orașului Calais, guvernator al castelului Dover, administrator șef al mai multor terenuri de pe ducatul Lancasterienilor, amiral al Angliei, domenii dăruite de rege în nord și în zona de graniță cu comitatul Wales – am zice că sunt suficiente favoruri chiar și pentru un „făcător de regi". Totuși, lui Warwick nu-i erau suficiente. Izvoarele de epocă și comentatorii ulteriori au fost de acord că lăcomia lui Warwick nu atingea limite. Ceea ce îl făcea periculos era dorința sa de a avea o ascendență absolută asupra regelui. În acest scop, el își împiedica rivalii (persoanele sau facțiunile) de a-și întemeia o influență puternică fie sub formă de pământuri fie în consiliile regelui, ca să nu-i amenințe lui poziția dominantă pe care o deținea.

Nici un rege eficient nu-i putea permite lui Warwick asemenea poziție. Eduard al IV-lea avea toate intențiile de a fi un rege eficient. Prin natură era generos dar nu era pregătit, chiar din primii ani de

domnie, să favorizeze, să creeze un statut puternic și altor nobili în afară de Warwick, în interesul securității coroanei. Charles Ross a ajuns la concluzia că regele se folosea de protecție cu inteligență pentru a contrabalansa puterea influentului Warwick. Se pare că aceasta este o evaluare corectă. Merita efortul să încerci să te pui bine cu lancasterienii, însă principala miză a lui Eduard a fost mult mai inteligentă. Pe aceia care își datorau poziția favorurilor sale i-a plasat în zone de control asupra unor teritorii mari. William, lord Hastings și William, lord Herbert, reprezintă cele mai bune exemple. Hastings făcea parte dintr-o solidă familie de nobili de țară, celebră pentru loialitatea ei față de ducii de York. El a fost șambelanul regelui până în 1461. Pentru că răspundea de apartamentele personale ale regelui din diferitele sale palate, avea acces la intimitatea regelui și se considera că era omul al cărui sfat regele îl aprecia cel mai mult. A devenit locotenentul (reprezentatul) lui Eduard în estul regiunii Midlands – o zonă în care existau puternice simpatii lancasteriene. În mod semnificativ, Hastings l-a înlocuit pe Warwick în postul de administrator al ducatului de Lancaster din zonă. Sir William Herbert, așa cum se numea el atunci, fusese șerif în ținutul Glamorgan și administrator al ducelui de York pe diferitele proprietăți situate în zone de graniță velșă. Își dovedise în luptă loialitatea față de Casa de York și fusese avansat în clasa magnaților atunci când Eduard s-a hotărât să-l numească principalul său administrator din zona sudică a comitatului Wales, o zonă cu probleme. Procedând în acest fel, regele a nesocotit ambițiile lui Warwick, reorientând spre Herbert recompensele făcute în zonă. În 1468, Herbert a fost făcut conte de Pembroke.

Nu e nici o îndoială că Warwick nu a fost deloc încântat de influența căpătată de Herbert și Hastings și de tot mai marea lor putere, despre care probabil credea că era menită să-l pună în umbră pe el. Însă probabil că cel mai șocat a fost atunci când a aflat de căsătoria intempestivă ce avusese lor în secret, în 1464, dintre rege și văduva Elizabeth Woodville. Nu avem nici un motiv să considerăm că această căsătorie a fost rezultatul unor calcule politice făcute la rece de către rege. Aceasta legătură matrimonială își are originea în puternica dorință sexuală a lui Eduard față de Elizabeth Woodville. Totuși, vom vedea că această căsătorie a avut implicații negative pe termen scurt și lung asupra relațiilor regelui cu Warwick și cu restul nobilimii.

3. Căsătoria regelui cu Elizabeth Woodville

Pentru un rege nou era important să se căsătorească îndeajuns de repede și cu o partidă bună. O legătură cu o familie regală europeană nu îi asigura doar atât de doritul urmaș la tron, ci îi și legitima dinastia pe arena internațională. Eduard cunoștea toate aceste lucruri dar, așa cum s-a sugerat în secțiunea anterioară, motivele regelui pentru a se căsători cu Elizabeth Woodville țineau mai mult de atracția sexuală față de mireasă, decât de poziția ei politică. În privința frumuseții ei părerile contemporanilor sunt împărțite, dar în ceea ce privește poziția politică nu există divergențe: era complet nesemnificativă. Primul ei soț, Sir John Grey, fusese omorât în timpul bătăliei de la St. Albans – el luptând de partea lancasterienilor. Nu se poate spune în nici un fel despre ea că ar fi aparținut înaltei nobilimi. Mama ei era dintr-o familie aristocratică franceză, dar tatăl era un simplu reprezentant al micii nobilimi. Elizabeth Woodville avea și o mulțime de rude: doi fii dintr-o căsătorie anterioară, nu mai puțin de șapte surori – toate necăsătorite – și cinci frați. Se părea că această nouă familie, creată prin alianță, avea să-l coste scump pe Eduard. Rude ale reginei țării, toate așteptau să urce spectaculos pe scara socială și să facă avere.

Nu e de mirare atunci că Eduard a păstrat secretul asupra căsătoriei lui până în ultima clipă posibilă. Se pare că nici Hastings nu a știut nimic de ea. Cât despre Warwick, el spera orbește că Eduard se va căsători cu o membră a familiei regale franceze. În cele din urmă, în septembrie 1464, Eduard a lăsat să cadă bomba. Warwick, împreună cu alți magnați, au rămas probabil uluiți de lipsa de judecată de care dăduse dovadă Eduard. Alegerea regelui indică în mod clar faptul că Warwick nu avea un rol special în consiliile regelui sau un loc aparte în afecțiunea sa.

Care a fost impactul pe termen scurt al căsătoriei regelui cu o Woodville (adică asupra domniei)? În primul rând, nu este cazul să spunem, așa cum au susținut unii istorici, că familia Woodville a reușit astfel că manipuleze sistemul de acordare a protecției regale și că unii au fost excluși de la favorurile lui Eduard. Eduard nu s-a complicat să-și promoveze rudele prin alianță. Se poate spune că nu a fost excesiv de generos nici cu familia Woodville. Singura excepție reală a făcut-o cu tatăl reginei, care a fost numit trezorier al Angliei și apoi în 1466,

conte de Rivers. Un an mai târziu a devenit conetabil al Angliei. Aceste demnități aveau și valoare *lucrativă*, dar Rivers nu a primit nici un pic de pământ. Fiul său, Anthony, lord Scales a primit în dar un teren mic dar folositor, Isle of Wight, dar nimic altceva înainte de moartea tatălui său. Nici regina nu a fost copleșită de cadouri și nu i s-au acordat înlesniri pentru a dispune de o suită extravagantă. Cu toate acestea, pe Eduard nu îl costa nimic din punct de vedere financiar să manipuleze piața de căsătorii a păturii aristocratice în interesul familiei Woodville. El a avut grijă ca membrii acestei familii să intre în cele mai bogate sau mai faimoase familii de nobili. Un cronicar anonim ne explică de ce avea motive Warwick să aibă resentimente față de privilegiile speciale obținute de cei din familia Woodville:

> În luna ianuarie, Catherine, ducesă de Norfolk, o fetișcană de optzeci de ani, s-a măritat cu John Woodville, fratele reginei, în vârstă de douăzeci de ani; diabolică alianță... Regele a făcut ca Henry, duce de Buckingham, să se căsătorească cu o soră a reginei Elizabeth, spre nemulțumirea ascunsă a contelui de Warwick. Și fiul și moștenitorul contelui de Essex s-a însurat... cu altă soră de-a reginei... În septembrie s-a oficiat la Windsor căsătoria dintre fiul și moștenitorul lordului Herbert și Mary, sora reginei Elizabeth... Iar înălțimea sa regele l-a făcut cavaler pe moștenitorul lui Herbert numindu-l lord de Dunster, spre nemulțumirea ascunsă a contelui de Warwick și a magnaților din regat... În luna octombrie, la Greenwich, regele a aranjat căsătoria dintre Thomas Grey, cavaler, fiul reginei, și lady Anne, moștenitoare a ducelui de Exeter, nepoata regelui, spre marea și ascunsa nemulțumire a contelui de Warwick, pentru că prima dată se anunțase că va avea loc căsătoria între lady Anne și fiul contelui de Northumberland, fratele contelui de Warwick.

Warwick însuși avea două fiice. În împrejurări normale, ele ar fi trebuit să se mărite cu fiii unor familii de sânge regesc. Candidatul cel mai firesc ar fi trebuit să fie chiar ducele de Buckingham, căruia i se prezentase o membră a familiei Woodville, în loc de o Neville. Conform relatării lui Dominic Mancini, Buckingham era foarte puțin încântat de această afacere:

el fusese obligat să se însoare cu sora reginei, a cărei origine umilă o ironizase.

Atunci Buckingham și Warwick aveau puține motive să se bucure de adevăratul monopol pe care îl instaurase familia Woodville în privința căsătoriilor în lumea aristocratică. Pentru alți magnați însă, aceasta reprezenta o mare afacere și nu un obstacol. Un nobil în curs de afirmare precum Herbert își putea vedea confirmat și întărit noul statut printr-o alianță cu noua familie a regelui. Cu toate acestea, dovezile indică faptul că familia Woodville a devenit în scurt timp foarte populară, din două motive importante. Primul ar fi viteza și proporțiile pe care le-a luat avansarea lor pe scara socială, lucruri pe care nobilimea de viță veche nu le vedea cu ochi buni. În al doilea rând, se pare că aveau pretenții mai mari decât era admisibil. Cu câteva excepții onorabile – poate că Sir Anthony Woodville – clanul Woodville se pare că era arogant, lacom și răzbunător. Un cronicar, Robert Fabyan, descrie ce s-a întâmplat după ce ei au început să-i poarte pică lui Sir Thomas Cook, fost lord primar al Londrei. Printre metodele folosite de ei au fost percheziționarea proprietății lui Cook și încercarea de a-i forța pe jurați să-l condamne pentru trădare.

Antipatia lui Warwick față de clanul Woodville era împărtășită și de cei doi frați ai regelui, George, duce de Clarence și Richard, duce de Gloucester. De regulă, regele îi considera, în cel mai bun caz, o nenorocire. Mai totdeauna invidioși și ranchiunoși, erau tot timpul obsedați de gândul de a-i lua locul fratelui lor mai mare, convinși că ei vor face o treabă mai bună în locul lui. Clarence corespundea cel mai bine acestui portret. Era plăcut, elegant, vindicativ, gelos, lipsit de discernământ, pe scurt era unealta perfectă pentru un om nemulțumit și arogant precum contele de Warwick. Dacă Warwick ar fi putut să se asigure de căsătoria lui Clarence cu fiica sa Isabel, atunci interesele lui Clarence ar fi putut deveni comune cu cele ale socrului său. Dat fiind că familia Woodville pusese stăpânire pe „piața de căsătorii", era de înțeles că lui Warwick îi convenea această unire și că regele nu o agrea deloc. Până la nașterea fiului său, Eduard, în 1470, moștenitorul prezumtiv la tron era, bineînțeles, Clarence. Eduard nu avea nici o dorință să-l vadă pe neseriosul său frate legat de familia răzbunătoare a „făcătorului de regi". Cu toate acestea, Warwick s-a implicat în complicata poveste a negocierii în

secret a aprobării căsătoriei de către papă. Întrucât Isabel și Clarence erau strâns înrudiți, era nevoie de o dispensă din partea papei.

4. Prima acțiune de răzvrătire a lui Warwick, iulie-octombrie 1469

Pe 11 iulie 1469, a avut loc căsătoria lui Isabel cu Clarence în orașul Calais, profitându-se de faptul că regele trebuia să facă față unui șir de răscoale în nord, conduse de „Robin de Redesdale". Probabil că Robin era Sir John Conyers, care se întâmpla să fie văr cu Warwick. În cronica lui Warkworth se spune explicit că răscoala a fost provocată de fracțiunea lui Warwick. Deși confruntat cu această veste, reacția lui Eduard a fost mult prea lentă. Se pare că i-a fost greu să creadă că Warwick și Clarence îl vor trăda. Regele nu era pregătit pentru a reacționa și în același timp nici nu era la curent cu cele ce se întâmplau, astfel că armata regelui a fost înfrântă de forțele lui Warwick la Edgecote, pe 26 iulie. Regele, complet șocat, a fost capturat trei zile mai târziu de către arhiepiscopul de York (fratele lui Warwick) și tratat în modul cel mai curtenitor, dar ca prizonier. Warwick a profitat apoi de situație și a executat cât mai mulți membri ai familiei Woodville și aliații lor. Contele Rivers, Sir John Woodville și contele de Pembroke au fost imediat decapitați. Vina lor a fost aceea că au stat în calea a ceea ce Warwick considera că este domeniul său de drept.

Ce s-a realizat cu această victorie? Warwick îl avea în mână pe rege, dar nu și frâiele puterii, pentru că nu avea nici un drept să acționeze ca rege. Se pare că nu în acest moment s-a gândit să-l înlocuiască pe Eduard cu Clarence și cu siguranță că nu ar fi avut nici o justificare să procedeze astfel. De acest gol de putere au profitat câțiva londonezi nemulțumiți, o serie de nobili violenți angrenați într-o serie de dispute locale și – mai important decât atât – o răscoală pro-lancasteriană izbucnită în nordul țării. Warwick nu putea să dea ordin de luptă trupelor fără aprobarea regelui, iar regele și-a reluat prerogativele fără să încerce să-i distrugă pe Warwick și Clarence, ceea ce era o atitudine înțeleaptă. După aceasta, a urmat un armistițiu incomod. Warwick îi executase pe o serie dintre adversarii pe care îi avea în familia Woodville, dar cu toate acestea nu reușise să cucerească poziția dominantă.

De ce a recurs Warwick la răzvrătire? Există câteva posibile explicații. O primă explicație ar fi aceea că astfel putea fi învinovățit Eduard al IV-lea pentru a-l fi provocat pe conte, întârindu-le poziția celor din neamul Woodville. Acest punct de vedere trebuie eliminat din capul locului. În primul rând, Eduard nu avea deloc intenția de a-i submina lui Warwick poziția, întrucât acesta îi era mult prea necesar, dar în mod firesc, dorea să constituie și alte blocuri de putere, pentru a-și întări monarhia și pentru a evita să se sprijine prea mult pe un singur om. Aceste obiective nu erau menite să-l provoace sau să-l distrugă pe Warwick, ci să-l plaseze în interiorul unei structuri de putere care să-l facă manevrabil mai degrabă decât să-l lase să o domine complet. În cele din urmă, Eduard a continuat să fie generos cu Warwick, oferindu-i diferite recompense constând din proprietăți, funcții de administrator, tutele și profituri din minele sale. Acestea s-au întâmplat până în momentul când Warwick s-a răzvrătit. În al doilea rând, familia Woodville nu a primit pământ suficient – adevărata sursă de putere – ca să poată fi considerată rivala lui Warwick. Așa cum a argumentat Rosemary Horrox, influența familiei Woodville nu se baza atât pe proprietățile ei, cât pe funcțiile pe care le deținea. În consecință, susținătorii ei erau mult mai puțini decât au susținut istoricii. Desigur, este de înțeles că pe Warwick îl deranja felul în care familia Woodville controla piața de căsătorii și mândria și statutul său îl făceau să îi privească de sus pe membrii ei, considerându-i niște parveniți. Mândria sa a mai fost rănită și de faptul că regele urma linia lor preferată, pro-burgundă, în politica externă, în ciuda preferinței acordate de Warwick francezilor. Este de asemenea adevărat și că lui Eduard al IV-lea părea să-i facă plăcere să-l irite pe fratele lui Warwick, George Neville, arhiepiscop de York, care fusese înlăturat din funcția de cancelar în 1467. În final însă se poate spune că acestea sunt motive îndreptățite de nemulțumire, dar nu și suficiente pentru a explica răzvrătirea lui Warwick doar dacă adăugăm un factor foarte important – personalitatea profund pătimașă a lui Warwick. El trecuse cu vederea că un rege demn de acest titlu nu își putea permite să se lase dominat de dorințele unei singure persoane. El ar fi trebuit să-și dea seama că aceasta era o lecție pe care Henric nu o învățase și îl costase. Warwick ar fi trebuit să reflecte și la soarta avută de Suffolk și de Richard de York. Warwick era un om viclean și abil, dar inteligența sa politică era umbrită de mândrie și ambiție. Nu avea idealuri limpezi și obiective pe care să le împărtășească și alți nobili. În

afară de faptul că se înțelegea cu Clarence și Neville, el nu era sprijinit de clasa magnaților. Când s-a răzvrătit prima dată, el a pretins că scopul său era înlăturarea consilierilor nepricepuți din preajma regelui. A reușit să speculeze și ceea ce părea a fi o autentică insatisfacție populară față de regele de York. Următorul act de nesupunere a dezvăluit că de fapt Warwick era condus doar de ambiție.

5. A doua acțiune de răzvrătire a lui Warwick, martie 1470

Prima acțiune de revoltă a lui Warwick nu a reușit să-l posteze pe acea dorită poziție unică de superioritate asupra regelui și a țării. El nu era însă omul care să învețe din greșeli. Ambiția sa era pur și simplu incompatibilă cu ideea de monarhie. După ce a pierdut o dată în lupta cu Eduard, a încercat cu Clarence, simțind că acesta este mai ușor de manipulat – deși nu existau nici un fel de indicii că el era mai maleabil decât Eduard. S-a dovedit însă că Clarence era dornic să-și încerce norocul împotriva fratelui său. Prin urmare, Warwick și Clarence au profitat de tulburările care au avut loc în Lincolnshire în martie 1470 pentru a se ridica în luptă împotriva lui Eduard. Tulburările din Lincolnshire au debutat cu un conflict între clanuri, după care au căpătat amploare, transformându-se într-o mare răscoală odată ce participanților le-a fost limpede că regele va folosi forța împotriva lor. Umbla zvonul că Eduard căuta să se răzbune pe cei din Lincolnshire pentru că i se opuseseră cu prilejul unor conflicte din trecut. Warwick și Clarence păstrau legătura cu rebelii, dar intervenția militară fulgerătoare a regelui i-a dispersat pe luptători pe undeva prin apropiere de Stamford. Locul înfrângerii s-a numit Lose-coat field (*Câmpul hainelor pierdute*), pentru că rebelii și-au aruncat hainele pentru a-și grăbi fuga. Cronica oficială a bătăliei – *Chronicle of the Rebellion in Lincolnshire* – descrie cum printre soldații rebeli se aflau oameni care purtau însemnele nobiliare ale lui Clarence. Vestea despre înfrângere i-a făcut pe Warwick și pe Clarence ca împreună cu oamenii lor să renunțe să mai organizeze o altă acțiune asemănătoare. Tonul scrisorilor lui Eduard către cei doi a devenit din conciliator amenințător, astfel că ei au hotărât că Franța prezenta mai multă siguranță decât curtea regală engleză. Pentru că Warwick și Clarence nu au reușit să pună mâna pe orașul Calais, s-au refugiat la curtea lui Ludovic al XI-lea.

Aceasta reprezenta un loc de care se puteau folosi. Ludovic era pregătit să accepte să îi sprijine în vederea unui atac asupra Angliei întrucât Eduard al IV-lea se aliase cu inamicul regelui francez, ducele de Burgundia. Înainte de aceasta însă trebuia să aibă loc o întâlnire mai degrabă stânjenitoare: Warwick urma să poarte o discuție cu Margaret de Anjou. Singura șansă posibilă ca el să-și poată recupera domeniile și influența era să ajute la reinstalarea pe tron a lui Henric al VI-lea. Cu alte cuvinte, trufașul și arogantul Warwick trebuia să ajungă la o înțelegere cu trufașa și aroganta regină care plecase în exil în mare parte din vina sa. Undeva în planul doi se afla și trufașul și arogantul duce de Clarence, fratele uzurpatorului. Până în final, Warwick a fost de acord să ajute la revenirea pe tron a lui Henric, iar Margaret i-a oferit în schimb, fără plăcere însă, iertarea, pecetluită printr-un tratat matrimonial. Pe 25 iulie 1470, Eduard, prinț de Wales, s-a logodit cu fiica mai mică a lui Warwick, Anne. Un scriitor anonim din epocă a surprins admirabil atmosfera de tensiune din timpul negocierilor:

> numita regină era greu de convins, și i-a înfățișat regelui Franței ... că rangul ei și al fiului ei nu-i permitea să-l ierte pe numitul conte, care fusese cauza principală a căderii regelui Henric; ea nu putea face acest lucru. Când a auzit toate acestea, contele de Warwick i-a spus reginei că a înțeles că prin comportarea sa, regele Henric și ea au fost alungați din regatul Angliei, dar drept scuză și justificare el a arătat că regele Henric și ea, datorită sfaturilor rele, au vrut să-l distrugă pe el și pe prietenii săi, laolaltă cu bunurile lor, și a mărturisit că el a fost cauza supărării principuite regelui Angliei și că vede acum răul pe care i l-a produs regelui... și a promis că va fi de acum încolo cât mai puțin posibil opozant și inamic al regelui...

Oricât de tensionată ar fi fost atmosfera din timpul încheierii înțelegerii și oricât de potrivnice, în esență, părțile, din punct de vedere militar ea a avut succes. Nevoit să facă față unei revolte conduse de clanul Neville și de aliații lor, în nord, Eduard al IV-lea s-a îndreptat într-acolo cu gândul să o zdrobească, știind însă prea bine că își asumă un mare risc, indiferent de opțiunea sa. Dacă ar fi ignorat revolta pentru a apăra sudul de o posibilă invazie dinspre Franța, pericolul ar fi fost foarte mare.

Dacă nu ar fi ținut seama de sud pentru a înăbuși răscoala din nord, pericolul ar fi fost la fel de mare. Este foarte ușor să spunem că a luat o decizie greșită atunci când s-a îndreptat spre nord. Aceasta însă le-a dat lui Warwick și Clarence posibilitatea să debarce în partea de vest a țării, în luna septembrie a anului 1470. De fapt, se pare că răscoala lui Neville a fost menită distragerii atenției regelui. Dacă așa au stat lucrurile, planul a reușit. Warwick a avut cu siguranță noroc că flota sa a putut profita de un vânt favorabil și că Eduard a întârziat inutil în nord după ce răscoala se încheiase. Când a aflat că lordul Montagu l-a părăsit pentru a se alătura fratelui său Warwick și că se îndrepta rapid în atac asupra forțelor sale insuficiente, Eduard a fugit de la reședința sa din King's Lynn în Țările de Jos, mai precis la Carol de *Burgundia*, cumnatul său. Trebuie spus că prințul Carol nu l-a întâmpinat cu binevoință imediat. Era mult prea preocupat de aliațele ce se puteau încheia între Anglia lancasteriană și Franța, mai degrabă decât să încheie o alianță militară cu Eduard.

6. Revenirea pe tron și recucerirea Coroanei de către Eduard al IV-lea

The Readeption este termenul juridic folosit pentru a descrie reinstalarea pe tron a lui Henric al VI-lea, pe 3 octombrie 1470. Într-un fel, nu se poate spune că a existat cu adevărat o revenire pe tron. Din punct de vedere mental, Henric al VI-lea era prea șubrezit ca să poată conduce singur. Acest fapt a fost absolut evident, într-un mod stânjenitor, când el a trebuit să fie dus de mână în timpul paradei organizate prin orașul Londra, cu prilejul evenimentului. Cu toate acestea, observă cronicarul Warkworth, Henric al VI-lea a continuat să se bucure de dragostea poporului său, ceea ce nu i s-a întâmplat lui Eduard al IV-lea – a cărui domnie prilejuise „mult necaz și multe pierderi oamenilor simpli".

Chiar dacă acceptam punctul de vedere pro-lancastrian al lui Warkworth, trebuie să recunoaștem că în general Eduard al IV-lea a fost nepopular. Aceasta ar explica de ce Eduard nu a reușit să se bucure de sprijin nici pentru a înăbuși revolta lui Warwick, nici când, în martie 1471, a debarcat la Holderness, încercând să-și recâștige regatul. A văzut atunci că nu poate câștiga controlul orașului York dacă nu susține că s-a întors doar pentru a-și recăpăta dreptul asupra ducatului său.

Totuși, cum se îndrepta spre sud, sprijinul care i-a fost acordat a devenit tot mai mare. Printre aceia care i s-au alăturat a fost și Clarence. Cu toate acestea, nici în cele mai bune momente nu se putea vorbi de dragoste între lancasterieni și Clarence. Poate că el nu era mulțumit cu rolul de frate pe lângă un rege, dar e greu de văzut cum ar fi putut să fie mai mulțumit cu poziția sa sub Henric al VI-lea, unde el apărea drept fratele celui mai mare dușman al regelui.

Eduard al IV-lea și-a recâștigat tronul prin luptă. În trecut a recurs întâmplător la campanii militare, dar acum era ferm hotărât să riște, ceea ce l-a făcut să înregistreze victorii zdrobitoare. Ca întotdeauna norocul își avea și el rolul său. Ceața de pe câmp și confuzia care domina în tabăra lancastriană, în localitatea Barnet, a jucat un rol important. Frații Neville, Warwick și Montagu, și-au pierdut viața pe câmpul de luptă. La Tewkesbury, forțele regelui au ieșit victorioase dintr-o confruntare care aproape a decimat forțele lancasterienilor. Prințul Eduard a murit pe câmpul de luptă, iar regina Margaret a fost capturată curând după aceasta. În scurt răstimp a fost asasinat Henric al VI-lea. Mai mult, familia Beaufort l-a pierdut pe Somerset și pe fratele lui, John Beaufort, stingându-se astfel linia bărbătească a neamului. Au rămas însă susținătorii lancasterieni, dar sângele regal părea rarefiat în cazul celui mai probabil – sau celui mai puțin probabil – candidat, Henry, conte de Richmond (vezi tabelul genealogic de la pagina 2).

7. 1471-1483: calmul dinaintea furtunii

O discuție asupra politicii urmate de Eduard al IV-lea atât la nivel extern cât și intern se află la paginile 177-182. În mod corespunzător, moartea atâtor adversari pe câmpul de luptă a contribuit în mare măsură la stabilitatea domniei lui Eduard. Dacă suntem cruzi, putem spune că același efect l-a avut și moartea ducelui de Clarence, survenită în februarie 1478. În mod firesc, Eduard al IV-lea ar fi trebuit să ceară Parlamentului să voteze condamnarea acestuia pentru înaltă trădare. Ceea ce uimește este că regelui i-a luat atât de mult timp pentru a-l distruge, ceea ce vorbește despre răbdarea lui. Datorită ei, Eduard a putut să-l tolereze pe periculosul și îndărătnicul său frate după ce acesta l-a trădat, după ce s-a certat cu el și l-a provocat încontinuu (vezi

pagina 186). Nu e nici o îndoială că Anglia anilor 1471-1483 era, după standardele celor aproape 30 de ani anteriori, o țară stabilă. Se pare că cel puțin așa credeau supușii lui Eduard, după câte ne putem da seama. Istoricii din prima perioadă Tudor, precum Polydore Vergil sau Thomas More, s-au folosit de mărturiile celor care au trăit în timpul domniei lui Eduard pentru a crea niște imagini în general pozitive în care predomina portretul unui monarh eficient, care a pus capăt războiului civil. Atunci de ce s-a sfărâmat totul în 1483? De ce moartea timpurie a lui Eduard, pe 9 aprilie 1483, a fost semnalul colapsului, când s-au destrămat toate realizările sale și fii săi au fost sortiți pieirii? Pentru a putea răspunde la aceste întrebări trebuie să examinăm cu atenție circumstanțele din jurul acțiunii sale de uzurpare.

8. Richard de Gloucester și atacul asupra familiei Woodville

La moartea soțului ei, regina Elizabeth a încercat să pretindă regența. Probabil că motivul pentru care a procedat astfel a fost adânca neîncredere în persoana care avea cele mai mari șanse de a ajunge protector, anume Richard de Gloucester. Consiliul a respins cererea ei și l-a numit pe Gloucester în funcția de protector până ce tânărul Eduard al V-lea (în vârstă de 12 ani) avea să poată fi încoronat – ceea ce nu era decât o chestiune de câteva luni. După toate probabilitățile, Gloucester ar fi putut conduce consiliul vreme de patru ani, până ce regele ar fi putut prelua întregul control asupra guvernării. Neîncrederea lui Gloucester față de familia Woodville era însă aproape la fel de mare precum cea a lor față de el. Însoțit de Henry Stafford, duce de Buckingham, el i-a susprins pe cei din familia Woodville în timp ce-l duceau pe Eduard de la Ludlow la Londra. Gloucester și Buckingham l-au invitat pe contele Rivers (fost Sir Anthony Woodville) să ia prânzul împreună cu Northampton, pe 29 aprilie. Politețurile lui Gloucester au luat cu aceasta sfârșit, pentru că a doua zi a dat ordin ca Rivers să fie arestat, după care a preluat el controlul asupra lui Eduard la Stony Stratford, arestându-l pe Richard Grey (fratele vitreg al tânărului rege) și pe Thomas Vaughan (trezorierul lui Eduard) ca să fie sigur de reușită. Rivers, Grey și Vaughan au fost trimiși la castelul Pontefract, iar după aceea au fost executați.

De ce s-au întâmplat toate acestea? Există câteva posibile explicații. Prima ar fi aceea că Eduard al IV-lea a creat o situație care a făcut conflictele majore între facțiuni să se accentueze, în ciuda unei aparențe ce înfățișa o societate stabilă, ele erupând odată ce a dispărut și mâna fermă a regelui. Există izvoare importante care sprijină această interpretare. După cum vom vedea în capitolul 5, Eduard a hotărât să se bazeze pe un număr mic de mari magnați pentru a-și implementa politica și a menține ordinea. Odată cu răzvrătirea lui Warwick s-a prăbușit și sprijinul său din nord, reprezentat de Neville, însă tactica lui Eduard nu s-a modificat după ce l-au părăsit cei doi. Unde era posibil se folosea de membrii familiei regale. Unul dintre cei mai mari beneficiari ai protecției regale a fost loialul său frate mai mic, Richard de Gloucester. Gloucester era acea persoană capabilă să creeze un masiv punct întărit în nord. În Wales și zona de graniță – Marches – puterea le aparținea celor din clanul Woodville – mai ales lui Anthony, conte de Rivers. Partea de nord din Midlands era dominată de lordul Hastings, iar Lancashire, Cheshire și anumite părți din nord-estul comitatului Wales de către Stanley. După cum era de așteptat, regina a avut pretenții ca soțul ei să le ofere beneficii și fiilor ei din prima căsătorie: Thomas Grey (marchiz de Dorset) și Richard Grey. Ne amintim că protecția ce le-a fost oferită era rezultatul manipulărilor de pe piața căsătoriilor și de pe urma legii moștenirii. Un bun exemplu îl constituie moștenirea familiei Holland (a ducilor de Exeter) din vestul țării. Infanta Anne (fiica ducesei de Exeter) a fost declarată, printr-un act al Parlamentului, moștenitoare a tuturor proprietăților familiei Exeter, ca parte a contractului de căsătorie cu fiul lui Dorset.

Care a fost efectul acestei politici de susținere a marilor magnați de către rege? În primul rând, apariția unui pericol potențial provocat de resentimentele celorlalți magnați care fuseseră lăsați pe dinafară. Există aici două exemple evidente: Henry Stafford, duce de Buckingham și Ralph, Lord Neville (din familia Holland). Buckingham a fost înlăturat din funcție de apărători ai zonei de graniță cu Wales, funcție tradițională pe care o dețineau cei din familia Stafford, oferită acum familiei Woodville, și în același timp (vezi pagina 98) a devenit o victimă a tranzacțiilor făcute de familia Woodville pe piața căsătoriilor: nevasta care i s-a „furnizat" – Katherine, era soră a reginei. Cât despre Ralph, Lord Neville, (moștenitor al contelui de Westmo-

reland), el a fost principalul învins prin manevrele făcute de cei din clanul Woodville asupra moștenirii familiei Holland. Se poate spune că astfel, atât Buckingham cât și lordul Neville aveau puține motive ca să-i iubească pe cei din neamul Woodville sau pe rege. Bineînțeles că pe termen scurt aceasta avea să conteze puțin dacă regele nu era slab, iar regele Eduard nu era slab. Avea prestanța, vigoarea și autoritatea tipice pentru un rege. După cum vom vedea în capitolul 6, odată ce Eduard a devenit mai ferm, el nu a mai putut fi trecut cu vederea de nimeni. Aceasta nu înseamnă că el a fost nevoit să impună anumite restricții nobililor sau că a încercat să le diminueze puterea. Era foarte fericit să se folosească de rolul tradițional pe care îl avea nobilimea, acela de a păstra legea și ordinea. Era însă limpede că regele nu era dispus să tolereze nemulțumirea sau răzvrătirile. Cu aceasta a câștigat ascultarea nobililor. Din partea unora ca Buckingham și a lui Neville ea era manifestată în silă însă.

Totuși, ascultarea e ceva, iar loialitatea față de dinastie este altceva. Problema este că Eduard, creând acest inel interior al magnaților, îi făcea pe cei de la periferia clasei să fie mai puțin motivați pentru a-și manifesta loialitatea față de copiii săi. Situația era agravată de faptul că fiul și moștenitorul său, Eduard, a fost crescut numai de familia Woodville: contele Rivers era guvernatorul casei prințului Eduard de la Ludlow. De fapt, unii ar putea spune că prințul era mai mult un Woodville decât un York, dar aceasta nu era totuși o adevărată problemă, poate de vreme ce tatăl lui se afla în preajmă să-și îngrijească copilul până ce va fi devenit adult și apt să-și exercite puterea singur. Dar dacă regele nu se afla în preajma copiilor, atunci nobilii precum Buckingham și Neville aveau toate motivele să exploreze toate posibilitățile ce puteau fi fructificate din această situație. Este foarte semnificativ faptul că ei au hotărât să-l sprijine pe viitorul Richard al III-lea.

A încuraja dominația marilor magnați nu reprezintă ceva periculos în sine pentru autoritatea unui rege. După cum s-a sugerat în capitolul 2, o nobilime puternică putea susține autoritatea unui rege atâta vreme cât regele o putea controla. Este de-a dreptul greșit să-l blamăm pe Eduard al IV-lea pentru că i-a permis lui Richard de Gloucester să-și alcătuiască o suită puternică pe temeiul că aceasta a condus la uzurparea sa. Așa cum a argumentat Rosemary Horrox, ajungerea lui Gloucester în această poziție „ar fi fost imposibilă fără

sprijinul regelui și reflecta, mai degrabă decât nega, autoritatea regală". Totuși, s-ar putea argumenta că rivalitatea *dinlăuntrul* cercului interior de magnați a fost un factor ce a contribuit la prăbușirea dinastiei lui Eduard – cauză indirectă și pe termen scurt. Bineînțeles însă că rivalitatea dintre facțiuni se manifesta la curtea fiecărei monarhii medievale și moderne engleze. Ce conta era cât de bine o controla monarhul și cât de adâncă și gravă era. În cazul lui Eduard al IV-lea, se poate spune că el o controla bine, cu toate acestea se poate spune că nu era periculos de adâncă și gravă. Aici observăm din nou problema principală, anume lipsa de popularitate a familiei Woodville și faptul că ei înțeleseseră că siguranța lor pe termen lung se baza pe relația lor cu prinții, copiii regelui. Cei mai importanți adversari ai celor din familia Woodville erau Hastings și Gloucester. Ei nu îi înghițeau pe Gloucester datorită puterii pe care o deținea el în nord și relației strânse pe care o avea cu regele. Pe Hastings nu îl agreau nu numai din pricina puterii pe care o avea, ci și datorită prieteniei întreținute cu Eduard și influenței pe care o avea asupra lui. După cum se spune, el încuraja interesul lui Eduard față de plăcerile lumești. Este caracteristic pentru Eduard al IV-lea că el trebuie să fi fost foarte conștient de aceste rivalități și se baza pe autoritatea și charisma sa pentru a le ține sub control. Și-a dat seama că după moartea sa lucrurile aveau să se schimbe, de aceea este foarte semnificativ că pe patul de moarte el le-a cerut lui Hastings și Dorset să se împace în mod oficial. De asemenea semnificativ este că, așa cum a remarcat un comentator, a mai rămas o „gelozie latentă" între cei doi, în ciuda cuvintelor frumoase. De fapt, episodul seamănă periculos cu o secvență asemănătoare, așa zisa „zi de dragoste" dintre Margaret de Anjou și Richard de York, la fel de inutilă. Acesta este refugiul unui rege a cărui politică a eșuat. Trebuie spus că Eduard a lăsat în urma sa neîncredere și ură printre marii magnați. Politica urmată de el și încrederea mare în apropiați cultivată de rege în ultima perioadă au dat naștere unei adevărate lupte de putere pentru dobândirea controlului asupra fiilor săi. Dispunând de această putere, era foarte posibil ca o facțiune sau alta să încerce să o distrugă pe cealaltă.

În funcție de acest context trebuie să înțelegem încercările făcute de familia de Woodville de a-l împiedica pe Gloucester să-și asume rolul de protector pe de-o parte, și ale lui Gloucester și aliaților săi de a o împiedica pe Elizabeth să devină regentă, pe de alta. Autorul *Cronicii Crowland* spune limpede că membrii influenți ai Consiliului,

care s-au întâlnit la Westminister după înmormântarea lui Eduard se temeau de consecințele pe care le-ar fi avut de suportat după preluarea întregii puteri de către familia Woodville:

> Cei mai prevăzători membri ai Consiliului s-au gândit că unchilor și fraților [neîncoronatului prinț Eduard al V-lea] din partea mamei lui li se va interzice să aibă control asupra tânărului până ce acesta nu va ajunge la majorat... [Lordul Hastings] se temea că dacă puterea va cădea în mâinile rudelor reginei, atunci ele vor răzbuna foarte crud așa-zisele nedreptăți pe care lordul acesta le-ar fi făcut. Existaseră multe răutăți, într-adevăr, între lordul Hastings și ele. Totuși, binevoitoarea regină, dorind să spulbere orice fărâmă de cârteală și nemulțumire, i-a scris fiului ei să nu aibă pe lângă sine mai mult de 2 000 de oameni când va veni la Londra. Numărul îi convenea [lui Hastings] pentru că el era aproape sigur, după cât se părea, că ducii de Gloucester și Buckingham, în care avea cea mai mare încredere, vor aduce un număr egal de oameni.

Această relatare este importantă pentru că ne relevă nivelul periculos de suspiciune care exista în Consiliu și animozitățile dintre Hastings și familia Woodville. Cât de mare încredere putem avea în cronicar? Din păcate, nu știm cine este acest autor. Totuși, izvoarele interne sugerează că era cleric și administrator la curtea regală, că participa la întrunirile Consiliului și că și-a scris cronica politică în primăvara lui 1486. Cu alte cuvinte, autorul avea toate motivele să vorbească în cunoștință de cauză. Există însă și alte mărturii ce pot fi coroborate, printre care cea a călătorului italian Domenico Mancini, care scria următoarele:

> Problema guvernării în timpul minorității regelui a fost discutată cu atenție de către baroni. Au fost lansate două propuneri. Una a susținut că ducele de Gloucester trebuia să conducă, pentru că așa spusese în testamentul său Eduard... Dar această propunere nu a fost aprobată. Cea care a fost susținută de majoritate a fost aceea că guvernarea trebuie asigurată de mai multe persoane printre care ducele... care trebuia să fie numit conducător... Toți cei care erau de partea familiei reginei au votat pentru această

propunere, întrucât se temeau ca, în cazul în care ar fi preluat Richard Coroana sau ar fi guvernat singur, ei, care erau vinovați de moartea lui Eduard, aveau să fie omorâți sau cel puțin înlăturați din funcțiile lor înalte.

Conform raportului comun, șambelanul Hastings a relatat despre toate aceste deliberări într-o scrisoare și prin mesageri trimiși ducelui de Gloucester, pentru că era prieten vechi cu ducele și ostil suitei reginei. Dincolo de asta, s-a spus că el l-ar fi sfătuit pe duce să vină degrabă în capitală cu forțe întărite și să răzbune insulta ce-i fusese adusă de către dușmanii săi. S-ar fi putut răzbuna cu ușurință dacă, înainte să ajungă în oraș, l-ar fi luat pe tânărul rege Eduard sub protecția și autoritatea sa.

Până acum se pare că înființarea de către Eduard a acestui cerc interior atât de grav divizat a făcut posibile conflictele apărute imediat după moartea sa. A. J. Pollard (vezi lista de *Lecturi suplimentare*) scoate totuși cu acuitate în evidență faptul că acest conflict nu era deloc inevitabil și sugerează că izvoarele care vorbesc despre invidiile din interiorul Consiliului sunt puține. Dar, așa cum am văzut, comentatorii din epocă erau foarte conștienți de tensiunile dintre magnați, care se concentrau asupra dorinței de a-l controla pe Eduard al V-lea. Pollard poate că subestimează gravitatea rivalităților dintre facțiuni. În orice caz, chiar dacă am accepta că există puține dovezi pentru existența acestor tensiuni, nu ar reflecta acest fapt abilitatea de necontestat a lui Eduard al IV-lea de a le ține în frâu? Și dacă rivalitățile nu erau semnificative, atunci de ce Hastings, Buckingham și Gloucester au trecut atât de repede în tabăra opusă familiei Woodville?

Înseamnă ceva să argumentezi, așa cum s-a întâmplat aici, că Eduard al IV-lea a lăsat o moștenire periculoasă constând în rivalitatea dintre facțiuni, și altceva să pretinzi că această rivalitate a condus inevitabil la uzurparea tronului, pentru că nu s-a întâmplat așa. Ea a condus la atacul asupra clanului Woodville, când Gloucester l-a luat prizonier pe tânărul Eduard, aflat în drum spre Londra. Lucrul acesta a făcut plăcere unora ca Hastings, care erau mai mult decât fericiți să-i vadă pe Woodville desumflați. Aceasta nu înseamnă însă că ei doreau ca Gloucester să pună mâna pe tron. Loialitatea lui Hastings față de Eduard al IV-lea și față de fiii săi era mai presus de orice

îndoială. După toate probabilitățile, tocmai această loialitate a făcut ca el să ajungă la mâna lui Gloucester (vezi pagina 112).

9. Uzurparea tronului, 1483

Nu e de mirare că motivele care l-au făcut să acționeze negativ pe Richard de Gloucester i-au fascinat pe scriitori și pe istorici până în zilele noastre. La un anumit nivel există personajul macabru, ticălosul și ucigașul de nepoți din povestea lui Thomas More *History of King Richard III*, în care regele este, probabil, folosit de More pentru a avertiza asupra pericolelor tiraniei. În mod asemănător, există maleficul cocoșat din piesa lui Shakespeare, ale cărei sintagme gen „iarna nemulțumirii noastre" au intrat în limbajul comentatorilor politici moderni. Pe de altă parte, în jurul figurii istorice a lui Richard a luat ființă o societate al cărei scop este să dezvăluie faptele pozitive referitoare la Richard – numită *Richard III Society* – și ale cărei activități presupun scrierea unor lucrări de către amatori; printre rezultatele ei se numără unele chiar reușite, precum cea a lui Jeremy Potter, *Good King Richard?* Ea patronează și cercetări academice serioase despre această perioadă.

Unul dintre motivele importante pentru care încă continuă controversele despre motivele avute de Gloucester (și acțiunile întreprinse de el în timpul domniei) se bazează pe natura problematică a surselor de epocă sau apropiate în timp de această perioadă. Este dificil de acceptat o speculație asupra motivelor sale, dintr-o singură sursă, dar e neîndoielnic că anumite izvoare îi atribuie lui Richard propriile lor rațiuni. Cartea lui Polydore Vergil *Anglica Historia*, de exemplu, are toate calitățile unei cercetări istorice de epocă și toate defectele unei analize încurajate de cel care reprezintă îngerul răzbunării, Henric al VII-lea. Cartea i-a fost dedicată lui Henric al VIII-lea și de aceea e de presupus că autorul a încercat să ofere o viziune echilibrată asupra lucrurilor. În particular, Vergil avea tendința de a evidenția înșelătoria în fiecare acțiune pozitivă a lui Richard și de a presupune că moartea lui Eduard al IV-lea a fost provocată de ambiția lui Richard de a deveni rege. Într-o măsură mai mică, această tendință de a anticipa (cunoașterea lucrurilor întâmplate după evenimentele în discuție) pentru a acoperi golurile de

informație ale cititorului afectează caracterul obiectiv al surselor precum cea a lui Domenico Mancini, care și el a avut o părere la fel de nefavorabilă despre motivele lui Gloucester și despre ceea ce el a numit a fi fost „nesănătoasa patimă a puterii" acestuia.

Problema obiectivității surselor este speculată de apărătorii lui Richard al III-lea. Interpretările care îl apără trebuie analizate cu atenție, întrucât ele oferă explicații alternative asupra cauzelor uzurpării. Prima chestiune se referă la executarea lordului Hastings, din ordinul lui Gloucester, pe 13 iunie 1483. În ciuda acestui fapt, distrugerea cu cruzime a aliatului său ar putea sugera că Richard a lovit bazându-se pe niște presupoziții, pentru că el știa că Hastings nu avea să-l sprijine în acțiunea de uzurpare a regelui și de aceea l-a eliminat. Totuși, apărătorii lui Richard argumentează că Hastings era implicat într-un complot al familiei Woodville împotriva „protectorului" și că Gloucester a intrat în panică și a luat contramăsuri pentru a-și apăra poziția. Problema cu acest punct de vedere relativ pozitiv este că se bazează pe foarte puține mărturii. Singura dovadă adusă în sprijin este o scrisoare din partea lui Richard scrisă în orașul York, pe 10 iunie, în care cere ajutor pentru anihilarea unui complot organizat împotriva sa de familia Woodville, dar cu greu se poate spune că aceasta este o mărturie obiectivă asupra situației. Horrox ajunge la concluzia că cei din neamul Woodville erau dezorganizați și nu reprezentau în nici un caz o amenințare la adresa „protectorului". Mancini spune că Gloucester s-a folosit de Buckingham pentru a pune la încercare loialitatea lui Hastings și a celorlalți, iar noi putem doar specula asupra faptului că s-a aflat că Hastings s-a opus detronării lui Eduard al V-lea. Concluzia noastră provizorie trebuie să fie aceea că Hastings a fost executat pentru că reprezenta un obstacol pentru ambițiile lui Richard.

Apărătorii lui Richard susțin de asemenea că propria justificare a lui Richard pentru a fi ocupat tronul nu trebuie trecută cu vederea. Pe 22 iunie, un anume reverend Ralph Shaw a ținut o liturghie impresionantă în biserica St. Paul's Cross, amvonul oficial al curții din Londra. Cu acest prilej, se pare că ar fi acuzat faptul că fiii lui Eduard al IV-lea ar fi fost nelegitimi, întrucât fostul rege fusese legat prin căsătorie – tehnic vorbind, prin intermediul unui pre-contract – de o altă femeie, înainte de căsătoria cu Elizabeth Woodville.

În mod just, Charles Ross ajunge la concluzia că nu există nici o fărâmă de adevăr în aceste acuzații a căror implicație este lesne de dedus.

Richard însuși a confirmat implicit lipsa de adevăr a acestor spuse când și-a manifestat interesul de a se căsători cu fiica mai mare a lui Eduard, Elizabeth, după moartea soției sale, în martie 1485. Ar fi vrut el să se însoare cu o bastardă? Există și relatarea cronicarului aproape contemporan, Mancini, care spune că Shaw l-ar fi acuzat pe Eduard că ar fi bastard. Dacă așa stau lucrurile, atunci nu putem decât să ne amintim de faptul că el a avut curajul să-și acuze propria mamă de adulter – o mamă care mai trăia și care putea auzi acuzațiile și a cărei pioșenie era binecunoscută și apreciată. În orice caz, dacă Richard a căutat să profite cu adevărat de legile succesiunii, atunci fiul mai mic al fratelui său mai mare, Clarence, avea mai mult drept la tron decât el. Nu era nevoie ca acuzația de trădare împotriva lui Clarence să-l împiedice pe fiul său, Eduard, conte de Warwick, să devină rege, dar după cum s-a vădit, nefericitul Warwick și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în Turnul Londrei.

Cam atât despre argumentele care susțin că acțiunea de uzurpare a lui Richard a fost provocată din teama de comploturile cuplurilor Hastings-Woodville și din convingerea că acțiunea sa era legală. Se pare totuși că ambiția a fost aceea care l-a îndemnat să procedeze astfel. Dacă cruzimea era semnul ambiției sale, atunci nu e nevoie să examinăm mai departe cauzele executării ilegale a lui Rivers, Grey și Hastings.

Așa că pentru a ne rezuma analiza asupra cauzelor uzurpării, ar trebui să raționăm după cum urmează. O cauză limpede pe termen scurt a fost crearea de către Eduard al IV-lea a cercului interior de magnați, care a dat un sentiment de insatisfacție celor care erau excluși din el. Câțiva, precum Buckingham, aveau puține motive să fie loiali față de moștenitorii lui Eduard al IV-lea. Aceasta nu poate fi însă considerată în nici un fel o cauză directă, deși Buckingham dorea foarte mult să sprijine acțiunea de uzurpare condusă de Gloucester, atunci când ar fi fost vremea. O cauză pe termen scurt și înrudită o reprezintă existența unei tensiuni grave între familiile Woodville, Gloucester și Hastings, situate înlăuntrul acestui cerc interior, Eduard al IV-lea putea supraveghea aceste tensiuni și chiar putea să le controleze, ceea ce nu s-a putut întâmpla cu propria sa viață. Moartea sa a adus cu ea o criză de putere în care tensiunile au luat forma unei lupte pentru controlul asupra lui Eduard al V-lea. Nu era neapărat obligatoriu ca această luptă să conducă la uzurpare și prin urmare

chestiunea tensiunilor nerezolvate din sânul cercului interior poate fi considerată o cauză importantă, dar ea este indirectă. Cea mai importantă cauză directă – și imediată – poate fi considerată ambiția și nesocotința lui Richard de Gloucester. Nu putem să-l învinovățim pe Eduard al IV-lea pentru a nu fi luat în calcul aceste elemente. Dacă Eduard nu ar fi murit la 42 de ani, dacă el ar fi lăsat moștenire tronul unui fiu adult, atunci probabil că Richard de Gloucester ar fi reprezentat un model de frate și un unchi loial.

Este totuși posibil să spunem că decizia lui Eduard al IV-lea de a-și lăsa copiii să fie crescuți de familia Woodville a fost o mare greșeală, dacă ținem cont de ura pe care o nutreau alți magnați față de familia reginei. Poate că Richard s-a gândit că un atac de-al său împotriva familiei Woodville se va întoarce pur și simplu împotriva sa o dată ce unul dintre membrii ei va ajunge la tron. Este foarte limpede că tânărul Eduard al V-lea s-a opus cu tărie când unchiul său și Buckingham l-au informat de arestarea membrilor familiei Woodville la Stony Stratford. Lumea se aștepta ca Eduard să preia întregul control asupra statului în, să zicem, 1487 sau 1488. Pentru Richard era previzibil ca el să se răzbune atunci imediat. Pentru a-i distruge el însuși pe cei din clanul Woodville era nevoie prima dată să pună mâna pe Coroană. Eduard ar fi trebuit să țină seama de faptul că neîncrederea mare a nobililor în clanul Woodville ar putea contribui la eșecul său. Ar fi însă o exagerare să se susțină așa ceva. Se poate spune însă că Hastings era într-o situație asemănătoare cu cea a lui Gloucester. Nici lui nu-i plăceau cei din familia Woodville și era gata să ajute la eliberarea lui Eduard al V-lea de sub controlul lor. Nu există însă nici un indiciu că el a simțit după aceea nevoia de a se proteja și a încuraja acțiunea de uzurpare.

Probabil că cea mai satisfăcătoare concluzie la care putem ajunge este aceea că ambiția lui Richard de Gloucester a fost cea mai puternică cauză directă a uzurpării regelui. Nu e nici o îndoială că această ambiție a fost alimentată de teama resimțită de el față de posibilele consecințe ale atacurilor sale împotriva clanului Woodville. Era nevoie de o neobișnuită cruzime ca să acționezi cum a făcut el. Din cele ce știm despre caracterul lui Richard – mai ales când analizăm felul în care s-a comportat cu Hastings – vedem că era un om foarte crud.

10. Domnia lui Richard al III-lea, 1483-1485

O analiză detailată a guvernării lui Richard poate fi găsită în capitolul 6. Pe noi ne interesează aici să vedem care au fost cauzele celor două serii de conflicte care au avut loc în timpul domniei lui Richard: revolta din 1483 (cunoscută câteodată drept revolta lui Buckingham) și invazia lui Henric Tudor, conte de Richmond, în 1485.

a) Revolta din 1483

Revolta – sau seria de revolte – a izbucnit în sudul și vestul Angliei în toamna lui 1483. Deși ducele de Buckingham s-a implicat și el, nu se poate spune în nici un fel că a fost revolta „lui". Nu poate fi considerată nici o ridicare la luptă a celor din tabăra lancasteriană, pentru că mulți dintre foștii lancasterieni ajunseseră să se împace cu dinastia de York, reprezentată de Eduard al IV-lea. Se pare că implicarea lui Henric Tudor a dat o coloratură lancasteriană revoltei, dar se poate ca el să fi sperat doar să-și recupereze ducatul după eliberarea lui Eduard al V-lea. Totuși, zvonurile care au circulat că Richard i-ar fi omorât pe prinți (așa numiții „Prinți din Turn") însemna că el putea, dacă era necesar, să devină candidat la tron în ciuda poziției sale nobiliare mai slabe. Este semnificativ că el a făcut evidentă dorința de a se căsători cu Elizabeth de York, fiica mai mare a lui Eduard al IV-lea, pentru a putea face apel la sprijinul yorkiștilor. Într-adevăr, această revoltă poate fi considerată pe drept una yorkistă. Nu a fost o revoltă dominată de aceia care, precum membrii familiei Woodville, aveau toate motivele să-l urască pe Richard. În schimb, în centrul ei se aflau persoane care se identificaseră cu guvernarea lui Eduard al IV-lea și pe care Richard îi luase imediat în serviciul său în mod deliberat pentru a sublinia ideea de continuitate între el și ceea ce fusese. Faptul că ei s-au ridicat împotriva lui trebuie considerat un indiciu al șocului resimțit de ei în urma acțiunii sale de uzurpare, și al temerii lor față de soarta fiilor lui Eduard al IV-lea. Bineînțeles că au avut un rol și rivalitățile locale, legăturile de familie și ambițiile teritoriale specifice, dar este limpede că factorul comun din spatele acestor tulburări a fost respingerea faptei lui Richard de Gloucester.

Mai greu de analizat sunt motivele lui Buckingham. Până la urmă, el era strâns identificat cu acțiunea de uzurpare, pentru că

acționase ca purtătorul de cuvânt al lui Richard și primise în schimb tot ceea ce putea spera pentru serviciile sale, printre care și funcția de conetabil al Angliei. Cronica Crowland spune că John Morton, episcop de Ely, a sugerat ca Buckingham să-l roage pe Henric Tudor să invadeze țara, să pună mâna pe Coroană și să se însoare cu Elizabeth de York. Polydore Vergil are o poveste similară, deși el spune că Buckingham a fost acela care i-a propus acest plan lui Morton. Ceea ce nu avem cum știi este din ce motiv s-a întâmplat acest lucru. Este posibil ca Buckingham să se fi alăturat mișcării revoltaților pentru că se gândea că ea va reuși. În cele din urma, experiența pe care o avea cu Richard îi demonstrase care erau avantajele oportunismului.

Cu greu se poate spune că revolta și-a atins obiectivele. Ca o ironie, tocmai eșecul evident al lui Buckingham de a strânge aliați în Wales a fost acela care a contribuit la scăderea moralului rebelilor. Flota lui Henric a făcut cale întoarsă, iar majoritatea liderilor mișcării a fugit peste graniță. Cu toate acestea, revolta a adus în față personalitatea lui Richmond ca posibil rival și de aceea ca posibil nucleu de opoziție față de rege. Ea a demonstrat și eșecul parțial al politicii lui Richard al III-lea de a se baza pe foștii supuși ai lui Eduard al IV-lea.

După cum am sugerat, cauza revoltei au reprezentat-o resentimentele yorkiste față de felul în care se purtase Richard cu fiii lui Eduard al IV-lea mai degrabă decât ambiția ducelui de Buckingham. Prin urmare, nu avem cum să argumentăm că revolta a fost provocată de un nobil atotputernic. Aceasta nu înseamnă că trebuie negat faptul că Buckingham era un astfel de nobil, el era atotputernic pentru că Richard îl învățase cu recompense după evenimentele extraordinare care marcaseră uzurparea tronului. Poate că decizia sa de a participa la revoltă a fost luată tocmai datorită statutului său foarte important, pe care poate că era hotărât să-l păstreze cu orice preț.

b) Căderea lui Richard al III-lea

Revolta din 1483 poate că nu a reușit, dar Richard avea toate motivele să nu se simtă în siguranță. Era limpede că nu se putea baza pe nobilii care se identificaseră cu guvernarea lui Eduard al IV-lea. El a început tot mai mult să se sprijine pe cei care își manifestau loialitatea față de el personal și nu față de Casa de York în general. Aceștia erau în general aliați de pe ducatul său, de pe vremea domniei fratelui său, când controla

partea de nord a țării în numele lui Eduard. Aceasta însemna că el simțea nevoia să-i instaleze pe acești oameni din nord în poziții cheie în sud. El recunoștea însă și faptul că drept rezultat baza sa de putere se micșorase în mod periculos. Era într-adevăr posibil ca resentimentele nobililor din sud să crească și mai înseamnă că sprijinitorii săi din nord aveau un interes legitim pentru a-l descuraja pe Richard de a-și lărgi baza de putere. De exemplu, s-a zvonit mult că Richard dorea să se însoare cu Elizabeth de York – în parte pentru a-i da peste nas lui Henric Tudor și pe de altă parte, pentru a întemeia o relație cu familia Woodville. Se pare că a fost împiedicat să procedeze astfel de amenințările venite din partea susținătorilor săi din nord, care se temeau de consecințele unei renașteri a puterii familiei Woodville. Moartea singurului său fiu legitim, Eduard, în aprilie 1484, a fost o lovitură pentru el. Viitorul dinastiei sale, dacă nu și tronul însuși, erau puse sub semnul întrebării.

Problemele lui Richard al III-lea nu au condus direct la înfrângerea și moartea de pe câmpul de luptă, la Bosworth. Pe 22 august 1485, el s-a înfruntat cu armata contelui de Richmond, care avea un efectiv mult mai mare, dar eficiența confruntării conduse de el a fost subminată de zvonurile despre trădare, ca reflex probabil al lipsei de siguranță a regelui însuși. Henric Tudor debarcase pe 7 august la Milford Haven și înaintase cu greu prin comitatul Wales în speranța că-și va atrage aliați. În momentul confruntării cu armata regelui, efectivele sale erau inferioare celor ale regelui și doar norocul îi putea aduce victoria ori fuga soldaților lui Richard de pe câmpul de luptă. Henric sperase ca Thomas, lord Stanley, care era cel de-al doilea soț al mamei sale, i se va alătura. Dar cei din familia Stanley erau recunoscuți pentru frica de a se angaja până nu vedeau limpede care era tabăra victorioasă. Prezența lui Stanley și a fratelui său, Sir William, și faptul că nu s-a implicat nici de partea taberei regelui și nici de cea a pretendentului la tron i-a neliniștit pe amândoi. Este posibil ca și contele de Northumberland, despre care lumea se aștepta să lupte de partea regelui, să fi rămas departe de confruntare. Dovezile de epocă nu ne ajută să ajungem la nici o concluzie fermă, dar putem fi aproape siguri că moartea lui Richard a fost provocată de decizia sa de a pune repede capăt bătăliei, conducând un atac, însoțit de suita sa personală, direct împotriva lui Henric Tudor și a apărătorilor săi. În acest punct, Sir William Stanley se hotărăște să se implice în luptă. Regele este înconjurat și doborât.

Concluzia noastră trebuie să fie aceea că bătălia a fost pierdută de rege mai degrabă decât că a fost câștigată de Henric Tudor. Se poate vorbi și despre o acțiune de trădare față de Richard, pe câmpul de luptă. Dar înfrângerea nu a fost provocată nici de trădare, nici de lipsa de implicare a unora dintre aliații săi, nici de numărul mic al forțelor regelui. Cauza imediată, directă și cea mai importantă a căderii lui Richard a fost propria sa fire impulsivă care l-a împins să riște prea mult în luptă. Bineînțeles, se poate spune și că din pricină că regele a realizat că nu se putea baza pe susținătorii săi a încercat în mod fatal să rezolve el definitiv chestiunea. Nu putem ști cu certitudine acest lucru.

11. Henric al VII-lea și sfârșitul Războiului celor două roze

Pentru istorici ar fi convenabil – și cu siguranță și pentru Henric al VII-lea – dacă Războiului celor două roze s-ar fi încheiat când trupul gol al lui Richard a fost aruncat pe un cal și dus departe de câmpia de la Bosworth. Exista însă posibilitatea ca noul rege să se confrunte cu provocări din partea membrilor rămași în viață din Casa de York și a suporterilor lor. Contele de Warwick, în vârstă de 10 ani, (fiul ducelui de Clarence), era la loc sigur în Turn, dar aceasta nu îi putea opri pe yorkiști să găsească un impostor care arăta asemănător cu el – un oarecare Lambert Simnel – și să-l încoroneze drept Eduard al VI-lea, în zona fortificată a yorkiștilor care era orașul Dublin. Din păcate, Simnel a fost folosit de nepotul lui Richard al III-lea, contele de Lincoln și de sora lui Eduard al IV-lea, Margareta de Burgundia, ca motiv principal pentru invazia Angliei, sprijiniți de 2 000 de mercenari germani. Henric al VII-lea a înfrânt forțele rebele în bătălia de la Stoke (lângă Newark în Nottinghamshire) pe 16 iunie 1487. Victoria nu a fost câștigată cu ușurință. Cu toate acestea, Lincoln a fost ucis pe câmpul de luptă, iar impostorul a fost prins viu. A fost tratat omenește și chiar a primit o funcție la curte, aceea de șoimar al regelui. Acesta nu a fost însă sfârșitul pericolului yorkist. Henric al VII-lea a fost obligat să ia în serios comploturile yorkiste pentru că de ele se puteau folosi prinții europeni pentru a destabiliza situația din Anglia. El mai știa din proprie experiență că oricând soarta luptei se putea întoarce

împotriva sa. Bătălia de la Stoke putea să devină cu ușurință câmpia Bosworth a lui Henric al VII-lea.

În 1491, a ieșit la iveală un nou impostor. De la această dată, un tânăr flamand numit Perkin Warbeck a început să pretindă că este Richard de York (fratele mai mic al lui Eduard al V-lea și prin urmare unul dintre Prinții din Turn) de câte ori era prezentat la curțile Europei. Împăratul romano-german, Maximilian, l-a recunoscut drept Richard al IV-lea. Iacob al IV-lea al Scoției s-a folosit de el numindu-l conducătorul unei armate care a atacat fără succes Anglia, în 1496. Totuși, prin 1497, Warbeck fusese părăsit de tot de protectori și nu mai lua parte la invazii, predându-se în final lui Henric. A continuat însă să comploteze, din care cauză a fost executat împreună cu nefericitul conte de Warwick, în 1499.

După toate acestea totuși, comploturile yorkiste nu au luat sfârșit. Apropiații lui Eduard al IV-lea, familia de la Pole, au continuat să comploteze împotriva regelui din locul în care se aflau exilați. În consecință, când se poate spune că a avut loc ultima manifestare a Războiului celor două roze? Este posibil să spunem în acest sens că ultima acțiune militară a lui Warbeck, care a avut loc la Exeter în 1497, a marcat încetarea războiului, totuși, sfârșitul cu adevărat în constituie ampla bătălie de la Stoke.

În mod limpede, revolta lui Simnel era la origine dinastică. Într-o mai mică măsură, același lucru este valabil și pentru Warbeck, deși chestiunea dinastică a fost în mod evident exploatată de monarhii europeni, contemporani cu Henric. Dinastia lui Henric al VII-lea a supraviețuit provocării yorkiste pentru că el a menținut un sistem de control foarte eficient și în parte pentru că a reușit să-i controleze pe nobili prin intermediul sistemului feudal al declarării fidelității (vezi pagina 15). De asemenea, în ciuda comploturilor yorkiste, Henric s-a asigurat că îl servesc la curte și în administrație și foștii slujbași ai regilor yorkiști. Chiar celor care au luptat împotriva lui Bosworth li s-a oferit ocazia să-și dovedească loialitatea față de noul regim. Probabil că cel mai important factor al succesului său a fost acela că a reușit ceea ce Eduard al IV-lea și Richard al III-lea nu au putut: să supraviețuiască suficient de mult încât fiul său, ajungând la vârsta majoratului, să-l poată moșteni.

12. Tema nobilului atotputernic – recapitulare

În mod îndreptățit, examinatorilor le plac mai degrabă candidații care știu să exploreze teme (șiruri de idei sau informații înlănțuite) decât aceia care doar oferă o trecere în revistă a materialului, în ordine cronologică. Temele sunt utile prin aceea că, atunci când sunt adecvate, relevă cauzele ascunse, care nu pot fi observate cu prilejul unei discuții bazate pe date. Am discutat în trecere teza că o nobilime atotputernică a fost cauza Războiului celor două roze, și ne-am dat seama că această idee se aplică pentru oricare dintre conflictele care au avut loc. Ar trebui poate să mai reflectăm o dată asupra acestei chestiuni ca să vedem dacă nu am pierdut din vedere tabloul general al problemei.

Așa că în ce măsură putem considera adevărată teza conform căreia nobilimea atotputernică este răspunzătoare pentru izbucnirea Războiului celor două roze? Prima noastră problemă este să dăm o definiție. Ce este acela un nobil atotputernic? Poate că ar trebui să înțelegem prin această sintagmă un nobil a cărui putere și ambiție erau folosite pentru a înlătura puterea monarhului. Aceasta implică sau nu actul uzurpării efective? Cât de utilă este această definiție când o aplicăm beneficiarilor evidenți?

În ceea ce-l privește pe Richard, conceptul este în cel mai bun caz limitat. Am sugerat mai devreme că revolta sa a avut loc nu pentru că era un nobil atotputernic, ci pentru că poziția sa era amenințată datorită eșecurilor regelui și agresiunii exercitate de Margaret de Anjou. Pentru fiul său, Eduard, se potrivește această definiție, în sensul că el a încercat deschis și în mod deliberat să-l distrugă pe Henric al VI-lea. Nu trebuie să uităm însă că stimulul pentru asaltul lui asupra tronului nu a venit de la statutul său de nobil atotputernic, cât și de la faptul că a moștenit cauza tatălui său.

Contele de Warwick poate însă fi considerat un candidat foarte potrivit pentru aplicarea acestei definiții. Am văzut că el a căutat să-și mențină o dominație artificială asupra regelui și era gata să se folosească de revoltă și trădare în acest scop. Atitudinea sa era fructul unor circumstanțe speciale apărute în jurul acțiunii de uzurpare – care, în primul rând, l-au făcut să dețină puterea – și al propriilor sale ambiții nemăsurate. El totuși nu poate fi considerat ca exemplul tipic pentru clasa nobililor atotputernici, care se presupune că a dominat perioada

Războiului celor două roze. Câțiva nobili atotputernici care evoluează în circumstanțe speciale nu înseamnă o întreagă nobilime atotputernică. În orice caz, Eduard al IV-lea a reușit să-și impună autoritatea asupra nobililor după înfrângerea lui Warwick. Dacă țara ar fi fost plină de nobili atotputernici, atunci acest obiectiv al său ar fi fost aproape imposibil de atins.

Există foarte puține izvoare din timpul domniei fratelui său care să susțină că Richard de Gloucester a fost un nobil atotputernic, mai ales că el îl slujea loial pe rege. Totuși, el a devenit un nobil atotputernic, în adevăratul sens al cuvântului datorită viselor sale de mărire, apărute în timpul crizei care a urmat morții premature a lui Eduard al IV-lea.

Ducelui de Buckingham i se potrivește definiția noastră în același fel ca și lui Warwick. Și el a ajuns să ocupe o poziție dominantă după o acțiune de uzurpare și este posibil ca revolta sa împotriva lui Richard al III-lea să fi fost impulsionată de credința că își poate apăra poziția numai dacă se alătura părții considerate de el învingătoare.

În final, putem spune că i se potrivește această definiție și lui Henric Tudor? A reușit să elimine un rege, dar este greu să-l vedem în ipostaza de nobil atotputernic pentru simplul motiv că el nu dispunea de influență în Anglia, fiind exilat de multă vreme.

S-ar părea că acest concept al nobilului atotputernic are oarecare valoare, dar importanța sa poate fi ușor supraestimată. Am sugerat că nobilii puternici au devenit atotputernici numai când au apărut anumite circumstanțe extraordinare care le-au stimulat ambițiile mari și lăcomia nesocotită. Și astfel, ar trebui să acceptăm ideea că ne putem folosi de acest concept ca de un mijloc util de comparație pentru a opera cu informațiile, dar nu ne este de mare ajutor dacă îl considerăm drept o cauză fundamentală a conflictelor.

13. Concluzii

Conflictele care au avut loc în timpul domniilor lui Henric al VI-lea, Eduard al IV-lea, Richard al III-lea și Henric al VII-lea nu au avut aceleași cauze. Izbucnirea Războiului celor două roze sub Henric al VI-lea a reflectat eșecul regelui de a rezolva problemele inerente ale unei monarhii. Aceste eșecuri au dus la înstrăinarea ducelui de York și a aliaților lui de regimul lancasterian, care, la rândul său, a dus la un

conflict dinastic atunci când nebunia regelui a făcut-o pe regină să iasă în prim plan și să-i propună să distrugă familia de York pentru a-și proteja fiul. Am argumentat că, deși existau tensiuni vechi în interiorul societății medievale târzii, un rege eficient s-ar fi putut folosi de ele pentru a-și consolida puterea.

Eduard al IV-lea, spre deosebire de Henric al VI-lea, a fost un rege eficient. Tulburările care au avut loc în timpul domniei sale au fost alimentate de lupta cu lancasterienii, dar cea mai importantă cauză nu a reprezentat-o rivalitatea dinastică, ci îndărătnicia, ambiția și aroganța „făcătorului de regi", contele de Warwick. Se poate spune că într-adevăr, Warwick a fost un nobil atotputernic. Marea sa putere era rezultatul marii contribuții pe care o adusese la uzurparea lui Eduard. Eduard al IV-lea nu putea să-și permită să-l lase să dețină singur supremația printre nobili. În ceea ce-l privește, Warwick era pur și simplu incapabil să recunoască faptul că nici un rege nu-și putea permite să-i ofere statutul de vice-rege pe care îl cerea el. Eduard a acționat cu promptitudine pentru a stabili alte centre de influență ca să nu se mai bazeze atât de mult pe Warwick, fără să procedeze însă agresiv, pentru că Warwick nu a fost niciodată exclus de la favorurile și protecția regelui. În loc să încerce să pună capăt resentimentelor recunoscând că acțiunile regelui erau dictate de un interes politic, contele a preferat să și le amplifice. Căsătoria regelui cu o Woodville, cu impactul ei major avut asupra pieței de căsătorii nobiliare, a fost factorul care a inflamat și mai mult egoul resentimentelor al contelui, până la revoltă. Există puține diferențe între cele două revolte ale lui Warwick, cu excepția faptului că în a doua acțiune el a jucat pe cartea dinastică în absența altor alternative.

Uzurparea pusă la cale de Richard de Gloucester a avut alte cauze. Nu are rost să spunem că uzurparea reprezenta reacția standard a tradiționalului „nobil atotputernic". În contextul domniei lui Eduard al IV-lea, este dificil să-i punem această etichetă lui Richard de Gloucester. El era foarte puternic (mai ales în zona de nord a țării), dar puterea sa se afla în slujba regelui. Faptul că Gloucester s-a folosit de puterea sa pentru a-l da jos pe nepotul său reprezintă rezultatul direct al unei ambiții care s-a dezvoltat nemăsurat și pe care Eduard nu avea cum s-o anticipeze. Este adevărat că moartea timpurie și neașteptată a lui Eduard al IV-lea a adus la suprafață tensiunile periculoase care existau între familia Woodville și celelalte facțiuni, care fuseseră controlate până atunci, dar

niciodată definitiv rezolvate, de către rege. Este adevărat că poate Richard a simțit că, și în cazul în care s-ar fi opus clanului Woodville, el nu ar fi fost în siguranță, pentru că Eduard al V-lea ar fi încercat să se răzbune în numele acestei familii o dată ce ar fi devenit major. Dar în final, astfel de raționamente nu oferă o explicație completă. Rămâne să privim la spectacolul cruzimii și violenței care i-a șocat și pe contemporani, oricum obișnuiți cu astfel de manifestări. Cauza directă a uzurpării se află la nivelul motivațiilor psihice ale lui Richard al III-lea, pe care nu le vom pricepe niciodată complet.

Conflictele care au avut loc în timpul domniei lui Richard al III-lea la suprafață par a fi fost de origine dinastică, ele încercând să înlocuiască dinastia de York cu firava dinastie lancasteriană a Tudorilor. Totuși, primele tulburări care au avut loc, în 1483, au reprezentat în esență un protest al yorkiștilor față de uzurpare, în speranța că fiii lui Eduard al IV-lea sunt în viață și că pot fi salvați. Când această speranță a dispărut, Henric Tudor și-a atras sprijinul. Succesul său de la Bosworth s-a datorat tot atât de mult norocului și greșelilor tactice ale adversarului său, cât și lipsei de popularitate a lui Richard al III-lea. La rândul lor, conflictele apărute în timpul domniei lui Henric al VII-lea au fost provocate nu de politica regelui, cât de acei membri ai Casei de York care nu doreau să accepte că dinastia sa oferea o nouă unitate politică.

În cele din urmă, ar trebui poate să ne ferim de interpretările care accentuează nepotrivit ideea de instabilitate a societății medievale engleze. În capitolul 2 am susținut că regii se confruntau cu adevărate probleme atunci când se ocupau de chestiuni precum cele referitoare la nobilii cu influență, din ce în ce mai puternici, și de feudalismul bastard. Cineva ar putea spune că violența din timpul domniei lui Henric al VI-lea a fost încurajată de nobilii ambițioși și brutali, care considerau că revolta reprezenta o formă utilă de putere politică. Astfel de probleme pot fi însă rezolvate. În ultimii zece ani și mai bine de domnie, Eduard al IV-lea a reușit în general să-și impună voința asupra nobililor. Dacă ar mai fi trăit câțiva ani, noi am putea spune că Războiul celor două roze a luat sfârșit în 1471. Dacă Richard al III-lea ar fi ieșit victorios din lupta de la Bosworth, atunci ar fi fost perfect posibil ca regimul său să devină tot mai stabil pe măsură ce baza sa de putere ar fi fost mai mare. În orice caz, după cum vom vedea în capitolul 6, Henric al VII-lea a reușit să-și controleze nobilii într-un mod foarte eficient.

***Să luăm notițe despre** „Căderea regilor de York și sfârșitul Războiului celor două roze"*

Când luați notițe, țineți minte care sunt obiectivele acestui capitol. Întrucât aici se discută în primul rând despre cauzele conflictelor, notițele voastre trebuie să caute nu numai să găsească argumente, dar și să furnizeze detaliile necesare pentru a le susține.

1. Introducere
1.1. Care va fi teza pe care o va adopta acest capitol?
2. Domnia lui Eduard al IV-lea, 1461-1471 – problemele cu care s-a confruntat noul rege
2.1. Vechea problemă a puterii nobilimii. În ce fel se poate spune că Războiului celor două roze i-au lăsat o moștenire grea lui Eduard al IV-lea?
2.2. O problemă imediată: învinsa nobilime lancasteriană. De ce a încercat regele să-i atragă pe foștii lancasterieni? Cât de înțeleaptă și de eficientă a fost politica lui?
2.3 Problema lui Warwick. Descrieți care a fost politica regelui față de Warwick.
3. Căsătoria regelui cu Elizabeth Woodville. În ce măsură putem considera că a fost nepotrivită alianța matrimonială cu o reprezentantă a familiei Woodville? Care a fost impactul căsătoriei pe termen scurt?
4. Răzvrătirea lui Warwick, iulie-octombrie 1469. Descrieți cum a avut loc revolta și explicați de ce a fost obligat Warwick să îl elibereze pe rege. Care au fost cauzele revoltei lui Warwick?
5. A doua acțiune de răzvrătire a lui Warwick, martie 1470. Descrieți pe scurt cum s-a desfășurat acțiunea, exilul lui Warwick și Clarence și fuga lui Eduard al IV-lea.
6. Revenirea pe tron și recunoașterea Coroanei de către Eduard al IV-lea. Cum a reușit Eduard să-și recucerească coroana?
7. Calmul dinaintea furtunii. Nu sunt necesare notițe.
8. Richard de Gloucester și atacul asupra familiei de Woodville
8.1. Care au fost primele acțiuni ale lui Glaucester împotriva celor de Woodville?

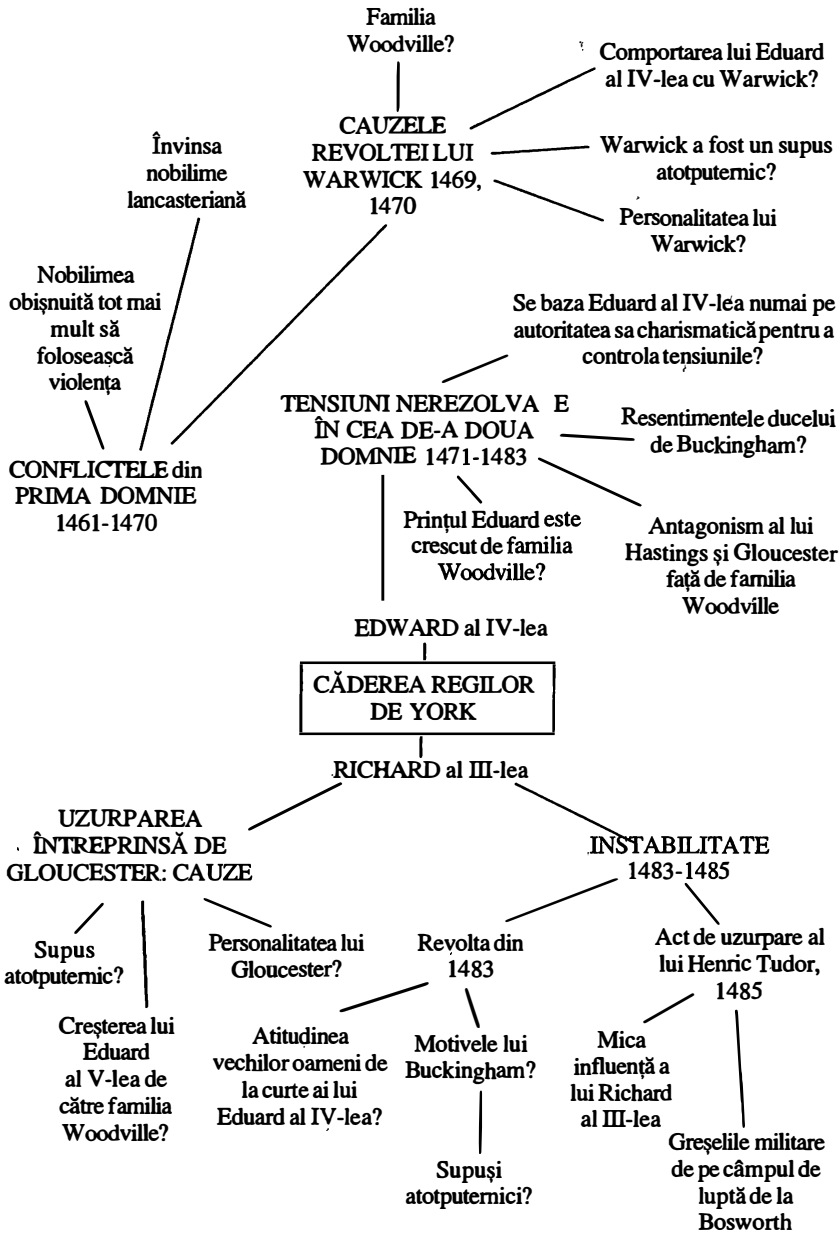

Rezumat – Căderea Casei regilor de York și sfârșitul Războiului celor două roze

8.2. De ce au renunțat la loialitatea față de dinastia lui Eduard Buckingham și Lord Neville?
8.3. A fost eșecul lui Eduard de a rezolva conflictele adânci dintre facțiuni o cauză directă a uzurpării sale?
9. Uzurparea tronului, 1483. Cât de semnificative sunt rațiunile oferite de Richard de Gloucester pentru cucerirea tronului?
10. Domnia lui Richard al III-lea, 1483-1485
10.1. Care sunt cele două serii de conflicte apărute în timpul domniei lui Richard?
10.2. Revolta din 1483. De ce a izbucnit această revoltă? Care erau motivele lui Buckingham? Care este semnificația revoltei din perspectiva contelui de Richmond?
10.3. Căderea lui Richard al III-lea. Cu ce probleme s-a confruntat Richard când a căutat sprijin? De ce a pierdut Richard al III-lea lupta de la Bosworth?
11. Henric al VII-lea și sfârșitul Războiului celor două roze
11.1. În ce măsură reprezentau o amenințare la adresa lui Henric al VII-lea Simnel și Warbeck?
11.2. Care erau motivele acelora care îi sprijineau pe cei doi pretendenți?
11.3. Discutați chestiunea fixării momentului sfârșitului războaielor celor două roze
12. Tema supusului atotputernic: recapitulare
13. Concluzii

Folosiți-vă de secțiunile 12 și 13 pentru a vă alcătui planul pentru eseu. Nu sunt necesare notițele.

***Să răspundem la întrebări eseu despre** „Căderea regilor Casei de York și sfârșitul Războiului celor două roze”*

Este foarte puțin probabil ca examinatorii să vă pună o întrebare-eseu care să nu presupună să vă referiți la izbucnirea Războiului celor două roze. Astfel că acest capitol împreună cu capitolul 3 vă furnizează o gamă largă de întrebări despre toate sau despre majoritatea conflictelor acoperite de Războiul celor două roze.

Din cele ce ați aflat din capitolele 3 și 4, ar trebui să vă fie limpede că nu trebuie să acceptați ideea că toate conflictele au avut aceleași cauze. În secțiunea *Să răspundem la întrebări-eseu* de la capitolul 3 vi s-au oferit câteva idei despre cum să vă structurați eseul în jurul unei anumite teze. În această etapă ar fi util să vă gândiți cum alcătuiți planul unui eseu, care este foarte important când eseurile acoperă o gamă mare de probleme. Eu aș spune chiar că un plan bine făcut vă ajută să vă limpeziți în minte o anumită teză. Planul presupune să vă notați principalele titluri care pot să formeze paragrafele mai lungi din eseul vostru. Poate că în acest punct ar fi util un exemplu. Să presupunem că vă confruntați cu o întrebare tipică: „Războiul celor două roze din 1459-1485 a fost provocat în principal de eșecurile personale ale regilor. Comentați această propoziție" Planul vă va ajuta să identificați următoarele conflicte:

Izbucnire:	1469-1471: Warwick	Gloucester
Richard de York	Revolte/Revenire pe tron	Uzurpare/Revoltă
	Eduard al IV-lea își	în 1483
	recucerește tronul	Henric Tudor 1485

Folosindu-vă de aceste titluri, ați putea încerca să determinați care sunt cauzele pentru fiecare eveniment, în câteva cuvinte.

Ar trebui să știți care este tema tezei voastre. Poate veți simți că în întrebare este conținută o propoziție adevărată, dar din fericire ați văzut că ea este mult mai potrivită pentru prima serie de cauze decât pentru celelalte și pe de altă parte ignoră problemele pe termen lung manifestate în societate și care nu au fost provocate de regii slabi, ci doar agravate de ei.

Iată alte câteva titluri pentru eseuri. Scrieți câte un plan pentru fiecare, urmat de un paragraf introductiv și folosindu-vă de schema dată în secțiunea ajutătoare din capitolul 3.

1. În ce măsură putem spune că Războiul celor două roze (de până la 1487) a fost provocat de lăcomia nobililor?
2. Sintagma „Războiul celor două roze" este o sintagmă inexactă din moment ce conflictele din intervalul 1455-1485 au puține elemente în comun. Cât de mult acceptați acest punct de vedere?
3. În ce măsură a fost Războiul celor două roze cauza principală a instabilității fundamentale din societate?

Un sfat pentru când vă alcătuiți planul. Este foarte tentant să exagerați când le lucrați. Examinatorii se plâng deseori din cauza planurilor prea elaborate pe care le-ați scris probabil în 15 minute – și aceasta înseamnă că cel puțin 10 minute le-ați pierdut cu scrisul propriu-zis al eseului. A scrie planurile rapid și eficient este un exercițiu care se deprinde.

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „Căderea regilor Casei de York și sfârșitul Războiului celor două roze"*

1. Conflictul din Consiliu după moartea lui Eduard al IV-lea

Citiți extrasele din *Cronica Crowland* și din cea a lui Domenico Mancini, de la paginile 109-110. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Numai pe baza mărturiilor interne, cât de obiective considerați că sunt cele două izvoare?

b) Care sunt asemănările și deosebirile dintre relatările despre deliberările Consiliului?

c) Ce altceva ați mai avea nevoie să știți despre *Cronica Crowland* și despre italianul Domenico Mancini înainte de a face o judecată despre credibilitatea și acuratețea povestirii lor?

CAPITOLUL 5

Impactul Războiului celor două roze

1. Introducere

În 1930, W. C. Sellar și R. J. Yeatman au scris minunata și originala lor carte plină de umor intitulată *1066 And All That*. În a lor „Prefață obligatorie (Aceasta este pentru tine)" autorii spun:

> Istoria nu este ceea ce credeți, ci ceea ce vă amintiți. Celălalt fel de istorie este zadarnic. Aceasta este singura Istorie Memorabilă a Angliei, pentru că singura Istorie de care vă veți aminti se află în această carte, care este rezultatul unor ani lungi de cercetări în cluburi de golf, camere de arme, camere verzi etc.

Chiar așa. Acestea sunt lucrurile dezvăluite de această cercetare îndelungată și amănunțită despre Războiul celor două roze:

> Observând că Evul Mediu se apropie de sfârșit, baronii au făcut un efort surprinzător pentru a readuce la viață vechile plăceri feudale precum Jafurile, Carnagiile și Ruinările și astfel i-au mai oprit în loc pe Tudori o vreme. Ei au realizat acest lucru prin intermediul unui plan iscusit, cunoscut sub numele de „Războiul celor două roze" (pentru că baronii culegeau trandafiri de culori diferite pentru ca lumea să vadă care din ce tabără este).

Apoi autorii înșiruie o listă de întrebări care să-i fie puse oricărui baron care aspiră să devină rege. Printre ele se află și următoarea:

> Ești nebun? Dacă da, spune dacă în mod permanent sau doar temporar.

Cartea are semnificație, bineînțeles, numai pentru cine știe suficient de multă istorie ca să depisteze exagerările, erorile, jumătățile de adevăr și evidentele neînțelegeri. În acest caz, cititorul ar trebui să știe că Războiul celor două roze a reprezentat o perioadă de mari răsturnări, de violență, conflicte și distrugeri și poate că referirea la „trandafirii de culori diferite" este o versiune denaturată intenționat a unei scene din piesa lui Shakespeare *Henry VI, partea I*, în care Shakespeare ne înfățișează cearta dintre Richard de York și contele de Somerset, iar York cere:

> Deci cel ce este nobil
> Și nașterea nu vrea să și-o dezmintă
> Și știe că eu apăr adevărul,
> Cu mine împreună să culeagă
> O roză din această tufă.

Iar Somerset răspunde:

> Acel ce nu-i lingușitor și este
> De partea adevărului, cu mine
> Să smulgă-o roză roșie din tufă.[1]

Scena se încheie cu amenințări de violență de ambele părți. York spune: „Gândesc că ceart-aceasta, într-o zi ce va veni, în sânge va sfârși!" Spectatorii din vremea lui Shakespeare ar fi putut să dea din cap aprobator la aceste cuvinte, știind că în Războiul celor două roze au fost confruntări de o violență fără precedent, sau cel puțin ei credeau că știu. În cele din urmă, istoricii din secolul al XVI-lea au consimțit că Războiul chiar *fusese* cumplit. Ei susțineau că familiile nobililor se scăldau în bălți de sânge pe câmpul de luptă, că fratele își omoară fratele, iar tatăl fiul, într-o atmosferă cumplită de anarhie, mai rea decât orice campanie din Războiul de o sută de ani.

Aici se află interpretarea tradițională din spatele dramei târzii de secol XVI a lui Shakespeare și a versiunii umoristice a lui Sellar și Yeatman. Nu trebuie însă să o acceptăm drept un unic fapt, pentru că după cum vom vedea există o mulțime de istorici moderni care mai

[1] *Henric VI, partea I*, traducere de Barbu Solacolu.

degrabă ar considera-o un produs al distorsiunilor și propagandei. Este, prin urmare, sarcina acestui capitol să evalueze impactul avut de Războiul celor două roze, atât pe termen scurt cât și pe termen lung, asupra Angliei.

Ce înțelegem însă prin „impact"? Dacă am privi pur și simplu efectul avut de război asupra nobilimii atunci el ar fi foarte limitat, dacă însă am analiza impactul asupra „Angliei", atunci el ar fi foarte vag. Probabil că cea mai bună cale de a opera cu acest concept ar fi să căutăm o serie de răspunsuri la întrebări mai generale, folosindu-ne de metoda familiară istoricilor, aceea de a departaja diversele chestiuni generale, cu alte cuvinte, de a evalua impactul politic, social și economic al războiului.

2. Impactul politic al Războiului celor două roze

Politica este (deși în mod discutabil) mai mult decât „guvernare". Într-un sens mai larg, politica are legătură cu relațiile de putere de orice fel (de unde și sintagme gen „politica oficială"). În contextul Războiului celor două roze, este necesar să discutăm chestiuni ca efectul său asupra monarhiei și asupra diferitelor clase sociale din Anglia.

a) A afectat Războiul celor două roze instituția monarhiei?

Ne e greu să acceptăm ideea că Războiul celor două roze ar fi putut contribui la întărirea monarhiei. Într-adevăr, ar trebui să ne gândim că posibilitatea detronării – și morții în împrejurări violente – a regilor a pus în pericol chiar instituția monarhiei. Probabil că i-a făcut pe nobili să pună la îndoială până și valoarea monarhiei în sine. Totuși, se poate spune răspicat că acest lucru nu s-a întâmplat niciodată.

Nu s-a reflectat asupra acestei propoziții nici măcar de dragul purei speculații. Și de ce nu? Răspunsul este simplu. Monarhia reprezenta ceva fundamental pentru structura puterii în Anglia feudală. Înlăturarea monarhiei însemna spargerea acelui lanț care îi lega pe proprietarii de pământ, pe care se baza de fapt puterea. Pe baza cărui drept mai putea în acest caz un nobil să aibă pământ dacă el îi era retras regelui? De ce să mai existe nobilimea fără rege? Cât despre

guvernare, pe baza, să spunem, a unui consiliu de nobili, aceasta nu a fost considerată niciodată altceva decât o necesitate nefericită. Bucuria cu care a fost întâmpinat Henric al VI-lea după ce și-a revenit din primul acces de nebunie este o mărturie în acest sens.

b) A afectat Războiul autoritatea regală și a întărit puterea nobilimii pe termen lung?

Chiar dacă, teoretic, monarhia nu a fost pusă în discuție în nici un moment, ar trebui să ne așteptăm ca puterile ei să fi fost afectate ireparabil datorită războiului. În cel mai rău caz, din cauza incompetenței lui Henric al VI-lea nu ar fi crescut prestigiul monarhiei. Mutilarea, revolta și detronarea regilor erau cu toții factori apți să îi încurajeze pe nesocotiții nobili atotputernici să-și extindă puterea în doua regelui.

Bineînțeles că nobilii puteau specula asupra pretențiilor pe care le aveau rivalii lor la tron pentru a-și întări ei influența. Warwick și Buckingham sunt exemple concludente în acest sens. Această teză a fost analizată în capitolul 4, când am încercat să stabilim dacă conflictul neîntrerupt manifestat sub Eduard al IV-lea, Richard al III-lea și Henric al VII-lea reflecta sau nu o deplasare de putere dinspre rege spre nobili. Am respins această teză pe motiv că atât Eduard al IV-lea (în ultimii 12 ani ai domniei sale) și Henric al VII-lea au reușit să-și impună autoritatea personală asupra nobilimii. Trebuie spus că au existat diferențe semnificative în felul în care i-au tratat pe nobilii Eduard și Henric. Eduard era gata să urmeze demersul tradițional, de a oferi unui nobil de încredere dreptul de a conduce o anumită zonă într-un chip aproape autonom. Și Henric al VII-lea a debutat într-un fel asemănător. Unchiul său și principalul său sprijinitor, Jasper Tudor, duce de Bedford, a primit controlul asupra caomitatului Wales (unde se afla și fieful său), dar după moartea lui Bedford regele a condus această regiune prin intermediul unui consiliu al cărui leader – episcopul de Lincoln – avea o mică influență în zonă.

Eduard al IV-lea își controla nobilii prin propria sa autoritate, deoarece avea și o personalitate impresionantă, demnă de un rege. Poate că Henric al VII-lea a fost profund necharismatic, dar avea sistem în ce făcea și în mod regulat își înăsprea controlul asupra nobililor, învăluindu-i într-o plasă de obligații feudale, printre care aceea a declarării fidelității – *vezi recognisance* (pagina 14). Nu era nimic nou în faptul

că regele își copleșea supușii cu multe obligații pentru a obține de la ei o atitudine binevoitoare – în mod special Richard al III-lea se folosise de această metodă – dar Henric a adoptat-o pe scară largă, ceea ce mărturisește din plin despre înțelepciunea sa politică și despre felul său plin de sânge rece de a judeca. Polydore Vergil comentează asupra acestui aspect:

> Regele dorea (după cum spunea) să-i facă pe toți englezii să fie supuși de frică... Pe toți slujitorii săi, care erau persoane de vază, dacă erau găsiți vinovați de oricare vină, el îi pedepsea cu asprime... astfel ca poporul să renunțe la gândul nesupunerii și să descurajeze toate faptele rele.

Mai există un element prin care Henric al VII-lea și-a câștigat un plus de autoritate asupra nobilimii. Spre deosebire de Eduard al IV-lea, el nu era deloc generos cu acordarea protecțiilor. Funcțiile și pământul nu erau suficiente pentru a câștiga supuși credincioși. Nici un magnat nu primea ceva doar pentru că era magnat. În schimb, orice favor trebuia câștigat prin muncă, iar Henric a avut grijă ca cea mai mare parte a pământului confiscat să-i revină Coroanei. De exemplu, el a păstrat pământurile pe care le deținuse înainte Richard al III-lea în nord. Întrucât pământul însemna putere atât pe plan local cât și la nivel național, Coroana a devenit mai puternică ca rezultat al acestei politici. De fapt, se poate spune că Războiul celor două roze – sau cel puțin, conflictul cu Richard al III-lea – a făcut ca puterea regelui să crească, el având ocazia acum de a acumula mai mult pământ de-a lungul țării.

Așa că, în ciuda crizelor care au avut loc în timpul domniei lui Richard al III-lea, Henric al VII-lea a reușit să-și păstreze controlul asupra nobilimii într-o măsură mai mare decât o făcuse Eduard al IV-lea. Atunci se poate spune în mod limpede că Războiul celor două roze nu a condus la câștiguri pe termen lung de partea nobilimii în defavoarea regelui. În schimb, s-ar putea spune că Războiul celor două roze a fost util dinastiei Tudorilor, el reprezentând un mijloc de propagandă pentru a-i descuraja pe aceia nemulțumiți cu regimul și care puneau la cale revolte. S-a atins acest obiectiv prezentându-se războiul drept un dezastru criminal și sângeros pentru întregul regat.

c) Ce impact a avut Războiul celor două roze asupra justiției, legii și ordinii?

Este necesar să ne ocupăm în acest punct de problema legii și ordinii, pentru că, așa cum am sugerat la pagina 47, nobilimea a jucat un rol fundamental în aplicarea justiției regale și în menținerea păcii. S-a subliniat însă și faptul că nobilii înșiși erau cei mai probabili delicvenți, atunci când interesele lor personale o cereau. Întrucât s-a argumentat faptul că nobilimea nu a câștigat putere ca urmare a Războiului celor două roze, ar fi logic să putem susține că nobilii nu puteau să încalce legea și ordinea pe termen lung. Din fericire, chiar așa se și cam întâmpla.

Bineînțeles că nu trebuie negat faptul că era simptomatic pentru slăbiciunea autorității regale sub Henric al VI-lea faptul că justiția regală era încălcată, iar legea și ordinea se aflau la mâna celor care aveau legături cu facțiunea dominantă de la curte. Atunci se poate spune că aceste probleme au fost generate de personalitatea lui Henric al VI-lea și au premers izbucnirea războaielor. Conflictul militar aducea inevitabil atingere autorității regelui chiar într-o măsură mare. Cu toate acestea, Eduard al IV-lea a reușit să refacă oarecum această autoritate.

El a restabilit rolul de supervizor asupra sistemului juridic. Regele avea puterea de a interveni personal în cazurile grave de încălcare a ordinii (vezi pagina 167). El a întărit, de asemenea, puterile judecătorilor de pace pentru procesele penale, transferându-le acestora dintâi puterea șerifilor, care reprezentau cazuri notorii de corupție și care prea adesea erau oamenii magnaților locali.

Aceasta nu înseamnă că Eduard a încercat să diminueze influența pe care o aveau marii magnați asupra legii și ordinii pe plan local. Așa cum s-a argumentat mai sus, regele era bucuros să se poată sprijini pe nobilii de încredere pentru a-i împuternici să controleze în numele său anumite regiuni din țară, el continuând practica tradițională de numire a magnaților în fruntea comisiilor de pace ce reprezentau diferitele comitate. Pe scurt, el dorea ca magnații să pună capăt cumplitelor violențe și dezordinii civile, dar e limpede că nu se aștepta ca ei să creeze acolo oaze de pace și liniște, adică un sistem juridic în întregime obiectiv și corect în care ei (nobilii) să fie tratați la fel ca cei mai săraci dintre țărani. Până la urmă, pe rege îl interesa legea și ordinea în măsura în care acestea îi afectau puterea și poziția. Tulburările

sociale mari și încălcările grave ale legii îi amenințau prestigiul și autoritatea, așa că ele trebuiau eliminate. În anumite limite trebuie spus că așa se și întâmpla. Nu e nici o îndoială că nobilii continuau să facă uz de influența pe care o aveau în cadrul sistemului și nu e de mirare că multe delicte erau nerezolvate iar răufăcătorii rămâneau nepedepsiți. Eduard nu considera însă aceste lucruri drept o amenințare politică, de aceea nu își bătea capul să investească timp și energie într-o luptă care ar fi necesitat o schimbare de atitudine față de nobilime. Dacă ar fi dorit să pună capăt definitiv dezordinii și violenței din rândul aristocrației sale, el ar fi trebuit să pună capăt deținerii ilegale de gardă personală de către nobili. Avea de partea sa legea, în acest sens, și în 1468 chiar a făcut un pas în această direcție propunând o nouă lege care considera angajarea unei suite un fapt ilegal (cu excepția folosirii servitorilor personali și a funcționarilor juridici). Acesta nu a fost însă decât un avertisment nefinalizat destinat aristocrației pentru ca aceasta să păstreze ordinea. După câte știm, legea nu a fost niciodată promulgată. Eduard manifesta înțelegere față de această castă din care, de fapt, provenea. Atitudinea sa era de aceea lipsită de dorința de a-i limita influența tradițională sau sursa de putere. El avea nevoie de nobili puternici, pentru că puterea sa depindea de a lor.

Astfel, se poate spune că experiența Războiului celor două roze nu l-a făcut pe Eduard al IV-lea să susțină o campanie majoră nici împotriva influenței pe care o avea nobilimea asupra legii și ordinii, nici asupra violenței zilnice din societate. Nu au mai existat abuzurile grave caracteristice zilelor rele ale domniei lui Henric al VI-lea, dar nu dispunem de nici o argumentație pentru a justifica că progresele erau remarcabile acum. Există puține documente statistice obiective relevante în acest sens. Deși plângerile din Parlament referitoare la numeroasele încălcări ale legii și la petițiile primite, care acuzau cazuri de încălcări ale legii, ar trebui luate în serios, e bine să ținem cont și de eventualele exagerări. Nu avem nici un motiv să spunem că războaiele sunt de vină pentru acest nivel înalt de voință, tipic epocii târzii medievale a Angliei.

Totuși, este posibil ca starea de ordine publică să se fi îmbunătățit într-o oarecare măsură în timpul domniei lui Henric al VII-lea.

Regele a întărit și mai mult puterea judecătorilor de pace într-o încercare de a câștiga cât mai mult control la nivel central asupra respectării legii. Nu e nici o îndoială însă că autoritatea eficientă a lui

Henric a fost aceea care a jucat un mai mare rol în menținerea ordinii publice decât oricare reformă administrativă.

Concluzia noastră este că impactul Războiului celor două roze asupra legii și ordinii a fost limitat pe termen lung. Pe termen scurt (anume în timpul domniei lui Henric al VI-lea), nu e nici o îndoială că războiul a înrăutățit în mod semnificativ sistemul juridic și așa șubred, întrucât nobilii se foloseau de oportunitățile create de războiul civil pentru a acapara feude prin mijloace violente. Totuși este limpede că pe termen lung, Eduard al IV-lea a reușit să stopeze excesele grave ale nobilimii, dar experiența căpătată în cazurile de încălcare a legii și ordinii nu l-a încurajat să încerce să abordeze problema majoră – nobilimea însăși și puterea ei prea mare pe care o avea asupra justiției la nivel local. Henric al VII-lea a fost mult mai eficient în această zonă, în care acționa datorită dorinței sale, motivate politic, de a-și domina nobilii prin frică.

d) A slăbit Războiul celor două roze poziția nobilimii?

Am văzut deja că, datorită succeselor lui Eduard al IV-lea și Henric al VII-lea, monarhia a ieșit cu bine din Războiul celor două roze. Așa că acum ar trebui să punem invers întrebarea: Monarhia renăscută a amenințat cumva poziția nobilimii? Capitolul 6 investighează utilitatea conceptului de Nouă monarhie, ai cărei aderenți argumentează că, după Războiul celor două roze, regii au reușit să-și intensifice puterea proprie cu prețul aceleia a nobilimii. I-a făcut atunci Războiul mai conștienți pe regi de necesitatea de a anihila odată pentru totdeauna puterea nobililor? Au luat regii vreo măsură în acest sens? La ambele întrebări răspunsul este „nu" dacă ne referim la Eduard al IV-lea. Poziția nobilimii nu a fost amenințată în nici un fel. După cum am văzut, Eduard era mulțumit să încurajeze creșterea centrelor de putere ale magnaților (Gloucester, Woodville) și să se bazeze doar pe personalitatea sa charismatică pentru a-i controla. Este semnificativ faptul că în timpul domniei sale numărul nobililor a crescut. Alexander Grant a calculat că rata deceselor și a cazurilor de sărăcire sub Eduard al IV-lea era de 25 la sută, acolo unde descendența masculină se stingea ori nobilului îi fusese luat titlul datorită trădării. Rata înlocuirii celor ieșiți din joc era însă de 31 la sută. În mod semnificativ, rata deceselor sub Henric al VII-lea era de 42 la sută, iar cea de continuare a

descendenței de doar 17 la sută. Vârfurile cele mai înalte ale nobilimii (conții, marchizii și ducii) au crescut de la 7 la 12 sub domnia lui Eduard. La începutul domniei lui Henric erau 16 dintre aceștia, dar la sfârșit nu mai rămăseseră decât 10. Acest refuz de a menține un număr mare de magnați într-o poziție superioară poate fi considerat drept o parte din dorința regelui de a supune nobilimea unui control foarte strict, această atitudine nu înseamnă – și nu ar putea însemna – în nici un caz că regele ar fi intenționat să-și distrugă nobilimea.

El nu dorea decât să se asigure că avea puterea supremă și că nici un nobil nu devenea atât de puternic încât să-l domine.

Aceasta nu înseamnă însă că Războiul celor două roze l-a încurajat pe Henric al VII-lea să-și pună în aplicare tratamentul dur cu nobilii? Nu avem cum să fim siguri dacă s-a întâmplat sau nu așa. În ciuda tinereții sale, Henric a fost cu certitudine marcat de cei 14 ani de exil petrecuți la curtea din Bretania, un exil provocat de schimbarea sorților războiului. În 1471, el a devenit principalul pretendent lancasterian la tron după omorârea lui Henric al VI-lea și moartea fiului său, Eduard. Datorită acestui fapt, el a fost dus în Bretania de unchiul său, Jasper Tudor, pentru mai multă siguranță. Este de imaginat că experiența nesiguranței l-a făcut să caute stabilitatea odată devenit rege, prin limitarea influenței nobilimii. Dacă acceptăm acest punct de vedere, putem sugera că aceasta este cea mai posibilă dintre legăturile indirecte existente între Războiul celor două roze și scăderea semnificativă a puterii și autonomiei nobilimii în timpul domniei lui Henric al VII-lea.

3. Impactul social al Războiului celor două roze

> 1 Ce mizerie, ce crime și ce răni îngrozitoare a suferite această regiune faimoasă din cauza divizărilor și a disensiunilor dintre celebrele Case de Lancaster și de York, mintea mea nu poate înțelege, limba mea nu poate rosti, nici pana mea nu poate înfățișa.

Astfel se exprimă istoricul Hall, partizan al Tudorilor, a cărui carte *The Union of the Two Noble and Illustre Families of Lancaster and York* a fost publicată în 1548. Societatea pe care o descrie Hall este o lume cuprinsă de haos. Pare că războiul și-a pus amprenta asupra

tuturor claselor sociale. Impresia pe care o avem este că frica domnea deopotrivă în orașe și sate, că locuitorii orașelor tremurau în spatele zidurilor și că pe lângă casele aprinse ale aristocrației plângeau văduve îndurerate. Suntem făcuți să credem că viața intelectuală și culturală, această amintire a luminii în întuneric, a fost anihilată. Sunt aceste lucruri adevărate? A fost chiar devastată societatea engleză? Era în ruină viața obișnuită a omului?

Pe măsură ce examinăm diferite aspecte ale societății engleze pentru a afla răspunsul corect la aceste întrebări, este necesar să fim precauți. Multe dintre izvoarele pe care suntem nevoiți să ne bazăm sunt lipsite de credit în modul cel mai fățiș. Concluziile pe care le tragem după multe ezitări sunt cu titlu provizoriu.

a) Durata războiului

Are rost să argumentăm că cui cât țara era mai cotropită de război, cu atât exista mai multă suferință și viața de zi cu zi era mai grea. Problema este că istoricii nu au căzut de acord în privința duratei efective a ostilităților. Pentru început, să vedem care este în mod exact definiția. Ce înseamnă „ostilități efective"? Dacă le definim drept *timpul petrecut efectiv pe câmpul de bătaie*, atunci ignorăm pregătirile militare care au dezorganizat viața pașnică, lungile marșuri spre câmpul de luptă, ambuscadele și chiar numărul combatanților care pur și simplu nu ajungeau la timp – sau la locul potrivit – pentru a lupta. Cu siguranță că trebuie să respingem și să considerăm drept o mare subestimare aprecierea istoricului Lander care spune că perioada totală a „campaniei active" dintre 1455 și 1487 (răstimpul dintre prima bătălie de la St. Albans și bătălia de la Stoke) a fost de aproximativ 13 săptămâni. În Appendixul cărții sale *The Wars of the Roses: Military Activity and English society, 1452-97,* Anthony Goodman apreciază ușor diferite datele (1455-1485), dar ajunge la concluzia că au fost „cel puțin 61 de săptămâni de campanie efectivă". Probabil că estimarea cea mai convingătoare și mai judicioasă este cea a lui A. J. Pollard, care ia în considerare atât luptele date la granițele regatului cât și marile bătălii, și el socotește astfel că au fost 2 ani de campanie între aceiași ani. Totuși, asemenea cifre nu sunt revelatoare prin ele însele. Va fi necesar să examinăm și alte chestiuni înainte de a evalua efectul avut de toate aceste lupte.

b) Câți oameni au participat la campaniile militare?

Pentru cei cărora le place precizia, această chestiune este un coșmar. Pentru cei cărora le place să-și dea cu părerea, a evidenția probabilitatea cea mai mare a unui fapt din amalgamul unei mase de incertitudini și apoi a încerca să stabilești numărul posibil ale participanților este o provocare adevărată (și plăcută).

De ce este așa greu de elucidat această chestiune? Dificultatea rezidă în puținătatea izvoarelor și în erorile pe care le conțin. Majoritatea cronicarilor nu au participat la bătălie și au scris la un interval mare după evenimentele pe care le-au descris. Câțiva erau clerici, deci nepricepuți în chestiunile militare, așa că și dacă au fost prezenți la luptă aceasta nu a oferit acuratețe relatării. În rarele ocazii când întâlnim un martor la evenimente mai avansăm un pic spre adevăr. O cronică din Londra scrisă probabil de William Gregory spune că cifra participanților a fost de 100 000 de luptători de partea Casei de York doar în bătălia de la St. Albans. Cel puțin, el a fost prezent la ea (în armata lui Warwick), deși nu avem cum să știm în ce mod a putut el estima numărul soldaților. Orice pretenție de credibilitate a relatării sale cade din cauza estimărilor comice pe care le oferă în cazul bătăliei de la Towton. Aceasta a fost considerată cea mai sângeroasă dintre confruntările Războiului celor două roze, dar chiar în aceste condiții, nu putem să acceptăm ideea că aproape fiecare bărbat adult din Anglia a luat parte la luptă, așa cum sugerează cifrele avansate de el. Așa cum a subliniat Charles Ross, dacă populația totală era, să zicem, de două milioane și jumătate, atunci Anglia ar fi avut posibilitatea să angajeze o armată numărând 600 000 de oameni. Cifrele propuse de Gregory vor să ne facă să credem că aproape 500 000 au fost aceia care își spărgeau capetele pe câmpul de luptă de lângă localitatea Tadcaster într-o zi cu ninsoare din anul 1461.

Am putea să propunem o cifră cât de cât mai exactă de participanți pentru toate războaiele ținând cont de numărul de magnați care au fost implicați? În cele din urmă, anvergura unei bătălii depindea de numărul magnaților care luau parte la ea. Un magnat și-ar fi chemat suita formată din mici nobili (sau cel puțin pe aceia care aveau un rol militar). Această gardă avea obligația să furnizeze un anumit număr de luptători. Dacă am putea face o estimare rezonabilă a bărbaților implicați în luptă în mod obișnuit de către un magnat, atunci am obține cifra aproximativă a tuturor participanților. Merită să încercăm acest lucru.

Dacă examinăm câteva dintre contractele care ne-au parvenit, aflăm că membrii din gardă trebuiau să furnizeze cam cinci oameni. Știm de asemenea, că în caz de nevoie, nobilimea putea solicita arendașilor să lupte, deși, bineînțeles, că ei erau mai puțin antrenați decât cei din gardă. Existau cu siguranță mai mulți arendași decât membri ai gărzilor. Dacă luăm un exemplu din *Scrisorile Paston* și presupunem că el estre reprezentativ, atunci să vedem ce a făcut John Howard, duce de Norfolk, care a acceptat să-i furnizeze o forță substanțială de luptă lui Richard al III-lea. Mai puțin de două treimi din cei 800 de oameni pe care i-a strâns erau arendași. În acest mod putem face câteva calcule clare bazate pe aceste cifre, ca să vedem în mod rezonabil cam care putea fi numărul tuturor celor care au participat. Din nefericire, nu putem face acest calcul. Chiar dincolo de supoziții și păreri, pur și simplu nu știm câți nobili au participat la majoritatea conflictelor, nici cu câți membri ai gărzilor personale fiecare. Orice generalizare am încerca (atâția militari pentru fiecare nobil) ar fi inutilă pentru că anumiți magnați (mai ales cei din tulburele nord) dispuneau de un număr mai mare de oameni instruiți decât alții. Militarii din garda nobililor nu puteau lupta însă dacă trebuiau pentru aceasta să-și încalce jurământul de vasalitate față de rege.

Așadar, cu ce informații rămânem? Pentru început, constatăm un dezacord între istorici. De exemplu, C. F. Richmond a susținut că doar 6 nobili au luptat pentru Richard al III-lea la Bosworth, dar Charles Ross oferă cifra de aproximativ 20. Ross se bazează pe un poem, *The Ballad of Bosworth Field*, pe care el consideră că l-ar fi scris un locuitor din nordul țării care era bine informat cu privire la sprijinul primit de către Richard. Poate că așa stau lucrurile dar trebuie spus că poetul îi lăuda pe Sir William Stanley (care a luptat împotriva lui Richard la Bosworth) cu destul de mare entuziasm. Era ispititor pentru poet să-i exagereze efectivele lui Richard ca să pară că rolul jucat de Stanley în înfrângerea sa a fost mai mult decât lăudabil. În poem se spune explicit că singură armata regelui avea între „30 000 și 40 000" de soldați, dar Ross crede că mai probabilă ar fi suma de 8-10 000 de oameni. În maniera sa echilibrată, A. J. Pollard comentează cifrele oferite de Richmond și Ross, fără să ajungă însă la nici o concluzie netă (sau la vreo cifră) referitoare la participanți. Cu toate acestea, el susține că izvoarele sugerează cel puțin faptul că nobilii nu s-au ținut departe de conflictele militare din Războiul celor două roze. Luând în discuție perioada 1469-1471, Pollard spune că 30 din aproximativ 48 până la 50 de nobili apți

de luptă au fost implicați în conflicte militare. Ceilalți au stat departe de câmpul de luptă, totuși s-au preocupat în mod serios de pregătirile militare – dacă nu pentru altceva – atunci pentru a-și apăra proprietatea.

Deci se poate vorbi despre o participare serioasă a nobilimii la conflicte. Efectivele acestui lucru au fost resimțite atât de deținătorii de gărzi personale cât și de arendași, și pare evident că impactul asupra societății rurale a fost considerabil. Totuși, trebuie să spunem limpede că țărănimea ca atare nu a fost niciodată chemată la luptă. Motivul este simplu: nobilimea nu prea dorea să-i înarmeze pe oamenii al căror interes în cearta dinastică era de presupus că va fi mai mic, iar răzbunarea risca să fie îndreptată asupra nobilului din regiunea lor. Existau suficiente incidente neplăcute ca să reamintească aristocrației de pericolul pe care îl reprezentau nevoiașii atunci când aveau putere. De exemplu, după înfrângerea și moartea lui Richard de York la Sandal (vezi pagina 59), un cronicar a povestit despre soarta contelui de Salisbury capturat în timpul confruntării:

> Contele de Salisbury a fost prins în viață și dus de... ducele de Somerset la castelul Pomfret [Pontefract], el urmând să plătească o mare sumă de bani în schimbul eliberării sale. Dar oamenii simpli din regiune, care nu îl iubeau, l-au scos cu violență din castel și i-au tăiat capul.

Acesta nu a fost un accident izolat. În 1469, contele de Devon a fost capturat de populație după bătălia de la Edgecote și decapitat fără prea multe parlamentări.

c) Numărul de victime

Dacă avem probleme în stabilirea numărului de participanți, avem șanse să aflăm mai ușor care a fost numărul victimelor? Pe scurt, răspunsul este nu. Nu e de mirare, întrucât dacă izvoarele exagerează în privința numărului combatanților, este la fel de greu de obținut o cifră realistă a acelora uciși sau răniți. Putem să ne folosim ca exemplu de bătălia de la Towton pentru a pune în lumină aceste dificultăți. Avem în acest sens o scrisoare scrisă de fratele contelui de Warwick, George Neville, episcop de Exeter, către Francesco Coppini, un legat papal care îl favoriza pe yorkiști de câte ori era posibil:

Regele, bravul duce de Norfolk, numitul meu frate și unchiul meu, lordul Fauconberg, călătorind pe drumuri diferite, până la urmă s-au întâlnit cu toți însoțitorii și armatele lor undeva pe lângă orașul York. În ziua aceea a fost o bătălie mare, care a început la răsăritul soarelui și a ținut până la a zecea oră din noapte, atât de mare a fost stăruința și îndrăzneala oamenilor, care niciodată nu ținuseră cont și de posibilitatea ca moartea cumplită să-i ajungă. Dintre oamenii inamicului care au fugit un mare număr au fost înecați în râul de lângă orașul Tadcaster, la opt mile de York, pentru că ei înșiși rupseseră podul ca să ne taie trecerea prin acel loc, astfel încât nu a mai putut trece pe acolo nici unul dintre ei, iar o mare parte din cei care au scăpat, adunați în numitul târg și oraș, au fost sugrumați și așa de multe trupuri neînsuflețite se aflau încât acopereau cu toatele o suprafață de șase mile lungime pe trei și ceva lățime. În această bătălie au căzut și unsprezece lorzi din partea inamicului, printre care contele Devon, contele de Northumberland cu niște cavaleri; din cele ce am aflat de la niște persoane demne de încredere, au pierit cam 28 000 de oameni și dintr-o parte și din alta.

Avem de asemenea o scrisoare de la William Paston și Thomas Playter către John Paston I:

Vă aduc la cunoștință... că o cunoștință precum Lady of York (mama lui Eduard al IV-lea) are o scrisoare de recomandare semnată de suveranul nostru regele Eduard, care scrisoare a fost primită de numita doamnă în această zi... la orele 11, și a fost văzută și citită de mine, William Paston. În primul rând, regele nostru a câștigat lupta și prima luni după duminica Floriilor a fost primit în orașul York cu mare pompă și sărbătoare... De cealaltă parte, adică de partea lancasteriană, se aflau morți lordul Clifford, lordul Neville, lordul Welles, lordul Willoughby, Anthony Lord Scales... și mulți alți gentilomi și oameni nevoiași, până la numărul de 20 000.

Ross este pe drept sceptic față de aceste cifre, comentând că „un cronicar mai cumpătat a estimat numărul morților la 9 000 – deci 10

la sută dintre combatanți – ceea ce pare să fie mai aproape de adevăr." Acest cronicar este de fapt autorul anonim al cronicii *Annales rerum Anglicarum*. El a scris la un interval de 30 de ani după evenimente și se simte tendința sa pro-Neville. Probabil că avea toate motivele să exagereze numărul celor uciși de către tabăra yorkistă, dar se pare că nu a procedat așa. Se poate spune, cu titlu provizoriu, că acesta este un indiciu al credibilității sale.

Cel puțin putem respinge orice afirmație care ar susține că Anglia a pierdut în aceste confruntări o generație de luptători. Ross argumentează că morții din aproape toate bătăliile nu au fost în număr de câteva mii, ci de câteva sute. Nu există niște documente care să sugereze că numărul pierderilor omenești a fost atât de mare încât viața obișnuită a satelor, mai ales în ceea ce privește aspra îndeletnicire a muncilor pământului ar fi avut de suferit prin lipsa lucrătorilor care să muncească ogorul sau să strângă recolta. Chiar și așa, există puține dovezi care să susțină păreri precum cea a lui Hall, care spune că familiile întregi de nobili s-au stins din cauza lipsei continuității pe linie bărbătească provocată de conflictele din timpul Războiului celor două roze.

Bineînțeles că se poate argumenta că societatea rurală a fost cu toate acestea devastată de către diferitele armate care au jefuit gospodăriile în chipul caracteristic al timpului. Poate că așa se întâmpla în Franța Războiului de o sută de ani, dar nu și în timpul Războiului celor două roze. În Anglia, armatele nu erau angajate în asedii prelungite sau în marșuri pe timp de luni în șir. Bătăliile importante avea un rezultat clar. Regilor și pretendenților la tron le lipseau resursele pentru a duce un conflict susținut. Singurul exemplu important de armată care a prădat cu ocazia luptelor este cea din nord, condusă de Margaret de Anjou, în iarna lui 1460-1461. Experiența aceasta a fost atât de copleșitoare pentru cei care au asistat la ea încât cronicarii epocii s-au folosit de aceste exemple pentru a da avertismente privitoare la rapacitatea „nordicilor".

1 oamenii din nord... au șters totul în calea lor precum vârtejurile de vânt din nord, și în furia lor au încercat să cotropească întreaga Anglie. Tot în această perioadă, dându-și seama că nu era pericol să fie molestați, săracii și cerșetorii s-au revărsat din colțurile lor
5 în număr nesfârșit... și au început să prade și să jefuiască... în

furia lor nestăpânită ei au intrat cu păcat în biserici și în alte lăcașuri ale Domnului, și în modul cel mai rușinos le-au jefuit de odoare, cărți și de veșminte... Când preoții și alți slujitori credincioși ai Domnului au încercat să opună rezistență, ca nenorociți abandonați ce se aflau, ei i-au sugrumat cu cruzime chiar în bisericile sau în curțile bisericilor... Cu teamă să crezi că domnia ta că trăiam știind că stăm pe această insulă și că în fiecare zi ne ajungeau la urechi zvonuri din acestea triste?

Ar fi stupid să susținem că acesta a fost singurul caz de jaf din întregul interval al Războiului rozelor. Henric al VII-lea, de exemplu, a oferit suma de 74,2 lire de argint și 4 penny pentru diferite comunități ale căror grâne fuseseră furate de armată în drumul ei către câmpia de la Bosworth. Amenințările făcute de comandanți că vor spânzura pe cei pe care îi vor prinde prădând implic faptul că există o bază pentru această preocupare; la fel se întâmpla și cu avertismentele adresate negustorilor. Cu toate acestea, putem să eliminăm presupunerea că jaful a fost foarte des întâlnit în timpul Războiului celor două roze.

În orice caz, anumite părți ale Angliei – sudul, vestul, estul Angliei și zone din nord-vest – au fost ferite în mare parte de spectacolul carnagiului de pe câmpul de luptă și al armatelor mărșăluind.

d) Impactul asupra orașelor

Este greu să evităm concluzia că orașele ar fi putut evita conflictele dacă ar fi vrut și chiar când nu puteau ele au reușit să evite pagubele sau chiar cheltuielile masive, confruntate cu solicitările venite din ambele părți ale conflictului. Ross ne furnizează exemplul util al orașului Norwich. În 1457, lumea se aștepta să aibă loc un atac francez asupra estului Angliei: Norwich s-a oferit imediat să ajute cu un număr de 600 de oameni. În 1461, orașul a oferit cu greu 120 de oameni pentru a lupta în slujba lui Henric al VI-lea. Diferența se explică ușor. În 1457 erau amenințate interesele comerciale ale orașului, ceea ce nu se întâmpla în 1461. De fapt, lancasterienii nu au fost dezavantajați prin faptul că le-au lipsit ajutoarele din Norwich, dar din diverse motive (dintre care nici unul nu avea legătură cu principiile politice solide) ei au sfârșit prin a schimba tabăra pentru a lupta de partea lui Eduard al IV-lea la Towton.

Anumite orașe au oferit sprijin oricărei armate se întâmpla să se afle prin apropiere și care reprezenta prin urmare cea mai mare amenințare la adresa sa. În 1471, Salisbury a organizat un adevărat bombardament de mesaje, promisiuni și scuze atât pentru tabăra lancasteriană, cât și pentru cea yorkistă. Când însă s-a întâmplat ca Eduard să treacă prin apropierea orașului i s-a oferit să-l însoțească spre Tewkesbury un grup derizoriu de oameni, 14 la număr.

Câteva orașe au fost în mod limpede mai partizane, dacă nu și mai generoase. Richard al III-lea era prieten bun și generos cu orașul York și a onorat orașul făcându-l pe fiul său, Eduard, prinț de Wales în catedrala din York. Analele publice ale orașului consemnează manifestările de tristețe ale orășenilor la auzul înfrângerii regelui pe câmpul de luptă de la Bosworth:

> Regele Richard, ajungând să conducă în mod legitim mai târziu, a fost, datorită trădării ducelui de Nortfolk și a multora altora care s-au întors împotriva sa, împreună cu mulți lorzi și nobili din aceste părți ale nordului, ucis în mod mișelește, spre marea tristețe a acestui oraș.

Orașul York trimisese însă doar 80 de oameni în ajutorul regelui la Bosworth și aceleași anale consemnează pline de civism că prioritatea a constituit-o apărarea orașului:

> Fiecare parohie din acest oraș a pornit în căutarea locuitorilor ei și au verificat dacă dispun de suficiente arme și au organizat fortificații pentru apărarea lor și a integrității orașului.

Autoritățile orașului Londra au fost solidare cu Eduard al IV-lea când forțele lancasteriene de sub Bastard de Fauconberg au cerut permisiunea de a intra în oraș în mai 1471. Dar, din nou, mai degrabă interesul personal decât loialitatea i-a făcut să dea un răspuns atât de neobișnuit de angajat. Eduard fusese generos oferind orașului un hrisov în 1462 prin care i se confirmau diferite privilegii comerciale, la care se adăugau câteva paragrafe de mare utilitate, cum ar fi dreptul de a percepe impozit de la anumiți negustori străini. El fusese extraordinar de generos făcându-i cavaleri pe câțiva orășeni de seamă. Tot în același spirit, autoritățile se temeau că forțele lui Bastard vor jefui orașul și că, așa

cum se spune și în cronica *Historie of the Arrivall of King Edward IV*, „erau o mulțime chiar în Londra care s-ar fi bucurat să aibă prilejul unui mic jaf, și-ar fi băgat până la cot mâinile în cuferele bogaților."

Indiferent care vor fi fost temerile locuitorilor din Londra cu acest prilej, este important de observat că nici un oraș important nu a fost supus unui asediu prelungit și foarte puține au fost jefuite în timpul Războiului celor două roze. Într-adevăr, nu există nici o dovadă că, în ciuda unor perioade de panică, tranzacțiile comerciale ale orașelor mari ar fi afectate direct de război.

Dacă este relativ ușor să stabilim proporțiile înregistrate în orașe, este mult mai dificil să vedem în ce măsură au afectat conflictele concepția și atitudinea față de viață a orășenilor. Erau ei paralizați de frică? Se desfășura viața de zi cu zi fără nici o problemă? Erau războaiele sau zvonurile despre războaie niște neplăceri temporare care puteau fi rezolvate cu diplomație și cu promisiuni de colaborare cu agresorii din partea autorităților? Probabil că indicația cea mai bună pentru o problemă atât de abstractă trebuie să fie un exemplu concret – starea fortificațiilor orașului și în mod special, a zidurilor de apărare. Este o presupunere logică aceea că anxietatea și frica ar fi trebuit să conducă la măsuri nebunești de autoapărare și invers, un oraș care nu s-ar fi simțit deloc amenințat ar fi cheltuit puțin sau aproape deloc pe măsuri de apărare.

Pe această bază, concluzia noastră ar fi aceea că orașele se simțeau destul de în siguranță. John Gillingham sugerează că nu trebuie decât să facem o simplă numărătoare a acelor care au primit bani să finanțeze construcțiile defensive. Dacă vom compara cum s-au întâmplat aceste lucrări de-a lungul secolelor, observăm un deteliu semnificativ: totalul lor în secolul al XV-lea este în mod semnificativ mai mic decât al acelora din celelalte două secole precedente. Mai important încă, cifrele corespunzătoare sumelor primite pentru perioada Războiului celor două roze (să spunem, ultimele patru decade ale secolului) sunt doar cu puțin mai mari decât valoarea sumelor pentru cele două secole precedente: 28 de subvenții față de 26 înainte de război.

Aceasta nu vrea să sugereze că sentimentele de insecuritate erau larg răspândite în orașe. Puține făceau cu adevărat efortul de a îmbunătăți și a moderniza sistemul de apărare. Doar aceia care se confruntau cu posibilitatea unor atacuri dinspre Franța (precum orașele Sandwich sau Dover) făceau eforturi concertate și consistente pentru

a întări apărarea orașului. Aceasta este într-un contrast evident cu Europa sfâșiată de război, unde construcțiile „bastioanelor" sau ale platformelor întărite pentru puști din interiorul orașelor reprezentau o trăsătură distinctă a perioadei.

4. Impactul Războiului celor două roze asupra vieții culturale

Bunul simț ne spune că distrugerea și cultura nu fac casă bună. Pot fi desigur și excepții. Anumite tipuri de expresie artistică pot fi stimulate de conflict, în sensul că viața imaginației este sensibilă la oroarea – sau la provocarea – războiului. Totuși, acele aspecte ale culturii care reflectă implicarea întregii comunități și, în mod frecvent, un efort financiar comun, nu pot înflori în condiții de instabilitate și de insecuritate mare. Nu ne așteptăm de pildă să se construiască biserici în aceste perioade. În același fel, și aspectul reședințelor aristocrației reflectă atmosfera predominantă. În timpuri de conflict, ne vom aștepta ca banii să fie cheltuiți mai mult pe fortificații. În vreme de pace, fondurile merg pe asigurarea confortului.

Deseori se spune că arhitectura castelelor și a conacelor nobilimii, construite sau îmbunătățite în perioada Războiului celor două roze pune accentul mai mult pe confort și nu pe apărare. Ross citează ca exemplu castelul Tattershall unde și o privire neatentă observă cât de vulnerabilă ar fi fost o asemenea clădire în eventualitatea unui atac. Constructorul, lordul Cromwell, a dorit să aibă cât mai multă lumină în casă: ferestrele mari – mai ales cele de la nivelul parterului – nu aveau cum să fie de mare ajutor împotriva focului de artilerie. La fel de puțin ar fi ajutat „plăcutul acoperiș grădină, atât de nespecific pentru război" (ca să folosim sintagma lui J. R. Lander). E limpede că Cromwell nu s-a gândit aproape deloc la eventualitatea focului de artilerie. Conform acestor dorințe ale proprietarului, Tattershall a fost construit în 1434 – cu foarte puțin înainte de izbucnirea conflictelor. Mai bune exemple – chiar dacă se referă la castele mai mici, ar fi reședința Old Hall a lui Gainsborough din Lincolnshire sau Great Chalfield Manor din Wiltshire, care sunt din anii 1470 și 1480 și prin urmare confortul predomină asupra înlesnirilor făcute pentru sistemul de apărare. Înainte de a ajunge la o concluzie în această chestiune, ar fi trebuie să luăm în considerare o perspectivă diferită, oferită de Anthony Goodman. El spune că e posibil ca asediile

să fi fost mai dese decât o indică izvoarele, întrucât cronicarii erau întotdeauna mai interesați de bătăliile mari și compacte. Comentând retragerea reginei Margaret de Anjou în 1461, el spune „Retragerea precipitată și lungă a reginei... poate că a fost grăbită de fortificațiile care se făceau conacelor orașelor, aflate în drumul ei, ai căror locuitori erau disperați încercând să împiedice tăierea animalelor și furtul puținelor lor provizii de iarnă." Poate că lucrurile stăteau așa, poate că nu. Înseamnă însă un lucru să susții un punct de vedere bazându-se pe puținătatea izvoarelor și altceva să umpli tu golurile. Conacele și castelele erau mai puțin fortificate decât sugerează Goodman și dovezile arhitectonice reprezintă un indicator semnificativ că nobilimea nu își întărea apărarea și nu își ascuțea securile.

În mod asemănător, înălțarea construcțiilor religioase se afla într-o perioadă înfloritoare în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Se pot da multe exemple aici. Long Melford este o mărturie spectaculoasă despre bogăția negustorilor de stofă din Anglia de est. Ilustrația de mai jos ne arată detaliile inscripțiilor care consemnează numele donatorilor, datorită cărora biserica a fost terminată la începutul anilor 1480. Ar trebui să adăugăm că în arhitectura religioasă a perioadei nu se simte în nici un fel disperarea din cauza violenței. Stilul predominant – cunoscut istoricilor arhitecturii drept Perpendicular – punea

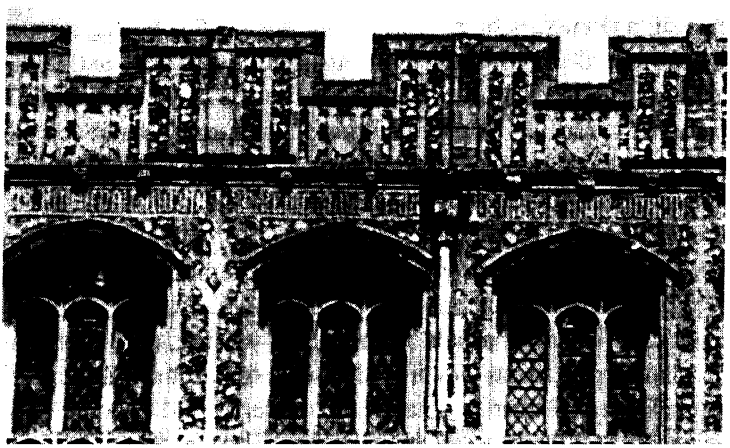

Lucarnele bisericii Long Melford

accent pe lumină, înălțime și spațiu și nu pe creneluri, greutate, asprime. Cu alte cuvinte, o astfel de arhitectură reflectă o anumită încredere, o credință în stabilitatea fundamentală a societății. Acest punct de vedere nu trebuie însă interpretat decât doar ca o indicație posibilă despre atitudinea predominantă, și nu drept o dovadă a ei. Trebuie spus în cele din urmă că regele Henric al VI-lea era aproape obsedat de construirea lui Eton College și King's College în Cambridge. Totuși, Henric conducea o țară prăbușită în haos, nu una caracterizată de echilibru. Probabil că aceste două ctitorii reflectau în schimb dorința regelui de a evada dintr-o realitate degradată datorită greșelilor sale.

Ne-ar fi de mare ajutor dacă am putea recupera fragmente din cultura populară a perioadei. Sursele puține pe care le avem nu ne relevă o obsesie față de războiul civil. În ceea ce privește nobilimea, este prea puțin posibil să obținem câteva informații din listele de inventar (liste cu posesiunile întocmite după decesul proprietarului). Sir John Paston – din nefericita familie Norfolk – pur și simplu nu avea nici o carte despre lege sau despre rangurile cavalerești sau de credință bisericească, dar avea câteva cărți care oglindeau cel puțin preocuparea pentru timp liber, printre care romane de aventuri, cărți de istorie și despre jocul de șah.

Izvoarele evidențiază în general că perioada Războiului celor două roze nu a reflectat în nici un fel un declin în viața culturală sau o obsesie pentru siguranța personală, pentru apărare și pentru eventualitatea morții care să excludă orice alte preocupări.

5. Impactul economic al Războiului celor două roze

Am văzut deja că războiul nu a distrus viața de la țară. Viața de zi cu zi – viața fermei și viața satului – depindea de vreme, nu de războaie. Același lucru se întâmplă și cu viața comercială a țării. Aproximativ nouă zecimi din exportul englezilor îl reprezenta stofa și lâna. Acest comerț a fost afectat când orașul Calais, principala piață de export pentru lână, a căzut în mâinile rebelilor. Aceasta s-a întâmplat de exemplu, când yorkiștii au reușit să apere orașul de asediul lancasterienilor, din octombrie 1460 până în iunie 1461. Comerțul a fost întrerupt doar temporar. Criza negoțului de la aproximativ 1450 până la jumătatea

anilor 1470 a fost provocată nu de războiul civil, ci de chestiuni fundamentale precum pierderea Normandiei și a Gasconiei (vezi paginile 81-82), de eșecul de a stopa pirateria (care le făcea probleme partenerilor comerciali ai Angliei), de embargourile pe stofă engleză și alte de acest fel. Sprijinul primit din partea orașului Londra de către Eduard al IV-lea reflecta speranța locuitorilor lui că regele se va dovedi mai preocupat de activitatea comercială a orașului decât fusese Henric al VI-lea. În mare, decizia orășenilor a fost o manevră abilă. Cifrele referitoare la activitatea comercială reflectă o îmbunătățire evidentă a comerțului către sfârșitul domniei lui Eduard. În anumite privințe, se poate spune bineînțeles că și conflictele militare pot determina îmbunătățirea comerțului. Manufactura sau importul de arme și comerțul cu stofă – pentru confecționarea uniformelor sau ale fundelor însemn de vasalitate cunoscut drept „benzi"[1] au fost stimulate de cererile armatei.

6. Concluzii

Philippe de Commynes – un diplomat iscusit care a servit la curțile Burgundiei și Franței – era convins că Anglia era țara în care oamenii obișnuiți sufereau cel mai puțin din pricina dezastrelor războiului. El spunea că dezastrul și nenorocirea cădeau numai pe cei care provocau războaiele – pe nobili și pe soldații lor. În observația sa există oarecare adevăr. După cum am văzut, impactul războaielor asupra vieții țării în general – în agricultură, în viața orașelor, a țărănimii – a fost limitat. Orașele nu erau supuse unor asedii interminabile, viața de la țară nu era răvășită de armate în căutare de jaf (cu puține dar dureroase excepții), iar târgurile nu-și întrerupeau negoțul în panica de a construi noi fortificații. Totuși, nu trebuie uitat că războaiele au înrăutățit starea și așa șubredă a legii și ordinii din timpul domniei lui Henric al VI-lea. Commynes exagerează întrucâtva impactul avut de război asupra nobilimii. Au existat într-adevăr multe victime printre marii nobili din cauza conflictului – fie morți pe câmpul de luptă, fie executați la puțină vreme după aceea. Să ne amintim doar de Somerset și de Northum-

[1] Benzi – în heraldică, o bandă diagonală desfășurată de pe partea dreaptă a blazonului până pe cea stângă. (n. trad.)

berland căzuți în prima bătălie de la St. Albans, de Richard de York la Sandal, de Warwick la Barnet și așa mai departe. Nu trebuie să uităm nici de moartea regilor Henric al VI-lea și Richard al III-lea, de Eduard, prinț de Wales, fiul lui Henric, sau de Prinții din Turn. Numai opt familii de nobili (zece dacă le includem și pe cele de Lancaster și York) au pierit definitiv, însă, în aceste conflicte. Dispariția moștenitorilor de parte bărbătească putea fi mai degrabă cauza dispariției unei familii decât moartea provocată de spadă.

Ross a spus că influența politică a aristocrației a fost „sever diminuată ca efect direct al Războiului celor două roze". Probabil că ar trebui să ne îndoim totuși de cuvântul „direct". Eduard al IV-lea a continuat să se sprijine mult pe nobilime, chiar dacă s-a folosit foarte mult și de centrele noi de putere reprezentate de familiile Woodville sau Herbert. Se pare că Henric al VII-lea și-a propus în mod deliberat să micșoreze puterea nobilimii, dar aceasta putea în aceeași măsură să reflecte atitudinea și personalitatea regelui, fiind însă și o moștenire a războiului. Totuși, se poate spune că el a diminuat influența nobililor. Henric a reușit să facă din depunerea jurământului de loialitate față de rege, la curte, o marcă a statutului de nobil în defavoarea moșiilor vechi sau a castelelor umede și reci.

Pe termen lung, Războiul celor două roze a creat o stare de spirit care a dus la creșterea puterii regelui. Eduard al IV-lea întruchipase în foarte mare măsură ideea de monarh tradițional, eficient și puternic, acolo unde Henric al VI-lea dăduse greș (cu alte cuvinte, în toate privințele unde era vorba de conducere). Faptul că el a reușit după 1471 să întărească stabilitatea țării i-a impresionat pe contemporani și fără îndoială că aceasta s-a aflat în contrast izbitor cu ceea ce realizase predecesorul său. În acest fel, războiul a creat ocazia ca un rege priceput să poată să-și impună sau chiar să-și lărgească autoritatea, știind că supușii săi dobândiseră înțelepciunea și respectul pentru ordine și autoritate după ce experimentaseră cum era fără ele. Cum amintirile au pălit și a apărut în scenă propaganda, dinastia Tudorilor a capitalizat moștenirea Războiului celor două roze creând din acest conflict un mit plin de orori și violență. Această imagine a fost într-o mare măsură creația Tudorilor.

Să luăm notițe despre „Impactul Războiului celor două roze"

Acest capitol divide tema „impactului" în trei părți: politic, social și economic. Și notițele voastre trebuie să reflecte această. Veți găsi un număr de referiri la diferiți istorici în acest capitol și va trebui să memorați în ce constă viziunea specifică a fiecăruia. Examinatorilor le place istoriografia, însă numai dacă este folosită corect. Nu are rost să dați un citat dintr-un istoric decât dacă el propune o interpretare particulară, pe care ar trebui să o evaluați apoi. De asemenea, reamintiți-vă să subliniați concluzia voastră fermă acolo unde izvoarele nu o fac.

Titlurile de mai jos reflectă îndeaproape titlurile diferitelor secțiuni, multe fiind deja exprimate sub formă de întrebare.

1. Introducere. Nu sunt necesare notițe.
2. Impactul politic al Războiului celor două roze
2.1. A afectat Războiul celor două roze instituția monarhiei?
2.2 A afectat Războiul autoritatea regală și a întărit puterea nobilimii pe termen lung?
2.3. Ce impact a avut Războiul celor două roze asupra justiției, legii și ordinii?
Aveți grijă să luați în discuție atât personalitatea lui Eduard al IV-lea cât și a lui Henric al VII-lea.
2.4. A slăbit Războiul celor două roze poziția nobilimii?
3. Impactul social al Războiului celor două roze
3.1. Care sunt diferitele puncte de vedere despre durata Războiului celor două roze?
3.2. Câți oameni au participat la campaniile militare? Există dovezi despre distrugeri sau tulburări pe scară largă?
3.3. La ce concluzii ajungem privitor la cifrele referitoare la pierderile omenești?
3.4. Impactul asupra orașelor
4. Impactul Războiului celor două roze asupra vieții culturale
4.1. Ce trăsături ale culturii urmează să fie discutate în această secțiune?
4.2. Ce dovezi ne aduc construcțiile religioase și laice din epocă?
4.3. Ce dovezi ne furnizează cultura populară și cultă?
5. Impactul economic al Războiului celor două roze
6. Concluzii

***Să răspundem la întrebări eseu despre** „Impactul Războiului celor două roze”*

Vestea bună este că întrebările eseu despre impactul războiului vor fi mai ușoare decât au fost întrebările despre cauze. Aceasta se explică prin aceea că există mai puțin material de acoperit. decât au fost întrebările despre cauze.

Iată câteva întrebări tipice:

1. „Absolut devastator”; „tulburând mult ordinea de zi cu zi”. Care dintre cele două puncte de vedere despre Războiului celor două roze vi se pare cel mai convingător și de ce?

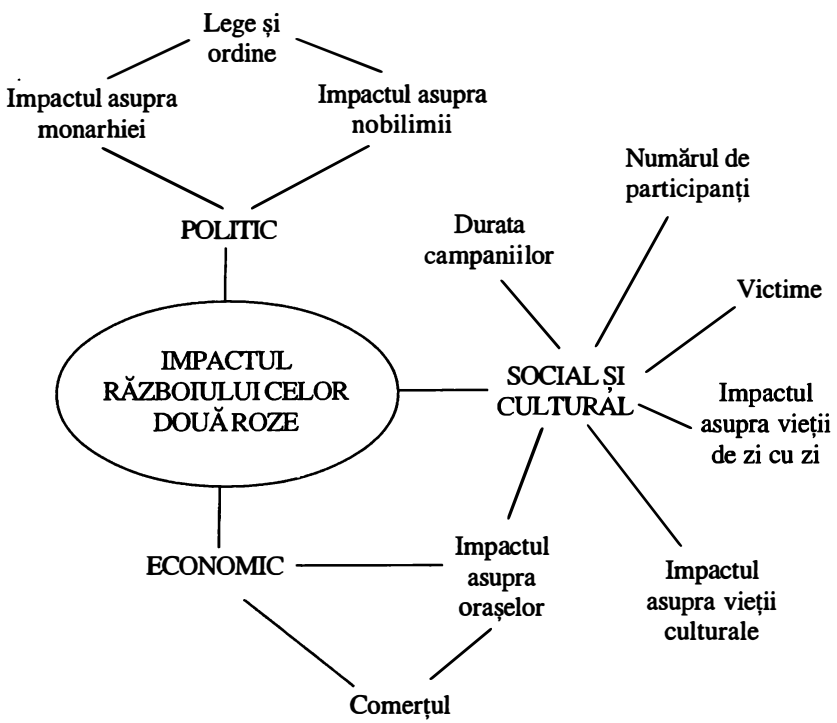

Sumar – Impactul Războiului celor două roze

2. „Impactul politic al Războiului celor două roze a fost imens, dar impactul social a fost neglijabil". Comentați acest punct de vedere.
3. În ce măsură a fost afectată Anglia de Războiul celor două roze?

Din fericire, veți vedea cum capitolul este împărțit în teme politice, sociale și economice care vă vor fi de folos. Alcătuiți planuri și introduceri pentru toate cele trei eseuri.

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „Impactul Războiului celor două roze"*

1. Impactul bătăliei

Citiți extrasul din Cronica Crowland (paginile 143-144), cel din scrisoarea episcopului de Exeter (paginile 141-142) și scrisoarea către John Paston (pagina 142). Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Ce dovadă avem că probabil profesiunea autorului cronicii Crowland era cea de scriitor?
b) Cum ar fi putut profesia cronicarului să-i influențeze relatarea?
c) Evaluați credibilitatea celor două scrisori. Pe care o considerați cea mai credibilă și de ce?

CAPITOLUL 6

Guvernarea lui Eduard al IV-lea și Richard al III-lea

1. Introducere

Una dintre problemele care apar când folosim cuvântul „guvernare" privitor la Anglia secolului al XV-lea este că semnificația lui modernă este extrem de diferită. Ea ne aduce în fața ochilor coridoare ale puterii, birocrație, funcționari civili, comisii, politici, miniștri de stat, departamente executive și un nucleu al puterii concentrat într-un loc numit „Whitehall"[1]. Majoritatea acestor informații reprezintă un bagaj inutil și de aceea trebuie să scăpăm de el. Poate doar Whitehall să ne spună ceva despre trecutul îndepărtat – o sală albă? – ceea ce este adevărat. De fapt, Whitehall Palace a fost reședința curții lui Henric al VIII-lea de la mijlocul anilor 1530, deci chiar și el este irelevant pentru discuția noastră despre regii de York.

Din fericire, capitolele anterioare l-au echipat pe cititor cu destule date ca să fie capabil să depisteze și alte cuvinte anacronice cum ar fi de exemplu „guvernare". Imaginea guvernării și a guvernului în secolul al XV-lea reprezintă ceva legat de o persoană, dincolo de marele coșmar pe care și-l poate evoca un iubitor de comisii. În centrul său se afla regele și în sensul cel mai adevărat guvernarea îi aparținea.

Acum că am spus ce nu este guvernarea, ar trebui să o și definim. Pe scurt, ea ar fi mijlocul prin care regele reușește să-și impună autoritatea asupra țării. Prin urmare, aceasta implică o discuție despre metodele regelui de a-și asigura puterea prin intermediul relațiilor cu națiunea politică, al politicilor sale economice și pe baza supervizării

[1] Whitehall (Palace) – palat din centrul Londrei unde se află sediul guvernului britanic. (n. trad.)

legii și ordinii. Va fi de asemenea necesar să vedem care au fost implicațiile politicii externe a regelui asupra politicii interne.

Este puțin probabil ca studenții care vor avea de dat examen despre această perioadă să fie solicitați să scrie în același eseu și despre cauzele Războiului celor două roze și despre guvernarea yorkistă. Fiecare temă, desigur, aruncă lumina asupra celeilalte. Deși acest capitol poate fi citit în mod independent, capitolele anterioare vor furniza cu siguranță dovezi relevante pentru chestiunile care urmează să fie luate în discuție.

2. „Noua monarhie"

Am avut deja ocazia să discutăm faptul că istoria este în mod fundamental încercarea unui istoric de a face ordine în trecut. Câteodată, pare a fi în mai mare măsură un act forțat decât în alte situații. În acest caz, ne confruntăm cu un concept – acela de „Nouă monarhie" – care și-a stabilit deja un loc în vocabularul istoricului și de aceea suntem obligați să ținem seama de el atunci când analizăm guvernarea regilor de York.

O scurtă istorie a conceptului ar putea fi utilă. În cartea sa *Short History of the English People* (1874), istoricul J. R. Green spune că din timpul celei de-a doua domnii a lui Eduard al IV-lea a luat ființă un nou tip de monarhie. Aceasta înseamnă că regele și succesorii săi au profitat de blocarea puterii nobililor drept rezultat al Războiului celor două roze ca să construiască un sistem în care voința regelui să triumfe asupra libertăților tradiționale ale Angliei, cu alte cuvinte, a luat naștere despotismul. Presupunerile fundamentale ale lui Green au tot fost modificate în multe feluri. Anumiți cercetători au dorit să discrediteze total conceptul de „Nouă monarhie", alții au spus că avea sens să fie susținută numai în legătură cu Henric al VIII-lea, alții au identificat-o cu Henric al VII-lea, iar unii au considerat că întărirea puterii regelui era un fenomen european. Pentru cei care doresc să vadă acest drum sinuos pe care l-a parcurs conceptul de Nouă monarhie din punct de vedere istoriografic, este bine să consulte scurtul volum al lui Anthony Goodman, *The New Monarchy: England 1471-1534,* care se constituie într-o foarte bună introducere la această problemă. Scopul nostru este însă să recunoaștem că acesta este un concept care aproape că scapă definiției și trebuie

să-i definim ca să-i putem evalua validitatea. Ce urmează acum este o încercare de a evidenția pe scurt trăsăturile care au fost considerate a face parte din „Noua monarhie". Anumiți istorici ar putea spune că este posibil să se accepte conceptul chiar dacă într-o anumită perioadă când este aplicat lipsesc o seamă de trăsături importante. Este adevărat, dar la fel de bine se poate spune că absența lor ar putea să compromită valoarea conceptului pentru studiul perioadei.

Pe scurt, putem spune că pentru ca o „Nouă monarhie" să fie într-adevăr nouă ea trebuie să fie în mod semnificativ diferită de monarhia tradițională. Ar trebui prin urmare, să conțină câteva sau toate elementele de mai jos:

a) Puterea regelui să fie mai mare în mod semnificativ în defavoarea aceleia a nobilimii.
b) Acest lucru trebuie să fie însoțit de o centralizare tot mai mare a puterii. De exemplu, autonomia aproape absolută a regiunilor situate la mare distanță de Londra trebuia să se diminueze mult.
c) În completare la criteriul precedent, trebuia ca legea și ordinea să fie supuse tot mai mult controlului central, iar rolul nobilimii să fie în consecință redus.
d) Sistemele de guvernare – cum ar fi strângerea taxelor pe profit – trebuiau îmbunătățite, ceea ce va duce la stabilirea unor noi sisteme cât și la o eficiență sporită: cu alte cuvinte, la birocratizarea procesului.

Este bine să stabilim limpede de la început că autorul consideră că, în cel mai bun caz, acest concept al „Noii monarhii" are o valoare limitată. În aceste condiții, să structurăm restul capitolului în jurul diferitelor aspecte ale „Noii monarhii" ar fi ca și cum am proiecta o clădire doar ca să ne fie mai ușor să o demolăm. În schimb, noi vom examina domniile propuse, în funcție de tema relației cu politicul (adică cu cei care dețineau puterea politică), cu legea și ordinea, cu finanțele și cu politica externă. Aceasta ne va permite să operăm cu chestiuni mai generale referitoare la guvernarea yorkistă și să luăm în considerare măsura în care ea a fost tradițională sau inovatoare, în același timp permițându-ne o discuție asupra conceptului de „Nouă monarhie". Am mai putea spune că un astfel de „model" precum „Noua monarhie" reprezintă o tentație periculoasă pentru un istoric. Astfel de modele atrag mult pentru că par a

oferi o structură limpede trecutului. Pericolul apare atunci când modelul devine mai important decât trecutul însuși. Realitatea poate fi astfel deformată pentru a se aplica modelului, și se poate uita că modelul de fapt derivă din structura trecutului, el nu are validitate în mod independent. Dacă spunem de exemplu, că regii de York nu aparțineau „Noii monarhii", atunci pericolul este acela că de fapt noi criticăm ceea ce au înfăptuit ei conform unor criterii care sunt inadecvate. Vina este a noastră, nu a lor.

3. Eduard al IV-lea, Richard al III-lea și națiunea politică

În capitolul 5 s-a spus că nu există nici o modificare semnificativă în relația dintre rege și nobilime în timpul lui Eduard al IV-lea. Dacă noul rege ar fi vrut să modifice această relație, atunci ar fi avut ocazia să profite de cei câțiva nobili din tabăra Lancaster, după victoriile din 1461 și 1471, și după căderea familiei Neville. Regele ar fi putut să-și întărească puterea direct dacă el ar fi oprit pentru Coroană proprietățile adversarilor săi lancasterieni. Acest pământ însă a fost redistribuit prin sistemul de protecție într-un mod care îi făcea cinste unui rege care vedea într-o nobilime puternică o marcă a propriei sale puteri și nu o amenințare la adresa sa.

În același fel înfrângerea familiei Neville i-a oferit lui Eduard ocazia de a se rupe de politica tradițională care presupunea lăsarea teritoriilor din zonele de graniță cu Wales și Scoția în mâinile unor nobili cu puteri de vice-regi. Dar, din nou, el nu a procedat astfel. L-a lăsat imediat pe fratele său, Gloucester, să își constituie o bază de putere în zona Western March (a Scoției). În 1483, eficiența lui Richard a fost în continuare răsplătită:

> Ducele [de Gloucester], fiind guvernator în West Marches, prin străduința asiduă... a reușit să supună o mare parte din zona vestică de graniță a Scoției... făcând ca Anglia să poată dispune în siguranță și cu ușurință de părțile nordice... [Regele îi garantează] că ducele va poseda pentru sine și pentru moștenitorii săi de parte bărbătească regiunea West Marches a Angliei în calitate de guvernator... Și de asemenea dreptul de a numi și comanda șerifului comitatului Cumberland.

Deci nu numai că postul de guvernator a devenit ereditar, dar controlul lui Gloucester asupra legii și ordinii a fost făcut explicit prin intermediul drepturilor care i s-au acordat asupra șerifilor.

Ar fi tentant să argumentăm că Eduard, făcând uz cu generozitate de putința de a-i înnobila pe supușii săi, nu a făcut decât să schimbe natura clasei magnaților și să transforme serviciul față de rege într-o marcă a acestui statut. Ar trebui să rezistăm însă acestei tentații. Într-adevăr, el a ridicat câțiva nobili la rangul de magnați. Nu este surprinzător că el îi va înnobila pe proprii săi frați și membrii din familia reginei. El a înnobilat o seamă de persoane care nu se aflau în rândurile înaltei nobilimi – Hastings și William Herbert fiind cele mai bune exemple în acest sens (vezi pagina 95). Aceasta nu era o politică conștientă de ridicare în rang a micii nobili pentru a-i înlocui sau amenința pe vechii magnați. Dacă ar fi fost o politică, atunci Eduard al IV-lea ar fi căutat o modalitate să-l distrugă pe Warwick. Dar nu există nici o dovadă că a încercat așa ceva și după câte știm noi, Warwick s-a distrus singur într-o manieră spectaculoasă. Astfel nu prea avem multe motive decât să-l considerăm un rege tradițional, a cărui atitudine față de nobili reflecta faptul că și el făcuse parte din rândurile ei. El le înțelegea concepția de viață, o accepta, îi plăcea compania lor și îi controla cu forța considerabilei sale personalități – la fel de mult pe cât ar fi vrut să-și controleze garda și arendașii când era conte de March.

Fiind un rege asediat de comploturi și revolte, Richard al III-lea a putut beneficia, precum Eduard al IV-lea, de pământurile confiscate de la trădători. Ca să luăm un singur exemplu, revolta din 1483 l-a făcut să poată beneficia de domeniile celui mai mare proprietar de pământuri din țară, ducele de Buckingham, dar, la fel ca Eduard al IV-lea, Richard nu le-a transformat în terenuri ale Coroanei, ci le-a împărțit acelora de care avea nevoie din punct de vedere politic. Aceasta nu era generozitate. Cu grăbire – și în mod ilegal – regele a pus mâna pe pământurile celor care participaseră la revolta din 1483 fără să aștepte să se voteze drepturile de luare în posesiune de către parlament (*Acts of Attainder*). Ce a făcut el a provocat mânia autorului Cronicii Crowland:

> 1 El a împărțit toate aceste pământuri printre oamenii său din nord, pe care îi numise în toate colțurile proprietăților sale, spre rușinarea oamenilor din sud care cârteau neîntrerupt și doreau

din zi în zi mai mult să se întoarcă vechii lor lorzi în locul acestor tirani.

Izvoarele nu ne lasă să vedem cât de mult cârteau cei din nord și cât de dor le era de trecut, dar cu siguranță această mărturuire confirmă faptul că regele a impus instalarea unor străini în acele părți ale țării unde se îndoia de loialitatea vechilor conducători. Acest fapt nu trebuie să-l interpretăm greșit drept simptom al „Noii monarhii", drept măsură de centralizare a puterii. Aceasta nu era decât o amară necesitate. Așa cum s-a susținut în capitolul 4 (vezi paginile 115-116), majoritatea foștilor slujitori ai lui Eduard al IV-lea nu doreau să se împace cu ideea uzurpării – mai ales aceia ale căror pământuri erau departe de fostul centru de influența din nord al lui Gloucester. Participarea lor la răscoală i-a demonstrat foarte limpede lui Richard că nu putea avea încredere în ei. Și astfel, Richard a ajuns să se sprijine pe cei din nord, în care putea avea încredere, și pe un mic grup de mari magnați, de a căror fidelitate era mai puțin sigur.

De ce erau așa de puțini marii nobili? Tot referirea la Richard ne ajută să răspundem la această întrebare. Tot el îi decimase până la urmă pe cei din familia Woodwille, îl distrusese pe Hastings și îl executase pe rebelul Buckingham. Dacă ar fi fost nevoie să se organizeze o campanie militară importantă pentru a-și apăra tronul, atunci sprijinul celor trei magnați puternici ar fi fost vital pentru Richard. Aceștia au putut profita din plin de roadele sistemului de protecție din partea regelui, pentru simplul motiv că el nu se putea descurca fără ei. Ei erau următorii: Thomas, lord Stanley (care avea un masiv centru de putere în nord vest); contele de Northumberland (cu centrul de putere în nord); John Howard, duce de Norfolk (cu centrul de putere în Anglia de est). Norfolk era un suporter susținut al lui Richard pentru că îi datora acestuia ducatul pe care îl avea. Northumberland nu îl iubea însă pe rege, îi fusese adversar din zilele când Eduard al IV-lea se folosise de Richard de Gloucester ca să controleze nordul țării. Mai rău decât atât, Stanley era un intrigant înrăit, pe care nu te puteai baza pentru că mai era însurat și cu mama lui Henric Tudor.

Richard ar fi putu să-și constituie cu ajutorul altor magnați alte facțiuni ca să contracareze pericolele care îl pândeau în situația prezentă, însă nu a făcut-o. S-ar putea găsi două explicații posibile, cu titlul provizoriu. Prima, nu își putea permite să li se opună celor trei magnați

introducând pe scenă rivali. A doua, îi lipsea încrederea în sine care îl făcuse pe Eduard al IV-lea să fie generos de dragul firii sale nobile. De aceea, Richard putea fi considerat oricum, dar numai plin de noblețe nu. După cum am văzut, principalul beneficiar al generozității lui Richard era Howard. Mai erau și alții – mai ales, fiul lui Howard, care a fost făcut conte de Surrey, și William, viconte de Berkeley, care a fost înnobilat conte de Nottingham. Nu se poate spune că erau un număr impresionant de beneficiari pentru aceste ranguri, iar pentru cele mai mici Richard nu numea pe nimeni. Chiar aceia dintre suporterii săi care profitau cel mai mult de protecție din partea regelui – precum Sir Richard Ratcliffe și William Catesby – poate că au primit acele pământuri, funcții și acea avere care să le permită să devină baroni, dar titlul nu l-au primit niciodată. După cum sugerează Ross, aceasta poate că reflecta lipsa lor de popularitate, fiind considerați nepoftiți și parveniți. Sensibilitatea lui Richard față de această chestiune este dezvăluită de asprimea tratamentului aplicat nefericitului și nechibzuitului William Collingbourne, ale cărui versuri batjocoritoare împotriva funcționarilor cheie ai regelui, Ratcliffe, Catesby și vicontele Lovell, i-au adus o soartă cumplită. Cronica lui Fabyan nu este zgârcită cu amănuntele:

> În acest timp mulți gentilomi... au plecat pe mare spre Franța și acolo s-au aliat cu bunul prinț Henric, fiul contelui de Richmond... unul, numit William Collingbourne, a fost prins și condamnat pentru diverse acte de trădare și pentru o poezie batjocoritoare la adresa regelui și a consiliului său, care suna cam așa:
>
> „pisica, șobolanul și Lovell câinele – alt dobitoc
> conduc peste toată Anglia cu un porc."
>
> ...Din această cauză... el a fost condamnat la cea mai crudă moarte, pe Tower Hill, unde, special pentru sine, a fost făcută o nouă pereche de spânzurători de unde, după ce a fost spânzurat, a fost dat jos și fiind în viață încă i s-a spintecat burta și i-au fost scoase mațele și aruncate într-un foc de lângă el, și a mai trăit până ce măcelarul a pus mâna pe rămășițele trupului său cu atâta cruzime că el a spus „O, Isuse Cristoase, încă nu s-au terminat necazurile" și a murit, spre părerea de rău a multor oameni.

Prin urmare, se pare că relația lui Richard al III-lea cu nobilimea era caracterizată de ura larg răspândită de actul său de uzurpare. Marii magnați beneficiau de protecția sa pentru simplul fapt că erau mari magnați. Spre deosebire de succesorul său, Henric al VII-lea, Richard nu s-a simțit niciodată suficient de în siguranță ca să își manifeste protecția doar când ea era câștigată prin manifestări evidente de loialitate și prin îndeplinirea cu bine a slujbei încredințate. Moartea sa pe câmpul de la Bosworth este o mărturie că nu a reușit în relațiile cu cel puțin unul dintre acești magnați, întrucât trădarea lui Stanley a dus la moartea sa (vezi pagina 117). Se pare că și Northumberland a jucat un mic rol în bătălie. Fie că aceasta s-a datorat funcției deținute pe câmpul de luptă (el avea în subordine ariergarda), fie lipsei de dorință de a se angaja, nu avem cum ști. Sursele din epocă sugerează că Richard îl suspecta de lipsă de loialitate.

Mai sigur ar fi să atragem atenția asupra unei inovații introduse de Richard în relațiile sale cu nobilimea. În loc să se folosească de practica uzuală de a încredința conducerea nordului Angliei unui magnat puternic, el a hotărât să înființeze un consiliu, *Council of the North.* Practic, acesta era o diviziune a Consiliului regal, răspunzător de menținerea ordinii la granița cu Scoția. Conducătorul său era acel magnat în care regele simțea că poate să aibă încredere – anume Norfolk, care nici măcar nu era un mare proprietar de pământ în regiune. Nu avem o listă cu membrii Consiliului, dar este probabil că Norfolk să fi fost asistat de către nobili locali cu relații sus-puse. Ceea ce nu trebuie să facem este să susținem că acest nou consiliu reprezenta o centralizare a autorității regelui. Nu avem – nici nu mai e nevoie să spunem – o mărturie despre intențiile lui Richard, dar este probabil că el ar fi făcut apel la soluția consiliului pentru că nu avea încredere în cel mai puternic magnat din regiune, în Northumberland. Dacă regele ar fi avut în minte vreo inovație administrativă, atunci probabil că el ar fi înființat un organism asemănător și pentru comitatul Wales, dar el nu a făcut acest lucru, chiar dacă existase un precedent pentru un astfel de organism. Eduard al IV-lea înființase un consiliu în zona de graniță cu Wales – Marches of Wales, sau mai degrabă acesta luase ființă din dorința regelui de a întemeia pentru fiul său Eduard o curte regală în zona de graniță, cu sediul la castelul Ludlow.

Ar fi în mod limpede un abuz să aplicăm conceptul de „Nouă monarhie" relației regilor de York cu nobilimea. Totuși, e plauzibil

dacă susținem că felul în care a învălui Henric al VII-lea nobilimea într-o plasă de obligații feudale, cum ar fi jurămintele de loialitate (vezi pagina 133) reprezintă un semn al unei relații în schimbare în care puterea regelui este mai mare, iar independența nobililor descrește. Deși nu intră în tema cărții de față să stabilească unde, când și dacă „Noua monarhie" reprezintă un concept util, pare necesar să vedem dacă autoritatea sporită a lui Henric al VII-lea este un semn al relevanței acestui concept.

4. Legea și ordinea în timpul lui Eduard al IV-lea

a) După ce am văzut în secțiunea anterioară cam care puteau fi relațiile dintre rege și nobilime, are rost acum să deschidem discuția despre lege și ordine analizând felul în care tratau regii de York problema deținerii unei gărzi militare de către nobili. S-a presupus deseori – și pe bună dreptate – că folosirea abuzivă a titlului și însemnelor de către nobili conducea la certuri, apoi la violență și amândouă, după aceea, la tribunal, unde cei din gardă se îndeletniceau cu arta mituirii și a traficului de influență asupra juraților. (Pentru definiții mai ample referitoare la titlul de nobil, traficul de influență și la practică înrudită a coruperii juraților, vezi pagina 47.)

Charles Ross a susținut că guvernarea lui Eduard al IV-lea a înregistrat un „eșec crucial", el nepunând capăt practicii folosirii titlului de nobil de către oricine și intimidării juraților. Poate că așa este, dar acest eșec nu este surprinzător. S-a susținut la pagina 132 că Eduard a avut succes ca rege pentru că a știut să nu speculeze originea sa nobilă, bazându-se pe personalitatea sa energică. El nu-i vedea pe puternicii nobili însoțiți de o numeroasă gardă drept o amenințare, ci mai degrabă ca pe o reflectare a propriei sale puteri și ca pe un auxiliar util dacă ar fi avut nevoie de sprijinul lor militar. Aceasta nu înseamnă că Eduard nu a pierdut când nu a sesizat pericolele potențiale ale deținerii unei gărzi. În 1461, la începutul domniei sale, el a interzis folosirea titlului nobiliar fără acordul expres al regelui, iar în 1468 el a dat un act care considera deținerea unei gărzi, cu excepția slujitorilor interni și a consilierilor juridici, drept un act ilegal. Totuși, așa cum a subliniat J. G. Bellamy, actul era formulat ambiguu. Era posibil să interpretezi o

clauză care permitea folosirea gărzii drept răsplată pentru „serviciul loial" într-o serie de cazuri și nu doar referitor la avocați și slujbași de la curte. Lucrul cel mai important este că regele nu a pus în aplicare acest regulament. Atunci care era rostul lui? Poate doar să fie interpretat ca un semnal de către Comune sau chiar și de către judecătorii de pace, prin care aceștia să înțeleagă faptul că pe rege îl preocupau legea și ordinea. Nobilii l-au interpretat doar ca pe un exercițiu de relații publice și l-au tratat ca atare. Judecătorul șef Hussey a fost scandalizat de comportarea lor atunci când a participat la depunerea jurământului de către unul dintre ei în Camera Înstelată. Nobilii depuneau jurământul, fiind de acord să respecte regulamentul și să se abțină de la angajarea unei gărzi personale. Până aici toate bune, dar apoi în mod aproape incredibil, ei își luau gărzi în mod ilegal – indiferent de angajamentul din Camera Înstelată și de jurăminte.

b) Justiția

Am spus că relațiile regelui cu nobilimea erau tradiționale și în general caracterizate de respect mutual. Eduard nu avea de gând să-i lipsească pe nobili de controlul asupra aplicării legii și ordinii la nivel local, care ținea de rolul și statutul lor. Nici nu avea de gând să se intereseze prea mult de felul în care era manipulată – sau ignorată – legea ca să le servească scopurilor lor. Exista însă un amendament important. Acțiunile lor nu trebuiau să pună la îndoială autoritatea regelui, fie direct, prin ignorarea unui ordin anume, fie indirect, prin încălcarea flagrantă a păcii și prin revoltă. Cum a procedat Eduard când a fost confruntat cu asemenea afronturi aduse demnității și siguranței sale?

În primul rând, el putea interveni personal, ceea ce a și făcut. Era vigilent mai ales cu cazurile de trădare. Acest tip de comportament se potrivea cu personalitatea lui Eduard. Faptul că el își manifesta energia și prezența impresionantă avea și o importantă dimensiune politică. La începutul domniei sale, eficiența expedițiilor pe care le făcea pentru a inspecta cum se aplică legea se vădea în știința cu care trata cazurile de dezordine și tulburare socială. În 1464, de exemplu, el a vizitat Coventry, apoi Worcester, după care a ajuns la Gloucester, Cambridge și Kent. Bineînțeles că aceste vizite i-au impresionat pe supușii săi, care simțeau că au privilegiul de a fi conduși de un rege eficient, care dădea dovadă de chibzuință în verdictele sale. Nu putea

exista contrast mai mare față de Henric al VI-lea. În mod asemănător, Sir John Paston a descoperit pe pielea sa ce înseamnă să nu ții cont de ordinele personale ale regelui. Fratele său, Clement Paston, i-a scris pe 11 octombrie 1461, cuprins de panică:

> Frate, te îmbrățișez... Sir, mi s-a spus de către un om evlavios care te iubește, și pe care îl iubești, și își vei da seama care e numele lui de aici încolo, el fiind un om care nu minte în nici un chip, că în a 11-a zi a lui octombrie, regele a spus: „Am trimis două mesaje personale lui Paston prin doi slujitori de la cancelaria noastră, și el a nesocotit ordinele lor; noi îi vom mai trimite unul mâine și Dumnezeu mi-e martor că de nu se va înfățișa, atunci va muri. Vom face în așa fel încât toți cei care vor nesocoti vorba noastră să pățească precum el".

Paston s-a înfățișat repede la ordinele regelui, dar a fost închis pentru neascultare.

Bineînțeles că regele nu putea fi în tot locul, de aceea s-a sprijinit mult pe comisiile speciale numite *oyer and terminer* („ascultă și hotărăște") pentru a decide în cazurile importante de încălcare a legii și ordinii. În mod semnificativ, acestea erau conduse de unul sau câțiva magnați, pentru a le conferi prestigiul necesar, un prestigiu care putea fi apărat prin intermediul gărzilor militare, dacă era nevoie.

Regele mai dispunea de o armă împotriva trădării, pentru care nu era necesară intervenția tribunalelor de drept comun – curtea de judecată a poliției, care funcționa sub așa zisa „lege a armelor". Aceasta însemna că acei trădători care erau duși pe câmpul de luptă avuseseră un rol important în rebeliunile armate împotriva regelui sau încălcaseră legea în urma grațierilor regelui, de aceea ei erau pedepsiți fără procedurile obișnuite de punere sub acuzare sau de judecare cu ajutorul comisiei cu juri.

Este important să recunoaștem că există ceva aproape agresiv tradițional în inspecțiile energice ale lui Eduard, care aduc cu felul de a conduce al regilor medievali, a căror relație cu Anglia – și probabil chiar cu monarhia – era departe de a fi perfectă, dar care doreau să-și facă simțită prezența. Adevăratele inovații din timpul domniei lui Eduard au avut un caracter foarte limitat. Una dintre ele a fost aceea

de a numi un ofițer special, în 1467, care să investigheze și să-i judece pe aceia care încercau să submineze puterea și autoritatea regelui, adică acea infracțiune cunoscută drept crimă de lez-majestate.

Atitudinea tradițională față de lege și ordine nu presupunea eradicarea la fel de tradiționalei dezordini din societatea engleză. Criminalii și hoții care aveau relații potrivite la nivelul clasei magnaților, sau care trăiau în părțile mai îndepărtate ale Angliei, sau de ale căror servicii avea nevoie regele, sau care erau suficient de brutali, își săvârșeau faptele nesocotite aproape nestingheriți. Singura opreliște în calea acestora era speranța că atitudinea lor avea să-l supere așa de mult pe rege încât acesta să intervină personal. Suferințele supușilor săi lipsiți de relații nu îl preocupau foarte tare pe rege. Era doar mai puțin generos cu grațierile decât fusese Henric al VI-lea.

5. Legea și ordinea în timpul lui Richard al III-lea

Există un anumit aer ambivalent în atitudinea lui Richard al III-lea față de justiție, care reflectă de fapt contradicțiile din personalitatea sa și din timpul domniei sale. El a fost fratele mai mic și loial și totuși el i-a deposedat de titluri (și probabil le-a provocat și moartea) pe copiii fratelui său; el este cel care s-a manifestat drept un om cu frica lui Dumnezeu și care – cel puțin așa se spune – și-a acuzat mama, o femeie credincioasă – de adulter, pentru a-și atinge țelurile: un rege care acaparează pământul adversarilor săi fără apelul la lege, dar care dă semne că vrea în mod sincer să împrăștie printre toți supușii săi binefacerile legii.

Avem motive să susținem într-adevăr că Richard era sincer preocupat ca toți supușii – inclusiv cei săraci – să poată beneficia de lege? Nu prea putem demonstra multe lucruri dacă ținem cont că domnia sa a fost scurtă, așa că nu ne rămâne decât să ne bazăm pe dovezile pe care le avem. Dacă cuvintele singure sunt o dovadă suficientă, atunci putem spune că într-adevăr regele era preocupat de acest lucru. Iată un citat dintr-o proclamație dată în Kent după revolta din 1483:

1 regele este hotărât să urmărească respectarea legii pe întregul său regat... și să stârpească, să pedepsească și să înăbușe toate

prădăciunile și împilările. În acest scop, acum la sosirea sa în comitatul său Kent, dorește ca fiecare locuitor care are același țel, și se simte nemulțumit, nedreptățit, victima a abuzurilor să întocmească o plângere și să i-o dea Înălțimii sale... Pentru că înălțimea sa este sincer hotărât ca toți adevărații săi supuși să trăiască în pace și liniște și să se bucure de pământurile, de viața și averea lor după legile acestui pământ.

Mesajul este impresionat în accentele sale și există și câteva dovezi că s-au luat anumite măsuri în sensul menționat de proclamație. De exemplu, Richard l-a desemnat pe John Harrington în postul de funcționar la tribunalul pentru cereri și plângeri, care le facilita accesul la lege și acelora care altfel nu-și puteau permite acest lucru. În mod semnificativ, suma de 200 de lire sterline oferită pe un an lui Harrington a fost însoțită de o laudă pentru că acesta se achitase bine de această slujbă:

> în special în legătură cu strângerea, înregistrarea și expedierea memoriilor, cererilor și plângerilor celor săraci.

Preocuparea pentru cei săraci se vede și în comentariile făcute în epocă de John Rous în așa-zisă cronică *Rous Rolls* (o istorie a vieții conților de Warwick, în latină și apoi în engleză). Rous comenta:

> Cel mai puternic prinț, Richard, din grația Domnului rege al Angliei și al Franței și conducător al Irlandei... punându-și deoparte toată avariția [lăcomia după bani], și-a condus supușii în mod lăudabil, pedepsindu-i pe cei care încălcau legea, mai ales pe cei care îi jefuiau și îi oprimau pe cei săraci, recompensându-i pe toți cei cinstiți; prin această comportare demnă el și-a câștigat mulțumirea lui Dumnezeu și dragostea tuturor supușilor săi, fie ei bogați sau săraci, și mare laudă din partea poporului.

Totuși, numai cel mai lipsit de precauție interpretează vorbele lui Rous în litera lor. El era un yorkist devotat cât fuseseră yorkiștii la putere, dar și-a schimbat concepția odată ce a venit la tron Henric al VII-lea. Cu asta s-a terminat cu laudele la adresa lui Richard al III-lea (și ca să fie sigur, și la adresa lui Eduard al IV-lea), astfel că i-a creat acum un

portret ridicol lui Richard, descriindu-l drept un nou născut plin de păr, având deja toți dinții și înclinat să facă rău. Să eliminăm din discuție lauda adusă de Rous împreună cu cel pe care îl dezaprobă? Poate totuși ar trebui să atragem atenția asupra felului în care singularizează atitudinea lui Richard față de cei săraci. Suntem înclinați să apreciem mai mult acest element decât elogiul total exprimat în restul textului.

Așa că rămânem cu această contradicție: un monarh preocupat de soarta supușilor și un uzurpator fără milă. Richard al III-lea s-a bucurat să poată să promoveze cauza justiției, cu amendamentul că aceasta nu trebuia să contravină intereselor sale. Nu ne-ar fi de ajutor dacă am numit această trăsătură ipocrizie, ea trebuie considerată drept o reflectare a importanței pe care o dădea Richard monarhiei. În cele din urmă, drumul său către tron a fost presărat cu cadavre, cu nepoți care au dispărut și cu promisiuni încălcate. Întrucât Coroana l-a costat pe el și pe alții atât de scump, el nu avea încotro decât să-și ia sarcinile în serios. Una dintre ele era aceea de a acționa ca un izvor de dreptate. Se pare că a procedat întocmai, atât cât i-a permis tulburea și scurta sa domnie.

În concluzie, ar trebui să ne fie limpede că modelul de „Nouă monarhie" este inadecvat în orice discuție despre regii de York în relația lor cu legea și ordinea. Nu există nimic de genul centralizării sau al birocratizării. În schimb, vedem bărbați care prin naștere nu aveau dreptul la titlul de rege speculând cât au putut de mult metodele tradiționale ale instituției monarhice. Erau persoane pline de energie și gata să intervină personal acolo unde era necesar. Erau mulțumite la fel de mult să se bazeze și pe nobili, pentru ca aceștia să-și îndeplinească rolul de funcționari ai regelui.

6. Sistemul financiar în timpul lui Eduard al IV-lea: veniturile regelui

Majoritatea sistemelor financiare se bazează pe operațiunile cu banii care vin și pleacă, iar cel din vremea regilor medievali nu constituia o excepție. Ce anume reprezentau banii care „plecau"? În primul rând ei reprezentau cheltuielile necesare pentru întreținerea Casei regale în toată opulența și luxul ei. Apoi erau cheltuielile legate de obligațiile regelui de a apăra regatul: castelele regale, garnizoana de la Calais, salariile guvernatorilor

din zona de graniță. Celelalte taxe și salarii le includeau pe acelea de la „departamentele de stat" – în special de la Curtea de Justiție și Trezorerie (Exchequer) – de la tribunale și ale funcționarilor Casei regale. Era nevoie să fie întreținuți cum se cuvine și membrii familiei regale. Apoi mai trebuiau făcute numeroase cadouri ce țineau de sistemul de protecție, donații către Biserică și așa mai departe. Acestea erau cheltuieli „obișnuite" și se presupunea că ele trebuiau făcute din venitul regelui. Pe de altă parte, lumea se aștepta ca regele „să trăiască din ale sale".

Profiturile, banii care intrau în vistierie, erau de patru feluri. În primul rând, erau veniturile obținute de pe pământurile Coroanei. În al doilea rând, existau anumite dări feudale (vezi pagina 30), cum ar fi fost „reparațiile" (*reliefs*) drepturile la tutelă a regelui (sau vânzarea lor), taxele plătite de văduve pentru a se putea recăsători și așa mai departe. În al treilea rând, regele strângea taxele vamale, mai ales pe exportul de lână, stofă și piei de animale și pentru importul de vinuri. Strict vorbind, aceste taxe vamale trebuiau să fie aprobate de către Parlament.

În practică, exista tendința să fie tratate ca un drept al regelui; de exemplu, Eduard al IV-lea le-a strâns încă de la începutul domniei sale și de abia în 1465 s-a învrednicit să obțină din partea Parlamentului confirmarea legală necesară. În cele din urmă, regele strângea profiturile și din sfera juridică, amenzile alcătuind cea mai are parte.

În cazuri de urgență, era de înțeles că regele nu se putea descurca doar cu aceste venituri obișnuite. Cele din surse deosebite puteau fi obținute prin perceperea unor taxe, dar, așa cum am văzut la pagina 43, taxele puteau fi strânse doar cu acordul și precizările Parlamentului. În mod obișnuit, taxele reprezentau „cincisprezece și zece la sută". Aceasta nu reprezenta un impozit pe venit, dar se presupuneau că se baza pe bunurile mobile ale unei persoane: o cincisprezecime din valoarea lor se percepea în zona rurală și o zecime în cea urbană. Valoarea acestei proporții era limitată de faptul că evaluările pe care se bazau ele erau în mod fatal depășite. Regele mai putea, de asemenea, cere, solicita, ordona sau impune în mod direct împrumuturi de la supușii săi mai bogați, tipul cererii depinzând de cât de mult se temea de ei. Biserica reprezenta de asemenea o sursă posibilă de venituri. Regele se putea îndeobște baza pe Sinod – parlamentul eclesiastic – când era nevoie de strângerea unor taxe de război.

7. Sistemul financiar în timpul regilor Casei de York

a) Strângerea veniturilor Coroanei: Trezoreria *contra* Cabinetul regelui

Când Eduard al IV-lea a acaparat tronul în 1461, veniturile regelui erau administrate de către Trezorerie. Chiar în vremurile sale bune el nu strângea aceste venituri complet. Sistemul Trezoreriei de strângere a veniturilor de pe pământurile regelui este cazul în discuție. Trezoreria dădea în arendă pământurile pentru o sumă fixă, iar dincolo de renta respectivă fermierul își păstra câștigurile pentru sine. Una din principalele funcții ale sale era să facă bilanțul contabil, dar acest proces era interminabil. De fapt, Trezoreria a ignorat cu seninătate numeroasele îmbunătățiri apărute în managementul proprietăților, făcute de către nobili. În special magnații au început să folosească tot mai mult mica nobilime instruită în dreptul civil, în contabilitate și legi de administrare a proprietății. Aceasta furniza principalii responsabili încasatori, pentru a controla și maximiza profiturile primite de pe proprietățile lordului lor. Spre deosebire de funcționarii Trezoreriei – care nu părăseau niciodată clădirea Westminter – încasatorii controlau constant proprietățile pe teren.

Câteodată reprezenta un avantaj pentru Eduard al IV-lea faptul că fusese crescut ca un magnat decât ca un viitor rege. El era familiarizat cu sistemul relativ eficient al responsabililor încasatori și a ajuns cu înțelepciune la concluzia că ei trebuiau să îi înlocuiască pe acei fermieri favorizați de Trezorerie. Și astfel, cu puține excepții, pământul care îi aparținea sau îi revenea regelui urma să fie administrat de către acești încasatori responsabili. Ar fi tentant de susținut că aceasta a dus la venituri mai mari în buzunarul regelui, dar bunul simț ne dictează să spunem că a existat o îmbunătățire evidentă, chiar dacă nu avem cifre cu ajutorul cărora să susținem acest lucru. Și bineînțeles că trebuie ținut cont de faptul că generozitatea regelui care dăruia pământul confiscat prin pierderea drepturilor civile propriilor magnați a mai micșorat întrucâtva impactul reformelor lui.

Mai mare semnificație a avut însă faptul că Eduard a redus tot mai mult rolul Trezoreriei. Deși acesta nu a fost desființată (păstrându-și de exemplu, principala responsabilitate juridică de a investiga cazurile de corupție în rândurile funcționarilor), multe dintre funcțiile sale oficiale au fost transferate Casei regale – de fapt, apartamentelor privilegiate ale regelui, mai precis cabinetului regelui (vezi pagina 41).

Veniturile de pe pământ, de la eparhiile vacante, impozitele aprobate de Parlament, împrumuturile de diferite feluri și taxele vamale, toate reveneau direct cabinetului regelui.

Pentru Eduard, marele avantaj era că administrarea financiară îi era sub control direct. El putea supraveghea munca funcționarilor săi în mod direct și putea da instrucțiuni chiar verbal dacă era necesar, putea vedea care dintre aceste instrucțiuni erau duse la îndeplinire cu promptitudine. Politica financiară devenea ceva tangibil, la fel ca și banii regelui – care erau depozitați în cuferele din cabinetul regelui. Procesul cheltuielilor putea fi monitorizat, iar regele putea urmări efectul reformelor sale singur. Este sigur că finanțele regelui au avut de câștigat prin acest sistem gestionat de cabinetul regelui. În mod special, el putea să se asigure, și chiar făcea astfel, că erau suficiente lichidități pentru a putea acoperi cheltuielile casei regale.

Abordarea acestor probleme de către cabinet era mult mai puțin birocratică decât cea a Trezoreriei. Treaba sa era să crească veniturile regelui și nu neapărat să le adminstreze.

Utilitatea sistemului bazat pe operarea finanțelor de către cabinet este dezvăluită de faptul că Richard al III-lea l-a reintrodus deliberat de îndată ce au trecut primele incertitudini ale domniei și primele luni de frământări. Noul rege a înțeles limpede ce potențial avea acest sistem în procesul creșterii veniturilor regelui. Un memoriu nedatat, posibil însă să fie din octombrie 1484, face o serie de sugestii menite să îmbunătățească strângerea veniturilor de către cabinetul regelui. În particular, exista o propoziție limpede despre nevoia de profesionalism și de instruire juridică a acelora care lucrau ca intendenți pe domeniile regale.

> există de asemenea, lorzi, cavaleri și alți proprietari, mulți dintre ei, care nu știu citi, care au fost făcuți intendenți ai regelui în diferite ținuturi [comitate], și iau mari amenzi și recompense de la arendașii regelui... în dauna regelui și împovărarea sa și a arendașilor săi, el mai având nevoie și de pricepere și discreție pentru a da ordine și a administra fondurile sus numite într-un mod corect... Prin urmare se consideră că e cel mai profitabil să fie aleși intendenți oamenii învățați din domeniul justiției...

Se potrivește sistemul de administrare al finanțelor bazat pe cabinetul regelui cu conceptul de „Noua monarhie"? Este vorba aici de o mai

mare centralizare și birocratizare? Dacă analizăm cu atenție, trebuie să recunoaștem că așa este. Până la urmăm reducerea rolului Trezoreriei însemna că sistemul era centralizat la nivelul cabinetului. Dar acest sistem nu este în mod absolut nou, este unul tradițional dar revigorat, și în mod sigur sintagma „Noua monarhie" presupune mai mult decât atât. Cât despre birocratizare, exista, după cum am văzut, un accent mai mare pus pe profesionalism, care trebuie luat drept indicator al dorinței regilor de York de a se folosi de „oameni noi" (probabil din clasa de mijloc) drept funcționari ai lor. Putem respinge însă acest punct de vedere. Nu există nici o dovadă că un număr semnificativ de oameni din clasa de mijloc au fost promovați în poziții de autoritate la nivelul administrației financiare. Totuși, este adevărat că Eduard s-a folosit de educația tot mai mare pe care o avea mica nobilime (*gentry*), utilizându-i pe reprezentanții ei pentru conducerea treburilor Casei regale, ca încasatori sau ca supraveghetori. Pe de altă parte, comentariile făcute în memoriul din timpul lui Richard al III-lea pun într-adevăr accentul pe necesitatea unor slujbași instruiți, subtextul fiind că e posibil ca aceștia să fie niște profesioniști mai corecți decât nobilii, dar comentariile sunt limitate la rolul încasatorilor și nu avem nici un motiv să presupunem că un nobil cu o instrucție făcută în domeniul dreptului ar fi putut fi respins. În orice caz, e imposibil, dată fiind scurtimea domniei lui Richard al III-lea, să detectăm vreo schimbare a originii slujbașilor regelui de la nivelul sistemului financiar. Dovezile pe care le avem ne sugerează că Richard i-a păstrat pe mulți din încasatorii folosiți de fratele său și că ei au devenit membri ai Casei regale.

Nici unul dintre izvoare nu ne sugerează nici birocratizare, nici centralizare care să aducă a „Nouă monarhie". Cel mai important lucru din sistemul financiar yorkist, bazat pe sistemul cabinetului regelui, este pur și simplu acela că a funcționat bine: atât de bine de fapt, că cel mai cusurgiu dintre regi, Henric al VII-lea, l-a adoptat în final după ce a cochetat o perioadă cu ideea reînființării Trezoreriei.

b) Coroana devine solvabilă

E sigur că Eduard a avut probleme cu banii în prima sa domnie, în ciuda reformelor pe care le-a făcut cu privire la asigurarea controlului financiar de către cabinetul său. Aceasta a însemnat că el a evitat – sau a abuzat – să facă apel la drepturile legale pentru a strânge bani gheață.

În 1464, el a solicitat o așa-zisă „subvenție voluntară" din partea clerului, cu ocazia apelului făcut de papă pentru organizarea unei cruciade. La papă a ajuns doar o mică parte din banii strânși de funcționarii regelui. Regele mai făcea rost de bani și de pe urma pământurilor și funcțiilor pe care le oferea în dar. În același an, el a solicitat să i le plătească o treime din echivalentul valoric anual al recompensei (atâta vreme cât aceasta valora mai mult de 10 mărci pe an). Faptul că regele nu se ajungea cu banii lichizi nu era o problemă tipică. Monarhii care au domnit în Anglia în perioada medievală târzie erau aproape tot timpul datori și se descurcau greu cu plata salariilor propriilor slujbași. Neobișnuit este că pentru Eduard al IV-lea a fost relativ mai ușor să facă rost de împrumuturi, atât de la negustorii din Londra, cât și de la bancherii italieni. Această promptitudine a lor de a oferi împrumuturi este o mărturie despre politica financiară energică (și despre evidentul său interes în comerț) care i-a impresionat pe oamenii de afaceri strânși la pungă.

Într-adevăr, pe la 1475 regele se achitase de datorii. Cum reușise acest lucru? În primul rând, crescuse venitul de pe domeniile regale, deși trebuie să acceptăm faptul că ușurința regelui de a dărui pământurile pe care le obținuse de la familia de Lancaster și de la aliații ei însemna că profiturile obținute de aici erau în mod evident mai mici decât ar fi putut fi. În al doilea rând, el a încercat să exploateze eficient drepturile feudale pe care le avea – drepturi de tutelă, plata drepturilor de moștenire (*relief*) și altele de acest fel – deși succesul său nu a fost foarte mare, probabil. Ross îl aplaudă pe rege pentru a-și fi recunoscut problema, dar s-a îndoit că aplicarea în practică a acestei politici a fost foarte eficientă. Un raport din 1471 vorbește despre faptul că arendașii de pe domeniul familiei Lancaster nu au reușit să plătească taxa datorată când au moștenit proprietatea, iar într-un raport care datează din 1479 nu se consemnează nici un progres în acest sens. În al treilea rând, el a reușit să-și mărească veniturile din taxele vamale datorită unei campanii aprige pe care a dus-o împotriva piraților (care îi prădau pe negustori, făcând astfel ca taxele vamale pe care aceștia trebuiau să le plătească să fie mai mici). El a numit, de asemenea, supraveghetori pentru a stopa astfel evaziunile fiscale. Mai semnificativă este însă creșterea autentică a comerțului exterior, care a dus la îmbunătățirea veniturilor realizate de pe urma taxelor vamale, în mod semnificativ (vezi pagina 149). Merită lăudat în acest sens regele întrucât tratatele sale cu Franța (Tratatul de la

Picquigny, 1475), și cu Burgundia (1478) au ușurat restricțiile vamale împovărătoare și au permis comerțului cu stofă și vin să se extindă în mod impresionant. Relativa stare de calm care domnea în Anglia a ajutat și ea la relansarea negoțului. Într-adevăr, regele era fericit că poate el însuși să se ocupe de comerț, să importe și să exporte o gamă variată de mărfuri. El era gata să-și închirieze navele negustorilor din Londra de câte ori era posibil. Totuși, ar fi o exagerare să spunem despre Eduard că era un fel de rege negustor, plin de spirit întreprinzător și de simț mercantil. Multe dintre politicile sale referitoare la comerț erau cuprinse în clauze ale unor tratate încheiate pentru rațiuni pur politice, iar dorința sa de a-și pleca urechea la interesele comerciale ale londonezilor așa cum erau ele exprimate prin Parlament era stimulată de interesul său personal și de nevoia de a câștiga sprijinitori.

O altă cauză pentru care Coroana reușise să scape de datorii a fost direct influențată de politica externă, mai precis de pensia de 50 000 de coroane de aur pe an pe care regele Franței convenise să o plătească prin Tratatul de la Picquigny.

Observatorii din epocă au fost și ei impresionați de evidenta pricepere în problemele financiare a regelui. Iată câteva observații ale autorului Cronicii Crowland:

> el [Eduard al IV-lea] s-a concentrat total asupra acestei probleme, cum să strângă pe viitor echivalentul unei comori din averea sa regală și prin propria sa pricepere... În toate porturile din regatul său el a numit inspectori vamali, oameni foarte abili, dar prea duri, conform părerii unanime, cu negustorii. Regele însuși făcând rost de nave de comerț le-a încărcat cu lâna cea mai fină, cu stofă, cu cositor și cu alte mărfuri din regat și ca un om obișnuit care își câștigă pâinea din negoț a început să se ocupe de schimbul de mărfuri. Veniturile din episcopiile vacante care, conform cu Magna Charta, nu puteau fi vândute, el le împărțea conform unui preț prestabil. El se mai ocupa și cu verificarea registrelor și cataloagelor Înaltei Curți de Justiție și percepea amenzi grele de la aceia care abuzaseră de ele și profitaseră de proprietăți fără să își respecte drepturile conform cu legea, la care se adăuga anual tributul de zece mii de lire pe care îl dădea Franța... Toate aceste lucruri îl făcuseră într-un timp foarte scurt un prinț extrem de bogat... nici

unul dintre predecesorii săi nu se putea compara cu realizările sale remarcabile.

Deși nu se știe exact cât de eficient a fost regele în politica financiară, realizările sale nu pot fi trecute cu vederea. El a reușit să redreseze un regat aflat pe buza falimentului, l-a eliberat de datorii și a umplut pentru o perioadă de două secole, vistieria goală lăsată de Henric al VI-lea.

c) Richard al III-lea și sistemul financiar

Autorul Cronicii Crowland îl acuză pe Richard al III-lea că era un „mâncător lacom al acelei mari comori pe care o lăsase moștenire regele Eduard". De fapt, cheltuielile militare făcute de Eduard cu prilejul conflictelor avute cu Franța și Scoția în ultimii ani de domnie au redus considerabil surplusul. Richard a trebuit să plătească înmormântarea luxoasă a fratelui său și la fel de luxoasa ceremonie de încoronare proprie. Banii gheață au constituit de aceea o problemă imediată, chiar dacă politicile sale au fost aproape identice cu cele aplicate de Eduard. Am văzut deja că el a reluat activitatea cabinetului și a beneficiat din plin de pe urma marelui număr de terenuri care s-au adăugat la domeniile Coroanei în urma pedepselor cu lipsirea de drepturi și avere aplicate de el. Precum fratele său, era dornic să ofere pământul confiscat suporterilor, dar a insistat ca în schimbul acestui dar să i se plătească o rentă anuală. A continuat și politica lui Eduard de recuperare a datoriilor feudale neonorate până atunci. La începutul lui 1485 situația sa financiară era de așa natură că a fost nevoit să facă apel la împrumuturi de la supușii săi mai înstăriți. Au fost trimiși în toate comitatele comisionari cu scrisori prin care se specificau anumite sume. O seamă de misive erau adresate unor persoane anume, dar alegerea destinatarilor – sau victimelor – a fost în general lăsată la discreția comisionarilor. În timpul domniei lui Eduard al IV-lea nu s-a folosit o astfel de practică, deși acesta făcuse apel la„semne de bunăvoință" pentru a-și finanța campaniile militare din 1474-1475 și 1481. Acestea nu reprezentau împrumuturi, întrucât Eduard nu avea deloc intenția, precum Richard, de a da înapoi banii primiți. Se pare că în marea lor majoritate cererile de împrumut ale lui Richard nu au avut succes.

Oricare concluzie asupra politicilor financiare ale regilor de York trebuie să sublinieze asemănările dintre ele. Ambii regi au

supravegheat energic sistemul de finanțe condus de cabinetul regal și amândoi au încercat să exploateze sursele tradiționale de venituri. Dacă Eduard al IV-lea a fost considerat mai plin de succes decât fratele său atunci nu trebuie uitat că Richard al III-lea a stat doar doi ani pe tron. Dacă el ar fi câștigat în lupta de la Bosworth, este posibil ca energia și implicarea sa să aducă Coroana în situația neobișnuită de a nu avea datorii.

8. O introducere în politica externă a regilor Casei de York

Deși politica externă nu reprezintă una dintre temele principale ale acestei cărți, ar fi lipsit de înțelepciune să o ignorăm. A proceda în acest fel ar fi să presupunem că Anglia și monarhii săi au fost cumva imuni la ambițiile și problemele vecinilor lor din Europa sau invers, că ambițiile și problemele regilor englezi nu au frământat niciodată Europa, ceea ce este total neadevărat. În cele din urmă trebuie spus că Anglia nici nu era întru totul o insulă. Granița sa cu Scoția era, după cum știm, un focar de tensiuni. De asemenea, originea franceză a monarhilor englezi de după cucerirea normandă s-a reflectat în pretențiile lor susținute la tronul Franței, la teritoriile lor din Franța și în bătăliile prelungite ale Războiului de o sută de ani. Bineînțeles că negoțul și politica mergeau mână în mână. Precum căsătoriile dinastice, comerțul era o armă utilă în relațiile dintre națiuni.

Care erau obiectivele mari ale politicii externe engleze? Aceasta este o întrebare necesară, deși „obiectivele mari ale politicii externe engleze" reprezintă o sintagmă prea pretențioasă și chiar anacronică. Se putea vorbi atunci foarte puțin de „ornamentele" diplomației, caracteristice celei moderne, cum ar fi ambasadorii rezidenți, linii rapide de comunicare, personal profesional și obiective prestabilite. Era un fapt deplin acceptat că politica externă era domeniul regelui, nuanța subînțelesă fiind aceea că regatul era proprietatea sa personală. Dacă regele dorea să pornească război pentru a-și apăra interesele – sau pentru a-și extinde teritoriile – atunci țara pornea la război. Războiul, atâta vreme cât se purta în afara granițelor, nu era în general considerat drept o nenorocire. Era considerat atât o metodă legitimă de atingere a scopurilor, cât și o ocazie pentru rege și nobilime de a-și demonstra spiritul cavaleresc și puterea militară.

Totuși, aparenta putere absolută a regelui asupra politicii externe era temperată de faptul că el avea nevoie de majoritatea națiunii politice. Parlamentul trebuia să perceapă taxele, nobilimea să-și onoreze obligațiile feudale pentru a furniza soldați armatei. Lumea se aștepta ca politica externă a regelui să ofere anumite beneficii regatului în întregul său. În mod special, negustorii englezi sperau să câștige și ei ceva din această afacere.

În acest cadru general, existau anumite obiective și presupoziții comune tuturor regilor englezi de la sfârșitul Evului Mediu. Prima presupoziție era aceea că regele Franței era cel mai mare rival al regelui Angliei și că Franța oferea cea mai bună ocazie pentru a câștiga glorie sau avere (erau de preferat amândouă). În mod tradițional, regii englezi obișnuiau să-și caute aliați împotriva regelui Franței din ducatele Bretaniei și Burgundiei, întrucât aceste provincii se simțeau în diverse momente amenințate de el. În schimb, Franța își găsea sprijin în așazisa „Veche Alianță" cu Scoția, care se baza pe frica ultimei de vecina ei mai puternică din sud.

Pe lângă acestea, regii de York au avut și niște obiective specifice. Date fiind circumstanțele când au avut loc mișcările lor de uzurpare, era inevitabil ca ei să se teamă ca nu cumva monarhii străini să încerce să destabilizeze Anglia cu ajutorul unor aliați pretendenți la tron. Cealaltă parte a medaliei este că Eduard al IV-lea și Richard al III-lea erau în căutarea unei recunoașteri internaționale pentru a-și asigura dinastia acasă.

Prin simpla descriere a politicii externe a lui Eduard al IV-lea și Richard al III-lea se relevă doar o mică semnificație istorică. Istoricii – și examinatorii – preferă în general o analiză care să încerce să evalueze succesele și eșecurile și probabil că cea mai semnificativă cale de a realiza acest lucru este să se compare aceste politici cu obiectivele monarhului așa cum sunt ele înfățișate în paragrafele precedente.

9. Politica externă a lui Eduard al IV-lea

Eduard al IV-lea a manifestat o mare abilitate în primii ani de domnie în negocierile pe care le-a avut cu Franța și Scoția. În Scoția au fugit Margaret de Anjou și Henric al VI-lea după înfrângerea de la Towton și la Ludovic XI al Franței (ruda ei) a apelat apriga Margaret, pentru

ajutor militar. În ciuda incursiunile militare ale lancasterienilor în nordul Angliei, sprijiniți de scoțieni, Eduard nu s-a implicat și a lăsat lucrurile așa, atitudine pentru care ar putea fi criticat. Pe de altă parte, era o dovadă de mare înțelepciune aceea de a-i lăsa pe magnați precum Warwick să se ocupe de problemele militare urgente, așa cum a făcut Eduard. Acesta i-a oferit regelui ocazia de a întări poziția sudului și de a se ocupa de funcționarea guvernului – succese care erau utile în termenii politicii externe, întrucât pe rivalul său francez l-a impresionat faptul că Eduard nu avea de gând să destabilizeze cu ușurință zonele din jur. Îi oferea de asemenea regelui englez șansa de a se concentra asupra supravegherii mersului politicii externe. Nu ar fi reușit acest lucru dacă ar fi fost ocupat cu asedii și ambuscade în partea nordică a țării. Eforturile sale au fost rapid recompensate când a încheiat o înțelegere secretă cu Franța în 1463 (prin care Ludovic renunța în mod explicit să acorde orice ajutor lui Henric al VI-lea), iar în iunie 1464 negocierile sale personale cu Scoția au dus la încheierea unei înțelegeri pe 15 ani cu aceasta.

Până aici politica externă a lui Eduard al IV-lea pare a fi încununată de succes. Dinastia sa este acum recunoscută de către colegii săi monarhi, tot ce îi mai trebuia pentru a cimenta această recunoaștere era o căsătorie potrivită cu reprezentanta unei familii regale corespunzătoare. Dar în primăvara lui 1464 (vezi pagina 96) el s-a căsătorit cu Elizabeth Woodville. Totuși, ar fi de-a dreptul greșit să susținem că această mezalianță a pus în pericol poziția sa peste hotare, deși ea nu a contribuit mai deloc la reputația sa de om de stat. De fapt, tensiunile dintre Ludovic și ducii de Burgundia și Bretania (care îl considerau pe regele Franței drept o amenințare la adresa independenței lor tradiționale) însemnau că toate cele trei părți doreau o alianță de același fel cu Anglia. Warwick dorea și el să-și asigure o alianță cu Franța, dar Eduard a preferat să adopte poziția standard anti-franceză a regilor englezi, încercând să semneze tratate cu Bretania și Burgundia. Prin vara lui 1468, Franța era alertată de toți acești trei adversari și Eduard se pregătea, conform intențiilor și scopurilor sale cunoscute, să atace Franța. Relația cu Carol de Burgundia era confirmată prin căsătoria ducelui cu sora lui Eduard, Margaret.

Până la urmă nu s-a finalizat nimic din invazia propusă, întrucât regele francez a reușit să-i facă pe ambii duci să renunțe la angaja-

mentele din tratatele semnate de ei cu Anglia. Ross consideră că este puțin probabil ca Eduard să fi fost dezamăgit fiindcă pierduse această șansă bună de a invada Franța. Aceasta este o concluzie rezonabilă de vreme ce, conform termenilor stabiliți prin tratate, el avea limpede intenția de a furniza doar o asistență limitată aliaților săi. În orice caz, caracterul strâns al acestei relații cu Burgundia și Bretania a fost refăcut aproape imediat și Franța s-a trezit încă o dată izolată din punct de vedere diplomatic.

Atitudinea față de Franța a lui Eduard al IV-lea conținea totuși un pericol implicit. Ludovic avea toate motivele să-i sprijine pe lancasterieni și ajutorul său a fost acela care a jucat un rol crucial în invadarea cu succes a Angliei, care a dus la revenirea pe tron a lui Henric al VI-lea (vezi pagina 103). Probabil că Eduard a subestimat șiretenia lui Lodovic, care poate l-a convins pe Warwick că era perfect posibilă încheierea unei alianțe cu Margaret de Anjou. Nici Eduard poate că nu și-a dat seama de cât de mult era implicat Warwick în încheierea unei alianțe cu Franța. El, oricum, nu avea cum să anticipeze cât de mare avea să fie trădarea lui Warwick și în mod special, a lui Clarence. Faptul că el a pierdut tronul nu era cauzat direct de politica sa externă, care însă nici nu l-a ajutat astfel.

După recucerirea tronului în 1471, ne-am fi așteptat ca Eduard să încerce să se răzbune rapid pe regele Franței. „Rapid" nu era un cuvânt uzitat de aliații săi, recele și calculatul Carol de Burgundia și indecisul Francisc de Bretania. În iulie 1474, înainte de Tratatul de la Londra, Burgundia a devenit aliat al englezilor pentru o proiectată invazie asupra Franței, obiectivul lui Eduard reprezentându-l Coroana Franței. În mai 1475, acestei alianțe i s-a alăturat Bretania. Între timp Eduard a reușit să-și asigure o înțelegere pe termen lung și o alianță matrimonială cu posibilul său adversar, Iacob al III-lea al Scoției.

Pregătirile pentru invazie ale regelui au fost impresionate. S-a asigurat din partea Parlamentului să fie aplicate niște taxe în acest scop, Parlamentul necrezând totuși că acești bani sunt pentru o campanie militară. El i-a convins de asemenea și pe bogații nobili să-i furnizeze fonduri suplimentare nereturnabile, prin intermediul „actelor de bunăvoință" (vezi pagina 177). După toate probabilitățile, armata care a plecat din Calais în 1475 a fost cea mai mare (dacă nu și cea mai experimentată) care a atacat vreodată Franța. Ducele de Burgundia s-a

dovedit incapabil sau lipsit de dorința de a-și alătura forțele sale numeroase armatei engleze. Confruntat cu perspectiva unei campanii lungi și costisitoare cu puține șanse de succes, Eduard a căzut la pace cu regele francez. Conform Tratatului de la Picquigny din august 1475, Eduard trebuia să se retragă din Franța, ca să primească în schimb imediat suma de 75 000 de coroane, după care urma o pensie anuală de 50 000 de coroane. Fratele regelui Franței (Delfinul) urma să se căsătorească cu fiica lui Eduard, Elizabeth. Cele două țări aveau să respecte o înțelegere pe o durată de șapte ani, iar tratatul urma să înlăture povara restricțiilor puse comerțului englez cu Franța.

În ce măsură poate fi considerat Tratatul de la Picquigny un succes? Dacă Eduard al IV-lea a intenționat cu adevărat să devină rege al Franței în practică (pentru că titlul el oricum îl pretindea) atunci putem spune că tratatul a reprezentat un dezastru. Este totuși puțin probabil ca Eduard să fi crezut realmente în posibilitatea înfăptuirii acestui gând. Este mult mai probabil ca el să fi avut în minte un obiectiv mai plin de semnificație cum ar fi recuperarea teritoriilor Normandiei și Gasconiei, pierdute de Henric al VI-lea. Tratatul nu prevedea însă nici un centimetru în plus de pământ francez. Totuși, pensia era ceva ce merita avut. Ea l-a ajutat foarte mult pe Eduard să nu aibă datorii în ultimii ani de domnie, la fel și prevederile legate de comerț, mai ales cele legate de comerțul cu stofe, din care orașele Devon și Bristol au profitat considerabil. Ceea ce lipsea cu adevărat era gloria adusă de o cucerire. A-ți înfățișa în public valoarea personală era o marcă a unui adevărat rege și a ți-o manifesta în Franța reprezenta un prestigiu și mai mare. Acest lucru reprezenta minusul cel mai mare al tratatului. Există izvoare care sugerează că englezii au fost nevoiți să facă față insultei venite din partea francezilor și burgunzilor cum că regele lor era lipsit de onoare, că era un avar și un laș. Existau cu siguranță și critici în surdină la adresa lui Eduard chiar în Anglia. Poate că ar trebui să concluzionăm prin a spune că rezultatul marii acțiuni din Franța a lui Eduard al IV-lea a fost o victorie a realismului, acesta fiind însă singura lui victorie.

Tratatul nu a înlăturat total problemele cu Franța. În 1477, ducele Carol de Burgundia a fost ucis în timpul unui asediu asupra orașului Nancy. Fiica sa Maria era moștenitoarea și Ludovic a profitat de acest lucru pentru a-i ataca ducatul. Încă o dată Eduard a fost curtat de Franța

și Burgundia. Poate că teama de a nu pierde pensia de la francezi l-a împiedicat pe Eduard să ia o decizie de acțiune, și doar cu mare încetineală și greutate a făcut efortul de a-l sprijini pe Maximilian de Austria, care se căsătorise cu Maria de Burgundia. În 1480, el a promis sprijin, cu condiția ca Maximilian să accepte să-l plătească uzuala sumă de 50 000 de coroane, dacă Franța își retrăgea pensia acordată Angliei. Înainte ca acest sprijin să se concretizeze, au apărut probleme la granița cu Scoția, locuitorii de aici efectuând raiduri și jefuind teritoriul englez, sfidând înțelegerea încheiată între conducătorii celor două țări. Este posibil ca aceste probleme să fi fost încurajate într-o oarecare măsură și de regele Franței. Reacția lui Eduard a fost și exagerată și întârziată. El a făcut mari pregătiri (cu ajutorul taxelor și „actelor de bunăvoință") pentru o invazie, dar nu s-a decis dacă armata să fie condusă de el sau nu. Când a luat decizia de a nu o conduce el, campania de vară a anului 1481 se încheiase. Apoi Eduard s-a hotărât să-i dea de furcă regelui scoțian sprijinind pretențiile fratelui acestuia, Alexander, duce de Albany. În 1482, o invazie engleză sub conducerea lui Richard de Gloucester a învins datorită faptului să nobilimea scoțiană a dat dovadă de indisciplină. Iacob al III-lea a fost capturat și ținut la Edinburgh, oraș care a fost cucerit de englezi. Totuși, Albany a revenit asupra înțelegerii cu Eduard în schimbul recâștigării pozițiilor deținute anterior și a fostului său statut. Gloucester – pentru rațiuni care nu ne sunt limpezi – s-a retras din poziția sa fortificată din Edinburgh. Tot ce au câștigat englezii din această luptă a fost localitatea Berwick-upon-Tweed. Este de asemenea neclar dacă trebuie să-l învinuim pe Gloucester sau lipsa de orientare a lui Eduard pentru rezultatele luptei. Încă o dată însă, banii au fost cheltuiți, oportunitățile pierdute și s-a câștigat puțin în final.

Răul de abia acuma urma. În decembrie 1482, Burgundia și Franța au ajuns la o înțelegere, parafată prin Tratatul de la Arras, un tratat din care Anglia era exclusă în mod intenționat. Maximilian, care își pierduse soția din pricina unui accident de călărie, a pierdut cu această ocazie și teritorii considerabile, pentru că fiica sa minoră și în același timp moștenitoarea sa, Margareta, urma să se mărite cu Delfinul. În acest fel, Ludovic nu mai avea nici un motiv să-i plătească în continuare pensia lui Eduard, așa că nu i-a mai trimis nici un ban. Câțiva contemporani consideră că mânia resimțită din cauza Tratatului de la Arras și pierderea pensiei i-au grăbit lui Eduard moartea.

Este ușor de susținut că politica externă a lui Eduard a fost în mare parte lipsită de succes. Cel puțin, a reușit să obțină recunoașterea dinastiei, dar nu putem să nu spunem că politica externă a făcut să iasă la lumină partea slabă a personalității sale în general impresionante: lipsa simțului orientării, chiar lene din când în când și către sfârșitul domniei o avariție pronunțată. Tratatul de la Arras reprezintă monumentul nefericit al eșecului său. Desigur însă că în această perioadă tratatele erau cu ușurință încălcate, iar dacă Eduard ar fi trăit mai mult el poate ar fi asistat la revenirea mișcătoarei lumi a aliaților săi de partea sa. Este adevărat însă că el a fost jucat de extraordinar de șiretul Ludovic al XI-lea, iar faptul că s-a încurcat cu atacul din Scoția l-a făcut să nu mai aibă resursele și voința de a interveni în Franța și Burgundia atunci când ar fi fost necesar. El pur și simplu nu a profitat de avantajele poziției sale.

10. Politica externă a lui Richard al III-lea

Am văzut că Anglia era într-o poziție de neinvidiat, fiind izolată din punct de vedere diplomatic în 1483. Aceste dificultăți erau accentuate de acțiunea de uzurpare. Circumstanțele dubioase (ca să nu întrebuințăm un cuvânt mai tare) ale felului în care Gloucester a pretins și a pus mâna pe tron au furnizat o armă împotriva Angliei la cel puțin două puteri europene. Ele au susținut că statul de pretendent adevărat i se cuvenea lui Henric Tudor, conte de Richmond, care ducea greaua viață de exilat în Bretania.

În aceste împrejurări, faptul că Richard al III-lea nu a reușit să profite de dorința evidentă a lui Iacob al III-lea, revenit pe tron, de a menține pacea cu Anglia nu ne spune prea mult despre calitățile lui de conducător de stat. Richard a ales în schimb să-l sprijine pe Albany, care fugise în Anglia după ce fusese condamnat pentru trădare de Parlamentul scoțian în iulie 1483. Raidul lui Albany în Scoția, sprijinit financiar de englezi, a fost un dezastru, după care a fost nevoit să se retragă în Franța. De abia în acest punct a fost pregătit Richard să discute termenii unei înțelegeri de pace cu Iacob al III-lea. În septembrie 1484, a fost încheiată o înțelegere pe trei ani (susținută printr-un tratat ce prevedea o căsătorie), ceea ce nu l-a împiedicat pe Iacob al III-lea să întărească „vechea alianță" cu Franța. Unul dintre efectele

acestei alianțe a fost acela că un contingent din trupele scoțiene a luptat pentru Henric Tudor pe câmpul de la Bosworth.

Pentru Richard , un pericol mai mare de ordin imediat l-a constituit sprijinul pe care îl primea Henric Tudor de la ducele de Bretania. Motivele ducelui Francisc sunt ușor de înțeles. Pentru el, Henric Tudor reprezenta o valoare foarte mare, îl doreau atât Franța cât și Anglia, din motive foarte diferite bineînțeles. Aceasta fără îndoială ne explică de ce Francisc a sprijinit invazia din octombrie 1483 (vezi pagina 115), care s-a sfârșit prost. Răspunsul lui Richard a fost insolit: l-a reprezentat o înțeleaptă „politică a morcovului și bățului". Bățul îl reprezenta puternica flotă comercială engleză, care urma să tragă pe sfoară navele bretone. Conform lui Polydore Vergil, morcovul îl reprezenta oferta făcută către ducele Francisc privind comitatul de Richmond. Mai exista de asemenea posibilitatea încheierii unei alianțe militare împotriva Franței, cuprinsă de anumite tulburări după moartea lui Ludovic al XI-lea. Când Francisc s-a îmbolnăvit, vistiernicul său, Landais , s-a hotărât să-l trimită pe Henric Tudor în Anglia. Prin urmare, politicile aplicate de Richard au fost la un pas de succes, numai că pretendentul la tronul Angliei a fost înlăturat și a fost nevoit să fugă peste graniță în Franța.

Nu Richard este vinovat de acest lucru. Totuși, faptul că francezii l-au sprijinit pe Henric Tudor în invazia din august 1485 este poate un rezultat indirect al politicii sale. Francezii ar fi considerat oferta lui Richard de a sprijini Bretania drept o acțiune tipică a inamicului englez. Întrucât el părea să dorească să destabilizeze Franța, de ce să nu fie și el destabilizat? Charles Ross este de părere că lui Richard i-ar fi fost mai de folos dacă ar fi fost mai prietenos cu Franța în această problemă. Dacă ar fi fost astfel, atunci francezii s-ar fi putut folosi puțin sau deloc de Henric Tudor. Poate că așa s-ar fi întâmplat, dar Carol al VIII-lea cu greu ar fi putut fi impresionat de prietenia engleză, știind că ea era rezultatul direct al prezenței lui Henric Tudor în regatul său. În orice caz, anii de suspiciune asupra intențiilor englezilor și-au jucat rolul. Pe de altă parte, se pare că Richard nu a evaluat niciodată posibilitatea de a se folosi de avantajele unei prietenii cu Franța pentru a exercita presiuni asupra Bretaniei, în schimbul rivalului lor.

Am putea astfel concluziona că politica externă a lui Richard al III-lea a reprezentat un eșec evident. El nu a reușit să împiedice o putere străină să se folosească de un pretendent periculos ca să sprijine

o invazie asupra Angliei. Acest eșec a dus la moartea sa. Totuși, trebuie spus că și ghinionul și-a spus cuvântul. În final, Henric Tudor putea fi lăsat la mila lui Richard. Poate că ar fi trebuit să spunem că, atât cât putem concluziona luând în calcul domnia sa scurtă și relațiile pe care le-a întreținut cu Franța și Scoția, abordarea de către Richard al III-lea a problemei primejdioase a politicii externe a fost într-adevăr marcată de nenorocire, dar tratată și inflexibil, și lipsit de subtilitate.

11. Regii Casei de York și problema monarhiei

a) Eduard al IV-lea

Se poate spune că Eduard al IV-lea a restabilit autoritatea monarhiei după dezastrele provocate de domnia lui Henric al VI-lea. Domnia sa a fost una tradițională, bazându-se pe virtuțile tradiționale ale unui rege eficient. El era pregătit să supervizeze personal guvernarea, își amintea nume și chipuri și putea să se ocupe personal de toți cei care aveau audiență la el. Avea un simț deosebit al detaliului. Pe de altă parte, chiar arăta a rege. Conform tuturor acestor elemente, se poate spune că el se afla într-un contrast considerabil cu nefericitul său predecesor.

Totuși, există o diferență între un monarh special și unul care se bazează mult pe personalitatea sa pentru a guverna. Probabil că a fost greșeala lui Eduard faptul că el avea tendința ca să fie și într-un fel și în altul. Când era vorba de zona extrem de importantă a relațiilor dintre magnați el se baza pe autoritatea sa neștirbită și, pe charismă pentru a controla invidiile corozive ale facțiunilor rivale. Moartea sa timpurie a făcut ca lipsa sa de prevedere să apară evidentă. După cum am văzut la pagina 109, el a lăsat fiilor săi o moștenire periculoasă, iar ei au trebuit să plătească acest preț.

Era improbabil ca un rege în pielea lui Eduard să fie un inovator. El era, după cum am văzut, crescut pentru a deveni moștenitorul unui ducat și cu greu se poate spune că a fost încurajat să își planifice schimbările pe care le-ar fi putut face pentru a juca la vârsta adultă rolul de monarh.

Am descoperit că „Noua monarhie" nu s-a dovedit un instrument de analiză prea util pentru domnia lui Eduard al IV-lea. El nu a centralizat puterea, ci a urmat cursul tradițional de a se baza pe nobili

ca trimiși ai săi în localitățile din țară. Marii nobili și-au păstrat independența și libertatea de mișcare. Henric al VII-lea a fost acela care a reușit să facă din serviciul la curte, mai degrabă decât întinsele domenii sau autoritatea deținută într-o anumită zonă, mărcile statutului unui nobil. Eduard al IV-lea nu a încercat așa ceva. El a ales să se bazeze pe tot mai buna instrucție a nobilimii mai mici folosindu-i membrii în rolul de încasatori, la fel de bine cum pe alții i-a înălțat la rangul de magnați. Aceasta nu înseamnă că se poate vorbi de o politică de înlocuire a vechii nobilimi cu „oameni noi" de statut social evident mai mic, nici că puterea regelui a crescut în defavoarea aceleia a nobilimii – o altă caracteristică a „Noii monarhii".

Există puține dovezi că Eduard al IV-lea a încercat să promoveze o nouă imagine de rege. Henric al VII-lea s-a folosit de tehnicile propagandei punându-l biograful său (André) ca să argumenteze că el este trimisul Domnului pe pământ pentru a-i împăca pe lancasterieni cu yorkiștii. De asemenea, Henric a încercat să se folosească de pretinsa sfințenie a lui Henric al VI-lea și de presupusa descendență a Tudorilor din faimosul rege Arthur, pentru a marca distanța dintre rege și nobili. Pe de altă parte, Eduard avea multe sentimente prietenoase față de clasa din care se ridicase. Îi plăcea la modul autentic compania nobililor. A folosit propaganda în mod constant pentru a se asigura că proclamațiile regale erau citite în engleză în rândul maselor. Se poate de asemenea argumenta că el a folosit stilul pamfletar al cărții *Historie of the Arrivall in England of King Eduward IV* pentru a susține că Dumnezeu a sprijinit revenirea sa la tron. Aceste câteva exemple sunt însă insuficiente pentru a susține că e vorba de noul concept de monarhie.

Când J. R. Green a scris *A Short History of the English People* în anii 1870, el nu numai că a susținut că Eduard al IV-lea a fost fondatorul „Noii monarhii", ci și că era un despot; de fapt, despotismul sau exercitarea unei autorități neconstrânse, absolute, se presupunea a face parte din „Noua monarhie". A fost Eduard al IV-lea un despot? Câteva cronici de epocă consideră în mod limpede că el a avut această tendință și intenție. Executarea periculosului său frate, ducele de Clarence, în 1478, a fost citată drept exemplu. Autorul Cronicii Crowland remarcă faptul că după moartea lui Clarence „regele Eduard... a fost acum convins că el putea conduce după cum dorea de-a lungul întregului său regat." Cronicarul anonim avea o poziție bună care-i permitea să emită judecăți întrucât, după cum ne amintim, dovezile ne indică faptul că el

era o oficialitate de la curte. De asemenea, faptul că Eduard s-a folosit de „actele de bunăvoință" – de fapt, „daruri" provenite de la nobili, probabil că alternative pentru serviciul militar – poate fi considerată o altă dovadă pentru a argumenta despotismul lui. Nu se poate însă susține cu tărie acest lucru. „Actele de bunăvoință" nu erau oferite cu intenția de a deveni un sistem permanent de taxe pentru a sabota privilegiile Parlamentului, ci ele reprezentau răspunsuri la ceea ce considera Eduard că erau nevoile sale, în împrejurări specifice – o anume amenințare a războiului. Se poate spune însă că Clarence și-a făcut-o cu mâna sa. Eduard a dat dovadă de multă înțelegere față de comportamentul fratelui său. Nefiindu-i deloc rușine de trădarea comisă împreună cu Warwick, Clarence a continuat să sfideze, incapabil să țină cont de anumite avertismente, fiind o amenințare și la adresa sistemului de justiție. Când a murit soția sa în 1476, Clarence a susținut că ea fusese otrăvită. A învinuit-o pe o fostă servitoare, a târât-o pe biata femeie în fața judecătorilor de pace și a juraților, a intimidat pe toată lumea după care a spânzurat-o. Dacă despotismul implică o voință tiranică și arbitrară, atunci se poate spune că Clarence, spre deosebire de rege, era astfel.

b) Richard al III-lea

A fost Richard al III-lea un rege despotic? Ne-ar fi ușor să scriem o carte pornind de la această teză și ar fi una interesantă. Totuși, trebuie să ne mulțumim cu o examinare concisă a acestei întrebări. În adevăratul sens al cuvântului, Richard al III-lea nu a fost despot. El a păstrat sistemele de guvernare și justiție, a convocat parlamentul considerându-l instituția cea mai potrivită să se ocupe de legislație și nu a încercat să guverneze folosindu-se de autoritatea voinței sale și sfidând formele prestabilite. Într-adevăr, Parlamentul său a considerat actele de bunăvoință atât de iubite de Eduard al IV-lea drept ilegale. Cu toate acestea, se poate demonstra ca Richard a fost în mod fundamental un conducător despot.

Ar trebui să ne reamintim în primul rând de comportarea lui Richard al III-lea cu câteva luni înainte de acțiunea sa de uzurpare. Arestarea și executarea lui Rivers, Grey, Vaughan (vezi pagina 105) și Hastings (vezi pagina 112) ne demonstrează o spectaculoasă încălcare a normelor legale cele mai elementare. Cei patru au reprezentat o amenințare și de aceea au fost înlăturați definitiv. Ideea că Hastings a

fost executat pentru că a participat la un complot împotriva lui Richard este mai mult decât un gând prezumțios asupra trecutului apărătorilor mai aprinși ai lui Gloucester. Jeremy Potter în cartea sa *Good King Richard?* răsucește problema pe toate părțile, pentru a încerca să dejoace episodul, comentând că nu există răspunsuri sigure dacă a fost sau nu un complot, susținând că executarea lui Hastings a fost un act „necaracteristic" din partea lui Richard (uitând, probabil, de executarea de către acesta a lui Grey, Rivers și Vauguhan) și apoi susținând fără dovezi că ducele de Buckingham „poate a fost părtaș la complot". De departe cea mai plauzibilă explicație este aceea că Hastings pur și simplu trebuia înlăturat, întrucât el era omul capabil de a-i ridica pe oamenii fostei curți a lui Eduard în apărarea fiilor regelui mort. Ca rege, Richard nu a manifestat mare respect față de lege atunci când a înstrăinat pământul rebelilor înainte ca ei să fie deposedați prin lege. Actul cel mai notoriu înfăptuit de Richard a fost omorârea lui Eduard al V-lea și a lui Richard de York, „Prinții din Turn". Bineînțeles, nu putem obține dovezi, în sensul juridic al termenului, că frații au murit din ordinul lui Richard. Vinovatul cel mai probabil pare însă a fi regele, pentru că în mod cert el avea motiv să o facă. Cât erau în viață, ei puteau deveni un nucleu de comploturi împotriva sa. Răscoala din 1483 a izbucnit probabil ca o mișcare având drept scop eliberarea prinților (vezi pagina 115). În al doilea rând, el avea și puterea și ocazia. Este de neconceput că ei ar fi putut fi uciși fără ca el să fi știut. Apărătorii moderni mai puțini subtili ai lui Richard au încercat să susțină că ucigașul ar fi putut fi Buckingham, dar nu există dovezi în sprijinul unei astfel de aserțiuni atât de improbabile. Fără îndoială că Buckingham era un om arogant și crud, dar a sugera că el ar fi putut decide ca prinții să fie omorâți, fără acordul expres al regelui, sfidează logica. Până la urmă, noi ne bazăm pe faptul că prinții au dispărut în vara anului 1483. În relativ mica lume a Angliei secolului al XV-lea, o lume de zvonuri, de bârfe, de intrigi, aceasta putea însemna un singur lucru.

Infiltrarea de către Richard a oamenilor din nord pentru a controla liniștitul sud al țării i-a dus acuzația de comportament despotic. Autorul Cronicii Crowland, care era un „sudist", s-a plâns cu amărăciune de „tirania" nordicilor. Totuși, dacă privim problema din alt punct de vedere, atunci este limpede că lui Richard îi lipsea puterea de a conduce despotic, chiar dacă ar fi dorit așa ceva. Faptul că se baza pe cei din nord este o mărturie în sprijinul ideii că centrul său de putere era

foarte îngust. Autorul Cronicii Crowland ne spune că regele era obligat să declare public că nu avea nici o intenție de a se însura cu nepoata sa Elizabeth (după moartea reginei) pentru că tovarășii săi din nord se temeau de influența sa și îl amenințau că se vor întoarce împotriva lui.

În cele din urmă, ar trebui să luăm în considerare dacă personalitatea lui Richard al III-lea se potrivește cu cea a unui despot sau tiran. Atunci trebuie spus însă că istoricii care încearcă să-i analizeze personalitatea sunt supuși unui mare pericol. Psihologia populară nu este de mare ajutor aici. Cel mai rău lucru este să ai pretenția că poți vedea în sufletul cuiva fără să dispui de o bază teoretică. Poți și trebuie să discuți motivele, atâta vreme cât discuția este coroborată substanțial cu acțiunile personajului. Poate că ar trebui luate spre analiză izvoarele citate mai jos și văzut cât de mult se potrivesc ele cu acest criteriu. Câteva sunt limpede distorsionate datorită limbajului emotiv (încărcat de calificative).

A. Din cartea lui Jeremy Potter *Good King Richard*? (1983)
Se pare că el [Richard] a fost un om curajos, hotărât, onest și generos, bine intenționat, patriot și incoruptibil, dar cu capacități și inteligență limitate și în mod fatal, un om impulsiv. O fire pioasă, caritabilă, un om generos, el a fost marele patron al Bisericii, al muzicii și al învățaților... Fire loială, se pare că a fost incapabil să inspire loialitatea altora...

B. Din Polydore, a cărui operă istorică a fost scrisă în timpul domniilor lui Henric al VII-lea și Henric al VIII-lea:
[Richard] duce de Gloucester... nu se gândea la nimic în afară de tiranie și cruzime... Era mic de stat, cu un corp diform, cu un umăr mai ridicat decât altul. Avea un chip scurt și acru, căruia părea că îi place răutatea, înclinat spre înșelăciune și mașinație... Desigur, el avea o minte ascuțită, prevăzătoare și subtilă, aptă să facă rău și să semene discordie; era foarte curajos și netemător, calități care nu l-au părăsit nici în clipa morții...

C. Din cartea lui M. A. Hicks, *Richard III as Duke of Gloucester: a Study in Character* (1986).
Egoismul lui Richard denota atât o preocupare extraordinară pentru propriul eu cât și individualism. Pe când alți magnați gândeau în

perspectivă, încercând să mențină proprietățile familiilor lor și să-și consolideze dinastia, Richard dădea prioritate interesului personal, nevoilor politice imediat și eventual salvării sufletului.

D. Din Thomas More, *History of King Richard the Third.* Scrisă în prima parte a domniei lui Henric al VIII-lea, cartea nu a fost terminată niciodată. Mare parte a informațiilor proveneau de la John Morton, episcopul de Ely, care era un dușman al lui Richard al III-lea:

La minte și curaj [Richard] le era egal [fraților săi], în trup și probitate era sub amândoi: mic de statură, cu picioare diforme, cu spate cocoșat... Era plin de ironii, de răutăți, invidios... Era închis și secretos, semăna râcă, avea o înfățișare de rând, era arogant, în exterior plăcut cu cei pe care nu îi plăcea de fapt, neezitând să sărute acolo unde ar fi vrut să ucidă, lipsit de milă și crud, nu întotdeauna din dorința de a face rău, ci din ambiție și fie pentru a-și întări poziția, fie pentru a urca pe scara socială.

E. Din Charles Ross, *Richard III* (1981)

El [Richard] avea doi bastarzi... Există și alte indicii că Richard nu era dulcele și cinstitul puritan pe care l-au proclamat o seamă dintre contemporanii săi. Richard era nefericit că nu moștenise el marea putere și autoritate a predecesorilor săi Plantageneți... Nu există izvoare credibile în sprijinul ideii populare în vremea Tudorilor că era cocoșat.

Câțiva istorici au fost de părere că personalitatea lui Richard al III-lea rămâne o enigmă, poate că așa este, dar cel puțin ne putem folosi de acțiunile sale ca să ajungem la niște păreri. Se pare că a fost neobișnuit de crud într-o vreme când asta era la modă și surprinzător de ambițios într-o epocă când ambiția nu prea surprindea. Aceasta era o combinație explozivă. Domnia sa a fost prea scurtă ca să ne permită să emitem o judecată care să nu țină seama de acțiunea de uzurpare pe care a condus-o și de ordinele de execuție pe care le-a dat. Calitățile sale, curajul, o anumită pietate și interesul față de dreptate sunt toate îngropate sub ruine.

Portretul lui Richard al III-lea, de un pictor necunoscut (c. 1590)

Portretul lui Richard al III-lea („cu spada frântă") pictat de un artist necunoscut între 1572-1577

Portretul lui Richard al III-lea; copie (c. 1513) după un original pictat în timpul vieții lui Richard

12. Concluzii

Care sunt atunci principalele caracteristici ale monarhiei yorkiste? Poate că ar trebui să ne reamintim că atât Eduard al IV-lea cât și Richard al III-lea au fost crescuți și educați să devină duci și nu regi. Ei erau pricepuți la lucrurile la care se pricep ducii: să administreze resursele, să intervină personal când era necesar, să supravegheze calculele contabile, să se asigure că legea și ordinea nu sunt încălcate și că nobilimea nu se amestecă în acest domeniu. Aceasta însemna că ei promovau un tip tradițional și revigorat de monarhie, care a avut de beneficiat de pe urma capacității lor de a lucra din greu (când considerau că e necesar), datorită energiei lor și a curajului lor.

Domnia lui Eduard al IV-lea a pus capăt conflictului caracteristic epocii lui Henric al VI-lea și a stabilit un anumit nivel de respectare a legii, care, cel puțin, a împiedicat tulburările și luptele civile pe scară largă. Trebuie însă să accentuăm asupra limitelor acestui stil de monarhie. Politicile regelui – în mod special în ultimii ani ai domniei

sale – erau menite să îi mărească averea, ceea ce i-a atras criticile autorului Cronicii Crowland, care după cum am văzut, a simțit că regii de York aveau o tendință către despotism. A rămas ca generozitatea sa înnăscută să acopere impactul lăcomiei manifestate în ultimii ani, împreună cu aplecarea pentru lux și senzualitate. În orice caz, regele nu manifesta acea cruzime și consecvență a despotismului autentic. El se baza pe impactul personalității sale impresionante ca să rezolve tensiunile dintre magnați, dar nu a reușit să realizeze nimic pe termen lung. Impulsivitatea sa – de exemplu, căsătoria cu o Woodville – nu a fost o greșeală fatală, dar consecințele ei au fost exacerbate de lipsa de dorință sau de inabilitatea de a ataca problemele de la rădăcină. Rivalitatea potențial periculoasă dintre fracțiunile Woodville și Gloucester-Hastings era controlată dar niciodată stăpânită în chip absolut de către rege. Dacă ar mai fi trăit încă cinci ani, atunci aceste erori nu ar fi avut consecințe mari. Încrederea prea mare pe care o avea Eduard al IV-lea în sine, în autoritatea sa, în farmecul său se combinau cu încrederea sa nemăsurată în capacitatea sa impresionantă de a rezista poftei gargantuești de mâncare pe care o avea. S-a înșelat în privința amândoura.

Domnia lui Richard al III-lea s-a caracterizat prin continuitate cât și prin discontinuitate. Continuitatea s-a manifestat la nivelul administrației financiare prin intermediul sistemului de finanțe al cabinetului și prin încercarea de a exploata sursele de venit feudale. Nu Richard a ales elementul de discontinuitate, el nu a reușit însă să-i păstreze pe oamenii loiali din aparatul de curte ai fratelui său, fiind nevoie să se bazeze pe suporterii săi din nord în care avea încredere. Baza de putere a lui Eduard nu era tocmai mică, dar ea era dominată într-un mod nesănătos de un număr de fracțiuni ale marilor magnați. Baza de putere a lui Richard era în mod semnificativ mai mică.

Există anumite semne că Richard al III-lea ar fi putut deveni un rege eficient dacă ar fi avut timp. Interesul său în justiția pentru toți e posibil să fi însemnat mai mult decât vorbe frumoase și el a dat dovadă de suficientă capacitate vizionară atunci când a înființat Consiliul din Nord ca o alternativă la magnații (precum contele de Northumberland) de care nu era sigur. Circumstanțele în care a avut loc acțiunea sa de uzurpare și uciderea Prinților din Turn au compromis regimul și el însuși inspira puțină încredere. În anumite privințe, el părea mai degrabă drept o caricatură rea a fratelui său mai mare, mai crud, mai impulsiv sau mai puțin impresionant.

Conceptul de „Nouă monarhie" nu este eticheta potrivită pentru monarhia de tip yorkist. Sunt puține dovezi că a existat o politică de centralizare deliberată, de inovație la nivel administrativ sau un transfer major de putere dinspre nobilime spre rege. Nici regii de York, pe de altă parte, nu au prezentat o altă imagine asupra instituției monarhiei. S-a argumentat deseori că Henric al VII-lea a construit pe fundațiile puse de regii de York, pentru a crea ceva apropiat de ideea de „Nouă monarhie". Poate că așa stau lucrurile, dar ironia este că temeinica moștenire a regilor de York urma să furnizeze baza pentru succesul uzurpatorului dinastiei lor.

***Să luăm notițe despre** „Guvernarea lui Eduard al IV-lea și Richard al III-lea"*

Deși acest capitol poate fi judecat independent, ar fi util să ne amintim că părțile anterioare au arătat de asemenea în ce a constat concret guvernarea regilor de York. Nu este esențial, dar ar fi bine să încercați să puneți în legătură aceste informații când luați notițe și să fiți pregătiți ca în eseuri să folosiți informațiile aflate până acum.

1. Introducere. Nu sunt necesare notițe.
2. „Noua monarhie". Care sunt principalele caracteristici ale teoriei „Noii monarhii"? Care sunt pericolele potențiale pentru folosirea unui „model" de tipul „Noii monarhii"?
3. Eduard al IV-lea, Richard al III-lea și națiunea politică.

3.1. În ce măsură putem spune că s-a raportat Eduard al IV-lea la nobilime în modul tradițional?

3.2. Ce politică a adoptat Richard al III-lea față de nobilime? Care erau motivele sale?

3.3. De ce a înființat Richard al III-lea Consiliul Nordului? Poate fi considerată aceasta o acțiune simptomatică pentru „Noua monarhie"?

3.4. La ce concluzii privitoare la relevanța conceptului de „Nouă monarhie" în ceea ce privește relația regilor de York cu nobilimea putem ajunge?

4. Legea și ordinea în timpul lui Eduard al IV-lea
4.1. Deposedarea de drepturi privitoare la *gărzile nobililor*. Ce măsuri a luat Eduard al IV-lea ca să elimine gărzile deținute de nobili? De ce nu a reușit el să oprească acest fenomen?
4.2. Justiția. Cât de inovator și eficient a fost Eduard al IV-lea în privința aplicării justiției?
5. Legea și ordinea în timpul lui Richard al III-lea
5.1. Ce dovezi există că Richard era preocupat să promoveze justiția pentru toți? Cât de mult s-au potrivit vorbele cu faptele?
5.2. Cât de mult se poate aplica modelul „Noii monarhii" de York și justiției promovate de ei?
6. Veniturile regelui. Descrieți sistemul de obținere a veniturilor de către regii medievali.
7. Sistemul financiar al regilor de York
7.1. Strângerea veniturilor: instituția Trezoreriei contra Cabinetul regelui. De ce și cu ce efect a adoptat Eduard al IV-lea sistemul financiar bazat pe activitatea cabinetului său?
7.2. Cât de mult se potrivește sistemul de finanțe al cabinetului cu modelul „Noii monarhii"?
7.3. Coroana devine solventă. Cum a reușit regele să scape de datorii?
7.4. Richard al III-lea și finanțele. Comparați politicile financiare ale lui Richard cu acelea ale lui Eduard al IV-lea.
8. O introducere la politica externă a regilor de York
8.1. Care erau obiectivele generale ale politicii externe engleze și cât de mult reflectau ele puterea pe care o avea regele asupra politicii externe?
8.2. Care erau obiectivele specifice ale regilor de York?
9. Politica externă a lui Eduard al IV-lea
9.1. În ce privințe putem considera că politica externă promovată de Eduard al IV-lea a avut succes până în 1464?
9.2. Ce factori l-au determinat pe Ludovic XI să sprijine invazia facțiunii lancasteriene în 1470?
9.3. Tratatul de la Picquigny din 1475. În ce măsură poate fi considerat acest tratat un succes al lui Eduard?
9.4. Este corect să considerăm că politica externă a lui Eduard al IV-lea în ultimii săi ani de domnie a fost un eșec?
10. Politica externă a lui Richard al III-lea. De ce s-ar putea considera această politică un eșec clar? Ce facțiuni au condus la eșecul ei?

11. Regii de York și problema monarhiei
11.1. Eduard al IV-lea. La ce concluzii putem ajunge privitoare la aplicabilitatea conceptului de „Nouă monarhie" la guvernarea lui Eduard al IV-lea?
11.2. Cât de despotic a fost Eduard al IV-lea?
11.3. Richard al III-lea. Cât de despotică a fost comportarea lui Richard al III-lea? La ce concluzii putem ajunge privitor la personalitatea sa?
12. Concluzii. Care sunt principalele caracteristici ale monarhiei în timpul regilor de York?

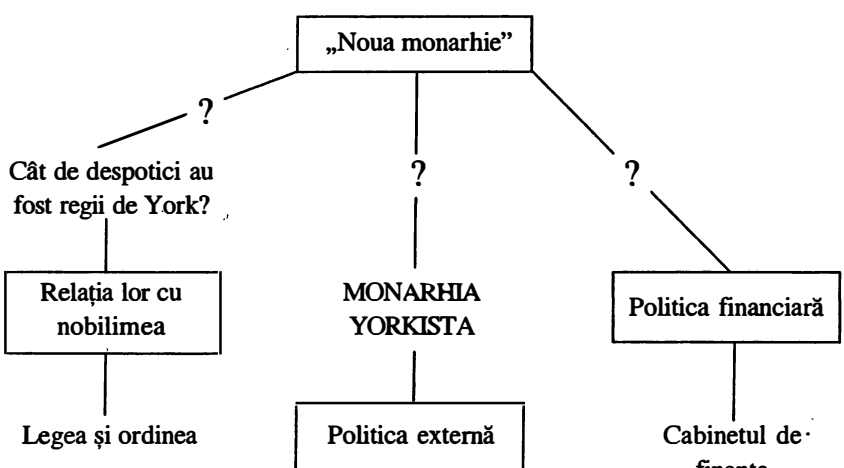

Sumar – Guvernarea lui Eduard al IV-lea și Richard al III-lea

---

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „Guvernarea lui Eduard al IV-lea și Richard al III-lea"*

Este foarte posibil ca examinatorii să vă pună o întrebare prin care să vă ceară să îi comparați pe regii de York cu Henric al VII-lea. Deși s-au făcut câteva comparații cu Henric al VII-lea, această carte vrea să vă echipeze cu răspunsuri la o gamă largă de întrebări. V-a ajutat să răspundeți la întrebările relativ ușoare care îi comparau pe Eduard

al IV-lea și Richard al III-lea între ei. Mai puțin probabilă este o comparație între Henric al VI-lea și regii Casei de York, dacă nu pentru altceva, măcar pentru că majoritatea programelor încep în jurul anului 1450 – când Henric al VI-lea se afla la putere (fiindcă astfel nu avem cum spune) de aproape un deceniu.

Sunt obișnuite și întrebările referitoare la Eduard al IV-lea. Mai puține sunt însă întrebările numai despre Richard al III-lea, ceea ce nu e surprinzător dat fiind timpul scurt cât a domnit. Întrebările care apar totuși vă cer să comentați dacă Richard al III-lea a fost un tiran sau un despot. De fapt, este esențial să vă reamintiți înțelesul acestor două cuvinte. Și pentru că suntem acuma la tema conceptelor, asigurați-vă că știți ce este aceea „Noua monarhie". Iată câteva întrebări tipice.

1. Cât de mult au reușit regii de York să stabilească ordinea?
2. Ce era nou și ce era tradițional în monarhia regilor de York?
3. „Mai mult seamănă a duce decât a rege". Este aceasta o evaluare corectă a lui Eduard al IV-lea?
4. „Monarhia yorkistă nu a ajuns să fie despotică doar din cauza slăbiciunii manifestate de regii care au reprezentat-o." Este aceasta o părere exactă despre domniile lui Eduard al IV-lea și Richard al III-lea?
5. „Eduard al IV-lea a revigorat monarhia de tip tradițional". Cât de mult sunteți de acord cu acest punct de vedere?

Meditați asupra următoarelor chestiuni:

a) La care întrebări ați dori să discutați despre „Noua monarhie"?
b) Încercați să aranjați întrebările în ordinea dificultății și explicați-vă opinia.
c) Cum ați structura un eseu analitic despre guvernare? Poate că v-ar plăcea să folosiți structura acestui capitol, care împarte materialul în funcție de relațiile cu națiunea politică, cu legea și ordinea, cu finanțele și politica externă.

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „Guvernarea lui Eduard al IV-lea și Richard al III-lea"*

1. Personalitatea lui Richard al III-lea

Studiați citatele date la paginile 188-189 și ilustrațiile de la pagina 190 și 191. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Care portret se potrivește cel mai bine cu atitudinea față de Richard exprimată de More în comentariul D? Explicați-vă răspunsul.
b) Cum s-ar putea explica diferențele dintre portrete?
c) Ce valoare au aceste portrete pentru istoricul care studiază perioada Războiului celor două roze?
d) Câțiva istorici din epocă sau aproape contemporani cu evenimentele sunt deseori eliminați din discuție pe motiv că opera lor este lipsită de valoare sau lipsită de acuratețe conform părerii apărătorilor moderni ai lui Richard al III-lea. Citiți cu atenție comentariile de la punctele B și D și evaluați cât de mult din această atitudine pare a fi justificată.
e) Care dintre cei trei istorici moderni considerați că este cel mai puțin exact în analiza pe care i-o face lui Richard al III-lea? Explicați-vă argumentele referind-vă la sursele A, C și E. De ce alte informații, dacă mai există, aveți nevoie înainte de a fi siguri de răspuns?

CAPITOLUL 7

Concluzii

1. Să notăm concluziile

În cartea *Elisabeta I, Religia și politica externă* (din această colecție) am spus că puțini sunt studenții cărora le place să noteze concluziile la eseurile pe care le alcătuiesc. Am sugerat de asemenea care să fie traseul până la concluzii și apoi am încercat să-mi întemeiez propriile-mi concluzii pe acest sfat. Intenționez să fac exact la fel și pentru cartea aceasta și pe acei cititori care de abia după aceasta vor citi cartea despre Elisabeta îi rog să mă scuze dacă mă repet. Considerați-o consecvență.

Concluziile trebuie să conțină câteva elemente. În primul rând, ele trebuie să furnizeze un scurt sumar, dar plin de culoare, asupra principalelor teze. În al doilea rând, ele trebuie să plaseze topica și discuțiile într-un context mai larg. În al treilea rând, dacă este cazul, ele trebuie să identifice unde trebuie ca aceste concluzii să fie provizorii, dată fiind natura izvoarelor.

2. Cauzele Războiului celor două roze

Teza din capitolele 3 și 4 ne-a făcut să considerăm superficială concepția că înfruntările militare cunoscute drept Războiul celor două roze au avut toate aceeași cauză. Trebuie să ne reamintim că au existat patru serii de conflicte, deși acest fapt este și el discutabil. Izbucnirea războaielor în 1459 s-a terminat cu acțiunea de uzurpare a lui Eduard al IV-lea în 1461. În 1469 și 1470, Eduard s-a confruntat cu două răzvrătiri din partea lui Warwick și și-a recuperat tronul în 1471. Cel de-al treilea conflict a fost cel din jurul acțiunii de uzurpare a lui Richard al III-lea în 1483. Scurta sa domnie conține și un alt conflict, dezvoltat cu revolta din 1483 și sfârșind cu moartea regelui în bătălia

dusă contra lui Henric Tudor, din 1485. Ultimele conflicte ale Războiului celor două roze au fost conduse de pretendenții la tron Simnel și Warbeck, iar cea mai serioasă amenințare (din partea lui Simnel) a luat sfârșit în 1487 prin bătălia de la Stoke.

Izbucnirea Războiului celor două roze a fost provocată de încercarea lui Richard, duce de York, de a-și impune prin forță guvernarea asupra lui Henric al VI-lea, cu alte cuvinte, de a-și pretinde locul de drept în cadrul consiliilor regelui. În afara acestei poziții, el nu considera că se afla în siguranță, nici el, nici familia sa. Acest lucru era suficient de periculos, el însă a mărit miza încercând să pună mâna pe tron, pe care îl considera sursa supremă de siguranță. Am susținut că această situație a apărut și s-a dezvoltat mai ales datorită marii incompetențe a lui Henric al VI-lea, ceea ce nu înseamnă că nu existau și alte probleme pe termen lung în această societate violentă. Oricare rege din acea vreme trebuia să recunoască faptul că puterea clasei magnaților crescuse substanțial și că marii nobili aveau oportunități, prin intermediul feudalismului bastard, de a dispune de gărzi numeroase și cu potențial periculos. Regii însă trebuiau să se ocupe de aceste probleme. În orice caz, o nobilime puternică era o sursă de putere pentru un rege eficient. O nobilime slăbită însemna un rege slab. Henric al VI-lea părea să posede atingerea lui Midas în sens invers. Orice atingea și era de valoare i se sfărâma în mâini. Un rege trebuia să-și întărească puterea echilibrând facțiunile, el le-a lăsat să-l domine. Fiul unui mare rege războinic trebuia să-și arate aceeași sete de glorie și avere, dar Normandia și Gasconia lui i-au scăpat printre degete. Puterile pe care le avea prin sistemul de protecție ar fi trebuit să îi lege pe nobili de sine, în schimb extravaganța sa a dus la o distribuire periculoasă a domeniilor Coroanei, care, în final, i-a sabotat puterea și a provocat conflicte.

Totuși, apariția pe scena politică a reginei Margaret de Anjou ca apărătoare agresivă a tânărului ei fiu Eduard l-a împins pe Richard peste marginea prăpastiei. Convins pe bună dreptate că regina dorea să îl distrugă pe el și pe familia sa, el și-a emis atunci pretențiile asupra tronului. Această atitudine l-a dus la moarte, dar de asemenea, în final, și la încoronarea fiului său cu numele de Eduard al IV-lea.

Este acesta un caz de conflict provocat de un nobil atotputernic? Dacă cineva ar defini un nobil atotputernic drept acela care încearcă să-i submineze autoritatea regelui și să-l răstoarne de la putere, atunci,

la un anumit nivel, York poate fi considerat un nobil atotputernic. Richard de York nu a dorit tronul pentru că era atotputernic, nici pentru că avea un interes personal să destabilizeze monarhia. Problemele lui York au apărut pentru că monarhia se destabilizează singură, și întâmplându-se acest lucru îl amenința cu distrugerea și pe el.

Dacă examinăm acum a doua serie de conflicte – răzvrătirile lui Warwick în timpul domniei lui Eduard al IV-lea – atunci e nevoie să răspundem la aceeași întrebare: a fost Warwick „făcătorul de regi" un nobil atotputernic? În aparență, el se potrivește perfect definiției. El într-adevăr a amenințat puterea și autoritatea regelui. În ultimă instanță, răzvrătirile sale erau cauzate în mare parte de dorința sa de a-l domina pe Eduard al IV-lea. Și la începutul domniei acestuia el s-a comportat cu siguranță drept un supus atotputernic, datorită faptului că el fusese principalul sprijinitor al uzurpării întreprinse de Eduard. Mai mult decât atât, s-ar putea susține că el s-a răzvrătit contra regelui pentru că își simțea amenințată poziția. Acest lucru este adevărat atâta vreme cât Eduard întărea pozițiile unora ca Herbert și Hastings pentru a contrabalansa influența lui Warwick. Eduard însă nu căuta să-l distrugă pe Warwick și nici măcar să-l aducă la nivelul celorlalți magnați. El a continuat să fie generos cu contele, dar pe bună dreptate a recunoscut că a avea o bază de putere întruchipată de un singur om însemna să nu aibă nici o bază de putere. Warwick nu putea – sau nu voia – să vadă lucrurile în acest fel. El nu putea să conceapă că poziția sa de dominație nu avea cum să dureze, el nu se putea împăca cu ideea că, deși avea un loc privilegiat printre nobili, un rege bun nu putea să accepte ca el să aibă statutul de vicerege după care tânjea. Un om mai lucid din punct de vedere politic și mai cu discernământ ar fi putut să accepte că o poziție câștigată prin război nu era conformă cu pacea. Nu însă și Warwick. Dificultățile autentice ale poziției sale erau inflamate și de lăcomia sa, de egocentrism și de lipsa sa de chibzuință. Trădarea sa a fost provocată de dorința sa de putere, care ar fi dus la destabilizarea țării, la fel cum s-a întâmplat cu răscoalele pe care le-a condus. Și astfel Warwick era atotputernic datorită circumstanțelor speciale în care a avut loc uzurparea tronului, dar aceasta nu avea de ce să provoace în mod direct revolta. Ea s-a datorat extraordinarei sale aroganțe și lipsei de simț politic.

Dacă vom continua exemplificările pe tema nobilului atotputernic, atunci putem spune că frații lui Eduard al IV-lea se potriveau acestui

tip? Putem fi de acord cu faptul că, în cazul lui Clarence, așa stăteau lucrurile, întrucât cu siguranță că puterea și ambiția sa reprezentau o amenințare la adresa regelui. Richard de Gloucester nu era însă o amenințare pentru Eduard al IV-lea, dar pentru Eduard al V-lea, neîncoronat încă, da.

Acțiunea de uzurpare a lui Richard de Gloucester nu a fost provocată direct de eșecul lui Eduard al IV-lea de a reconcilia diferendele dintre familia Woodville și celelalte facțiuni ale magnaților, deși eșecul a fost un factor care a contribuit la aceasta. Am acceptat faptul că Gloucester se temea că tânărul Eduard al V-lea le va răzbuna pe rudele sale din familia Woodville după ce va fi ajuns la vârsta majoratului. Frica de posibilele consecințe e ceva, iar uzurparea altceva. Hastings nu îi iubea deloc pe cei din familia Woodville și și-a manifestat limpede sentimentele, dar el nu a vrut niciodată ca fiii lui Eduard al IV-lea să fie înlăturați. Gloucester era îndeajuns de orgolios și de crud ca să vâneze tronul. În final, trebuie să acceptăm că el a procedat așa pentru că tânjea după puterea de rege și – poate – era în prea mare măsură sclavul propriilor impulsuri. În sens legal nu exista nici o justificare pentru acțiunea sa de acaparare a tronului. Pofta sa de putere l-a făcut să comită fapte cumplite (dacă e să-l credem pe Mancini), cum ar fi aceea de a-și fi acuzat mama că s-ar fi făcut vinovată de adulter atunci când l-a conceput pe Eduard al IV-lea. Am putea, în consecință, să îl acuzăm pe Richard de Gloucester că a fost un nobil atotputernic, iar acuzația s-ar susține.

Putem susține acest lucru în ceea ce-l privește pe ducele de Buckingham? Încă o dată, se pare că el nu întrunește criteriile. Era puternic și a reprezentat o amenințare la adresa regelui, poate că motivele pentru care s-a răzvrătit el sunt obscure, dar putea să spunem că el lupta ca s ă-și apere poziția neobișnuit de puternică pe care o deținea.

Este imposibil să îl considerăm pe Henric Tudor drept un nobil atotputernic. El s-a bazat pe sprijinul altora mai degrabă. Succesul său a fost rezultatul unui număr de factori care aveau foarte mică legătură cu acea putere (sau cu lipsa ei). În primul rând, un număr semnificativ de persoane din suita lui Eduard aveau sentimente amare față de uzurpare și de dispariția micilor prinți.

Aceasta explică de ce Richard al III-lea a fost obligat să se bazeze pe un grup mic de nobili în care avea încredere și pe un mic grup de magnați de care era mai puțin sigur. El nu a reușit să-l împiedice pe

Henric Tudor să primească ajutor din partea Franței, atunci când și-a organizat atacul în 1485, dar succesul pe câmpul de luptă înregistrat de Tudor s-a datorat mai mult impulsivității lui Richard decât ajutorului primit de Henric din partea capriciosului Stanley.

La ce concluzii putem ajunge atunci în legătură cu semnificația așa numitei „nobilimi atotputernice"? În primul rând, este foarte greșit să considerăm această nobilime drept factorul dominant în izbucnirea războiului. După cum am văzut, ele s-au datorat în mare măsură defectelor monarhului. În al doilea rând, trebuie subliniat că nobilimea nu era în mod tipic o forță atotputernică. Pozițiile deținute de Warwick și Buckingham erau destul de puternice, dar ele se datorau circumstanțelor speciale în care avusese loc uzurparea. Chiar și atunci, la ele s-a mai adăugat dorința de putere și cruzimea ce izvorau din personalitatea nobilului mai degrabă decât din statutul său. Buckingham le avea, la fel și Richard de Gloucester. Probabil că și Buckingham, dar în ceea ce-l privește nu știm foarte bine care au fost motivele răzvrătirii sale.

Trebuie să spunem în final că putem atribui conflictele din timpul domniei lui Henric al VII-lea unei cauze relativ simple. O seamă de susținători ai dinastiei York nu au vrut să se împace cu ideea că exista de acum un nou regim și prin urmare căutau să instaleze un monarh din această familie. Un rol îl juca și mândria dinastică, fără îndoială, dar și resentimentele față de pierderea poziției și puterii. Câțiva erau mai mult decât fericiți să îi accepte pe falșii pretendenți la tron, Simnel și Warbeck, pentru simplul motiv că ei erau mai ușor de manipulat.

Așa că putem spune: cauzele diverselor conflicte cunoscute cu numele de Războiul celor două roze au fost diverse. Nu este surprinzător că existau trăsături comune, dar trebuie să ne opunem tentației de a susține că ele rezultau din aceeași cauză. Este de asemenea tentant să argumentăm că ele se autogenerau, în sensul că nobilii începeau să considere revoltele mai puțin ca ultima șansă de acțiune și mai mult drept o cale normală de a obține ceea ce doreau. Acest punct de vedere pare interesant, dar nu trebuie insistat prea mult asupra lui. În final, Eduard al IV-lea și Henric al VII-lea au reușit să impună o relativă stabilitate și o stare de calm după furtunile precedente.

3. Impactul Războiului celor două roze

Mi-a făcut plăcere multă să scriu partea intitulată „legături de sânge și vărsări de sânge" din capitolul 1 unde cititorul era invitat să ia cunoștință cu viziunea tradițională asupra peisajului politic înecat în sânge al Angliei. Am procedat astfel știind sigur – sau crezând – că acesta reprezintă o mare exagerare. Aceasta nu înseamnă că țara poate fi numită acum „vesela Anglie" – o țară plină de țărani pașnici și orașe forfotitoare datorită bătăliilor ocazionale și mai degrabă pitorești care mai înviorau atmosfera monotonă de muncă. Societatea engleză era străbătută de un curent de violență și dezordine și, pe termen scurt, războaiele nu au făcut altceva decât să-l înrăutățească. Nu există nimic plăcut sau pitoresc când citești bilanțul victimelor bătăliei de la Towton, sau afli despre practica asasinării rivalilor, sau despre uciderea nepoților și fraților cu sau fără acoperirea justiției. Dar a susține că Războiul celor două roze a ajuns să distrugă aproape întreaga viață economică a țării sau să lase satele devastate sau să distrugă relațiile dintre nobili și monarh este pur și simplu inexact. O schimbare a relațiilor dintre monarh și nobili se poate detecta din timpul domniei lui Henric al VII-lea, dar controlul tot mai puternic asupra nobililor exercitat de rege reflecta calitățile și politica sa și nu avea legătură cu moștenirea Războiului celor două roze. El nu a reprezentat niciodată însă o propagandă bună pentru dinastia Tudorilor. Mai bine un rege puternic decât o stare de haos, mai bine să accepți voința puternică a unui monarh decât tăișul unei săbii.

Cum oamenii au uitat treptat cum se manifestau efectiv conflictele, o descriere din ce în ce mai imprecisă a Războiului celor două roze a devenit pentru regii Tudorilor un instrument din ce în ce mai util.

Aceasta nu înseamnă că e ușor să ne folosim de izvoarele care ne condus la aceste concluzii. Cronicarii sunt lipsiți de credit atunci când numără cadavrele și durata efectivă a războiului. Gravitatea luptelor și numărul participanților la campaniile militare rămân chestiuni înconjurate de incertitudine. Dovezile despre construcțiile civile și religioase nu sunt prin ele însele o dovadă convingătoare despre relativa stabilitate și prosperitate a țării, dar ele merită a fi luate în calcul.

4. Războiul celor două roze în context european

De ce trebuie să plasăm Războiul celor două roze într-un context mai larg, european? Există două motive în acest sens. În primul rând, așa cum s-a sugerat la pagina 176, Anglia nu era de fapt doar o insulă – poate jumătate de insulă, pe de altă parte, nu era nici imună la influențele venite din restul Europei, pentru că altfel cum ar fi putut monarhii ei să pretindă că sunt și regi ai Franței? Cum s-ar fi putut să nu fie influențată când Anglia deținuse un avanpost în Franța, orașul Calais, rămășiță a unor posesiuni mai întinse, pe care îl pierduse de curând? Și în al doilea rând, comparația ne mai este de folos pentru ceva. Când istoricul Commynes a susținut că Anglia era prin excelență o țară pașnică (vezi pagina 150), el a ajuns la această concluzie comparând-o cu vecinii ei din Europa.

Din Scoția în Franța și până la regatele din Spania, războiul civil era o experiență la ordinea zilei. Așa cum a subliniat A. J. Pollard, stabilitatea unor monarhii – ca și aceea a Angliei – se baza pe capacitățile de conducători ale regilor respectivi. Mai există și alte asemănări interesante. Monarhii de succes, ca Henric, Tudor și Ferdinand de Aragon și soția sa Isabela de Castilia, aveau tendința să exagereze haosul prilejuit de războiul civil din trecut pentru a încuraja sprijinul pentru regimurile lor. Enrico al IV-lea de Castilia (frate vitreg de-al Isabelei) avea defecte foarte asemănătoare cu ale lui Henric al VI-lea și a fost ponegrit de succesorul său cam în felul în care a procedat Henric al VII-lea cu Richard al III-lea. Se pare că autoritatea monarhilor europeni a fost întărită de războaiele civile.

Totuși, oricât de semnificative ar fi aceste similitudini, este ușor să le exagerăm. Autoritatea pe care o aveau regii Franței și Scoției în regatele lor era sensibil mai mică decât cea a regelui englez. Nobilii scoțieni aveau o independență mai mare decât omonimii lor englezi, iar acțiunile ducilor de Burgundia deseori amenințau chiar tronul Franței. Așa cum se întâmplă cu numeroase astfel de generalizări, ideea de criză în secolul al XV-lea face ca asemenea diferențe dintre țări să dispară. În orice caz, trebuie să ne punem întrebarea la ce ne ajută o generalizare de acest fel. Poate că este semnificativ că discuția lui A. J. Pollard asupra acestor chestiuni, el încercând să explice de ce războiul civil a traversat întreaga Europă, nu ne conduce departe. Mai există un pericol. Am

văzut că motivele conflictelor din Anglia nu au fost în nici un fel concordante, orice încercare de a face o legătură între ele și celelalte conflicte din Europa poate duce la minimalizarea acestei diversități în numele unor analogii mari și, probabil, tot mai lipsite de sens.

5. Regii Casei de York

La pagina 3 am sugerat că, atunci când Henric al V-lea a murit, moartea sa timpurie a consfințit și mărit gloria sa de mare rege războinic. Morțile timpurii ale lui Eduard al IV-lea și Richard al III-lea au consfințit apusul dinastiei lor. Ar fi însă profund necinstit să îi considerăm niște regi proști; fără să fi fost niște mari inovatori – cu siguranță că nu au fost niște *Noi monarhi* în sensul istoriografic al termenului – ei au reușit să depășească faptul că nu aveau instrucția necesară în arta conducerii unei țări din postura de monarh, conform concepției tradiționale. În ciuda greșelilor lui, Eduard al IV-lea a reușit să refacă prestigiul și averea monarhiei. Nobilimea l-a respectat, fiind conștientă că nu putea scăpa nepedepistă în caz de încălcare a legii. El a stopat cele mai flagrante violări ale legii și ordinei, a manifestat un interes dublat de înțelepciune față de comerț și chiar dacă politica externă pe care a promovat-o a fost compromisă în ultimii ani de domnie, el și-a propulsat dinastia pe scena europeană. Richard al III-lea avea multe calități comune cu ale fratelui său și de asemenea, bunul simț să aprecieze valoarea continuității, chiar dacă actul său de uzurpare reprezintă o negare a ei. El a păstrat sistemul financiar bazat pe activitatea cabinetului regelui și a pledat pentru aplicarea justiției, dar nu a putut să-și păstreze sprijinul oamenilor care îi slujiseră pe fratele său, drept pentru care puțini dintre aceștia l-au vorbit de bine. Moartea sa pe câmpul de luptă de la Bosworth nu a fost rezultatul inevitabil al lipsei de sprijin, ci a reprezentat impulsul greșit, deși curajos, de a-și întâlni adversarul în persoana lui Henric Tudor, pentru a lupta față în față. Dacă nu ar fi fost atât de orbit de această dorință de a vărsa sânge, poate că ar fi câștigat lupta de la Bosworth, sau cel puțin, ar mai fi supraviețuit pentru o nouă înfruntare. Regimul său a fost compromis de circumstanțele în care a venit pe tron și de faptul că și-a ucis nepoții, dar este posibil ca el să fi putut să fie stabilizat dacă Richard ar fi avut timp și noroc.

6. Semnificația anului 1485

Tradiția istoriografiei mai vechi a accentuat importanța venirii pe tron a lui Henric al VII-lea, considerând că a marcat sfârșitul așa-numitului Ev Mediu și începutul perioadei moderne sau al epocii moderne timpurii. Mai recent curentul istoric *ortodox* a respins această interpretare. Trebuie însă spus că domnia lui Henric al VII-lea a marcat, în anumite privințe, o ruptură importantă de trecut. Așa cum s-a sugerat, există o schimbare semnificativă la nivelul relației dintre rege și nobilime. Această chestiune este discutată în mai multe detalii în cartea lui Caroline Rogers *Henry VII* din colecția *Acces la istorie*. Deși putem cu greu să argumentăm că Henric a încercat să îngrădească puterea nobililor, cu siguranță putem spune că el a încercat să controleze puterea lor în interesul Coroanei. Un mare nobil era mare pentru că avea o poziție importantă la curte și nu pentru că ar fi avut o mare moștenire ce nu depindea de rege.

7. Câteva cuvinte către cititor

La pagina 1 am spus că pentru câțiva cititori – mai ales pentru cei care sunt studenți – această carte va reprezenta prima lor întâlnire adevărată cu istoria medievală târzie. E de sperat că ea să fi recuperat din parfumul vechiului trecut și din poezia perioadei, care va fi fost înțeleasă conform termenilor ei specifici. Pe bună dreptate sunt suspicioși istoricii când întâlnesc o viziune sentimentală asupra istoriei, dar vor greși dacă vor uita că există un interes intrinsec față de modurile de viață și de atitudinile care sunt deosebite de ale tale personale.

Tabel cronologic

1421 – se naște Henric al VI-lea
1422 – moare Henric al V-lea
1436 – Richard de York este numit guvernator general în Franța
1437 – Henric al VI-lea devine major
1440-1445 – al doilea mandat de guvernator general al lui Richard de York
1443 – John Beaufort, duce de Somerset, este numit căpitan general al Franței
1444 – Înțelegerea de la Tours cu Franța. Logodna dintre Henric al VI-lea și Margaret de Anjou.
1445 – căsătoria dintre Henric al VI-lea și Margaret de Anjou
1447 – Edmund de Beaufort, duce de Somerset, îl înlocuiește pe Yoek în funcția de guvernator al Franței. York devine guvernator al Irlandei.
1450 – Pierderea Normandiei. Punerea sub acuzație de înaltă trădare a lui Suffolk, surghiunirea și omorârea sa. Răscoala lui Cade. York revine din Irlanda.
1453 – Talbot este ucis la Castillon. Este pierdută Gasconia. Henric dă semne de nebunie. Se naște fiul lui Henric al VI-lea, Eduard.
1454 – York este numit Protector.
1455 – Henric al VI-lea se însănătoșește. Prima bătălie de la St. Albans – moartea lui Somerset și Northumberland. Henric al VI-lea are din nou o criză de nebunie. Al doilea protectorat al lui York.
1456 – Henric al VI-lea se face bine. I se ia funcția de Protector lui York.
1459 – York fuge în Irlanda. Parlamentul „diavolilor".
1460 – Bătălia de la Northumpton. York emite pretenții asupra tronului. *Act of Accord.*
Bătălia de la Wakefield (Sandal) – moartea lui York.
1461 – A doua bătălie de la St. Albans. Eduard al IV-lea este proclamat rege în Londra. Bătălia de la Towton.

1462 – Acostarea eșuată a armatei lui Margaret de Anjou în Northumberland.

1464 – Somerset este părăsit, iar în nord are loc o revoltă a susținătorilor dinastiei de Lancaster. Eduard al IV-lea se căsătorește cu Elizabeth de Woodville.

1465 – Capturarea lui Henric al VI-lea.

1468 – Căsătoria lui Carol Temerarul de Burgundia cu Margaret de York.

1469 – răscoala lui Robin din Redesdale, căsătoria lui Clarence cu Isabel Neville. Prima revoltă a lui Warwick. Bătălia de la Edgecote – este luat prizonier Eduard al IV-lea.

1470 – A doua revoltă a lui Warwick. Fuga lui Clarence și Warwick. Reconcilierea dintre Warwick și Margaret de Anjou. Lancasterienii acostează la Dartmouth și Plymouth. Eduard al IV-lea fuge în Burgundia. Revenirea pe tron a lui Henric al VI-lea.

1471 – Revenirea în țară a lui Eduard al IV-lea. Warwick este ucis în bătălia de la Barnet. Bătălia de la Tewkesbury unde este ucis prințul Eduard. Henric al VI-lea este omorât în turnul Londrei.

1474 – Tratatul de la Londra.

1475 – Eduard al IV-lea invadează Franța. Tratatul de la Picquigny.

1478 – Moare Clarence.

1483 – Moare Eduard al IV-lea. Eduard al V-lea este proclamat rege. Este prins de Gloucester la Stony Stratford. Este executat Hastings. Gloucester, alias Richard al III-lea, emite pretenții la tron. Are loc o revoltă la care ia parte și Buckingham. Moare Buckingham.

1484 – Moare fiul și moștenitorul lui Richard al III-lea, Eduard

1485 – La Milford Haven acostează Henric Tudor, conte de Richmond. Bătălia de la Bosworth. Moare Richard al III-lea. Devine rege Henric al VII-lea.

1486 – Henric al VII-lea se căsătorește cu Elizabeth de York.

1487 – Bătălia de la Stoke (Lambert Simnel).

1491 – Perkin Warbeck se refugiază în Irlanda.

1497 – Este capturat Warbeck în Cornwall.

1509 – Moare Henric al VII-lea.

Lecturi suplimentare

1. Lucrări generale

Există câteva cărți care acoperă o serie de teme asemănătoare cu *Războiul celor două roze și regii Casei de York.* O analiză scurtă dar utilă este furnizată de cartea lui **David R. Cook**, *Lancastrians and Yorkists: The Wars of the Roses* (Longman, 1984).

O carte mai complexă dar tot scurtă este cea a lui **A. J. Pollard**, *The Wars of the Roses*, (Macmillian, 1988). Este posibil să o considerați cea mai utilă, o dată ce v-ați constituit o bază solidă asupra principalelor teme ale perioadei. Totuși, are puține informații despre guvernarea regilor Casei de York.

O carte cu extrase masive din documente și cu un conținut foarte concentrat este cea a lui **J. R. Lander**, *The Wars of the Roses* (Alan Sutton, 1990).

Pentru păreri contrare asupra impactului avut de Războiul celor două roze, puteți consulta cartea lui **Anthony Goodman**, *The Wars of the Roses: Military Activity and English Society, 1452-97* (Routledge and Kegan Paul, 1981), și a lui **John Gillingham**, *The Wars of the Roses: Peace and Conflict in Fifteenth-Century England* (Weidenfeld and Nicolson, 1981). Introducerea lui Gillingham creează o atmosferă extrem de vie. Probabil că el subestimează efectul războaielor, pe când Goodman realizează un tablou mult mai sumbru. O carte mai veche dar cu o viziune mai echitabilă asupra aceleiași teme este a lui **Charles Ross**, *The Wars of the Roses: a Concise History* (Thames and Hudson, 1976).

2. Biografii

Exista câteva biografii minunate asupra acestei perioade. În mod special, le recomand pe următoarele:

Bertram Wolffe, *Henry VI* (Methuen, 1981); **Charles Ross**, *Edward IV* (Methuen, 1974); **Charles Ross**, *Richard III* (Methuen, 1981).

Acestea sunt tomuri destul de groase, așa că veți prefera să le răsfoiți mai degrabă decât să le citiți din scoarță în scoarță. Cu cât veți citi mai mult din ele, cu atât profitul va fi mai mare, pentru că reprezintă o autoritate în materie. Stilul lui Ross este rece și prudent, Wolffe este

mai însuflețit și înclinat să-l atace întrucâtva pe Henric al VI-lea. Dacă veți ajunge să vă pasionați de acest rege nefericit ar fi bine să comparați cartea lui Wolffe cu:
R. A. Griffiths, *The Reign of King Henry VI* (Ernest Benn, 1981).

3. Izvoare de epocă
Volumul clasic (și masiv) care conține majoritatea surselor referitoare la cea mai mare parte a aspectelor vieții din Anglia secolului al XV-lea este cel al lui **A. R. Myers** (ed.), English Historical Documents, IV, 1327-1485 (1969).
O compilație de documente excelente (și de dimensiuni rezonabile) pentru sfârșitul domniei lui Eduard al IV-lea și pentru cea a lui Richard al III-lea este volumul lui **Keith Dockray**, *Richard III: a Reader in History* (Alan Sutton, 1988). Dockray a scris și o utilă introducere pentru cartea *Three Chronicles of the Reign of Edward IV* (Alan Sutton, 1988). Pentru cei pasionați de personalitatea lui Richard al III-lea, cartea lui Dockray poate fi completată cu multe alte documente incluse în istoria scrisă de **P. W. Hammond** și **A. F. Sutton**, *Richard III: The Road to Bosworth Field* (Constable, 1985).

Mulțumiri

Editorii ar dori să mulțumească pentru permisiunea acordată de a reproduce din materialele lor următorilor:
Editurii Alan Sutton Publishing pentru extrasele din *The Wars of the Roses* de J. R. Lander, (1990): Bortwick Papers no. 70 *Richard III as Duke of Gloucester: A Study in Character* de Professor M. A. Hicks (1986); editurii Constable Publishers pentru extrasele din *Richard III: The Road to Bosworth Field* de P. W. Hammond și Anne F. Sutton, (1985) și extrasele din *Good King Richard?* de J. Potter, (1983); The Folio Society pentru extrasele din *Richard III: The Great Debate*, ed. P. Kendall. (1965); Editurii Methuen London pentru extrasele din *Richard III* de C. Ross, (1981) și *1066 and All That* de W. C. Sellar și R. J. Yeatman, (1930): pentru permisiunea acordată de a se cita din *Paston Letters and Papers of the Fifteenth Century part 1*, ed. N. Davis (1971) și *Paston Letters*, ed. N. Davis, (1983), Editurii Oxford University Press.

INDEX

Accord, Act 12, 61, 81
Albany, duce de 186, 187
Arras, Tratatul de la 186, 187

Barnet, bătălia de la 13, 107,171
Bosworth, bătălia de la 6, 120- 123, 128-130, 145, 150, 167, 195, 205
Bretania 141, 144, 183-185, 188, 189
Buckingham, duce de 13, 100, 108,109
Burgundia, Charles, duce de 11, 105, 106, 183-185, 211

Calais 12, 58, 60, 78-80, 97, 102, 104, 155, 173, 184, 210
Carol al VII-lea (al Franței) 83-84, 188
Castillon, bătălia de la 59, 76
Clarence, George, duce de 10, 13, 49, 63, 101-102, 104-107, 116, 121, 129, 184, 192, 193, 207
Commynes, Phillipe de 155, 156, 210
Consiliul Nordului 199

Dartford 59, 75, 78, 87, 89
Dorset, marchiz de (Thomas Grey) 109, 111

Eduard al IV-lea, vezi *Cuprinsul* și *Tabelul cronologic*
Eduard al V-lea 13, 108, 112, 113, 115-118, 121, 126, 207
Elizabeth de York (fiica lui Eduard al IV-lea) 118-120
Eton 67, 68, 153

Gasconia 59, 76, 89, 205
Grey, Sir Richard 65, 99, 100, 108, 109, 116, 193

Hastings, William Lord 13, 98, 99, 109, 111-113, 115-117, 164, 193, 198, 206, 207
Henric al IV-lea 6, 7, 9, 10, 17, 57, 72
Henric al V-lea 0, 11, 15, 17, 23, 39, 52, 58, 72, 86, 213
Henric al VI-lea, vezi *Cuprinsul* și *Tabelul cronologic*
Henric al VII-lea 3, 4, 7-9, 14, 15, 18, 67, 68, 86, 90, 93, 94, 114, 121, 122, 124, 127, 129, 136, 137, 139-141, 148, 156, 157, 161, 167, 168, 172, 177, 191, 195, 198, 201, 208-210, 213
Henric al VIII-lea 8, 9, 15, 16, 114, 160, 161, 195
Historie of the Arrivall of King Edward IV 150

Iacob al III-lea (al Scoției) 184, 186, 187
Iacob al IV-lea (al Scoției) 122
Irlanda 22, 54, 60, 61, 73, 74, 80

Londra 12, 13, 26, 34-36, 41, 61, 70, 75, 80, 85, 106, 108, 112, 115, 143, 150, 155, 162, 178, 179, 184
Ludford 80
Ludovic al XI-lea (al Franței) 105, 183, 187, 188, 200

Mancini, Dominic 100, 112, 114-116, 131, 132, 207
Margaret de Anjou 12, 60, 73, 96, 105, 111, 123, 147, 152, 182, 184, 205
More, Sir Thomas 108, 114, 195, 202

Neville, Ralph Lord (contele de Westmoreland din 1484) 15, 16, 60, 63, 76, 78, 79, 96, 97, 100, 103, 105-107, 109, 110, 129, 145-147, 163
Norfolk, duce de (John Howard) 47, 77, 100, 144, 145, 154, 165, 167
Normandia 74, 82, 89, 205
Northampton, bătălia de la 13, 61, 80, 108
Northumberland, conte de (Henry Percy) 16, 22, 60, 78, 79, 87, 120, 146, 156, 165, 167, 198
Norwich 35, 149

Picquigny, Tratatul de la 178, 185
„Prinții din Turn" (Eduard al V-lea și Richard de York, fiii lui Eduard al IV-lea) 193

Răscoala lui Cade 59, 84, 85, 87, 89
Războiul de o sută de ani 22, 23, 54, 134
Richard al II-lea 6, 9, 10
Richard al III-lea, vezi *Cuprinsul* și *Tabelul cronologic*
Rivers, conte de 100, 102, 108-110, 116, 193

St. Albans, prima bătălie de la a doua bătălie de la 60, 61, 78, 87, 89, 99, 142, 143, 156
Scoția 10, 20, 22, 54, 61, 70, 79, 163, 167, 180, 182, 183, 186, 187, 189, 210
Shakespeare, William 1, 6, 114, 134
Shrewsbury, conte de (John Talbot) 59, 65, 76, 84
Simnel, Lambert 15, 121, 122, 129, 205, 208
Somerset 16, 59, 60, 73-75, 77-79, 81, 84, 85, 87, 96, 107, 134, 145, 156
Stanley, Thomas Lord 120, 165
Stanley, Sir William 120, 144
Stoke, bătălia de la 15, 90, 121, 122, 142, 205
Stony Stratford 108, 117
Suffolk, primul duce de (William de la Pole) 40, 42, 45, 58, 59, 72-75, 83, 85, 103

Tewkesbury, bătălia de la 13, 107, 149
Towton, bătălia de la 12, 61, 95, 143, 145, 149, 182, 209
Tudor, Jasper, duce de Bedford 3, 4, 6, 8, 9, 14-16, 18, 108, 118, 120, 124, 127, 131, 136, 141, 165, 187-189, 205, 208, 210, 213

Vaughan, Sir Thomas 108, 193
Vergil, Polydore 68, 91, 92, 108, 114, 119, 137, 188

Wakefield, bătălia de la 12
Warbeck, Perkin 15, 90, 95, 121, 122, 205
Warkworth, John, cronica lui 102, 106
Winchester, Henry Beaufort, episcop de 40, 69, 76
Woodville, Elizabeth 12, 13, 94, 98-103, 108-113, 115-118, 120, 126, 129, 140, 156, 183, 197, 198, 207

acces la istorie

Editorul colecției: Keith Randell

Colecția *Acces la istorie* oferă o introducere concisă şi foarte accesibilă în studiul perioadelor importante ale istoriei europene. Fiecare titlu este o lectură plăcută adresată elevilor, studenților, dar şi publicului larg. Toate capitolele includ planuri de studiu pentru elevi şi studenți.

Lucrarea de față prezintă un tablou al Angliei secolului al XV-lea, fundal pe care s-a desfăşurat *Războiul celor două roze*. Cititorilor li se oferă o perspectivă clară asupra naturii şi alcătuirii societății engleze din epocă, însoțită de o analiză coerentă a cauzelor războiului şi a impactului său pe termen scurt şi lung asupra vieții politice, sociale, economice şi culturale engleze. Principalele caracteristici ale guvernării regilor din Casa de York completează această prezentare a uneia din cele mai frământate perioade din istoria Angliei.

ISBN 973-684-388-2

9 789736 843884